

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ ТА НАУКИ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА
КАФЕДРА ЕТИКИ ТА ЕСТЕТИКИ

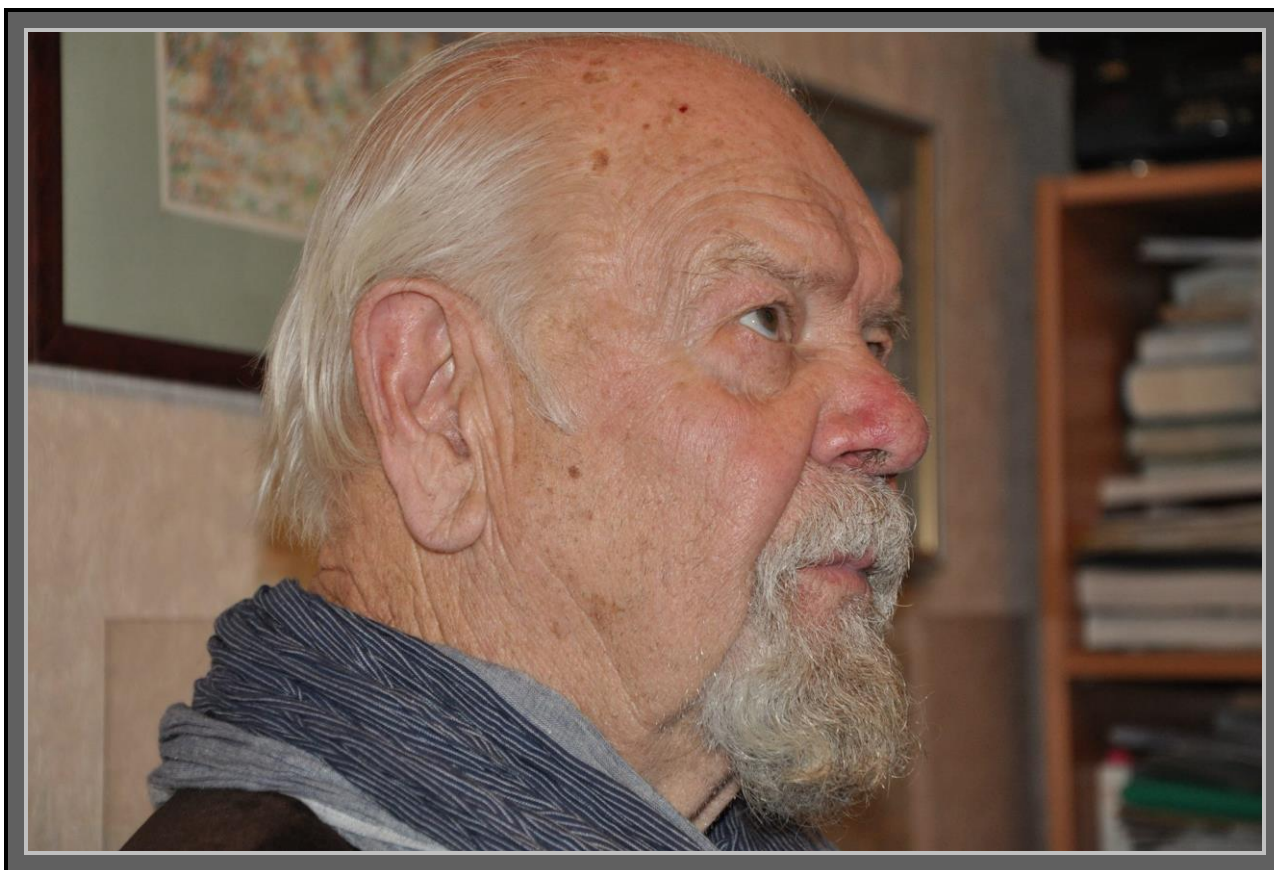
«Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі»

Тези

X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

26-28 листопада 2020 року
Київ

*«Доки маляю – доти живу»
О. Боровіков*

*X Всеукраїнська студентська науково-практична конференція
присвячена 90-літньому ювілею відомого художника, педагога, друга
нашої кафедри Олександра Яковича Боровікова*

*Офіційний сайт Боровікова О.Я.
<https://pronyaprokopovna.wixsite.com/alexandr-borovikov/about>*

Про Олександра Яковича розповідає Наталія Олександрівна Савранська, доц. кафедри етики та естетики НПУ ім. М.П. Драгоманова:

Олександр Якович Боровіков чудовий художник з теплими й яскравими роботами, але він також не менш чудовий педагог з тонким чуттям внутрішнього світу своїх учнів. Позналилися ми з Олександром Яковичем у КНУБА, де він викладав рисунок. Ми з колегою після роботи приходили на заняття до нього трохи помалювати. Про ці студії в мене залишилися зворушливі спогади.

Запам'яталося те, як щиро він підтримував абсолютно кожного у його бажанні творити. Навчав не боятися малювати і не здаватися, якщо щось не виходить. Із захопленням розповідав історії про різних художників, про їхні прийоми та техніки. І особливо вразило, що з таким же захопленням, як про іменитих митців Олександр Якович розповідає про своїх теперішніх та колишніх учнів. Він пишається їх кожною роботою. Навіть роботою кожного дошкільняти, для яких він проводив заняття з малювання. Пишається, як роботою видатного художника. Більше того, Олександр Якович зберігає всі ці роботи. Здається, що вони його надихають малювати самого, випробовувати різні техніки, експериментувати і щоразу отримувати унікальний результат.

Про Олександра Яковича розповідає Софія Віталіївна Скрипнікова, доц. кафедри етики та естетики НПУ ім. М.П. Драгоманова:

Олександр Якович Боровіков – український художник, педагог та справжній наставник. За роки своєї викладацької роботи, яку він розпочав ще у 1964 році – спочатку у педагогічному, згодом – в архітектурному університетах, Олександр Якович став вчителем для цілої плеяди талановитих учнів. Одного щасливого дня мені теж пощастило потрапити на заняття до Олександра Яковича, які я радо відвідувала, поки маестро ще викладав у Києві, тому з власного досвіду можу сказати, що навчання у його класі ніколи не обмежувалось переданням лише технічних тонкощів малюнку і живопису, але завжди було наповнене особливою атмосферою, через яку досвідчений художник намагався занурити учнів до магії художнього сприйняття світу, відчуття кольору, розвитку творчого мислення за допомогою фарб, форм, ліній та безкінечного натхнення життям в усіх його проявах. Такий підхід до власного життя, викладання, до власної творчості – розкривається у життєвому кредо Олександра Яковича: “Доки малюю – доти живу”.

І ця величезна життєлюбність художника, нерозривно переплетена із творчістю та бажанням допомагати іншим у розкритті найглибших вимірів їхніх творчих обдарувань, на мою думку, пронизує усі його роботи, промовляє через них до глядачів і учнів та завжди допомагає безпомилково упізнати стиль і почерк автора. “Це – Боровіков!” – можна почути від учнів художника, коли вони бачать якусь із його робіт, адже роботи Олександра Яковича дійсно, настільки ж неповторні і самобутні, як і їх автор. Ну, а побачивши їх – вам неодмінно захочеться завітати до нього на урок.

Про Олександра Яковича розповідає Костянтин Михайлович Покотило, доц. кафедри етики та естетики НПУ ім. М.П. Драгоманова:

Олександр Якович Боровіков любив повторювати вислів Пабло Пікассо, що потрібне ціле життя, аби досягнути, як малює дитина. Спочатку я не розумів цих слів, але спостерігаючи за роботою Олександра Яковича багато років, розмовляючи з його учнями, колегами, друзями, все більше починаю усвідомлювати, їх значення. Творчість для Олександра Яковича – це найвища цінність, він постійно плекає її в собі і прагне передати іншим: учням, студентам, колегам, близьким і далеким. Проводить постійні експерименти і досліди, прагнучі відкрити суще світла, кольору, форми, композиції та інших таємниць живопису.

Олександр Якович у своїй творчості виступає захисником самоцінності живопису. Він постійно нарікав, що образотворче мистецтво завжди намагаються використати як «декорацію» для літератури, архітектури, синтетичних видів мистецтва, але найгірше, взагалі не для мистецтва, а для політичної пропаганди. Сам проживши більшу частину свого життя у тоталітарному суспільстві, він у повній мірі відчув ситуацію перетворення художника у прислужника ідеології.

У житті Олександра Яковича поряд з образотворчим мистецтвом, завжди знаходяться ще дві духовні пристрасті – музика і філософія. У нього дуже розвинутий і вишуканий музичний смак. Серед фаворитів художника Бах, Моцарт, Шопен, Чайковський, Берг, Прокоф'єв. Він добре знайомий з сучасними українськими композиторами, а один з них, Юрій Іщенко, навіть написав цикл п'єс для скрипки і камерного ансамблю під враженням картини Боровікова під назвою «Прозора ясність осені». У філософії він не менш вишуканий, ніж в музиці. Найвищим авторитетом для нього тут виступає творчість Сенеки, Льва Толстого і Євангеліє. Ці книги настільні для Олександра Яковича, він їх перечитує постійно, відкриваючи щораз нове в них і у власній душі.

*Рекомендовано до публікації
рішенням Вченої ради факультету менеджменту освіти та науки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 5 від 23 грудня 2020 року)*

Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі: Тези X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 26-28 листопада 2020 року. – К.: Кафедра етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020.

У збірнику представлено тези доповідей учасників X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі».

Тематика конференції охоплює етичні та естетичні виміри суспільного буття, мистецьких та освітніх процесів, питання філософії, культурології, дизайну.

УДК [111.852+17]:008(477)(043.2)

**© Кафедра етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020
© Автори тез, 2020**

ЗМІСТ

Вітальне слово	<u>11</u>
----------------	---------------------------

СЕКЦІЯ 1. ЕТИКА

Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Грабар О.С., юридичний факультет Концепція щастя у філософії Григорія Сковороди Науковий керівник: проф., д.філос.н. Попов В.Ю.	<u>12</u>
--	---------------------------

Довгань Б.В., юридичний факультет Морально-етичне осмислення процесу роботизації суспільства у філософському контексті Науковий керівник: проф., д.філос.н. Попов В.Ю.	<u>15</u>
---	---------------------------

Київський університет імені Бориса Грінченка

Донець О.Б., Історико-філософський факультет Феномен справедливості через призму філософії Сократа та Платона у діалозі «Про справедливість» За рекомендацією Додонова Р.А.	<u>20</u>
--	---------------------------

Кабакова Катерина, Інститут мистецтв Використання етики у веб-дизайні Науковий керівник: доц., к.філос.н. Хрипко С.А.	<u>24</u>
--	---------------------------

Кравчук Л.В., старший викладач Інституту післядипломної освіти Морально-етичний розвиток молодшого школяра як невід’ємна складова якісної освіти у нуш	<u>27</u>
---	---------------------------

Макуха В.О., Історико-філософський факультет Аморальна демократія ХХІ століття Науковий керівник: доц., к.істор.н. Купрій Т.Г.	<u>32</u>
---	---------------------------

Ущাপовська Анастасія, Інститут мистецтв «Роздуми про жайворонків» як втілення етики та філософії повсякденності Науковий керівник: доц., к.філос.н. Хрипко С.А.	<u>36</u>
--	---------------------------

Шубіна А.А., Історико-філософський факультет Особливості християнської етики доби Київської Русі Науковий керівник: Ломачинська І.М.	<u>38</u>
---	---------------------------

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»**

Дорошенко Лариса, факультет інформатики та обчислювальної техніки
**Сучасна етична культура як фактор реалізації професійного
потенціалу майбутнього ІТ-фахівця** [41](#)
Науковий керівник: д. психол. н. Воляннюк Н.Ю.

Ліпова Інна, факультет біотехнології та біотехніки
Почуття міри у педагогічних відносинах в еру нової етики [45](#)
Науковий керівник: д. психол. н. Воляннюк Н.Ю.

Стеценко Наталія, ФБТ, кафедра промислової біотехнології
Біоетика як поле інноваційної діяльності педагога [49](#)
Науковий керівник: д. психол. н. Воляннюк Н.Ю.

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

Савченко А.Д., філологічний факультет
Етичні аспекти сучасної української прози на лексичному рівні [53](#)
Науковий керівник: доц., к. філ. н. Сіроштан Т.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Єфанова В.Д., факультет педагогіки та психології
Етична проблематика соціальних експериментів у психологічних дослідженнях [56](#)
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Скрипнікова С.В.

Капшученко Олександр, факультет педагогіки та психології
Етичне висвітлення ситуації навколо covid-19 в Україні [63](#)
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Скрипнікова С.В.

Касьяненко Анна, факультет психології
Людина у пошуках смислів або самоактуалізація людини в сучасних умовах [73](#)
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О.Ф.

Мостепан Катерина, факультет педагогіки та психології
**Висвітлення психологами в публічному просторі результатів проблем дітей, що
потерпають від насилля: етичний аспект** [77](#)
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Скрипнікова С.В.

Пенек Олександра, факультет педагогіки та психології
Етичні аспекти медіаграмотності [88](#)
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Скрипнікова С.В.

Силка Юлія, факультет природничо-географічної освіти та екології
Концепт візуалізації як невід'ємна частина біоетики 95
Науковий керівник: доц., к. пед. н. Лобанчук О.А.

Яковлєва Т. П., факультет іноземної філології
**Етичний аспект вивчення світогляду Б. Брехта як засіб
підготовки до аналізу його п'єси «Матінка Кураж та її діти» в 11 класі** 102
Науковий керівник: доц., к. пед. н. Давидюк Л.В.

Яретик Микола, історичний факультет
Етико-естетичний потенціал пісенної культури українського народу 107
Науковий керівник: доц., к.філос.н. Магеря О.П.

СЕКЦІЯ 2. ЕСТЕТИКА

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Колесник Р.Д., факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Зв'язок літературознавства та естетики 112
Науковий керівник: доц. кафедри української літератури Пасько І.В.

Сергєєва К. О., факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Категорії трагічного, героїчного та піднесеного в «Енеїді» І. Котляревського 114
Науковий керівник: доц. кафедри української літератури Пасько І.В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Ковальчук Л.В., юридичний факультет
Естетика в філософії Іммануїла Канта 119
Науковий керівник: проф., д.філос.н. Попов В.Ю.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Барташевич М.І., Історико-філософський факультет
Ідейний вплив культу тілесності на специфіку античного світосприйняття 122
Науковий керівник: Ломачинська І.М.

Борець В.Ю., Історико-філософський факультет
Творчість Франсіско Гойї 126
Науковий керівник: Ковальчук Н.Д.

Вишневецька М.В., кафедра музикознавства та музичної освіти
**Феноменолого-герменевтичний підхід у розвитку естетичної
свідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва** 129
Науковий керівник: Олексюк О.М.

Малецька М.О., Історико-філософський факультет Вплив дзен-буддизму на естетичну практику японського садового мистецтва Науковий керівник: Ломачинська І.М.	<u>133</u>
Палієнко О.М., Інститут мистецтв Символіка соняшника в українському живописі XX–XXI ст. Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства Коновалова О.В.	<u>137</u>
Слободяник К.В., Історико-філософський факультет Основні принципи та особливості декоративно-прикладного мистецтва ісламу Науковий керівник: Ломачинська І.М.	<u>141</u>
Цвіркун Діана, Інститут мистецтв Естетична складова українських етномотивів у графічних творах українських художників XIX–XX ст. Науковий керівник: Зайцева В.І.	<u>145</u>
Чубко Н.Ю., Історико-філософський факультет Ідейно-художній статус Софії Київської Науковий керівник: Ковальчук Н.Д.	<u>150</u>
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	
Булгакова Вікторія, філологічний факультет Естетичне сприйняття категорії заперечення у сучасній українській літературі Науковий керівник: доц., к. пед. н. Єрмоленко С.І.	<u>153</u>
Тимофєєва Ганна, філологічний факультет Естетичні параметри милозвучності в сучасній українській прозі Науковий керівник: доц., к. філ. н. Сіроштан Т.В.	<u>158</u>
Юдакова Ольга, філологічний факультет Специфіка мовотворчості Юрія Андруховича. Науковий керівник: доц., к. пед. н. Єрмоленко С.І.	<u>162</u>
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)	
Вигівська Аліна, Інститут практичної культурології та арт-менеджменту Значення мистецьких інституцій у процесі розвитку мистецтва Науковий керівник: доктор філософії в галузі права Поліщук І.О.	<u>167</u>
Коваленко Юлія, Інститут практичної культурології та арт-менеджменту Хрест – основний сакральньо-лапідарний предмет ставрографічної науки (The cross is the main sacral-lapidary object of staurographyic science) Науковий керівник: доц., к. пед. н. Сафонова І.Г.	<u>171</u>
Робулець Олена, кафедра мистецтвознавчої експертизи Вплив віденського сецесіону на творчість Олени Кульчицької Науковий керівник: доц., к. філос. н. Солярська І.О.	<u>173</u>

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ладановська Д.О., факультет біотехнології і біотехніки

Проблематика естетики буття людини у культурі

[176](#)

Науковий керівник: д. психол. н. Волянчук Н.Ю.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Лазоревич Ірина, кафедра філософії та культурології філологічного факультету

Сакральні візії у творчості Христі Венгринюк

[179](#)

Науковий керівник: д. філос. н. Бродецький О.Є.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Григоріаді Софія, Інститут мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Танцювальна виразність і принципи театральної педагогіки в історії балету

[183](#)

Науковий керівник: Забара М.В.

Мухойд Ярослава, факультет психології

Естетичне дослідження: обдарованість, покликання, професіоналізм

[188](#)

Науковий керівник: доц., к.філос.н. Коннов О.Ф.

Ярмак Л. М., Факультет іноземної філології

Вивчення біографії Е. Гемінґвея як естетична та психологічна підготовка учнів до сприйняття повісті «Старий і море»

[190](#)

Науковий керівник: доц., к.педагог.н. Давидюк Л.В.

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРА

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Плохотніченко Вікторія-Марія, факультет історії та міжнародних відносин

Вплив культурної дипломатії Ватикану на державно-церковні відносини країн Центральної Європи

[196](#)

Науковий керівник: доц. Шелемба М.М.

Фединишинець Діана, факультет суспільних наук

Розуміння смерті в буддизмі

[202](#)

Науковий керівник: к. філос. н. Ходанич Ю.М.

Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Бородата К.В., юридичний факультет

Аналіз феномену відчуження в філософії К. Маркса

[206](#)

Науковий керівник: проф., д.філос.н. Попов В.Ю.

Морозенко В.О., філологічний факультет

Мистецтво невербального впливу

[210](#)

Науковий керівник: проф., д.психол.н. Шпортун О.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Осадчук Тетяна, історичний факультет

Теорія «постправди» та її критика

[214](#)

Науковий керівник: д.істор.н. Казакевич Г.М.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Волощук Інна, Інститут мистецтв

Філософія життя і смерті

[217](#)

Науковий керівник: доц., к.філос.н. Хрипко С.А.

Голь Д.А., Історико-філософський факультет

Глобальна ідея, яка врятує сучасний світ: мрія чи реальність?

[219](#)

Науковий керівник: Овсянкіна Л.А.

Гришина Ю.О., Історико-філософський факультет

Образ Діви Марії у культурі українського народу

[222](#)

Науковий керівник: Ломачинська І.М.

Зацаринна Олександра, Інститут мистецтв

Цінність життя - спроба філософського осмислення

[226](#)

Науковий керівник: доц., к.філос.н. Хрипко С.А.

Сергійчук Юлія, Інститут мистецтв

Життя як філософія

[228](#)

Науковий керівник: доц., к.філос.н. Хрипко С.А.

Теслюк Софія, Інститут мистецтв

Філософія в системі культури

[230](#)

Науковий керівник: доц., к.філос.н. Хрипко С.А.

Шостак А.А., Історико-філософський факультет

Проблеми міжкультурної комунікації між

Сходом та Заходом в епоху глобалізації

[231](#)

Науковий керівник: Овсянкіна Л.А.

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Гондовська А.С., інженерно-хімічний факультет

Вплив стилю спілкування викладача зі студентом на ефективність праці

[234](#)

Науковий керівник: д. психол. н. Волянчук Н.Ю.

Гончаренко Олександр, факультет інформаційної та обчислювальної техніки
Педагогічна культура викладача в контексті інформаційного суспільства [238](#)
Науковий керівник: д. психол. н. Волянчук Н.Ю.

Корнева Олександра, ФБТ, кафедра промислової біотехнології
Роль відкритих освітніх Інтернет ресурсів в процесі дистанційного навчання [242](#)
Науковий керівник: д. психол. н. Волянчук Н.Ю.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Євдокімова Р.В., факультет психології
Феномен глобалізації: сутність, прояви в різних сферах суспільного життя та виклики [247](#)
Науковий керівник: доц., к.філ.н. Мариняк Р.С.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Джордж М.Е.В., факультет філософії та суспільствознавства
Проблема наукових методів дослідження культури [252](#)
Науковий керівник: доц., к.філос.н. Коннов О.Ф.

Михайловіна Д.С., факультет філософії та суспільствознавства
Історія і сьогодинішній день цивілізацій [255](#)
Науковий керівник: доц., к.філос.н. Коннов О.Ф.

Чевельча Тетяна, факультет психології
Співчуття як індикатор емоційної грамотності психолога у консультативному процесі [256](#)
Науковий керівник: ст.викладач кафедри психосоматики та психологічної реабілітації Є.С. Кушмирук

Щербій Вікторія, факультет психології
ЛГБТ у світовій культурі [261](#)
Науковий керівник: доц., к.філос.н. Коннов О.Ф.

Щеринська Ю.В., факультет педагогіки та психології
Причини фальсифікацій в наукових дослідженнях [265](#)
Науковий керівник: доц., к.філос.н. Скрипникова С.В.

Вітальне слово

Дорогі учасники конференції!

26 листопада 2020 року наша конференція розпочинає роботу дистанційно.

Ми щиро раді всім, хто відгукнувся на запрошення та надіслав свої тези. Приємно зазначити, що серед учасників цьогорічної конференції студенти вишів Винниці, Дніпра, Донецька, Києва, Мелітополя, Ужгорода, Харкова, Чернівців.

Надіслані тези охоплюють як класичну, так і новітню проблематику. Зокрема розглядаються етико-естетичні аспекти української мови, пісенної культури, педагогіки. Привертає увагу осмислення та аналіз творчості українських митців: Івана Котляревського, Олени Кульчицької, Василя Шкляра, Володимира Лиса, Христі Венгринюк тощо.

Цікавих питань представлено дуже багато – теорія «постправди», «аморальна демократія», роботизація суспільства, зв'язок інтер'єру житла й особистості та інші.

Надзвичайно актуальним є обговорення педагогічного процесу в контексті інформаційних технологій та дистанційного навчання в сучасних умовах.

Щиро дякуємо всім студентам за вашу активну участь у конференції, науковим керівникам, які готують молодих науковців, викладачам нашої кафедри, які беруть участь в організації конференції.

За результатами конференції буде сформовано електронну збірку тез, яка буде розміщена на сайті кафедри етики та естетики: <http://www.npu-etestet.com.ua/category/konferentsiyi/>

*З повагою, голова оргкомітету,
доц. кафедри етики та естетики Коннов О.Ф.*

СЕКЦІЯ 1. ЕТИКА

«Наречені», 2012 рік

**Донецький національний університет імені Василя Стуса
(м. Вінниця)**

Юридичний факультет

Грабар О.С.

Науковий керівник: Попов В. Ю.

КОНЦЕПЦІЯ ЩАСТЯ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Кожен із нас хоча б раз у житті ставив собі запитання: «Що таке щастя?». І кожен із нас по-різному на нього відповідав. Хтось вбачає щастя метою свого життя, хтось – у сім'ї, дітях, любові, ще хтось – у своїй праці, а ще хтось – у достатку. Проте для кожної людини щастя своє та неповторне. Саме це питання є одним із стрижневих у філософії Григорія Савича Сковороди. Філософські погляди Г.С. Сковороди, є не лише самобутніми та оригінальними, а й повчальними для людей сучасних. Великий філософ, понад усе, хотів бачити український народ щасливим.

Філософські погляди Григорія Сковороди, зокрема ідеї філософа щодо

щастя стали предметом дослідження таких науковців: В. Алексєєва, В. Буслинського, Д. Тетерині, І. Богдановського, І. Стогнія, К. Приходченко, Л. Кусок, Л. Харченко, М. Попова, Н. Ченбай, О. Киричка, О. Кривулі, П. Скрипки та багатьох інших науковців.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі концепції щастя Г.Сковороди як основи особистісного буття людини.

Кожна людина народжується на цей світ для щасливого життя. Але чи кожен знаходить це таке оманливе, загадкове щастя? Ще з часів Сократа філософи досліджували природу щастя та шляхи його досяжності. Так, послідовники гедонізму розглядали насолоду як єдине благо й справжню мету людського життя. Аристотель виокремлював у понятті щастя дві складові: внутрішню (духовну) досконалість – те, що залежить від самої людини, і зовнішню (матеріальну) благополуччя – те, що від людини не залежить. Сенека стверджував, що доброчесність є достатньою для щастя. Поняття щастя та шляхи його досягнення у філософських пошуках Сковороди займає провідне місце, але на відміну від інших мислителів, які тільки міркували про те, що ж таке щастя, філософ у своїх творах давав практичні поради щодо його досягнення [1, 144].

У трактаті «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя» філософ висловлює думку, що щастя — у пізнанні себе. Щоб стати щасливим, не треба багатства, не треба влади, почестей, чинів: бути щасливим — це знайти самого себе. Людина повинна пізнати себе, свою духовну сутність: свої уподобання, здібності, нахили до певного виду діяльності. Знаючи свої нахили, можна визначити своє місце в суспільстві [2].

Григорій Савич упевнений, що щастя — це внутрішнє джерело спокою: воно — в наших серцях, у любові до природи, до рідного краю. А щоб стати щасливим, необхідно викорчувати скупість, розкіш, честолубство, духовні злидні. Потрібно дбати про свою душу, адже тільки здорова душа є основою щасливого буття на землі.

Щастя не має матеріальних відповідників, воно є духовною субстанцією.

Щасливим може бути лише той, у кого спокійне сумління: Щастя — у серці, серце — в любові, любов — у законі Вічного. Всі люди рівні перед Богом, і кожен може досягти щастя. Його не купиш за гроші, воно дається завжди безкоштовно. Бо ціна його вимірюється не грошима, а зрілістю душі. Неодмінною умовою щастя є чесне життя. Той, хто має чисту совість, не боїться смерті:

«Хто ж бо зневажить страшну її сталь?

Той, в кого совість, як чистий кришталь» [3].

Одним із вимірів щастя Сковорода визначає шлях пізнання істини, котрий реалізується у «спорідненій праці», тобто у «спорідненості» людини з певним видом трудової діяльності, здатності до неї. Саме на цьому ґрунтується призначення людини: через самопізнання та наполегливу працю знайти своє місце в житті, яке визначене кожному Богом, природою, відкрити для себе власні здібності, які є у кожного індивіда, тобто чітко усвідомити власне суспільне, громадське становище, власну «споріднену ділянку», щоб не став «вовк – вівчарем, ведмідь – ченцем, а лошак – радником».

У байці «Бджола і Шершень» філософ стверджує думку про те, що «сродна» праця є потребою душі, а не важким обов'язком. Бджола усвідомила цю істину, бо мудріша за Шершня, який нікому не приносить ніякої користі, а тільки користується плодами чужої праці. Проаналізувавши цю байку філософа, можна зробити висновок, що і в сучасних умовах нашого життя існує багато таких «паразитів», як Шершень, що наживаються за чужий рахунок і сміються над «дурними». Проте вони навіть не підозрюють, наскільки вони обкрадають самі себе та не реалізують свої власні можливості для пізнання справжнього щастя та самих себе.

Свою вагому філософію мислитель підтвердив на власному прикладі. Він жив так, як учив. І все своє життя і талант присвятив пошуку формули щастя, розробці філософського вчення про щастя, як головної суті людського існування. Недарма Григорій Сковорода так пишався тим, що «світ ловив мене, але не впіймав», бо лише поборовши численні спокуси нашого життя, він

отримав свободу і знайшов справжнє щастя.

Отже, можна зробити висновок, що проблема щастя для Г. Сковороди була не просто абстрактною істиною, а питанням всього його життя. Філософ дійшов висновку, що щастя потрібно шукати в нас самих, оскільки воно полягає саме в чистоті совісті та серця, свободі та можливості виконувати працю за покликанням. Його твори безперечно є актуальними для сьогоденного матеріально та інформаційно залежного суспільства як джерело справжньої моральності і будуть залишатись актуальними на будь-якому етапі розвитку суспільства, бо щастя – вічне.

Література:

1. Савицька І.М., Каменська І.В. Поняття щастя та шляхи його досягнення у філософських пошуках Григорія Сковороди. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. Філософські науки. 2016. Вип. 108. Ст. 144-146.
2. Сковорода Григорій. Повне зібрання творів: у 2-х т. Київ, 1973. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov1.htm>
3. Сковорода Г.С. Сад пісень: вибрані твори /Г.С. Сковорода. – Київ: Веселка, 1972. – с.198.

Юридичний факультет

Довгань Б. В.

Науковий керівник: Попов В. Ю.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РОБОТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА У ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

У ХХІ столітті розвиток інформаційно-комунікативних технологій є настільки стрімким, що використання роботів у всіх сферах життя є звичним явищем. Вони використовуються у побуті (програми-боти в гаджетах, смарт-годинники тощо), на підприємствах, а коло їх можливостей розширюється з кожним роком. Так, компанія iRobot розробила серію роботів-помічників, які

допомагають з прибиранням будинку. У Японії з'явився перший робот-викладач, який схожий на відомого письменника Нацуме Сосекі – основоположника сучасної японської літератури [1, 15-16]. Робот на ім'я Michihito Matsuda уже балотувався на посаду мера окремого району Токіо [2, 91]. Робот Софія, розроблений гонконгською компанією Hanson Robotics, навіть отримав громадянство Саудівської Аравії [3, 62-63]. Хоча сьогодні цифрові дива можуть існувати лише під контролем людини, однак динаміка розвитку новітніх технологій засвідчує, що надалі результати технічного прогресу зможуть функціонувати самостійно. Про це свідчить поява роботів, наділених штучним інтелектом - сукупністю програмних і апаратних методів, способів і засобів (комп'ютерних програм), які реалізують одну або кілька когнітивних функцій (сприйняття, розпізнавання та класифікація будь-яких сигналів оточуючого світу, наявність пам'яті без прогалин; обробка значних обсягів інформації; самонавчання, саморозвиток, безперервне самовдосконалення тощо). [4, 23; 2, 80-81]. Такі плоди роботизації здатні самостійно приймати рішення та вчиняти певні дії без участі виробника. Однак, наскільки їхня поведінка буде правомірною та відповідатиме загальним правилам моралі, і, у разі порушення роботами загальних правил поведінки, до яких наслідків це може призвести, не відомо. Саме тому доцільно говорити про етику роботів.

Слід зазначити, що вивченню особливостей роботизації суспільства, а також з'ясуванню можливості наділення роботів сукупністю етичних норм присвятили свої праці такі вчені: М.В. Карчевський, Н.М. Зленко, Ю. Мартинюк, О.Е. Радутний, Н. Терлецька, Л.А. Улашкевич та інші. Однак морально-етичний аспект процесу роботизації досі не досліджений науковцями, що й обумовлює вибір теми.

Метою роботи є аналіз філософського осмислення морально-етичного аспекту роботизації суспільства.

Уперше поняття «робот» було вжите чеським письменником К. Чапеком у п'єсі «Р.У.Р.». Воно трактувалося як механічна істота, яка зовні нагадує людей. Сьогодні під цим терміном розуміють механізм або алгоритм, призначений для

виконання технічних операцій [1, 11], а також автоматичний пристрій, що призначений для виконання виробничих та інших операцій, які зазвичай виконувались безпосередньо людиною [5].

На сучасному етапі розвитку суспільства науково-технічний прогрес викликав значний інтерес філософії до етичних питань роботизації суспільства. Так, морально-етичні питання роботизації вивчає наука етика, яка є розділом філософії, що системно обґрунтовує й пропонує концепції правильних або неправильних дій в індивідуальному та колективному контекстах, що становлять зміст категорій моралі й моральності [6, 100]. Крім того, самостійною гілкою філософського знання є філософія техніки – галузь філософського знання, яка вивчає феномен техніки в цілому, а також її вплив на процеси життєдіяльності людей, суспільства, досліджує особливості діяльності людини в епоху інформаційно-технічної революції [7, 19].

У світі сучасних технологій складно не думати про моральні засади діяльності роботів, адже, спостерігаючи їх вплив на наше життя, виникає питання, чи зможе роботизація призведе до «технологічної сингулярності» (гіпотетичного моменту у майбутньому з вертикальним графіком технічного прогресу) [8, 8], що поведе за собою нівелювання загальноприйнятих моральних цінностей людини, коли почуття будуть витіснені механічним виконанням певних завдань. Так, уже сьогодні технологічний прогрес підвищує значимість роботів від інструментальної функції до співбуття і, як зазначає більшість вчених, у сфері інтелектуальних систем, штучного інтелекту та робототехніки передбачають, що взаємовплив соціокультурних й робототехнічних цінностей буде лише посилюватися, а симбіоз людей та роботів досягне вищих рівнів інтеграції [6, 102]. Мова навіть йде про те, що з часом людина може перетворитися на кіборга (різновид робота, що має як біологічні, так і штучні (наприклад, електронні, механічні чи робочі) частини) [1, 11]. Така ідея закладена в основу *трансгуманістичного вчення* – раціонального, заснованого на осмисленні досягнень і перспектив науки, світогляду, який визнає можливість появи нової біологічної форми – «постлюдини» (розумної

істоти, модифікованої до вищого ступеня) [8, 8] Фактично, мова йде про злиття людини зі штучним інтелектом.

На перший погляд така ідея є нереальною і нагадує сюжет фантастичного фільму, але вона вже сьогодні активно втілюється в життя. Наприклад, голландський IT-фахівець П. Паумен розробив чіпи-ключі, які вживлюються під шкіру. Вони є ідентифікаційною карткою, де зберігається інформація з ім'ям і контактними даними. «Ключ» використовуються для розблокування дверей квартири, офісу тощо [1, 19].

Якщо трансгуманістична концепція буде реалізована повністю (що, за даними вченими, можливе вже до 2045 р.) [9, 61], то це означає, що людина буде змушена співіснувати на рівні з роботами, наділеними штучним інтелектом. Тому для того, щоб уникнути можливих загроз мирному існуванню людського роду (появи нового вищого класу чи касты, перетворення людей на рабів роботів чи надлюдей, всесвітнього колапсу, втрати контролю над науковим і технологічним розвитком тощо), уже сьогодні потрібно думати над тим, як примусити роботів дотримуватися загальноморальних правил поведінки. Питання полягає у тому, як здійснювати контроль над процесом роботизації з точки зору етики.

Варто зазначити, що родоначальником «етики роботів» став Айзек Азімов, який у 1942 р. в оповіданні «Хоровод» вперше точно сформулював три головних закони робототехніки: 1. Робот не може спричинити шкоди людині або своєю бездією припустити завдання шкоди людині; 2. Робот має коритися командам людини, якщо вони не суперечать першому закону. 3. Робот повинен піклуватися про свою безпеку, але тільки до тих пір, поки це не суперечить першому і другому законам. Існує ще нульове і, напевно, найголовніше правило: робот не повинен спричинити шкоди людству або своєю бездіяльністю допустити, щоб людству була спричинена шкода. Це підштовхнуло Всесвітню комісію ЮНЕСКО з етики наукових знань та технологій (КОМЕСТ) в 2016 р. опублікувати «Попередній проект доповіді КОМЕСТ з етики робототехніки», у якому говориться про можливість вбудовувати роботам систему етичних норм

шляхом програмування за допомогою етичних кодів, спеціально розроблених для попередження небезпечної поведінки [10, 100].

Вітчизняний дослідник О. Е. Радутний висунув думку про те, що якщо від штучного інтелекту вимагається, перш за все, дотримуватися норм права, які є публічними та загальнообов'язковими, то цілком обґрунтованим є припущення, що з цим завданням він впорається краще, ніж середньостатистична людина [10, 96]. Тобто, мова йде про запрограмовану систему моральних норм, яка має бути обов'язковою для усіх роботів. Проте, навіть якщо роботи будуть знати та розуміти, яким чином потрібно поводитися у суспільстві, не виключено, що вони можуть порушувати загальноприйняті норми, адже, як зазначалося вище, здатні аналізувати інформацію та самостійно приймати рішення. Крім того, роботи можуть наслідувати неправомірну та аморальну поведінку людини.

Отже, з усього вище сказаного випливає, що модифікаційних процесів уникнути не вдасться, незалежно від того, бажає людина їх настання чи ні. Проте для того, щоб роботизація суспільства не перетворила життя на нашій планеті на боротьбу за виживання між роботами, кіборгами та людиною, потрібно розробити чітку систему етичних норм, яка має бути запрограмована в кожного робота, за зразком правил, запропонованих А. Азімовим. Але й цього не достатньо. Потрібно розширювати перелік правил (програма має містити усі морально-етичними нормами, яких дотримується людина), а також продовжити дослідження шляхів обмеження безконтрольності діяльності цифрових див.

Література:

1. Сидорук К. В. Симбіоз фантастичного та реального світів у сучасному інформаційному суспільстві. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.nd/student_nauka/2017-2018/roboty_peremozhciv/fantastyka.pdf.
2. Радутний О.Е. Мораль і право для штучного інтелекту та цифрової людини: закони робототехніки та “проблема вагонетки”. *Інформація і право*. 2019. № 3(30). С. 78-95.

3. Кошелева К. О. Байталюк Д.Р. Проблема надання правосуб'єктності штучному інтелекту. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11. ч. 1. С. 60-66.
4. Баранов О.А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: зб. матер. II-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (17 лист. 2017 р.). Львів, 2017. С. 18-42.
5. Робот. *Веб-сайт Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Робот>.
6. Печеранський І. Роботика: до питання обґрунтування нового міждисциплінарного напрямку. *Вісник Львівського університету*. 2019. Випуск 24, с. 100-106.
7. Іваночко В. Філософія техніки. *Філософські виміри техніки*: матер. Міжнар. наук. конф. молод. учен. і студ. (30 лист. – 1 груд. 2016 р.). Тернопіль, Україна. 2016. С. 19.
8. Улашкевич Л.А. Майбутнє прав людини через призму трансгуманізму. *Філософські науки*. 2018. № 10 (62). С. 7-10.
9. Терлецька Н. Людина в метаантропології та трансгуманізмі й смисл людського буття. *ГРАНІ*. 2020. Том 23. № 1–2. С. 59-65.
10. Каткова Т.Г. Закони про роботів: сучасний стан та перспективи розвитку. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: зб. матер. II-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (17 лист. 2017 р.). Львів, 2017. С.99-103.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Історико-філософський факультет

Донець О.Б.

ФЕНОМЕН СПРАВЕДЛИВОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ СОКРАТА ТА ПЛАТОНА У ДІАЛОЗІ «ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ»

Визначаючи справедливість, ще жоден вчений, філософ не дійшов до істинного, всеохоплюючого та універсального визначення цього поняття. Якби це відбулося, сьогодні питання справедливості не стояло б на перетині всіх життєвих віх людського буття та діяльності. Навчаючись на філософському факультеті та цікавлячись філософією, я часто приходив до думки, що ледве не

все (принаймні, лівова частка того), що зараз становить каркас сучасного філософського дискурсу, передумови цього, варто шукати ще в античних часах. Й тому мені сталося знову звернутися до класиків тогочасної філософії – Сократа, його учня Платона. А саме до діалогу «Про справедливість».

Перед усім, я поставив перед собою завдання дати відповідь, що є для мене самого поняття справедливості та як я його сприймаю на фоні діалогу. З огляду на це, я дозволю собі крихітний реверанс у бік лірики та ненауковості.

У період абітурієнтства, в останні роки школи, я почав задаватися різними питаннями, відповіді на які самотужки дати був не в змозі. Та рефлексія (те, що я не міг назвати на той час таким розумним словом), яка приводила мене в глухий кут на тому етапі життя, згодом, підвела мене до шляху вивчення філософії. Мені здається, що людина в своєму пізнавальному пошуку тягнеться до певної статичності, закінченості, до так званої істини, фінальної та незаперечної. І часто, я думаю, в цьому й заключається помилка пошуку відповідей. Тут можна прокласти невеликий місток і сказати, що те саме стосується й справедливості.

Та справедливість, яку шукають багато людей, для себе, для сім'ї, народу – не існує, адже це не капці потрібного розміру, які просто треба знайти в магазині. Справедливість – суцільна відносність, вона змінюється в залежності від дуже багатьох факторів. А точніше, від самої людини, від тих чинників, які впливають на неї, змінюючи при цьому її світогляд, змушуючи відчувати ті чи інші емоції, почуття, відчуття.

Через це, мабуть, справедливість – це не «що», справедливість – це «як». Це здатність розумної (мудрої) людини усвідомлено вчиняти правильно в потрібному місці та потрібний час, спираючись на відповідні осново-визначаючі для неї категорії (для мене, хочеться вірити, це мораль, доброта, співчуття, емпатія, гуманізм, розум, любов, розуміння).

Отже, досить лірики. В діалозі діючими особами виступають Сократ та його друг, чиє ім'я не називається. Можливо тому, що мається на увазі, що тим самим другом, що опонує Сократу, був сам Платон, автор записаного діалогу. В

ньому Сократ робить спробу відповісти, роз'яснити другу, що мається на увазі під справедливістю.

Справедливість є мудрістю, що була залишена в спадок грекам предками. Людині, наділеній мудрістю (обізнаній (рос. «сведущему человеку») людині) вона (мудрість – справедливість) дає можливість робити те, що необхідно; так робити, як це треба робити (належним чином) й у належний для цього час (тобто, вчасно). Справедлива людина є такою в силу своєї мудрості (в силу свого знання), а все, що несправедливо, так само як і людина, є таким лише через невігластво своє. Однак люди не відають (рос. «невежественны») не за власною доброю волею, вони мимоволі дурні (немудрі) й, відповідно, такі люди мимоволі несправедливі.

Проте так як неосвічені – несправедливі, то вони погані, але погані вони також мимоволі. І вчиняють вони (несправедливість), відповідно, по тій же причині. Виходить, що із невігластва, неосвіченості та дурості людини мимоволі виникає несправедливий характер, із нього – несправедливість та несправедливі вчинки, проте здійснюється це все лише по незнанню, невігластву, мимоволі. Мудрість же й справедливість, відповідні їй характер і вчинки виникають добровільно, «по знанню та розумінню». Таким чином, правий був поет: «Не бывает никто добровольно дурным и невольно блаженным» [2, 361].

Ще з Сократа пішла думка про те, що коренем усього є саме людські проблеми, і ними варто займатися, тут шукати істину. Його етика ґрунтується на тому, що панує раціональна позиція – моральна чеснота відповідає (дорівнює) знанню. Людина, що знає, що таке добро, не стане вчиняти погано, негідно. Діалогічність і мистецтво ставити питання, які почав Сократ, яскраво виражені як у формі твору, так і в манері викладу думок. У діалозі зачіпаються моменти занять стародавніх греків (такі як лікування, земельна справа) з акцентом на те, що той якісно робить свою справу, хто в цьому обізнаний, тобто, розбирається і добре знає своє ремесло. Мистецтво грека виникає з його знання власного ремесла та розуміння, своєчасності і якості. Також варто

згадати, що і розподіл праці в Стародавній Греції сприяв дистанціюванню фізичної та розумової праці, що дало неймовірний поштовх розвитку інтелектуальної сфери діяльності (філософія, наука, художня творчість). Питання пізнання самого себе, приходу до внутрішньої мудрості та дотримання етичного раціоналізму, разом з усім вищезазначеним знайшло своє місце в цьому діалозі, ставши однією з перлин античної філософської думки.

Творча спадщина Сократа в письмовому вигляді дійшла до наших часів завдяки його учневі Платону (і середньовічним церковним перекладам давньогрецьких текстів). Існує така думка, що частина філософії Сократа – це філософія як раз таки самого Платона, як би, вложена в уста Сократа. З огляду на подібний взаємозв'язок філософії Сократа, що дійшла до нас пером Платона, одного разу мені прийшла думка, що цікаво було б подивитися на це з точки зору того, що конкретно даний діалог – це діалог, суперечка Платона (вустами Сократа) із самим собою, тим другом, що є «**другим** філософським Я», опонентом, «**Alter ego**», яке в розумі людини завжди дискутує із мислячою свідомістю первинного «Я». Однак, варто дещо відкласти герменевтичні та екзистенціальні аспекти цього питання.

Платон, як і його вчитель, розробляв так звану суб'єктивну діалектику. Він зобразив те, наскільки мінливим і суперечливим, суб'єктивним може бути людське сприйняття цього світу, людське пізнання. Це, як раз-таки, знайшло своє відображення і в діалогах, і, навіть, в образності манери мовлення, письма самого Платона. Звичайно, не варто забувати, що головним персонажем його діалогів, так чи інакше, часто постає сам Сократ. У них, діалогах, подібна діалектика подається в якості ефективної суперечки, щоб, по-перше, зацікавити учасників в обговоренні певної проблеми або декількох і, по-друге, досягти в процесі обговорення, суперечки певної істини шляхом саме протиборства думок, позицій та ідей. Платон і його вчитель Сократ – творці етичного раціоналізму, тобто, вони прийшли до висновку, що знання є достатньою умовою моральності. Етика зміцнила всю філософію Платона, в тому числі і його діалектику. Платон визначив такі етичні категорії як добро і зло,

справедливість і несправедливість, правда та брехня, користь і безкорисливість. За допомогою цих категорій він і ілюструє свою діалектику.

Антична філософія поклала початок практично всьому, що зараз так чи інакше ми визнаємо. І звертаючись до стародавніх мислителів ми можемо знайти дуже багато з того, що зараз «знаємо», про що запитуємо і до чого приходимо. Справедливість за Сократом, Платоном через призму сьогодення – яскравий приклад суб'єктивності сприйняття дійсності людиною та відносності положень в ній. Таким чином, феномен справедливості постає контекстним, хитким полем «постійного вибору» згідно із умовами зовнішніми, мінливими та положеннями внутрішніми – вічними, благими, мудрими. Цей діалог, як, втім, і вся спадщина стародавньої Греції – плато, з якого слід починати свій шлях до мудрості, і до якого слід не один раз повертатися.

Література:

1. Асмус, В.Ф. Античная философия / В.Ф. Асмус. М.: Высшая школа, 1998. – 400 с.
2. Платон. Диалоги. М: Мысль, 1986 - 607 с.

Інститут мистецтв

Кабакова К.

Науковий керівник: Хрипко С.А.

ВИКОРИСТАННЯ ЕТИКИ У ВЕБ-ДИЗАЙНІ

Поняття «етика» етимологічно походить з грецької мови від слова "ethos", яке спочатку (зокрема, ще в "Іліаді" Гомера) означало місцеперебування, спільне житло. Згодом слово набуло кардинально іншого значення: звичай, характер, темперамент.

Видатний філософ та мислитель Аристотель сформулював прикметник від іменника "ethos" – ethicos (етичний), визначивши особливість людської доброчинності, а саме доброчинності характеру (мужність, мудрість,

помірність, справедливість тощо).

Отже, можна зробити висновки, щодо визначення поняття «етика». Етика – це наука, що вивчає мораль, норми поведінки, сукупність моральних правил певної суспільної чи професійної групи. Це учення є надзвичайно важливим, оскільки формує і підтримує правопорядок у різних галузях та суспільстві загалом. Людина особливо має цінувати моральні цінності [2].

Етика та певні етичні норми властиві й дизайну, вебдизайну зокрема. Для початку з'ясуємо поняття «вебдизайн».

Веб-дизайн (англ. web design) – галузь веброзробки і різновид дизайну, до завдання якого входить проектування призначених для користувача вебінтерфейсів для сайтів або вебзастосунків, таких як графічний вебдизайн, проектування інтерфейсів, авторинг (у тому числі стандартизований код і власницьке програмне забезпечення), використання та оптимізація для пошукових систем [1]. Якщо ж говорити корочше – це різновид дизайну інтерфейсів. Усі дизайни соціальних мереж, сайтів, ігор тощо – це справа рук саме вебдизайнерів.

Але для чого створена етика вебдизайну? Кожне дизайнерське рішення – це рішення, прийняте від імені інших людей, яких можна назвати «кінцевими користувачами». Відповідальність полягає в тому, щоб ретельно продумати, як рішення вебдизайнерів вплинуть на людину у кінцевому результаті. Навіть невеличкі, здавалося б, рішення можуть мати масштабні та непередбачувані наслідки. Етика може допомогти забезпечити «довге життя» різноманітних проєктів і прокласти шлях до успішного майбутнього як дизайнера, так і подальшого використання програм юзерами.

Пропоную розглянути такі питання: «Який світ ви будете для своїх користувачів? Які можливості ви надаєте чи дозволяєте? Якою людиною ти стаєш, роблячи це, і чи такою ти прагнеш бути?» Щоб дати відповіді на ці проблемні питання і сформовані етичні основи, які дають змогу думати не лише про те, що, як і для чого дизайнер це робить, але і з якою метою. Приймаючи рішення, варто розмежовувати, що «можна», а що «треба».

Протягом століть філософи стикалися з тими ж питаннями, з якими дизайнери стикаються і досі: «Як приймати рішення, які приносять у світ більше корисного, ніж поганого, перед ким і за що ми відповідаємо, як виміряти успіх не лише в більшому багатстві для себе, але також у покращенні життя для всіх». Використовуючи філософські теорії як основу, створювалась етика веб-дизайну, яка допомагає приймати кращі рішення для всіх як сьогодні, так і в майбутньому.

Кожен вебдизайнер спочатку має думати і розуміти, які наслідки можливі після виконаної роботи або як правильно вчинити на певному етапі роботи. Етичні рамки вебдизайну повинні забезпечувати інструменти для об'єктивного оцінювання окремих рішень та дій на основі узгоджених принципів. Замість того, щоб оголошувати кожне рішення чи вчинок, належить дати можливість бачити кожне рішення в його контексті та судити про нього не лише на основі його намірів чи результатів, а й на основі того, чи має воно бути найкращою практикою, які чесноти він просуває, а також які можливості надає та надає можливість для постраждалих.

Сократ стверджував, що чеснота – це знання: чим більше знань ти набуваєш, тим добродішнішими ти стаєш і тим більше шансів приймати правильні рішення за будь-яких обставин. Аристотель запропонував список з 18 моральних та інтелектуальних чеснот, включаючи мужність, поміркованість, правдивість, скромність, розум, логіку, здоровий глузд, теоретичну та практичну мудрість. Протягом тисячоліть філософи пропонували інші чесноти і створювали інші системи. Загальний принцип залишається незмінним: добродісна людина – це той, хто діє як той, хто має певний набір чеснот.

З цього випливає інше питання: що робить вебдизайнера добродішним? Можна розглянути окремими підпунктами:

Найголовніше – знання. Потрібно знати свою справу і постійно удосконалювати себе і свої навички.

Догляд. Варто турботливо ставитись до клієнта, кінцевого користувача та до себе.

Чесність. Дизайнер має бути чесним з клієнтами та собою.

Сміливість. Варто іти на розумні ризики та не стояти на одному місці.

Співпраця. Ділитися знаннями та допомагати покращувати навички своїх знайомих, працівників чи однолітків – це дуже корисно навіть для саморозвитку.

Доступ. Вебдизайнер має зробити все, щоб робота була доступною для всіх, хто може зіткнутися з цим.

Стійкість. Варто просуватись уперед і дізнаватись нові речі. Потрібно вчитись на своїх помилках.

Отже, вебдизайн – це майстерність і робота вебдизайнера. Головним завданням вебдизайнера є забезпечити гарний кінцевий результат, зробити все можливо, щоб дотриматися усіх етичних норм, перевірити та зробити правильні висновки на подальшу працю. Важливими чеснотами, до яких варто прагнути – це знання, турбота, справедливість, правдивість, мужність, співпраця, відкритість, доступність та стійкість. Будь-яка модель доходу повинна допомагати наближатися до цих чеснот.

Література:

1. Вебдизайн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Пасічник, В.В.Пасічник; за заг. ред. В.В. Пасічника; М-во освіти і науки України. – Л. : Магнолія 2006, 2010. — 519 с. : іл. — (Серія «Комп'ютинг»).
2. Етика і естетика. Підручник. – М., 1999.

Інститут післядипломної освіти

Кравчук Л.В., старший викладач

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ У НУШ

У «Національній доктрині розвитку освіти» зазначено, що якість освіти є

національним пріоритетом і передумовою національної безпеки країни. Серед напрямків державної політики в розвитку освіти – формування національних та загальнолюдських цінностей, створення рівних можливостей для дітей і молоді у здобутті якісної освіти, постійного оновлення змісту освіти. Все ще актуальним залишається питанням доступності якісної освіти впродовж життя для всіх громадян, забезпечення національного характеру освіти [9]. Як зазначає академік О. Ляшенко, «якість освіти – це багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобічно віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні та інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя.

Як системний об’єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату» [5, 7–8]. Отже, вчені-дослідники розглядають поняття «якість освіти» як процес і як результат. У разі, коли говоримо про процес, «якість освіти» – це такий стан та його здібність, що задовольняють потреби людини, а також відповідають інтересам суспільства та держави. «Якість освіти» як результат діяльності навчального закладу вказує на відповідність рівня підготовки учнів вимогам чинних освітніх програм. Якість освіти – це така сукупність властивостей, що обумовлює його здатність виконувати висунуті суспільством завдання щодо формування та розвитку особистості в аспектах її навченості та вихованості [8, 217].

Великий педагог Я. А. Коменський неодноразово підкреслював, що освіта – це єдиний процес навчання і виховання. На його думку, «нещасна та освіта, яка не переходить у моральність і благочестя» [3, 301]. Він радив розвивати у дітей скромність, слухняність, доброзичливість до інших людей, охайність і акуратність, ввічливість, шанобливість до старших, працьовитість. Ш.О. Амонашвілі у своїй книзі «Школа життя» пише: «якості знань, цінність ідей, думок і діяльності людини, що виникають на базі знань, визначаються не тільки істинністю самих знань, а і їх духовною насиченістю, особистісним ставленням людини до знань». І далі автор продовжує: «Чи потрібно стверджувати, що для суспільства є вкрай небезпечним давати аморальній,

бездуховній, безсердечній, злій людині сучасні вищі знання про закони природи і речовин, психіки і Всесвіту» [1, 13].

Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової освіти у Новій українській школі є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві [7, 10]. Щоб демократичні засади працювали у суспільстві, важливо розвивати у дітей практичні навички співпраці. Недарма, однією із наскрізних компетентностей, визначених Стандартом початкової освіти, є вміння співпрацювати з іншими людьми. У реаліях сьогодення ця компетентність не втрачає своєї актуальності як для окремої людини, так і для всього світу, а, навпаки, набуває все більшої важливості. З приводу цього на думку приходять слова Бернарда Шоу: «Тепер, коли ми навчилися плавати під водою, як риби, літати в небі як птахи, пора б навчитися жити на землі, як люди» [10]. Оскільки морально-етичні цінності, такі як: гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей тощо відображають усталені закономірності людського співіснування, їх засвоєння має стати неодмінним елементом якісної освіти, основою, стрижнем освітнього процесу у Новій українській школі.

У разі, коли ми говоримо про шкільне навчання, основна роль у становленні, актуалізації та розвитку морально-етичної культури вихованців належить учителю. Звертаючись до вчителів, Ш.О. Амонашвілі зазначає: «Не треба принижувати себе, бо від нас залежить дуже багато: ми є основною силою у світі освіти, і тому долі наших дітей у наших руках» [6, 41]. У здійсненні освітнього процесу провідними мають стати такі організаційні орієнтири: учитель є взірцем людини вихованої, своїм прикладом він надихає і зацікавлює дитину [4, 23]. Сучасний учитель має не тільки гарно знати свій предмет, володіти методикою викладання, а й бути носієм морально-етичних

норм та принципів життя, оскільки його поведінка, слово, жест, погляд мають іноді більший вплив на дитину, ніж найкращі педагогічні і культурні заходи. Учитель має представляти учням, перш за все, найвищі зразки культури спілкування: повага до людини, як особистості, вміння слухати і чути, уважність і делікатність, зібраність і точність виконання необхідного, тонкі форми етикету, добросовісність, чесність, старанність, охайність та ін. Етика взаємодії ставить перед учителем завдання привчати дітей:

- обдумано висловлювати свою думку;
- прислухатись до думки інших;
- уважно слухати того, хто говорить;
- виявляти повагу у ставленні до людей;
- відмічати індивідуально ціннісне в роботі кожного;
- висловлювати вдячність на адресу всіх присутніх.

У шкільному житті виникає безліч ситуацій, і не завжди – приємних. Але будь-яку з них потрібно вирішувати з позиції культури стосунків та людинолюбства. Учителю, не примножуй слів: багатослів'я віддаляє від духовності і моральності; зверх необхідного не говори нічого - дай сказати дітям; не май любимчиків, це шкодить перш за все їм; не підмінй моральність пріоритетом інтелекту; пам'ятай, що і дорослий, і дитина мають недоліки і характеру, і діяльності, тому моральну працю здійснюйте разом з дітьми; якщо хочеш, щоб клас був спокійний – будь спокійний сам; не кричи, не говори голосно і поспішно; не пригнічуй, не перевантажуй учнів; не говори дитині, яка не слухає тебе, не уважній, спочатку підготуй її увагу.

Сучасне навчання це, перш за все, організоване педагогом морально-етичне спілкування групи, ключовим результатом, продуктом зусиль стає інтелект кожного суб'єкта урочного спілкування, морально-етичне збагачення. Першочерговим завданням шкільного навчання у Новій українській школі має стати збереження морально-етичного здоров'я учасників педагогічного процесу.

Допоможе в цьому: створення ситуації взаємної допомоги і підтримки; навчання терпінню, наполегливості, старанності при виконанні завдань; створення ситуації взаємоповаги, зміни лідерства, взаємоповаги для кожного учня; підтримка віри дітей одне в одного; стримування від метушні, сперечань.

Діти засвоюють морально-етичні норми послідовно і поступово, непомітно, через гру, спираючись на простягнуту руку вчителя, захоплюючись його прикладом. Пропонуючи зразки етичної поведінки, вчитель тим самим створює ситуацію свободи вибору для дітей у їхніх діях і сприяє розвитку їхньої свідомості та самосвідомості. Цей рух вгору має бути для дитини обов'язковим, і, разом з тим, природнім, легким, радісним. Як зазначав Аристотель: «Хто рухається вперед у знаннях, але відстає в етичності, той більше йде назад, ніж уперед» [2, 138]. Саме тому невід'ємною складовою якісної освіти у Новій українській школі має стати морально-етичний розвиток молодших школярів.

Література:

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя / Пер. з рос. Хмельницький: Подільський культурно-просвітницький центр ім. М. К. Реріха, 2002. 170 с.
2. Аристотель. Етика / Аристотель; [пер. Н. В. Брагинской, Т. А. Миллер]. М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. 492 с.
3. Коменский Я. А. Велика дидактика // Избранные педагогические сочинения: В 2 т. М.: Педагогика, 1982. т. 1. 656 с.
4. Концепція нової української школи. URL: https://kremvo.ucoz.ua/NYIII/koncepcija_nush.ppt.pdf
5. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. 2005. № 1(46). С. 5 – 12.
6. Маніфест гуманної педагогіки / [Ш. О. Амонашвілі, Д. М. Маллаєв, С. Л. Крук та ін.]; за ред. Ш. О. Амонашвілі; пер. з рос. В. К. Гаврилькевич /

Міжнародна асоціація громадських об'єднань «Міжнародний центр гуманної педагогіки». 2014. 72 с.

7. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

8. Сігаєва Л. Є. Сучасні підходи до якості освіти: теоретичний аспект. Професійна освіта: методологія, теорія та технології. 2016. Вип. 4. С. 213 – 229. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2016_4_18

9. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 «Про Національну доктрину розвитку освіти» // Законодавчі акти України з питань освіти. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – 158 с.

10. Цитати Бернарда Шоу про людей. URL : <https://takequotes.com/ua/author/bernardshaw/people>

Історико-філософський факультет

Макуха В.О.

Науковий керівник: Купрій Т.Г.

АМОРАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Проблема моральної політичної складової демократії, яка в останні роки стала центром багатьох конфліктів і дискусій, як у внутрішніх колах, так і зовнішніх, є полем дослідження сучасних науковців. В наш час демократія часто сприймається як політична система з незаперечною моральною перевагою над іншими системами. Інші форми політичної організації держави з'являються як пережитки минулого - переважає переконання, що рано чи пізно, разом з розвитком глобальної цивілізації, вони в кінцевому підсумку будуть замінені демократією.

З іншого боку, не потрібно мати велику проникливість, щоб помічати явища в рамках сучасної демократичної держави, які представляють собою відкритий виклик моральному порядку. Ідея свободи, яка характерна для демократії, визначаючи правила цінності добра і зла, ніби зникає. Вони

замінюються принципом поваги суб'єктивних переконань кожної людини і необмеженої терпимості. Таким чином, питання, що стосується морального виміру демократії, піднімається саме по собі разом із суміжними питаннями: в якому сенсі ми можемо сказати, що політичні інститути держави є моральними?

Мораль є маяком дій добра або зла, що безумовно є головним завданням будь-якої нормальної політичної системи. Тому демократія повинна брати за свою основу моральні рішення, які позитивно вплинуть на суспільство. Адже, якщо вчинки будуть аморальними, тобто тими, які не приносять благо народу, то цей народ, який є єдиним джерелом влади, швидко може змінити тих, хто не приносить їм матеріальних та моральних благ. І це є підтвердженням словами Едуарда Сленевського [3], що державні мужі повинні володіти трьома якостями: патріотизмом, моральністю, професіоналізмом. Тобто, ту демократію, яка вийшла за рамки своєї норми, переступивши поріг моральності, можна назвати аморальною.

Групова мораль розвивається із загальних ідей і поглядів і часто кодифікується для регулювання поведінки всередині культурної спільноти. Різні дії визначаються нею, як моральні чи аморальні. Члени товариства, які демонструють моральні дії, набувають репутацію «морально стійких», а схильні до аморальної поведінки можуть отримати ярлик соціального маргінала.

Виживання групи може залежати від дотримання нормам моралі. З іншого боку, смерть спільноти іноді пояснюється нездатністю адаптувати моральні норми до нових викликів. У націоналістичних рухах є тенденція вважати, що нація не може вижити або процвітати без прихильності єдиної, загальної моралі, незалежно від того, що ця мораль з себе представляє. Головне, щоб були реалізовані гасла «справедливий устрій суспільного життя», «створення умов для всебічного розвитку людини», «встановлення контролю за діяльністю держави», «рівні можливості для всіх членів суспільства» тощо.

Одним з перших, що піднімав питання моралі політики був І. Кант. На

його думку, якщо в пізнанні природи джерелом істини служить досвід, то закони моральності не можуть бути виведені з існуючих суспільних відносин. Тому неможливо створити наукову теорію моралі і права, аналогічну природничим наукам, а потрібно виявити перш за все умови, при дотриманні яких, етика разом з теорією політики стає наукою. Найважливішим завданням моральної філософії буде пошук загальних правил поведінки, яким людина повинна слідувати в своєму емпіричному існуванні.

Виходячи з праць класика М. Бердяєва [1] можна стверджувати, що демократія носить формальний характер: не знає свого змісту і в межах артикульованого нею принципу не має ніякого змісту. Демократія залишається байдужою до добра і зла.

Вона - терпима, тому що індиферентна, втратила віру в істину, безсила обрати істину. Він вважав, що при демократії заперечуються духовні основи суспільства, що лежать глибше формального людського волевиявлення і призводить до зміни всього ієрархічного ладу суспільства. Бердяєв стверджував, що демократія брехлива і не приходить у відчай від втрати Істини, у яку вона вірить, а виявлення волі більшості - механічний підрахунок голосів завжди повинен вести до результатів. З точки зору «свободи» філософ вважає, що демократія - волелюбна, але ця волелюбність виникає не з поваги до людського духу і людської індивідуальності, це - волелюбність байдужих до істини.

Судження Лусіо Муньоса [4] щодо демократії будуються на моралі та антиморалі. Коли демократія ґрунтується на моралі, то це норма. А коли ж її фундаментом є аморальність, то це вже крайня її форма. Світогляд або політичні платформи, засновані на різних формах моралі завжди були конкуруючими силами, які зазвичай боролися один з одним, щоб отримати владу і відобразити свої погляди на політику в умовах прийнятної демократії, заснованої на правлінні більшості. І те, що об'єднує ці конкуруючі політичні групи, так це їх наміри завоювати інтереси більшості. Іншими словами, їх моральна перевага полягає в тому, щоб прагнути до вищих інтересів більшості,

а справжня підтримка думки більшості дасть їм перемогу на виборах.

Ще одним влучним висловом питання аморальної демократії сьогодення можуть бути слова Бруно Кауфмана [2]. Він говорив, що при розробці законодавства і нормативних актів для сучасної прямої демократії потрібно формулювати їх якомога простіше. Інструменти прямої демократії спрямовані на подолання розриву між органами влади і громадянами, а це означає, що юридична мова, що використовується при створенні відповідних правових актів, повинна бути зрозумілою для всіх, а не тільки для обраних експертів. Хоча цією тезою наші політики люблять нехтувати, вигадуючи все більш екзотичні способи зміни закону, що б через нього можна було знайти лазівки для корупції.

У нашому суспільстві вважається популярна теза, що три основні стовпи демократії (народ-влада, рівноправність, плюралізм) зазнають кардинальних змін. Демократія - це не про якість кандидатів, а про джерело влади і наявність вибору в принципі. Сократ зазначав, що у хворої системи не може бути здорових виборів. Коли в демократії народ вибирає тих, кого надають, а не тих, кого він би хотів, - це не зовсім демократія, класична демократія.

Література:

- 1 Бердяев Н.А. Демократия, социализм и теократия URL: http://www.odinblago.ru/filosofiya/berdyaev/demokratiya_socializm/
- 2 Кауфман Б. Современная прямая демократия для Украины и стран бывшего СССР URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/>
- 3 Надашкевич В. Древнегреческие философы о нынешней Украине URL: <https://zn.ua/SOCIUM/drevnegrecheskie-filosofy-o-nyneshney-ukraine-.html>
- 4 Munoz L. Moral and Amoral Liberal Democracies: How Targeted Chaos Can Affect the Democratic Process? URL: https://www.researchgate.net/publication/331824825_Moral_and_Amoral_Liberal_Democracies_How_Targeted_Chaos_Can_Affect_the_Democratic_Process

«РОЗДУМИ ПРО ЖАЙВОРОНКІВ» ЯК ВТІЛЕННЯ ЕТИКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ

Філософія поки що для мене являється закритою книгою. Що саме це значить, до чого веде? Зазвичай з цим словом у мене асоціювалась рефлексія і «думки в нікуди», які могли занести далеко і не вирішити нічого явного, що «прийшло» би до мене відразу, але мої враження він філософії не обов'язково правдиві.

Я довго думала про що писати. Зважаючи на те, що в першу чергу мене цікавлять прості питання, рішенням була тема сну і успіху. Не першу ніч мене тривожать і сковують різні думки, не даючи спати. А за власною фізіологією і головному в своєму житті заняттю – творчості, у мене є звичка працювати вночі, коли є змога повністю сконцентруватися на праці. Вночі нічого не тривожить, все замирає і дає простір креативності. Тому я хочу подати критику на відомий вислів, також відомий в українській культурі як «хто рано встає, тому бог дає».

Хто рано лягає і рано встає, здоров'я, багатство й розум наживе – одне з найбільш цитованих прислів'їв із «Альманаху Бідного Річарда» Бенджаміна Франкліна. Це прислів'я рідко оскаржується, проте я не бачу в ньому багато логіки. Я думаю, що той, хто рано лягає спати, пропускає багато речей і може бути асоціальним. Скажемо просто, якщо, наприклад, всі в світі сплять вісім годин на день, і кожен лягає спати близько одинадцяти і встає близько семи, але той, хто хоче бути здоровим, заможним і мудрим, лягає спати близько восьми і прокидається близько чотирьох.

Він все ще спав би таку ж кількість сну, як і решта світу, тому що він не тільки рано лягав спати, але й рано вставав, що руйнує логіку того, що він буде більше спати і, отже, почуватиметься здоровішим. Якби ви спали довше

звичайної людини, ви могли б думати чіткіше, менше плутатися. Опираючись на загальновідомі факти це з часом може покращити фізичне та психічне здоров'я людини, що, я гадаю, можна трактувати як мудрість. Але ж якщо брати до уваги вислів «хто рано лягає і рано встає..», він не означає, що подібний стиль життя приведе до збільшення обсягу сну. Якщо брати до уваги медичні рекомендації і здоровий глузд, це навпаки може дуже нашкодити людині, якщо займатись подібним на постійній основі. Можливо, якби хтось прокинувся перед усім іншим світом, йому була би представлена тиша і спокій, що дало б цій людині можливість досягнути якісь знання, прочитати книгу, що потенційно може розвинути в комусь розум і думки, але хто насправді може добитися всього цього рано вранці? Особливо, якщо врахувати нестача сну у цієї людини.

Хто саме стане заможнішим внаслідок того, що раніше буде лягати спати і раніше прокидатися? Я думаю, що пересічна ділова людина стане менш заможною внаслідок того, що ляже спати і рано встане. Було б безглуздо для компанії відкриватись до того, як пересічний споживач навіть не прокинеться, і було б нелогічно пропускати потенційний прибуток від свого бізнесу через раннє закриття, щоб працівники могли рано лягати спати. Я припускаю, що якби хтось був грабіжником на дому, він міг би стати заможнішим, ведучи бізнес, поки більша частина світу ще спить, але я думаю, що більшість країн втратили б справу, маючи години, що суперечили решті світу.

Хто рано лягає і рано встає, здоров'я, багатство й розум наживе? Ну, це ще не доведено. Можливо, рано лягти спати, щоб пізно встати, може покращити стан здоров'я. Збиває з пантелику визначення, як здобути мудрість, просто рано лягаючи спати і рано встаючи. Можливо, правда, є якісь документальні фільми, в яких розкривається цей секрет, але вони йдуть рано вранці? Якщо хтось любить бути на самоті, прокинувшись рано, це справа однієї людини і я ні в якому разі її не засуджую, але його не слід вводити в оману прислів'ям. Постійна нестача сну не зробить вас здоровими, заможними чи мудрими.

ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Етико-філософська думка періоду Київської Русі розвивалась у щільному зв'язку з релігією. Хрещення Русі, яке відбулося у 988 році є визначальною подією доби тому що саме воно призвело до радикальних змін з язичницького до християнського світогляду.

Визначити християнську етику можна, як систему моральних понять, ґрунтованих на християнському віровченні. Ці нові норми прийшли на Київську Русь разом з ідеями видатних представників візантійської релігійно-культурної спадщини.

Більшість християнських заповідей є загальнолюдськими та будуть актуальними завжди - навіть сучасні мораль та етика спираються на них через те, що вони стосуються кожної людини. Християнська етика - це спосіб життя, а не тільки система теоретичних принципів. Християнство об'єднало розрізнені слов'янські племена - завдяки новим, спільним соціальним цінностям вони згуртувалися в єдине утворення, велику державу.

Також це сприяло культурному розвитку – сакральна архітектура, гомілетика та іконопис прийшли на Русь саме з Візантії. Із християнством прийшла й писемність, розвитку якої сприяли Кирило та Мефодій, але вони були не лише творцями слов'янської писемності, а й перекладачами багатьох візантійських богословських творів (пр. текст Святого Писання). Однак, не варто забувати примусовий характер християнізації, тривалий супротив місцевого населення новій релігії, який поступово припинився лише у монгольську добу, коли саме православні монастирі виступили об'єднавчим чинником для киеворусичів в збереженні етноідентичності. Літописці киеворуської доби були змушені відредагувати історію - описати Русь до прийняття християнства, як відсталу та неосвічену, отже, через це ми маємо

мало інформації про культурні надбання Русі періоду язичництва.

Впровадження християнства вплинуло і на слов'янські звичаї, забороняючи работоргівлю та жертвоприношення. Християнська система моральності змінила язичницький світогляд, у якому було відсутнє поняття «гріха», і суспільству того часу довелося вперше з ним познайомитись. Об'єднання людей одним богом допомогло розвинути такі поняття, як емпатію, толерантність, почуття провини, та впровадило моральний компас, заснований на християнських догматах. Наприклад, «любов до ближнього» є однією з провідних ідей християнської етики, яка стверджує, що кожна людина є творінням Бога, тобто вищою земною цінністю.

Культурний розвиток не міг не зачепити й літературу - такі твори, як «Ізборник 1076 р.», «Повчання до братії» (бл. 1036 р.), «Повчання» (написане приблизно 1117 р.), «Слово про закон і благодать» передають нам основні ідеї морально-етичного кодексу тих часів. Вони вчили людей милосердю, оптимізму, гуманності, деякі мають більш релігійний зміст і зосереджуються на необхідності виконання основних обов'язків християнина по відношенню до Бога й інших. «Повчання», написане князем Володимиром Мономахом, взагалі називають «духовною конституцією» Києворуської держави. В цьому творі Мономах засуджує такі речі, як брехня, лінь, та закликає людей жити доброчесно, активно творячи добро в усіх сферах свого життя (держава, родина, стосунки між людьми).

Також Володимир Мономах є прикладом доброчесного та справедливого християнського володаря, який не дозволяє сильним кривдити слабких, вважає за необхідність опікуватися бідними, удовами і сиротами, називає священним обов'язком гостинність до ближнього.

Саме християнська етика доби Київської Русі стала першоосновою моральної думки нашого суспільства сьогодення. Основним завданням киеворуської філософської антропології стало навчання людей, як їм вподобитися Богу, наблизитися до священного, ідеального образу. Через це була сформована суміш високих християнських етичних та моральних ідеалів,

які знайшли своє відображення в усіх сферах життя слов'ян. З приходом християнства провідною етичною проблематикою стає висока цінність людського життя та любов до рідної землі, що можна простежити в багатьох творах того часу.

Підсумовуючи, можна сказати, що етична спадщина Київської Русі мала вагомий вплив на формування духовної культури, моральних цінностей та свідомості українського суспільства.

Література:

1. Україна крізь віки. У 15-ти тт. – Т. 4: Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут археології, Інститут історії України. – К.: Альтернативи, 1998. – 352 с.
2. Горський В.С. Історія української філософії / В.С.Горський. – К.: Наукова думка, 1997. – 286 с.
3. Грицай М. Давня українська література: підруч. для студ. філол. фак. ун-тів / М. С. Грицай, В. Л. Микитась, Ф. Я. Шолом; за ред. М. С. Грицяя. – К. : Вища шк., 1978. – 415 с.
4. Етика: Навч. Посібник / В.О.Лозовой, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; За ред.. В.О.Лозового. - К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 14-46.
5. Одоховська І. О. Віра, надія, любов у філософсько-релігійній та етичній думці України та світова культурна традиція / І.О.Одоховська. – К., 2000. – С. 68–76.
6. Нападиста В. Г. Історія етики в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): навч. посіб. / В. Г. Нападиста. – К. : Либідь, 2004. – 239 с.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Факультет інформатики та обчислювальної техніки

Дорошенко Л.Ю.

Науковий керівник: Волянчук Н.Ю.

СУЧАСНА ЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ІТ-ФАХІВЦЯ

Постановка проблеми. Зі стрімким розвитком інформаційних технологій відбувається модифікація етичної культури співробітника. Для ефективного розвитку та реалізації професійного потенціалу людині необхідно адаптуватися та розвиватися разом з розвитком вимог, які ставляться до неї.

Етична культура є невід'ємним елементом робочої культури і їй необхідно приділяти особливу увагу для результативності робочого процесу.

Метою доповіді є дослідження сучасної етичної культури, її складових та способів її розвитку для ефективного зростання фахівця та реалізації його професійного потенціалу.

Дослідження. Етична культура проявляється у поведінці людини. Етика як наука аналізує моральні відносини, моральну свідомість і діяльність.

Велику роль у професійній діяльності відіграють навички ділового спілкування, які безпосередньо пов'язані із взаємодією між колегами та загалом поведінкою у колективі.

У своїй статті Харченко Л.П. розглядає етичну культуру, як систему моральних принципів і норм, які сформувалися як результат почуттів, знань, потреб і виражають в його моральній поведінці гармонію внутрішніх переконань і їх зовнішніх проявів, забезпечують ефективне вирішення ділових проблем [1].

Та також розглядає її такі змістовні складові:

- моральна свідомість,
- моральні стосунки,
- моральна поведінка.

Зміст етичної культури [1]

Моральна свідомість	Моральні стосунки	Моральна поведінка
Етичні цінності: принципи і норми моралі, ідеали: добро, зло, честь, обов'язок, гідність, совість, відповідно до яких відбувається самооцінка особистості	Моральна взаємодія, моральний конфлікт, моральний авторитет, моральна репутація та ін.	Моральний вчинок, моральна діяльність, моральні наслідки і санкції; моральна практика
<i>Теоретичний аспект</i>	<i>Практичний аспект</i>	

Етичну культуру у ІТ-компанії можна пов'язати з так званими софт скілами (англ. soft skills), що представляють собою комунікативні та соціальні навички. Наразі можна сказати, що софт скіли виходять по важливості на рівень з хард скілами (англ. hard skills) – теоретичні навички. Оскільки яким би людина не була бездоганним спеціалістом, якщо вона не вміє поводитися у колективі, бути частиною команди, проявляти просоціальну поведінку, то може так і не стати потенційним співробітником. Це зумовлено тим, що компанії піклуються про атмосферу, яка існує всередині робочого колективу. Дружня атмосфера та співробітники з розвиненою внутрішньою культурою позитивно впливають одне на одного та таким чином покращують робочий процес. Coursera, всесвітньо відома освітня онлайн платформа, у своєму блозі стверджує, що дослідницька компанія Wonderlic підрахувала: 93% роботодавців вважають soft skills суттєвими під час прийняття рішень щодо найму на роботу. А дехто з них взагалі відстоює думку, що зазначені навички навіть більш цінні та значущі, ніж технічні [2].

Щодо soft skills фундаментально висловився Ілон Маск: «Загалом люди

отримують задоволення від взаємодії з іншими людьми. Якщо ви працюєте над проектом, до якого залучено команду, то вміння взаємодіяти – найважливе, а спілкування з іншими – найголовніший челендж» [2].

Розглянемо кроки для того, щоб розвивати етичну культуру в собі та удосконалювати софт скіли для досягнення розвитку професійного потенціалу.

1. Відвідуйте семінари, лекції, воркшопи, майстер-класи, тренінги. З їх допомогою можна збагатитися новими знаннями, познайомитися з цікавими людьми та загалом пірнути в кардинальну іншу атмосферу, ніж та, в якій перебуваєте ви.

2. Розвивайте комунікабельність. Вчіться уважно зацікавлено слухати, виражати свою позицію чітко та лаконічно, додайте гумор та контролюйте власні емоції. Розмовляйте з якомога більшою кількістю людей. Це дозволить збагатитися новими ідеями, поглядами, принципами та, як наслідок, сформувати у собі нові моральні норми та цінності.

3. Вчіться самопрезентації. Виділіть час для того, щоб скласти декілька варіантів розповіді про себе. Це мають бути короткі змістовні описи, які б зацікавили та викликали позитивні емоції у співрозмовника.

4. Важливо вміти бути командним гравцем. Взаємодія між людьми - необхідна навичка під час робочого процесу. Потрібно бути корисним та продуктивним:

- корисним – допомагаючи іншим членам команди,
- продуктивним – вміючи попросити допомогу у моменти, коли роздуми зайшли в глухий кут.

5. Навчитися критично мислити. Необхідним вмінням є навичка незалежно від того, чия думка пролунала, раціонально її сприйняти та проаналізувати. Це не тільки допоможе вирости у внутрішній культурі, але дозволить позбавитися суб'єктивізму в спілкуванні з іншими.

6. Розвивайте рефлексивність. Ця риса дозволить удосконалювати власні навички, як технічного, так і соціально спрямування. Завдяки вмінню відображати дії та вчинки на себе, можна прискорити свій культурний

розвиток.

7. Отримуйте зворотній зв'язок від оточення. Всі думки, що ви можете почути, як негативні, так і позитивні, можуть стати найкращими помічниками для власного удосконалення. Проаналізувавши ту чи іншу дію у своїй поведінці можна розвивати внутрішню моральну культуру.

Також що стосується саме ІТ-компаній, можна відмітити такий факт, що менеджмент намагається створити максимально комфортні та дружні умови спілкування у колективі і зазвичай спонукає співробітників використовувати при зверненні «ти», таким чином роблячи психологічну дистанцію коротшою і замість «твердого» взаємозв'язку «керівник-підлеглий» більше можна застосувати «м'який» у вигляді «колега-колега», де існують мутуалістичні зв'язки, взаємодопомога та доброзичливість.

Результати. Під час роботи над доповіддю було розглянуто питання сучасної етичної культури загалом та більш глибоко розглянуте питання розвитку, що вона отримала за стрімкого поширення інформаційних технологій. Також були описані способи покращення навичок в особистому етичному розвитку, зокрема зроблено акцент на софт скілах та висвітлено певні особливості та відмінні риси етичної культури в ІТ-компаніях.

Висновки. Можна зробити висновок, що навички швидко адаптуватися, вчитися та розвивати в собі софт скіли є визначальною для ефективного зростання як ІТ-фахівця, а виховання етичної культури має безпосередній вплив на реалізацію потенціалу у професійній діяльності.

Література:

1. Харченко Л.П. Етична культура ділового спілкування [Електронний ресурс] / Л.П. Харченко – Режим доступу до ресурсу: <http://xn--e1aajfp cds8ay4h.com.ua/pages/view/666>.
2. Soft skills: чому ці навички такі важливі сьогодні? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://jobs.innovecs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni>.

ПОЧУТТЯ МІРИ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВІДНОСИНАХ В ЕРУ НОВОЇ ЕТИКИ

Вираз «нова етика» активно зустрічається в останні роки в засобах масової інформації. Зазвичай під цим виразом мають на увазі еволюцію етичних норм внаслідок активізації масштабних громадських рухів на кшталт «MeToo» або «Black Lives Matter» у світовому масштабі. Якщо ж проаналізувати громадські рухи в Україні, то світові тенденції підхоплюються та знаходять свій відгук й серед українців, наприклад, рух «яНеБоюсьСказати» можна назвати українською версією «MeToo». Окрім громадських рухів, теперішній час характеризується високим ступенем діджиталізації спілкування. І, якщо ще декілька років тому питання про дистанційний формат навчання обговорювалось в теоретичному полі, то пандемія виступила потужним каталізатором змін як в суспільстві, так і в навчальному процесі.

Зазвичай, дотримання моральних норм підтримується силою суспільної дії, проте на основі норм моралі приймаються нові й удосконалюються існуючі юридичні норми, які забезпечуються силою державного впливу [1]. Прикладом такого переходу із суспільної моралі в юридичне русло можна назвати Закон про протидію булінгу (цькуванню), який було прийнято в Україні наприкінці 2018 року. Цей закон яскраво ілюструє вплив течій нової етики, він поєднує в собі ідеї протидії насиллю, підкреслює зростаючу цінність людської гідності та приймає до уваги те, що булінг може відбуватися в інформаційному просторі – перший штраф за цим законом був стягнутий за цькування в соціальній мережі Instagram. Проблеми інформаційної етики вивчали такі вітчизняні вчені: І. Андрєєва, С. Антонова, М. Вохришева, А. Гречихина, Т. Єременко, Н. Зінов'єва, В. Леончиков, В. Поліщук, Т. Полякова та ін. В дослідженнях науковців виокремлюється основна загальна мета — підготовка фахівця для

роботи в новому інформаційному суспільстві, що володіє новими інформаційними технологіями, сучасними методами для роботи з інформацією, який уміє приймати правильні рішення та здатний передбачати кінцевий результат своїх дій [1]. Якщо інформаційна етика відповідає на питання «Як?», то аналіз суспільних зрушень в суспільстві надає відповідь на питання «Що?». Тобто, інформаційний етикет дає рекомендації щодо правильного використання інформаційних каналів зв'язку, наприклад, коли є доречним використання месенджерів, а коли – краще скористатися електронною поштою, щоб не порушити особистий простір людини, дотриматися почуття міри. Суспільні зрушення, які протікають в бік посилення гуманістичних течій, дають змогу зрозуміти яке наповнення повинно бути в педагогічній комунікації, яка здебільшого й протікає в інформаційному полі.

Якщо ще років 15–20 назад інформаційний простір можна було відділити від людини, поширеною була думка «Все, що відбувається в комп'ютері – не є справжнім», то із розвитком інформаційних технологій та соціальних мереж, збільшення швидкості підключення до Інтернету інформаційний простір став органічним продовженням людини, частиною її життя. Нариков М. у своїх працях зазначав, що інформаційне середовище сучасного суспільства характеризується низкою загальних особливостей і закономірностей. По-перше, цьому середовищу притаманне постійне і неухильне розширення, проникнення в нові сфери людської життєдіяльності. Воно збільшує свій вплив на життя як окремої людини, її повсякденність, так і трансформує відносини між групами людей, організаціями та соціальними інститутами. По-друге, інформаційне середовище, в своїх цифрових засобах і ресурсах відображає основні форми соціальних відносин, всю соціальну реальність. По-третє, вона породжує свої власні аналоги реальності, свій цифровий світ, свою віртуальну реальність, які, почасти будучи аналогами традиційної реальності, підміняють її, спотворюють і трансформують відповідним чином [2]. Думка про те, що інформаційне поле соціальної взаємодії є аналогом реальності, підміняє її або спотворює є досить спірною, через те, що морально-етичні норми стали розповсюджуватись на

інформаційний аспект життя, а згодом й держава розширила свій регуляторний вплив на цивільні стосунки між людьми в інформаційному просторі. Відтепер можна надіслати позов до суду за приниження гідності у дописі в соціальних мережах або в особистій переписці, так само, як за приниження гідності при взаємодії наживо і це доводить те, що інформаційна взаємодія у суспільстві не є альтернативною чи спотвореною, вона є продовженням та частиною об'єктивної реальності. Інформаційному середовищу характерні такі ознаки: глобальність, відкритість, свобода доступу до інформації, відсутність соціальної ієрархії [3]. Слід також додати принцип «Інтернет все пам'ятає»: висловлення та дописи кількарічної давнини залишаються у мережі та згодом можуть впливати на репутацію людини, в тому числі і на професійну. Світові вже відомі випадки, коли за образливі та дискримінаційні висловлювання багаторічної давнини людям довелося звільнитися з роботи під тиском суспільства та нової етики. Якщо раніше актуальним був вислів «Гарна людина – це не професія», то зараз особисті якості можуть переважувати суто професійні та значно впливати на професійну діяльність кожної людини, у тому числі й педагога. Однією із складових педагогічної техніки є техніка зовнішнього вигляду, в інформаційному ж середовищі можна побачити продовження цього компонента: зовнішній вигляд профілю у месенджерах та соціальних мережах. Пам'ятаючи про глобальність та відкритість інформаційного середовища слід дотримуватись інформаційної гігієни та ставитися відповідально до власних висловів та наповнення сторінок у соціальних мережах, тому що це є частиною соціального портрету і впливає на сприйняття людини як колегами, так і учнями. Як вже зазначалося, суспільні процеси призводять до укріплення гуманістичної спрямованості в професійній діяльності. А. Макаренко вдало сформулював основні принципи такої спрямованості у педагогічному процесі. В гуманістичній спрямованості дій учителя виявляються його повага до особистості учня, колег, батьків і прагнення зберегти їхню гідність, сприяти подальшому розвитку. Гуманістично спрямований учитель намагається встановити емпатичний контакт з кожним

учнем, розпізнавати настрої й прагнення. Окремо слід виділити принцип міри у вихованні учнів, який був обґрунтований А. Макаренком, який зауважував: «За що б ми не вхопилися в справі виховання, ми всюди прийдемо до цього питання — до питання міри, а якщо сказати точніше — до середини... Слово «середина» можна замінити іншим словом, але як принцип це треба мати на увазі при вихованні дітей». Ця золота середина, певна гармонія в розподілі суворості й ласки має бути завжди, бо «надмірність у тому чи іншому ставленні до учнів часто закінчується протилежним, тобто дає зворотну реакцію». Надмірна вимогливість призводить до непослуху, надмірна серйозність – до легковажності, надмірна поблажливність – до грубості і т. д. Принцип міри виражає діалектичний підхід до використання засобів впливу. Вміння ніде не переборщити А. Макаренко вважав ознакою здібного педагога [4].

Принципи, які А. Макаренко виклав у своїх працях можна з перенести на сучасність та розширити на інформаційне середовище, маючи на увазі, що сьогодні педагог має більше засобів впливу. Проявляти повагу і вимогливість, використовувати підхід до учнів із оптимістичною гіпотезою вибудовуючи при цьому кордони особистого простору як в аудиторії, так і в інформаційному просторі дасть змогу побудувати продуктивні педагогічні відносини.

Література:

1. Мартинюк В. Морально-етичні норми спілкування в мережевих комунікаціях [Електронний ресурс] / В. Мартинюк. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Philosophia/67238.doc.htm
2. Нарыков Н.В., Дементьев С.А. Человек в информационной среде современного общества: амбивалентность природы и сущности информационного человека / Философия права, 2017, № 1 (80), с. 123-127.
3. Baeva L. V. Anthropogenesis and dynamics of values under conditions of information technology // International journal of technoethics. 2012. № 3 (3).
4. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8 т. , т.4. / сост. : Л. Ю. Городин, А. А. Фролов . – Москва: Педагогика, 1936–1939 гг. – 400 с.

БІОЕТИКА, ЯК ПОЛЕ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У 20 столітті науково-технічний прогрес призвів до суттєвих змін та нових моральних викликів, на які вже не могли дати відповіді класичні етичні підходи. Наука дала нам абсолютно нові можливості впливу на природу та людське життя, а розвиток соціуму зробив це предметом публічної дискусії.

Біоетика - сфера міждисциплінарних досліджень, що стосується морального аспекту діяльності людини в медицині та біології - виникла як спроба дати відповіді на нові актуальні питання. Найважливіші її принципи затверджені законом. Впровадження біотичних цінностей нашої «нової науки виживання» є важливим завданням для людства. [1]

Мета етичної освіти полягає у формуванні особистості, що надалі буде взаємодіяти з суспільством. Загалом етика розвиває здатність до рефлексії та обґрунтованого морального судження. Важлива не тільки інформація, що надається в процесі навчання, а й способи її передачі, та емоційне відношення студента до неї, що формується в процесі.

Педагог стикається з проблемою, як викладати біоетику - міждисциплінарний предмет, який спрямований на забезпечення освіти, відкритої для громадян, діалогу з іншими культурами. Питання про найкращий метод викладання залишається відкритим, але більшість фахівців погоджується, що цей процес має виходити за межі сухої передачі знань та пасивної згоди на основі авторитету. Адже, жодна етична парадигма не є алгоритмом дій, і вимагає свідомості та розсудливості. При цьому необхідно пам'ятати про баланс між індивідуальними та суспільними аспектами виховання цінностей.

Традиційна модель викладання ґрунтується на конкретних методах навчання: лекції, доповіді, малі групові дискусії. Натомість більш ефективними

методами навчання можуть бути: дебати різних команд на основі виданого матеріалу, рольові ігри, фільми, розробка власних біоетичних стандартів для обраної проблеми, тощо. Педагог має можливість обирати та варіювати свої методи передачі знань, що сприяє розвитку його творчості, долає консерватизм та традиціоналізм. [3]

Хочу підкреслити, що хоча біоетика і відкриває широке поле методів викладання, це не означає повну відмову від звичайних лекційних занять. Адже це не тільки дисципліна для морального розвитку, але й комплекс знань з сучасного законодавства.

Одночасно, доповнення лекцій додатковими матеріалами здатне значно підвищити ефективність навчання. Наприклад, візуальний матеріал може поліпшити когнітивні навички, необхідні для появи ідей, а також для категоризації концепцій. Це можуть бути фотографії, ілюстрації, діаграми та відео.

Теоретично, візуальна ілюстрація, коли вона використовується для супроводження тексту, може мати інтерпретуючий і трансформуючий ефекти. Ці ефекти допомагають пояснити складні тексти і поліпшують пам'ять. Наприклад, використання картинок у класі може допомогти відкрити дискусії на дуже делікатні і складні теми, такі як експерименти над тваринами, евтаназія, підробка результатів досліджень.

Тексти разом з ілюстраціями, можуть привертати увагу, допомагати утримувати її, покращувати розуміння або створювати контекст. Крім того вони дають студенту чітку уяву того, які наслідки мають ті, чи інші дії людини. Бо знати і бачити це різні речі.[4]

Окремо треба виділити ефективність дебатів та дискусій, оскільки багато біоетичних питань носять плюралістичний характер, та не мають єдиної відповіді. Робота педагога та студентів в цій справі - задавати питання. Є кілька загальних характеристик гарних питань. Вони повинні стимулювати мислення, бути короткими, спонукати людей до самовираження, відповідати розглянутому змісту і відповідати здібностям учня. В результаті студент є

рівноправним учасником, що не тільки пасивно сприймає знання, а й генерує власні ідеї та набуває навичок професійного мислення. Це долає догматизм та надлишкову теоретичність освітнього процесу.

Метод дозволяє використовувати на «практиці», критикувати чи вносити доповнення до розглянутих на лекції сучасних біоетичних міжнародних договорів, законів та стандартів прийнятих у світі та в Україні. Участь в дискусіях з біоетики допомагає розвинути у студентів здатність до аргументованого діалогу, особливо серед студентів з різними точками зору. Він також спонукає учнів обдумувати варіанти вибору з різних точок зору та інтересів, що сприяє мирному обговоренню потенційно спірних питань. Ці навички мають фундаментальне значення для ефективної демократії.

Аналогічний ефект будуть мати вправи з розробки власних проектів по біоетиці. В команді студенти зможуть навчитися як ставитися до критики і знаходити компроміс, для отримання результату. Адже в цій ситуації вони захищають не існуючу проблему, яка залишається для них трохи абстрактною, а власну.

Рольові ігри дозволять студенту змодельовати свою поведінку в уявній ситуації і емоційно пережити її. Наприклад, один студент є медиком, а інший - непритомний пацієнт, що може померти, з татуюванням «Не реанімувати». Що має керувати медиком в цій ситуації? Чи є татуювання юридичним доказом? Чи правильно мати можливість ставити медиків у таку травмуючу ситуацію? Складні питання, які потрібно озвучувати.

Важливим фактором є інтерпретація отриманої інформації, оскільки деякі події, що передували епосі біоетики, є жорстокими та темними сторінками історії людства (загін 731, досліді сифілісу в Таскігі, тощо). Ми не можемо змінити минуле, але можемо зробити висновки і не допустити цього у майбутньому. Не слід забувати й про проблеми сьогодення.

Слід зазначити, що викладання біоетики в Україні часто обмежується лише студентами медичної чи біологічної спеціальності. [2]

Хоча викладання біоетики студентам небіологічного чи немедичного

профілю сприяло б формуванню знань про існуючі технології - їх мету, проблеми, обмеження та можливості. Підвищення технічної та біоетичної обізнаності могло б зменшити прірву між науковцями та соціумом.

Таким чином, висока емоційна залученість студента сприяє формуванню біотичних цінностей та критичного мислення, що сьогодні є важливим елементом для демократичного, плюралістичного, екологічно свідомого суспільства. Викладання біоетики – це процес неперервно пов'язаний з творчістю, адже студенти приходять у клас з різними цінностями та поглядами та життя. Педагог, приймаючи цей професійний виклик, може вільно обирати оптимальне поєднання традиційних та альтернативних методів навчання, що призведуть до найліпшого результату.

Література:

1. Губенко Г. Інтегративна педагогічна біоетика як перспектива освітнього дискурсу (Інформаційний огляд Шостого Національного Конгресу з біоетики, Київ, 27 – 29 вересня 2016 року) / Г. Губенко // Філософія освіти. - 2016. - № 2. - С. 271-274.
2. Основи біоетики й біобезпеки в системі вищої медичної та фармацевтичної освіти / І. Г. Кишкан, І. І. Заморський // Медична освіта. - 2015. - № 4.
3. Шве́ц Ирина Михайловна, Добротина Ната́лия Арка́дьевна, Веселов Александр Павлович Педагогика и биоэтика: проблемы взаимоотношений // Вестник ННГУ. 2012. №4-1.
4. Lee, L. M., Solomon, M. Z., & Gutmann, A. (2014). Teaching Bioethics. Hastings Center Report, 44(5), 10–11.

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

Філологічний факультет

Савченко А. Д.

Науковий керівник: Сіроштан Т. В.

**ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ
НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ**

Дослідження етично значущої лексики сучасної української прози належить переважно до сфери культурології. Разом з тим беруться до уваги і філософський, соціолінгвістичний, психологічний аспекти мови. Про роль мови з етичного погляду написано праці Р. Будагова, Н. Дмитрієвої, В. Живова, В. Костомарова, Є. Ширяєва та ін. Чимало досліджень присвячено мовленнєвому етикету, зокрема А. Акіншиної, Н. Купиної, Т. Матвєєвої, В. Колесова, Л. Шкатової та ін. Зазначимо, що етичний бік питання вживання лексики більше висвітлювався в публіцистичних працях. Незважаючи на зроблені спроби вивчення етичних параметрів культури мовлення, у сучасному мовознавстві відсутні ґрунтовні праці щодо етичного смислу лексики сучасної української прози та специфіки її сприйняття читачами. Це зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета пропонованої публікації – проаналізувати етичні аспекти лексики на матеріалі сучасної української прози.

На думку багатьох учених, мова охоплюється не стільки спостереженням, скільки інтуїтивно, через переживання та настрої. Для численних наукових досліджень (філософських, психологічних, лінгвістичних та ін.) однією з важливих задач сьогодення є визначення механізмів мислення, його зв'язку з мовленням і, як наслідок, походження мови й мовлення. Первинне значення, внутрішня форма слова особливо важливі для аналізу етичного значення сучасної лексики.

Для вираження концептуальних етичних понять у структурі семантики слова Н. Дмитрієва запровадила лінгвокультурологічний термін «мовна етичність» у значенні «концептуальні етичні уявлення, виражені у внутрішній структурі семантики слова або його етичне навантаження» [3], проте він не набув значного поширення. Натомість етично значущі слова як відображення культури, традиційних ментальних уявлень отримали доволі широке вивчення у вітчизняному мовознавстві.

Значущу з етичного погляду українську лексику, зафіксовану в сучасних прозових творах, на наш погляд, можна розподілити на кілька основних груп: лексика з високим етичним навантаженням, нейтральна в етичному плані лексика, неетична (або антиетична).

Лексика з високим етичним навантаженням – це, як правило, слова високої книжної сфери, пов'язані своїм походженням і використанням з книжними стилями [7, с. 442]. У цьому випадку маємо чимало термінів, абстрактних найменувань, наприклад: *Немиричі взагалі досить охоче переходили в **аріанство**, що, зрештою, притаманне на той час не лише їм, а й таким стародавнім родинам, як Потоцькі, Вишневецькі чи Татомири* [1, с. 9]; ***Методику** безпосередніх контактів з дияволом він досконало знав* [1, с. 59]. Трапляються також морально-етичні поняття: *Нині прийшла пора сказати всю **правду**...* [1, с. 9]. Чимало іменників на позначення почуттів, особливостей характеру чи поведінки людини, наприклад: *Однак істинною причиною його загалом меланхолійного і навіть депресивного стану було **кохання** до тринадцятилітньої Амальки...* [1, с. 19]; *Непропорційну **жорстокість** вироків він уперто проголошував запорукою остаточної перемоги над злочинністю* [1, с. 59]; *Але цього разу я присоромив себе за надмірну **обачність**, хоч мою **тривогу** можна було зрозуміти* [8, с. 8].

Особливу роль у цьому випадку відіграє контекст, оскільки, наприклад, слова високого стилю, вжиті в оточенні зниженої, вульгарної лексики носять іронічний або й саркастичний характер: *Найфатальнішим програшем вважався жереб носія **радісної звістки*** [5, с. 117]; *А якщо хтось згадає, відповідаючи, що*

християнство – зовсім не «міжлюдські стосунки», а стосунки людини з *Господом*, то я тихо скажу: «Заткайся» [5, с. 9] та ін.

Лексика середнього стилю позначає предмети та явища повсякденного життя. Вона виступає здебільшого як етично нейтральна. Тут спостерігаємо помірні думки та емоції. До слів цього рівня належать, на думку мовознавців, усталені етикетні формули [6, с. 287], наприклад: – «*До вечора?*» – «*До вечора*», – «*Поїдемо тоді на каву?*» [4, с. 81].

Третя група – це знижена, лайлива лексика, вульгаризми (мають знижене (пейоративне) забарвлення і перебувають за межами літературної норми [7, с. 434]), фамільярні слова і вирази (безцеремонна лексика [7, с. 442]), що передають антиетичний смисл. З погляду мовної екології, такої лексики варто уникати. Однак окремі письменники вдаються до таких слів з метою передати особливо напружені емоції, почуття, створити відповідну атмосферу оповіді або висловити незгоду, протест: *Мене обдало гарячим вітром. Що за чортівня?* [8, с. 8]. Разом з тим зауважимо, що дуже часто сучасні письменники вдаються до лексики, яка лежить поза межами літературної мови. Наприклад: – *Та чого втекла. Так, пішла собі. В мене старі крейзануті* [2, с. 34]; – *Гниття підходить до завершення, але ти не лайно. Ти є те, що спостерігає лайно. Ти є те, що спостерігає гидоту гидот* [2, с. 135]; – *Кароче, Лорна ваша нас конкретно нашугала* [2, с. 236]; *Чому люди брешуть, відомо майже достеменно* [5, с. 5]; *Куди ж податися, о бісова мати?* [5, с. 255]; *Кароче: зав'язуй жмотитись, кінчай шмонатися, перетирати, скільки бонусів зашамотав* [5, с. 12] (у цьому реченні майже кожне слово є нелітературним); *Чхати* йому було на її вірші – як і на все взагалі... [4, с. 78]; *Блін, от би тепер перечитати ту писанину – од самого стилю, либонь, уреготатись можна!* [4, с. 61]; *Суче поріддя! Від Купчинців у цей бік повзла колона вантажівок, напханих більшовиками* [8, с. 45] тощо.

Отже, протягом кінця XX – початку XXI ст. переосмислення моральних понять, пошук нових етичних орієнтирів відобразився в українській прозі у використанні лексики не лише високого, але й зниженого стилю. У сучасному

мовленні яскраво вираженою виявилася згрубілість. Лексика такого плану здебільшого допомагає письменникам висловити свої емоції, передати почуття або висловити таким чином протест. Разом з тим використання зниженої лексики, на нашу думку, засмічує мовлення, нівелює духовність і високу моральність, споконвіку властиву українцям.

Література:

1. *Андрухович Ю.* Коханці Юстиції : роман. Чернівці, 2018.
2. *Дереш Л.* Трохи пітьми, або На краю світу. Харків, 2010.
3. *Дмитрієва Н. М.* Этический аспект культуры русской речи (лингвокультурологический анализ словаря студентов-агров): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Челябинск, 2005. 23 с.
4. *Забужко О.* Польові дослідження з українського сексу : роман. Київ, 2007.
5. *Іздрик Ю. Р.* Таке. Харків, 2010.
6. Літературна мова і норма практика. За ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин, 2013.
7. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилїстика української мови : підручник. Київ, 2003.
8. *Шкляр В.* Троща : роман. Харків, 2018.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Факультет педагогіки та психології

Єфанова В.Д.

Науковий керівник: Скрипнікова С.В.

ЕТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ У ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Під експериментом у психологічних джерелах розуміється спосіб дослідження, пов'язаний з контрольованою взаємодією досліджуваного об'єкту

та спостерігача у заздалегідь запланованих умовах. Експеримент відрізняється від інших методів здатністю отримати інформацію у штучно створених обставинах. Розрізняють два види експериментів:

1) Природньо-науковий, об'єктом якого є весь матеріальний світ;

2) Соціальний експеримент, який являє собою спільну діяльність всіх досліджуваних та соціолога, направлену на дослідження особливостей взаємостосунків у будь-якій соціальній групі або на дослідження особливостей окремої особистості.

Особливістю методу одержання соціальної інформації є вироблення гіпотези щодо наявності причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваними явищами або характеру механізму колективної чи індивідуальної діяльності, виведеної логічним шляхом на основі теоретичних і емпіричних даних.

Окрім простого соціального експерименту існують так, де застосовуються додаткові впливи у різних формах та обставинах, що несуть за собою медико-біологічні, етичні та кримінальні наслідки. Вони застосовуються для дослідження причин, механізмів та динаміки конфліктних ситуацій. Такі дослідження мають керуватися законом, проте наразі вони не мають гідного правового захисту або навіть офіційного дозволу згідно якому можемо говорити про відповідну кримінальну відповідальність у разі порушення умов проведення досліджень. Саме завдяки установленим чітким умовам, прописаним у Конституції буде можливий правовий захист інтересів досліджуваних осіб та інших учасників досліджень.

Відомо, що Конституція України встановила принцип пріоритету інтересів людини над інтересами науки та суспільства. У ч. 2 ст. 28 Конституції проголошено, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. Проте у законодавстві України відсутнє визначення понять «медико-біологічний дослід», «психологічний дослід», «інші дослід». Під «психологічним дослідом» розуміється дослід, що впливає на психіку людини, викликаючи спотворення відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини з подальшою зміною поведінки, або

при адекватному сприйнятті дійсності породжує психічні процеси, характерні для певної особи при заданих умовах навколишнього середовища [5].

Єдиним документом, що здатен на певний правовий контроль з боку діяльності науково-психологічних спілок є Етичний Кодекс психолога Товариства психологів України в якому зазначається детальна інформація щодо проведення психолого-соціальних досліджень [3]. Етика дослідницької діяльності розглядається у окремому розділі «Етичні правила психологічних досліджень», де зібрані вимоги щодо планування досліджень, забезпечення надійності результатів, попередження негативного впливу на клієнта та його інформування про право відмови тощо. У Кодексі зазначено, що наявність будь-якого порушення доводить Комісія з етики Товариства психологів України, вона ж і накладає відповідні стягнення. Основними видами стягнень, що накладають комісії з етики є: попередження, догана, позбавлення членства у професійному об'єднанні, заборона практичної діяльності на визначений строк, позбавлення ліцензії, а також передача справи до суду [4]. Проте це лише якщо відповідач є членом товариства, тобто якщо науковець не є членом Товариства психологів України, то механізми контролю психологічних досліджень не мають чітко установлених протоколів стягнень, окрім умовної особистої відповідальності дослідника. Можемо вважати, що дії психолога на сьогоднішній день не мають законодавчого підґрунтя та контролюються лише Кримінальним Кодексом України, що діє на загальних підставах, Етичним Кодексом психолога, за умов приєднання до Товариства психологів та особистою відповідальністю.

Розглянемо основні умови проведення психологічних досліджень згідно Кодексу:

- 1) чітко визначені об'єкт та предмет дослідження;
- 2) сформовані мета та завдання дослідження;
- 3) фіксована кількість учасників та їхні ролі;
- 4) зазначені методи дослідження;

5) визначена наукова цінність отриманих результатів дослідження з пріоритетом на актуальність висновків впродовж тривалого часу.

Проаналізувавши Етичний Кодекс психолога та стан психологічної служби України на сьогоднішній день, можемо зробити висновок, що насправді діяльність психолога може поширюватись на чималі сфери життя, але контролюється лише у вузьких сферах. В свою чергу проблема етичності та одночасно законності дослідження та взагалі діяльності психолога має неабияку актуальність. Розглянемо різні схеми ситуацій у порівнянні, які можуть виникнути, оскільки не завжди етична дія є законною або навпаки.

Р. Коттон та В. Тарвідас наводять варіанти взаємодії етики та права у практиці психологічного консультування [2], які можна проілюструвати у таблиці 1 запропоновану В. Горбуною [1].

Таблиця 1

Співвідношення етики та права	Приклад
ЕТИЧНО І ЗАКОННО Психологічне дослідження сплановане і проведене у повній відповідності з нормами професійної етики та права	Учасники психологічного дослідження без примусу погодилися на участь у ньому та уклали згоду на участь
ЕТИЧНО, АЛЕ НЕЗАКОННО Психологічне дослідження сплановане і проведене у повній відповідності з нормами професійної етики, однак порушує окремі вимоги чинного законодавства	Психолог-дослідник відмовляється надати суду, за його вимогою інформацію, яка по домовленості з учасниками дослідження є конфіденційною ЯК УНИКНУТИ: Прописувати у заздалегідь обговореному договорі дії у екстрених випадках (які імена, інформацію можливо надавати до органів)
НЕЕТИЧНО, АЛЕ ЗАКОННО Психологічне дослідження порушує принципи або правила професійної етики, однак повністю відповідає правовим вимогам	Психолог-дослідник, на вимогу суду, дає на розгляд конфіденційні папери учасників дослідження без їх згоди ЯК УНИКНУТИ: Прописувати у заздалегідь обговореному договорі дії у екстрених випадках (які імена, інформацію можливо надавати до органів)

НЕЕТИЧНО І НЕЗАКОННО Психологічне дослідження порушує принципи або правила професійної етики та не відповідає вимогам закону	У психологічному дослідженні учасники піддавалися впливам з ризиком негативних наслідків, про які не були попереджені ЯК УНИКНУТИ: Чітко сформулювати ризики та наслідки для здоров'я участі у дослідженні, прописати у згоді підписану обома сторонами
НЕЕТИЧНО, АЛЕ НЕ РЕГУЛЮЄТЬСЯ ЗАКОНОМ Психологічне дослідження порушує правила професійної етики, однак у законодавстві відсутні інструменти правового впливу на такі порушення	Психолог-дослідник вступає у стосунки з учасником дослідження і провокує особисту залежність учасників дослідження з метою посилення власної влади над ними ЯК УНИКНУТИ: Керуючись Етичним Кодексом психолога відмовитись від участі у дослідженні (учаснику та/або психологу), відновити дослідження через рік з іншим складом досліджуваних

З метою запобігання негативних наслідків неетичних та неправових дій учасників експерименту було введено поняття угоди між сторонами дослідження у якому прописуються можливі дії та втручання в психіку особистості досліджуваного. Поінформованість учасників попереджує та розгладжує можливі конфліктні моменти під час проведення дослідження, дозволяє досліджуваному свідомо розуміти сутність експерименту. У повній мірі це не захищає сторони від відповідальності, проте дає змогу відкрито обговорити про етичні та правові складові експерименту.

Для наочного аналізу приведемо приклад неетичних та неправових експериментів. Одне із таких яскравих психологічних досліджень належить Д. Б. Уотсону, що проводив досліди над 9-місячною дитиною з метою вивчення процесу формування у неї умовних рефлексів.

Піддослідний, хлопчик, на ім'я Альберт дуже полюбляв тварин, найбільше власного щура. Вчений почав супроводжувати присутність тварини гучним звуком удару молотка об метал. В ході такого експерименту у хлопчика поступово розвився страх до тварин та хутрових об'єктів, який в результаті

призвів до формування у дитину стійкої фобії. Дитина так і не впоралася з нав'язаними страхами, тому можна стверджувати, що подібні експериментальні втручання у дитячому віці залишають значний травмуючий слід у піддослідного.

Як відомо, дитина, над якою проводився згаданий експеримент, померла у віці 6 років, за обставин, що не мали відношення до описаних дій. Відтак, невідомо чи зберіглася б фобія у згаданій дитини у більш свідомому віці, чи впродовж всього її життя (якби вона прожила довше).

Отже, неетично з боку психолога обирати досліджуваного, який не в змозі свідомо розуміти дії над ним, батьківський вплив недостатньо описано для розуміння контролюючих факторів. Враховуючи, що дитина померла у досить ранньому віці, ми не маємо можливості говорити про можливі подальші механізми розвитку такої нав'язаної їй фобії чи шляхів її подолання.

До того ж, участь тварини у даному експерименті дає картину незахищеності тварин під час подібних експериментів. На сьогоднішній день, відштовхуючись від Європейської конвенції про права тварин невідомо наскільки було порушено умови залучення тварин у даний експеримент.

Не менш яскравим прикладом є експеримент С. Мілгрема, який досліджував події Голокосту, тему авторитету та влади людей та їх вплив на світогляд та особисті принципи під час виконання наказів.

Учасників експерименту було розподілено на пари, при цьому учасники кожної пари отримали завдання діяти за сценарієм у ролях «вчителя» і «учня», при цьому, учасники, які мали відігравати роль «учнів» були заздалегідь запрошеними акторами (про що не було відомо їх напарникам по експерименту). Учасників поміщали в окремі кімнати і "вчителю" розповідали про його обов'язки. Він або вона повинен був тиснути кнопку, яка була "учня" струмом, щоразу, коли "учень" відповідав неправильно.

При цьому напруга збільшувалась з кожною неправильною відповіддю. Зрештою, актор починав скаржитися, потім відчайдушно кричати. Однак

більшість учасників виконували накази, продовжуючи бити струмом "учня", незважаючи на його очевидний дискомфорт.

Дослідження показало, що психологічний аспект влади має вплив на поведінку особистості, що може впливати на її, призводячи до заподіяння шкоди для оточуючих.

Проаналізувавши вищесказане, можемо стверджувати, що незафіксовані та непрописані дії психолога-дослідника у згоді для досліджуваних та незакріплені види стягнень та відповідальність дослідника у законодавстві дають змогу проводити неетичні та навіть незаконні соціо-психологічні дослідження.

Великим поштовхом до нормалізації та контролю досліджень були рішення про останній перегляд Етичного Кодексу психолога, внесення змін щодо порядку залучення досліджуваних, залучення до Товариства психологів України майбутніх науковців, студентів-магістрантів для своєчасного попередження порушень професійної етики в цій сфері, що має покращити ситуацію із дотриманням високих професійних та зокрема етичних стандартів проведення наукових досліджень в українському науковому просторі.

Література:

1. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень // Практична психологія соціальна робота. – № 3. – 2005. – С. 18-23.
2. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
3. Психологічна деонтологія: етичні кодекси. Хрестоматія / Укладач В.О. Климчук. – Житомир, 2003. – 64 с.
4. Этика и психология: уровни сопряжения / Круглый стол журнала «Человек» (В.П. Зинченко, Ю.А. Шрейдер, Б.Г. Юдин). — 1996. – №2. – С.37-41.
5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>

ЕТИЧНІСТЬ ВИСВІТЛЕННЯ СИТУАЦІЇ НАВКОЛО COVID-19 В УКРАЇНІ

Перша інформація про “нову” інфекцію з’явилась наприкінці минулого року. Для всього світу на той момент ще нічого не було відомо про цю хворобу, ніяких очікувань серед українців, люди жили, як і до цього. Це було неначе тишина перед бурею, неначе перші дні після вибуху на ЧАЕС. Всі були спокійні, жодної паніки. Чи думали тоді українці, що ця хвороба досить швидко набере обертів світового масштабу? Ні, на той момент для українців, цей вірус видавався чимось далеким, пересічні громадяни не відчували жодних загроз для власного життя, так, наче ця хвороба ніколи не перетне океан. У перші дні поширення вірусу більшість ЗМІ висвітлювали події дуже детально, таким чином, щоб одну і ту ж новину показати з усіх можливих сторін.

Можна згадати, як на початку деякі канали відверто творили бруд на цій темі – смакували новини, широко приправляли їх жахаючими словами, відрізнялось і оформлення випусків про ці новини, принаймні на деяких каналах це постійно практикувалось – використовували багато червоного кольору, зображення стікаючої крові і т.п. Коли ж стало ясно, що це стосується не лише Китаю, але й усіх без винятку – спосіб подачі інформації дуже змінився. Різко змінилась і сама риторика про вірус. На початку, в новинах за лютий-січень 2020 року про нього пишуть переважно, використовуючи епітет “смертельний”, але сьогодні про цей же вірус пишуть уже інакше.

Чим же зумовлені такі зміни? Ймовірно, до вторців новин прийшло розуміння, що коли люди почали помирати тисячами за день, і коли ситуація виявилась критичною по всьому світі то показувати “ріки крові” вже було вкрай не етично. Але чи керувались вони виключно етикою, чи йдеться про репутаційні та економічні інтереси, адже сіяння паніки серед власних глядачів

в умовах зростаючої кількості хворих – в деякому розумінні, те ж саме, що й викопування для самого ж каналу ями. Це пов'язано в першу чергу було з тим, що у багатьох країнах починалась паніка, і очевидно для ЗМІ стало зрозуміло, що краще зупинитись.

Відповідальність журналістів у цій ситуації була дуже велика, коли все більш зростаюче нервово напруження населення, пов'язане із загрозами пандемії та карантинними обмеженнями призводило до паніки у цілих країнах. Коли це новий коронавірус вважався виключно “китайським вірусом”, більшість українських телеглядачів не сприймали це в якості серйозної загрози, але коли це стало всесвітньою бідой люди дуже стрімко заворушились, і прийшло розуміння, що це вже не жарти, тож спекулювати на цій темі більше не можна. Стало зрозуміло, що прийшов час вироблення певної офіційної позиції щодо нової загрози, зокрема – й у етичній площині.

Так, вкрай важливо зазначити, що Міністерство охорони здоров'я та комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики надали рекомендації щодо етичного висвітлення ситуації навколо поширення коронавірусу. Серед іншого, було озвучено рекомендацію не приписувати захворювання певній країні або етнічності: «вірус з Уханя», «китайський вірус», «азіатський вірус»[2].

Влада заборонила прив'язувати вірус до конкретного міста, країни, або національності – це сухий факт, але чому це важливо? Хоча б тому, тому що ЗМІ в сучасних реаліях виступають дуже сильним важелем у підвищенні чи зниженні інтересу, репутації і довіри до тої чи іншої країни, і прив'язувати вірус конкретно до якогось міста, країни, або національності – це прямий шлях до ксенофобії. Про що це говорить ? – Про те, що навіть в умовах появи нової загрози, дієвої протидії якій наразі не знайдено, людство має не втрачати повагу один до одного, керуючись у своїх діях принципами гуманізму та толерантності, а також здійснюючи опір ксенофобічним настроям – тільки таким чином можна говорити про справжній поступ людства. Але ж чому це

так важливо? Справа у тім, що в час пандемії з'явилися випадки, коли деяких людей та навіть цілі суспільні групи починали безпідставно звинувачувати у відповідальності за цей вірус, спираючись виключно на їх етнічну приналежність.

За моїми власними спостереженнями, від самого початку пандемії, коли ЗМІ почали активно висвітлювати події Азії, почали з'являтися такі формулювання та твердження, що, інколи прямо, а інколи завуальовано, визначали приналежність цього вірусу до Китаю та його мешканців, а, отже, підсвідомо зчитувались та сприймалися на віру населенням, що й призвело до того, що буквально через місяць люди сприйняли думку, що Китай та вся Азія є винуватцями у цій хворобі, та ледь не ворогами усього людства.

Коли у людей почалась паніка, почався розвиток психологічного та навіть фізичного насильства, від просто некоректного ставлення чи поводження до таких людей, до абсурдистських і дискримінаційних закликів.

І хоча на даний момент світ все ще не має об'єктивної інформації стосовно обставин виникнення цього вірусу, на початку пандемії можна було нерідко почути висловлення, що «у всьому винні китайці». Очевидно, що подібні звинувачення є дискримінаційними і уже тим більш абсурдними були випадки, коли в Києві та інших українських містах людей із азіатським розрізом очей намагались не пускати в університети, чи гуртожитки без виявлення у них вірусу, висаджувати з громадського транспорту на початку пандемії – не розбираючись, чи вони дійсно китайці, а, навіть якщо й так – то коли вони востаннє були в Китаї.

Цей вірус виявив, ще один вірус, який напевне, що ніколи не зникне, це – проблема ксенофобії.

Аналізуючи це питання, можна прийти до досить важливого висновку – з таким же приблизно успіхом люди могли би боятися інших людей за будь-якою фізіологічною чи фізичною відмінністю – умовно кажучи, це могла би бути країна, у якій більшість населення люди похилого віку, чи з блакитними

очима, якщо б спалах вірусу було зафіксовано у країні, де переважна більшість людей похилого віку, чи має саме блакитний колір очей. Доцільно буде провести паралель подібних поглядів із іншими відомими історії прикладами нетерпимості, яка може закінчитись справжніми злочинами проти людства, такими, як злочини нацизму Другої світової війни, коли відбувалось свідоме винищення людей за певними ознаками: етнічна приналежність (євреї, роми), стан здоров'я (люди з інвалідністю), люди іншої сексуальної приналежності, або ж навіть люди, чий хобі викликали підозру у “ворожій” ідеологічній приналежності (прихильники певних видів “заборонених” танців), геноцидами тощо.

У повідомленні МОЗ сказано, що коректно називати коронавірус повною назвою Covid-19 [2]. (Пізніше стало відомо, що це також помилка, оскільки Covid-19 є назвою хвороби, яка офіційно затверджена Всесвітньою організацією охорони здоров'я, тоді як вірус, який власне і спричинює цю хворобу, називається SARS-CoV-2) [11].

МОЗ зазначає, і це є дуже важливим у нашому розумінні проблеми, що некоректним є також подавати формулювання, з яких випливає, що «люди «поширюють вірус», «заражають інших», «переносять Covid-19» [2].

У рекомендаціях зроблено ще один дійсно важливий акцент, а саме, що в публікаціях в ЗМІ варто більше наполягати на необхідності дотримуватись запобіжних заходів та своєчасного лікування, а також усіляко підкреслювати ефективність раннього тестування за наявності симптомів захворювання, тому що це є дійсно важливим кроком для раннього виявлення, лікування, та зменшення захворюваності всього людства. Некоректними, серед іншого, є також поширення чуток та емоційних перебільшень відносно коронавірусної хвороби, таких як спроби називати її «чумою», «апокаліпсисом» і подібними гучними лякаючими назвами, а також називати хворих «жертвами», постраждалими від Covid-19 [2].

У контексті даного дослідження показовою є цитата з телеграм-каналу

«Коронавірус інфо» [10], оскільки цей ресурс читають майже мільйон українців: “В умовах пандемії основним інструментом протидії паніці стає забезпечення безперервного доступу до правдивої та перевіреної інформації. Саме на журналістів лягає відповідальність за те, як реагуватиме населення. А отже, кожне формулювання має значення” – зазначає Голова Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Олександр Ткаченко [10].

Згадаємо як все починалось, у перші дні коли вірус дійшов до нашої країни Стислий та чіткий хронометраж взятий з новин. Перші тижні починались без явного страху та паніки серед людей. Станом на 20 березня в Україні офіційно підтверджено 26 випадків інфікування коронавірусом SARS-CoV-2: у Чернівецькій (15), Житомирській (2), Київській (2), Донецькій (1), Дніпропетровській (2), Івано-Франківській (1) областях і в Києві (3). Три з них летальні [Правоохоронці розслідують, як приватна клініка в Києві приховала інфікованого коронавірусом [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/pravoohoronci-rozsliduyut-yak-privatna-klinika-v-kiyevi-prihovala-infikovanogo-koronavirusom>].

Україна зараз:

- хворих на Covid-19 - 337 410
- нових випадків за добу + 7 014
- одужало - 139 755
- летальних випадків - 6 289
- протестовано - 2 991 893

Власні спостереження з періодичністю 2-3 місяці

20.03.2020

Початок 2020 року демонструє один важливий момент серед журналістів - тоді ще людство не знає, наскільки цей вірус небезпечний.

Маски починають всі одягати правильно.

За відсутність маски у публічному місці – штраф 17000грн.

В новинах показують людей, які потрапили на цей штраф.

Переломний момент, який вніс страх для людини за відсутність маски. 17000 грн штрафу для людини, яка заробляє до 10000 грн в місяць, це стає гарним уроком.

20.05.2020

Люди починають розуміти, що кордони зачиняються, виїхати та в'їхати вже стає досить проблематично, і люди знайомляться з фактом дистанційної роботи. Маски в основному одягають правильно

20.07.2020 Люди розуміють, що якщо про вірус вже не так активно розповідають в новинах, маски можна одягати під ніс, чи взагалі не брати з собою

20.10.2020 За власними спостереженнями, можна припустити, що багатьом людям стає все одно на носіння захисної маски. Це призводить до зворотної реакції. Постановлено, що при виявленні порушника в тц, буде штраф, але цей штраф у розмірі 150-300 грн, для людини не стає чимось значимим.

Але, постає питання – Чи не всім стало байдуже?

Відповідь – Ні, не всім. За власними спостереженнями, я можу сказати, що я сам і оточення людей з якими я спілкуюсь, завжди одягають маску там де це потрібно, тому що, це реальний захист, і тут треба зауважити одну важливу річ, захист тут йде в першу чергу не самої людини, яка вдягла маску, а інших людей, від можливого передавання інфекції.

Висновки та рекомендації з висвітлення теми про COVID-19 взяті зі статті – Права людини та мас-медіа в Україні Київ 2020 Збірник конспектів лекцій. Частина 2 [5]. Видання також містить аналіз питань, пов'язаних із коронавірусною інфекцією SARS-CoV-2, що виносились на перший план, українських ЗМІ. Так, найчастіше порушувалися такі статті Кодексу етики українського журналіста, як: стаття 3 (повага до приватного життя людини), стаття 6 (повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію), стаття 15 (заборона дискримінації), стаття 17 (заборона незаконного отримання матеріальної вигоди) [1].

За даними видання, найбільше емоційно забарвлених новин було виявлено на сайтах «Знай.Уа» (38% від загальної кількості матеріалів про пандемію) та «Страна» (16%). Рівень використання оцінних суджень, які транслиувались серед українських ЗМІ, найвищим був на сайті «Знай.Уа» – 61%. Втім, варто відзначити, що за даними Інституту масової інформації, онлайн-видання переважно утримувалися від використання емоційної лексики та оціночних суджень при висвітленні інфекції: виявлено лише 5% матеріалів, що містили емоційні заголовки, ще 5% матеріалів містили оціночні судження самих журналістів [5].

Таким чином, загальний показник конструктивної інформації на тему пандемії у ЗМІ був досить високим: багато сайтів давали дієві поради та містили просвітницьку інформацію щодо карантинних обмежень, запроваджених в якості протидії поширенню вірусу. За даними моніторингу, близько 15% від загальної кількості матеріалів про коронавірус на всіх досліджуваних сайтах містили саме конструктивні матеріали. Найбільше таких матеріалів було зафіксовано на сайті 24 каналу (25% усіх конструктивних матеріалів припадає на цей ресурс) та на Укрінформі (17% від загальної кількості конструктивних матеріалів) [7].

У зв'язку із зазначеним вище, важливо, щоб журналісти дотримувалися Кодексу журналістської етики під час висвітлення проблематики COVID-19, використовували офіційні джерела (ВООЗ, МОЗ тощо), здійснювали добросовісну перевірку інформації, давали не тільки негативні повідомлення, а й позитивні (наприклад, про людей, які одужали), а також роз'яснювали населенню інформацію щодо основних протиепідемічних заходів.

У позитивному ключі можна розцінювати той факт, що, Інститут масової інформації підготував рекомендації[1; 3], яких слід дотримуватись, висвітлюючи спалахи хвороб у медіа:

1. Перевіряти інформацію про спалахи хвороб в офіційних джерел. Можна зателефонувати в МОЗ чи інші офіційні структури, що можуть аргументовано підтвердити чи спростувати інформацію про хворобу.

2. Не використовувати узагальнень на кшталт «як вважають лікарі», а точно ідентифікуйте, кому належить та чи інша думка.

3. Варто брати коментарі лише в лікарів тих спеціальностей, які безпосередньо працюють із цим захворюванням, а не у всіх підряд.

4. Чітко вказувати, чи є підтверджений випадок захворювання, чи лише підозра на цю хворобу, тому що чіткість зараз є дуже важливим параметром довіри до джерела.

5. Вказувати в матеріалі, саме шляхи передання збудника і розповідати про заходи профілактики. (про це варто поцікавитись у МОЗ та відповідних експертів). Особливо це стосується батьків, тому що вони виховують дітей, які теж повинні розуміти, що це таке.

6. Не використовувати емоційно-забарвлених епітетів у матеріалах про захворювання. Наприклад, «невиліковний», «смертельний». Це помилка багатьох інформаційних ресурсів, коли починається гонитва за рейтингом.

7. Бути максимально точними і не використовувати узагальнень. Знов ж таки, чіткість і ще раз чіткість.

8. Можна вказати країну, з якої походить інфекція, проте не варто щоразу наголошувати, що саме громадяни цієї країни є джерелом захворювання. Здебільшого, ці хвороби інтернаціональні. Тому що, вихідці з країни про яку, будуть так наголошувати, можуть зазнавати пресингу зі сторони інших людей.

9. Не можна нехтувати порушенням прав людини, а саме не можна використовувати зображень реальних людей у новинах про спалахи хвороб.

10. Публікація порад щодо лікування хвороб, може тільки наробити великої шкоди, оскільки це буде стимулювати людей до самолікування, що може бути небезпечним. Кращою рекомендацією буде, це звертатися до лікарів.

Крім того, Інститут масової інформації розробив спеціальний сайт із рекомендаціями для журналістів щодо висвітлення тематики, пов'язаної із Covid-19 [1; 3].

Також є невід'ємною частиною правильного надання інформації для людей, це рекомендації для журналістів щодо етичного висвітлення ситуації навколо Covid-2019. 20 березня Міністерство охорони здоров'я України зробили публікацію. Стисло про те, що МОЗ радить: це перш за все називати вірус повною назвою – Covid-2019; треба опиратися на наукові дослідження та офіційні заяви компетентних органів, а не на інформацію не підкріплену достовірним джерелом; необхідно підкреслювати необхідність запобіжних заходів та своєчасного лікування, не тільки у дорослих, а і у дітей, фокусуватися на позитиві, а саме прибирати патогенне мислення зі свого життя і заряджатися саногенним мисленням, також є необхідним, це підкреслювати ефективність раннього тестування за наявності симптомів захворювання, і ні в якому разі не відкладати це на потім, чи взагалі нехтувати цим, тому що це може призвести до досить важких наслідків.

Треба зазначити, що медіа у теперішній час, повинні пам'ятати, що зараз, коли є пандемія та соціальна напруга у соціумі, та велика кількість джерел інформації надсилають у інтернет простір деструктивні повідомлення, важливим є конструктивна журналістика і соціальна відповідальність. Тому що, на журналістів значною мірою, так би мовити покладають місію з великою відповідальністю, а саме це гасити панічні настрої в суспільстві, надати правдиву та достовірну інформацію, але, водночас, не фокусуватися на негативі, заряджати людей позитивом, інформувати людей про шляхи убезпечення від вірусу та шляхи його подолання та давати відповіді на запитання, які постають кожен день.

Література:

1. АНТИКОВІД: Гід для медійників [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://corona.imi.org.ua/>
2. Міністерство охорони здоров'я та Комітет ВР з питань гуманітарної та інформаційної політики надали рекомендації щодо етичного висвітлення ситуації навколо Covid-19 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2900925-ukrainskih-zurnalistiv-prosat-ne-nazivati-koronavirus-cumou-ta-apokalipsisom.html>.

3. Печончик Т. Проблеми висвітлення коронавірусної інфекції в українських медіа: етичний аспект /Тетяна Печончик // Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти] / Авт. кол. – За ред. Виртосу І., Шендеровського К. – Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. – С.6-20. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

[https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/06/2020-massmedia_in_ukraine_v08 .pdf](https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/06/2020-massmedia_in_ukraine_v08.pdf)

4.1. Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти] / Авт. кол. – За ред. Виртосу І., Шендеровського К. – Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. – 328 с. [Електронний ресурс] –

Режим доступу до ресурсу:
[https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/06/2020-massmedia_in_ukraine_v08 .pdf](https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/06/2020-massmedia_in_ukraine_v08.pdf)

5. Правоохоронці розслідують, як приватна клініка в Києві приховала інфікованого коронавірусом [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://hromadske.ua/posts/pravoohoronci-rozsliduyut-yak-privatna-klinika-v-kiyevi-prihovala-infikovanogo-koronavirusom>

6. Погуляєвський М. У МОЗ надали рекомендації щодо висвітлення ситуації навколо коронавірусу [Електронний ресурс] / Марко Погуляєвський // Громадське телебачення. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://hromadske.ua/posts/moz-nadali-rekomendaciyi-shodo-visvitlennya-situaciyi-navkolo-koronavirusu>.

7. Як онлайн-медіа висвітлюють Covid-19. Моніторинг ІМІ [Електронний ресурс] // Інститут масової інформації. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://imi.org.ua/monitorings/yak-onlajn-media-vysvitlyuyut-covid-19-monitoryng-imi-i32341>

Інтернет-ресурси:

8. Міністерство охорони здоров'я України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://moz.gov.ua/>.
9. Новинний портал Deutsche Welle [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk>
10. Телеграм канал Коронавірус_інфо Covid 19 Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://t.me/COVID19_Ukraine
11. World Health Organization (WHO) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.who.int/>.

Факультет психології

Касьяненко А.В.

Науковий керівник: Коннов О.Ф.

ЛЮДИНА У ПОШУКАХ СМИСЛІВ АБО САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний світ ставить людину в ситуацію постійного випробування у різних аспектах її особистого і соціального життя. Глобалізаційні процеси перетворили життя людини, яке протікало в умовах стійких надійних життєвих сценаріїв і соціальних координат, на потік, в якому легше пливати за течією, аніж проти. Кожен паттерн соціальної орієнтації відбиває лише персональний досвід і не є дороговказом для всіх. Людина опиняється в жорстких умовах пошуку смислу. В першу чергу смислу власного життя.

Відомим дослідником філософської проблеми соціального самовизначення людини став Віктор Франкл. Франкл був яскравим, невтомним популяризатором свого вчення. Він побував з лекціями в багатьох країнах світу, що сприяло зростанню його авторитету як вченого і мислителя.

У своїх працях він позначив три ключові моменти, що виражають специфіку створеної ним психотерапевтичної теорії:

1. «Логотерапія – це терапія, заснована на розумінні, і вона розглядає людину як істоту, орієнтовану на сенс» [3, 247].

2. «Логотерапія не може бути застосована для всіх абсолютно випадків. Це специфічний вид терапії для так званих ноогенних неврозів. Це неврози, причина яких лежить в екзистенційному вакуумі (ситуація коли воля до сенсу фрустрована) або кризі моральної свідомості» [3, 257].

3. «Логотерапія не виходить за межі наукового знання в область теології, але, на відміну від інших психотерапевтичних систем, логотерапія залишає відкритим шлях від людини до надлюдською вищої начала, вона цей зв'язок однозначно не закриває» [3, 268].

Трагічною ілюстрацією самоактуалізації людини став особистий досвід психолога, який відбув покарання у нацистському концтаборі, де саме життя людини ставилося під сумнів, а вся атмосфера табору була спрямована на придушення індивідуальності, особистої свободи і волі в'язня. Нелюдські умови нацистського застінку не зламали Франкла, а, навпаки, визначили для нього весь подальший життєвий шлях – пошуку виходу з екзистенційної кризи, натхнення пацієнта до самоактуалізації.

Проблема самоактуалізації свого часу була розроблена американським психологом Абрахамом Маслоу. Маслоу ілюструє свої погляди особистим досвідом роботи з пацієнтами, для яких пошук свого шляху в житті накладався на власні душевні переживання, необхідність самоактуалізації співпадала з пошуками соціальної оцінки та самооцінки.

Психолог зробив цікаві спостереження, що люди, які почали замислюватися про власний життєвий шлях, не завжди були творчими особистостями, здатними до самоаналізу і самоактуалізації лише своїми творчими здібностями. Він пише: «В результаті я прийшов до необхідності відокремити особливий творчий талант від творчих здібностей до самоактуалізації, які більшою мірою є похідними від самої особистості і які активно проявляються в повсякденному житті, наприклад, в певній установці» [2].

Героя повісті «Луна і грош» Сомерсета Моєма не могли зрозуміти і простити ні соціальне оточення, ні близькі для нього люди. З точки зору стереотипної поведінки соціальної людини незрозумілим є вчинок героя – покинути дружину і дітей, позбавити їх матеріальної допомоги [1]. Найбільш неймовірним було те, що розлучення відбулося не заради іншої жінки, а виключно для повної зміни сценарію життя – присвятити себе в 40 років малюванню.

Спробуємо уявити собі, що самоактуалізація людини, знайдення нею смислу свого життя і є таким рішучим кроком, який руйнує сталі соціальні стереотипи стандартної поведінки у типових ситуаціях повсякдення. Можливо, самоактуалізація не завжди буде таким рішучим розривом з соціальним оточенням, руйнуванням рольових очікувань з боку соціального оточення. Однак самоактуалізація є завжди виходом з зони комфорту, необхідною наполегливою працею людини, виокремленням її індивідуальності.

Повернемося до В. Франкла, якого можна вважати наочним прикладом успішної самоактуалізації. Він представляє людину в єдності трьох ортогональних вимірів: соматичного, психічного і ноетичного (духовного).

Франкл вважає, що людина отримує здатність вийти за межі своїх психофізичних рамок і зробити екзистенціальний акт входу в новий вимір свободи і відповідальності, використовуючи при цьому дві найважливіші характеристики: здатність до самооцінки і самоусвідомлення (самопереживання).

Говорячи про взаємодію трьох вимірів, Франкл описує співвідношення соматичного і психічного як «психофізичний паралелізм». Наприклад, будь-яка тривога, яка за своїм походженням пов'язана з психічним виміром, має наслідком фізіологічні і тілесні симптоми. І навпаки, сильне серцебиття може викликати тривогу в психічному вимірі (якщо відношення до серцебиття не оброблено ноетичним виміром).

Таким чином, три виміри знаходяться один з одним в особливих відносинах: духовний вимір протистоїть психофізичному, при цьому кожен з

трьох вимірів людського буття має власну динаміку, і ці три типи динаміки проявляються як різноспрямовані мотиваційні сили. Їхня розбіжність може призводити до напруженості і мотиваційних конфліктів.

Як істота тілесно-фізична, людина прагне до підтримки здоров'я свого тіла і для цього задовольняє свої фізичні потреби (їжа, секс та ін.). Як істота психічна, людина прагне до позитивних почуттів, душевного комфорту і відсутності зовнішнього тиску. Здійснення цих прагнень сприймається як задоволення, нездійснення – як напруга, фрустрація.

Франкл пише, що духовне піднесення над психофізичною обмеженістю може бути назване екзистенційним актом, і духовне, тобто екзистенція є справжнім людським буттям.

Ідеї Франкла мали суттєвий вплив на формування і розвиток філософської і психотерапевтичної культури сучасності, обґрунтовуючи новий погляд на сутність людини, а саме – «людини ноетичної».

З точки зору Франкла, знайти сенс життя може будь-яка людина незалежно від статевої приналежності, рівня інтелекту та освіченості.

Людина здатна черпати сили не тільки в radoщах, але і в прикрощах також. Ось чому навіть страждання дають нам шанс усвідомити сенс життя (зрозуміло, якщо ці страждання неминучі і з ними неможливо впоратися). Саме в цьому контексті і розкривається воля до пошуку сенсу життя.

Література:

1. Моэм С. Луна и грош / Сомерсет Моэм. – М.: Римис, 2011. – 288 с.
2. Маслоу А. Творчество и самоактуализация / Абрахам Маслоу // Психология бытия / Абрахам Маслоу. – М.: «Рефл-бул» – К.: «Ваклер», 1997. – С. 171–184.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 234 с.

**ВИСВІТЛЕННЯ ПСИХОЛОГАМИ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ
РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ, ЩО ПОТЕРПАЮТЬ ВІД НАСИЛЛЯ:
ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Серед вивчення впливу різних чинників на психічне здоров'я дітей і підлітків особливе місце займають випадки жорстокого поводження з ними. Класичною роботою в цій області, яка ініціювала численні дослідження, вважається публікація К. Генрі Кемпа та співавторів в журналі Американської медичної асоціації «Синдром побитої дитини», що вийшла ще у 1962 році [11].

Наразі питання насильства, жорстокості і сексуальних зловживань по відношенню до дитини є центральними для дитячої та підліткової психіатрії в ряді європейських країн, до яких долучилася і Україна.

Необхідність вивчення насильства по відношенню до дітей і підлітків обумовлена не тільки впливом цього феномена на психологічні установки дитини. Багато дослідників відзначають формування «циклу насильства» у вигляді передачі агресивної поведінки з покоління в покоління і існування прямих кореляцій між тяжкістю покарань і виразністю агресивності у дитини. Будь-які форми насильства чи жорстокості по відношенню до дітей та підлітків, які описуються як фізичне жорстоке поводження, нехтування, знущання, сексуальні зловживання, психологічне насильство і таке інше, слід розглядати як фактори ризику виникнення і розвитку психопатологічних розладів, перш за все афективних.

З іншого боку, проведення будь-яких досліджень з цієї теми потребує суворого дотримання етичних норм, адже важливо максимально уникнути повторної травматизації жертв насильства, а тим більше – стигматизації. Наразі опубліковані правила та рекомендації щодо правил опитування дітей, які стали свідками та жертвами насильства в процесі слідства, але на практиці вони

виконуються не завжди.

Зокрема, ще в 2015 році в рамках виконання Проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» було опубліковано посібник «Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство» [5]. Він розрахований на співробітників правоохоронних органів, соціальної сфери та системи освіти, психологів, студентів, аспірантів. Зокрема, в ньому розкриваються правила роботи з дітьми названих груп, виконання яких могло б дозволити отримати інформацію, не наносячи дитині додаткових безпідставних травм. Цей посібник максимально всебічно розкриває проблему, але і в ньому етичний складовий не надано достатнього місця [5].

У 2017 році був прийнятий, а на початку 2018 року набув чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», де розкрито основні напрямки реалізації політики держави у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

У межах розгляду визначеної нами проблеми слід звернути увагу на статтю 4 цього закону, де йдеться про основні засади запобігання та протидії домашньому насильству. В четвертому пункті йдеться про визнання суспільної небезпеки насильства, в п'ятому пункті – про повагу та неупереджене ставлення до жертв, а в шостому – про конфіденційність інформації про постраждалих осіб.

Можна звернути також увагу на статті 7 і 8, де йдеться про повноваження органів влади, серед яких – збір, аналіз та поширення інформації про домашнє насильство, моніторинг, звіти і таке інше [3].

Але, незважаючи на певні кроки до протидії насильству, Україна так і не змогла ратифікувати Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству проти жінок, незважаючи на те, що підписана вона ще в 2011 році. Цей документ, що отримав назву Стамбульської конвенції, викликав багато суперечок і активну протидію прихильників так званих «традиційних цінностей». Основним каменем спотикання стали поняття «гендер» і «гендерна

ідентичність» [1], що містяться в тексті конвенції. Українські депутати вирішили, що якщо ці терміни внести в законодавче поле, це може стати основою для подальшої підміни «звичного поняття біологічної статі» [1] і сприяти пропаганді одностатевих шлюбів. Проти ратифікації Стамбульської конвенції різко виступила і церква: представник Ради церков публічно заявив, що документ несе в собі неприпустимі загрози для інституту сім'ї та подружжя в Україні, і що його інституція буде «робити все, щоб не допустити» ратифікації Стамбульської конвенції, яка передбачає «запровадження гендерних постулатів в правове поле» [1].

Однак визначення «гендерної приналежності» в Стамбульській конвенції суттєво відрізняється від інтерпретації критиків цього поняття. У третьому розділі документа сказано, що під гендером розуміються «соціально закріплені ролі, поведінка і діяльність, які певне суспільство розглядає як властиві жінкам і чоловікам», і що це слово має, зокрема, підкреслити, що жінка нерідко піддається насильству саме тому, що вона – жінка [1].

Але навіть оприлюднення змісту та ситуації з ратифікацією служили тому, що тема насильства увійшла у простір суспільного обговорення. Увага суспільства, зняття своєрідного табу зі складної теми мали наслідком те, що її підхопили засоби масової інформації і різноманітні ток-шоу, які завжди можуть розраховувати на успіх, коли в центрі уваги з'являється розбещена, зґвалтована чи скалічена дитина.

Слід звернути увагу на те, що на такі ефіри зазвичай запрошують психологів, які певний час працюють з жертвами насильства, а потім видають широкому загалу свій вердикт. Іноді демонструються кадри процесу психологічної діагностики, висвітлюються гіпотези та висновки про поточний стан неповнолітньої жертви насильства. Хоча останнім часом, після низки зауважень та скандалів, у телевізійних програмах не показують обличчя постраждалих неповнолітніх.

Найбільш резонансним у цьому сенсі став випуск шоу каналу СТБ «Один за всіх» від 30 серпня 2015 року, в якому 14-річна й 10-річна сестри у

присутності багатьох людей і на всю країні розповідають подробиці розбещення своїм батьком. Програма мала тисячі переглядів, активно обговорювалася в суспільстві, але знайшлося немало тих, хто вбачав її неетичною і такою, що шкодить психологічному здоров'ю дітей [8].

Зокрема, у Нацраді з питань телебачення і радіомовлення зауважили, що дитина могла не усвідомлювати свої дії, коли говорила. Ситуація в її житті може змінитися, вона виросте, а сюжет залишиться. Зверталось також увагу на цілий ряд заборон, зокрема частини 5 статті 28 Закону «Про телебачення та радіомовлення», де прописана заборона на розповсюдження програм, що містять сцени, які викликають жах, сцени вбивства, фізичного чи психологічного насилля, а також сцени, звернені до сексуальних інстинктів [4].

Іншими словами, цей випадок став прикладом неетичного висвітлення насильства над дітьми. Чи вирішить проблему затемнення обличч дітей чи зйомки зі спини, якщо при цьому показують обличчя дорослих батьків? Навряд чи це, на мою думку, вирішує проблему до кінця, адже родини та ситуації в них все одно легко впізнати.

Ще один приклад, пов'язаний з засобами масової інформації, що безпосередньо не стосується насильства над дитиною, але може нанести їй психологічну шкоду - історія про зґвалтування жінки в поліцейському відділку в Кагарлику викликала широкий розголос і обурення по всій Україні, що мало наслідками численні акції протесту. Це – цілком нормальна реакція суспільства з засудження насильства, але мова йде саме про етику висвітлення ситуації.

Вечірні новини ТСН почалися з гучного репортажу, де було названо ім'я цієї жінки, селище, де вона мешкає, розкриті відомості про родину і усі дані про дитину [9]. Як потім повідомив адвокат постраждалої, згоди на оприлюднення інформації і навіть свого імені вона не надавала. Але інформацію підхопили інші журналісти, які почали шукати нові подробиці. Зокрема, стало відомо, що жінка виховує дитину з інвалідністю, а також почали з'являтися відповідні світлини. Звичайно, ситуацію розглядала комісія з журналістської етики, крім того, оприлюднення засудила моніторингова місія ООН з прав людини, яка

нагадала про необхідність першочергово враховувати інтереси постраждалих від насильства. Але відомості вже були розповсюджені, отже за фактом нанесено моральної шкоди, у тому числі, і дитині постраждалої.

З іншого боку, якщо розглянути подальшу історію, яку було опубліковано, зокрема в «Українській правді», саме оприлюднення ситуації стало спасінням для цієї жінки: «Їй соромно розповідати свою історію мені та ще сотням тисячам читачів. Але іншого вибору немає. Вона боїться за своє життя, життя своїх рідних. Тому її єдиний захист – це публічність. Тільки через місяць Нелі пообіцяли надати охорону» [6].

Саме з засобу масової інформації ми можемо дізнатися про те, що вона навіть після оприлюднення не отримала медичну допомогу, не отримала свій паспорт, який «зник» у відділі поліції, та повноцінного захисту у неї також не має[6]. Щодо психологічної допомоги, вона навіть не стояла на порядку денному. Отже, вимушена публічність є чи не єдиним засобом залишитися у відносній безпеці, і такій ситуації сприяє корумпованість українського суспільства і відсутність дієвих механізмів допомоги постраждалим від насильства.

Таким чином, виникає протиріччя між необхідністю різними засобами викривати та досліджувати факти насильства і, зокрема, насильства над дітьми, давати максимум об'єктивної інформації та етичними принципами, які порушують, в тому числі, і психологи, даючи згоду на висвітлення подробиць психологічного та психічного стану жертв. Не випадково саме психологи виступають в ролі експертів у численних ток-шоу де йдеться про знущання над дітьми. Звичайно, у більшості випадків згоду на запрошення неповнолітніх дають їх батьки, але чи всі з них в повній мірі усвідомлюють наслідки, залишається великим питанням.

З іншого боку, у випадках з насильством, в тому числі, і домашнім замовчування може призводити до того, що, залишаючись непокараними, агресори і гвалтівники продовжують чинити насильство до інших. Більш того, вони можуть мати гарну репутацію і не виглядати як насильники, і

розголошення злочинних фактів нерідко має наслідком цькування саме постраждалих, та їх стигматизації.

Отже, ми маємо справу з низкою дуже складних і неоднозначних питань, які дуже складно розв'язати в умовах, коли не прописані механізми всебічного захисту та надання допомоги постраждалим. В результаті засоби масової інформації, а також соціально - спрямовані ток - шоу, що завжди будуються за певними сценаріями, принципами та правилами, підміняють собою органи своєчасного реагування та надання допомоги без оприлюднення відомостей про жертву. Одночасно загальновідомими стають такі подробиці з життя, які людина, можливо, хотіла б залишити приватними. Програми з записами залишаються, діти ростуть, і повернення з відомостей з минулого може спричинити травмування у майбутньому.

Одну з головних ролей у таких програмах відіграють психологи, які працюють з жертвами і мають висловити свої висновки на камеру. Такі правила шоу, і вони не співпадають з етичним принципом щодо конфіденційності інформації.

Звичайно, у цьому контексті мова йде не про наукове дослідження, а частіше про «діагностику на публіку», але цікаво було б розглянути розділ про етичні правила досліджень «Етичного Кодексу психолога» Товариства психологів України, де містяться вимоги щодо планування, забезпечення надійності результатів, а також попередження негативного впливу на клієнта. У нашому контексті важливим є те, що «Психолог забезпечує цілковиту надійність результатів, відповідає за рішення, які приймають офіційні особи на основі його висновків та рекомендацій, запобігає можливим помилкам у діяльності непрофесіоналів...» [8; 507], а крім того, «психолог зводить до мінімуму ризик ненавмисного негативного впливу на тих, хто бере участь в експерименті» [8; 08].

Яскравим прикладом недотримання цих принципів є відоме реаліті - шоу «Від пацанки до панянки». З одного боку, позитивний вплив цього шоу може бути у бажанні молодих жінок працювати над собою, щоб подолати дуже

скрутні обставини, вийти з важкого дитинства, щоб стати краще, що, у відповідності з ідеєю шоу, означає «стати справжньою леді». Але навіть у самому такому підході є певні ризики. По - перше, створюється ілюзія швидких змін, коли за чотири місяці вдається пройти шлях перетворення, зцілення від дитячих травм та відновлення. Крім того, знову ж таки складається невірне уявлення про роль та допомогу психолога, який може розкрити широкому загалу сутність і деталі особистих проблем, судити та засуджувати, завдавати болю психотехніками, до яких немає внутрішньої готовності, та ще й під відторгнення, що означає припинення участі в шоу. Слід зазначити також прагнення слідувати загальним гендерним, а багато в чому і сексистським стереотипам, які закладені в суті і назві шоу.

За великим рахунком, це шоу – певна «кухня етикету». З одного боку, пропонується перевиховання та якісно нове життя молодим жінкам, а з іншого боку, глядачі мають можливість всіляко посмакувати свою перевагу над героїнями, замкненими в будинку і позбавленими прав і свобод, до того ж часто принижуваними «викладачами».

У перших випусках кожного нового сезону глядачів знайомлять з героїнями, їх історіями і пояснюють причини, з яких у цих «пацанок» виникло бажання терміново змінити життя і прийти на проект. У більшості – сумні, часто страшні та, на жаль, показові історії, пов'язані з насильством, соціальним та реальним сирітством, девіантною поведінкою, тривожністю, агресивністю, залежністю від психоактивних речовин, у багатьох – позаду реальні терміни ув'язнення.

І, за великим рахунком, важливе завдання – не в тому, щоб навчити їх шляхетним манерам, надіти сукні, зробити макіяж, змусити бути леді та навчитися розбиратися у коштовному алкоголі. Таким чином, надломленим дівчатам, дуже травмованим з дитинства пропонується не зцілення через різні види довготривалої психотерапії, не супровід у пошуку себе в житті, а складне, хоч зовні і привабливе життя публічної людини. Здається, все що для цього потрібно, – це позбавитися пагубних звичок, задавити власну агресію і стати

кимось соціально схваленим.

При цьому у глядача виникає почуття переваги та ілюзія «Якщо ці можуть, я також можу», а крім того, він опиняється під впливом більш небезпечного стереотипу, що шлях до перевиховання та отримання підтримки – це шлях насильства. З одного боку, подолавши перші випробування, дівчата опиняються у прекрасних умовах з вихователями, які здатні зрозуміти та вислухати. Контраст з умовами попереднього життя дуже великий, але травмовані дівчата не встигають відігрітися.

Щоб залишатися, їм потрібно проходити випробування, які насправді можуть бути корисними: зустріч з власними страхами, вміння знаходити мирні шляхи у конфліктних ситуаціях, можливість розповісти свої історії та звільнитися від болю. Але блага вони отримують через прояви насильства: щоб продовжувати шлях до змін, необхідно повністю підкорятися, терпіти біль або зовсім нічим не виправданий дискомфорт.

Наприклад, з подачі досвідченого психотерапевта Олени Лебедевої, у 4 серії 5 сезону дівчат принижували, цькували собаками для звільнення від страху, не було жодного фахового коментаря та зрозумілої глядачеві допомоги дівчині, з якою сталася панічна атака. Більш того, вона виявилася ще й винною, адже не пройшла випробування. Досить вільне трактування отримала і така техніка, як психодрама, де дівчатам пропонувалося побачити на екрані найжахливіші сцени з життя та поговорити з насильниками [2]. Отже, «телевізійні психологи», які мали б надавати фахову допомогу, на очах багатотисячної аудиторії глядачів цинічно сприяють ситуаціям ретравматизації учасниць шоу.

Не випадково, якщо простежити історію «пацанок», жодна з них не стала «панянкою» в повному сенсі слова, а більшість ще довго потребували і будуть потребувати допомоги психолога. Але це хоч і стає надбанням ЗМІ, вже знаходиться за кадром реаліті - шоу. Тим часом, ми наочно бачимо перевищення мір психологічної безпеки, які повинні розглядатися фахівцями у своїй професійній спільноті.

Журналістам, що беруться досліджувати складні соціальні явища на прикладах долі конкретних людей, слід ознайомитись, крім журналістської етики, ще й з етикою психолога, хоча сам розподіл найважливіших етичних принципів за фаховою приналежністю є дещо умовним.

З іншого боку, психологам, що беруться діагностувати та проводити психолого - педагогічні експерименти «на публіку», досліджувати та оприлюднювати результати, важливо пам'ятати усі принципи, які при переході від фахових дискусій до обговорення у суспільному просторі є ще важливішими. Саме психолог міг би розбиратися та пояснювати, що може бути припустимим та зовсім неетичним при оприлюдненні відомостей про постраждалих дітей, а тим більше – при опитуванні їх на камеру.

При цьому етичні принципи можуть ґрунтуватися ще й на професійних цінностях. Звичайно, багато нюансів роботи психолога с постраждалими дітьми знаходиться за кадром, і глядачам пропонується лише знайомство з процесом і деякими результатами, а також коментарі щодо поточного стану та його можливих причин.

Слід звернути також увагу на те, що фахове визначення «психолог» у публічному просторі може стосуватися спеціалістів з різними рівнями підготовки, а також фахівців, що працюють в різних напрямках психотерапії, які, в свою чергу, передбачають різний рівень етичних вимог, які зовсім ніяк не врегульовані на законодавчому рівні. Психолог не може бути притягнутий до відповідальності за заподіяння шкоди і порушення етичних вимог, у тому числі, в телевізійному просторі.

Притому, що їх робота приваблює глядача, викликає інтерес до роботи психолога, але створює хибне уявлення про сам процес роботи та його ключові принципи, серед яких важливою є приватність того, що відбувається у кабінеті психолога, адже саме вона може створити необхідне відчуття безпеки і дозволити людині розкритися і надати необхідний матеріал для подальшої чи то дослідницької, чи то практичної роботи.

Якщо авторитетний психолог порушує важливі принципи у прямому

ефірі, це дає привід сумніватися у тому, що інший фахівець не порушить їх у власній практиці. Особливо це стосується підлітків, які нерідко є охочими глядачами подібних шоу, можуть потребувати допомоги чи захисту, але не вірять, що все сказане не буде спотворене чи передане дорослим.

В фаховій літературі зустрічається таке поняття, як інформована згода на участь в дослідницьких чи інших проектах. Навіть якщо ввести це поняття в юридичну площину і закріпити як необхідний документ, слід зазначити, що за неповнолітніх таку згоду дають батьки чи люди, які їх замінюють. Отже, їм слід додатково роз'яснювати всі подробиці процесу та наслідків. З іншого боку закріплена необхідність такої згоди може стати на заваді багатьох досліджень, що пов'язані з безпосереднім спостереженням в діяльності без подальшого розголошення відомостей про конкретні результати стосовно учасників дослідження.

Таким чином, зазначені вище проблеми ще, і зокрема, пошук межі між тією публічністю, яка необхідна для порятунку і відвертим порушенням усіх існуючих етичних норм, потребують дискусій та вирішення з урахуванням необхідності захисту приватного простору та психологічного благополуччя дітей, які і без того постраждали від дій дорослих, а також запобігання насильству у родині.

Одним з важливих кроків може стати ратифікація Стамбульської конвенції щодо запобігання насильству щодо жінок, а також відпрацювання чіткого механізму надання допомоги жертвам насильства та оприлюднення відомостей про них.

Література:

1. Барановська М. Пристрасті за гендером: що заважає Україні ратифікувати Стамбульську конвенцію [Електронний ресурс] / Марина Барановська // Deutsche Welle. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://p.dw.com/p/3cZnx>.
2. Від пацанки до панянки. Випуск 5. Сезон 4 [Електронний ресурс] // Новий канал. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.youtube.com/watch?v=BLE01oCINVA>.

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

4. Закон України "Про телебачення і радіомовлення" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>.

5. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. – 114 с.

6. Мусаєва С. «Усе боліло, але думала, аби тільки сховатися». Розповідь жертви катувань і зґвалтування в Кагарлику //Українська правда. – 2020. – 26.06. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/06/26/7257187/>

7. Один за всіх [Електронний ресурс] // СТБ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.stb.ua/1zavseh/ua/issue/otets-iznasiloval-doch-i-snyal-s-nee-skalp/>.

8. Основи психології: Підручник / За ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.

9. Як почувається зґвалтована поліцейськими дівчина: докладніше про жертву кагарлицьких одіозних копів [Електронний ресурс] // ТСН. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/video/video-novini/yak-pochuvayetsya-zgvaltovana-policeyskimi-divchina-dokladnishe-pro-zhertvu-kagarlickih-odiozних-kopiv.html>.

10. Ethical Principles of Psychologists and Code Of Conduct APA. – Режим доступу: <http://www.apa.org/ethics>.

11. Kempe H. The Battered-Child Syndrome / H. Kempe, S. Fred, S. Brandt. // JAMA Network. – 1962. – №181.

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

З розвитком сучасних технологій з'являється все більше нових можливостей створювати, зберігати та поширювати інформацію. Таким чином з'являється медіа як посередник цієї інформації. Це поняття складається зі всіх можливих засобів комунікації, що передають інформаційні повідомлення. Медіа грає велику роль в нашому житті.

Свобода слова та інформаційна епоха, в якій ми живемо, призвела до того, що будь-яку інформацію можна знайти за допомогою телефону, або комп'ютера. Проте, наскільки достовірною ця інформація і чи кожному заголовку слід довіряти? Проаналізувавши пости в соціальних мережах, таких як Facebook, можна знайти неправдиву інформацію, які одні користувачі поширюють [1], інші просять «не спамити», треті відразу пишуть гнівні коментарі [1]. На багатьох сайтах, наприклад, вже вкотре поширюють «новину», що Анастасія Каменських вагітна, бо стала частіше прикривати свій живіт і менше оголяти тіло [2].

Поглянувши на одну й ту ж інформацію на різних сайтах, почитавши газети, переглянувши телевізійні програми, можна віднайти вихідні дані, і спростувати багато інформації, яку розповсюджують нечесні користувачі й журналісти.

Звідси можна зробити висновок, що вся ця свобода слова потребує грамотного аналізу. Саме для цього й існує медіаграмотність. Це певна сукупність знань, вмінь та навичок, що дають нам можливість критично аналізувати, оброблювати інформацію та створювати повідомлення в різних видах медіа, жанрах та формах [3, 10]. Завдання медіаграмотності – трансформація медіакористування в активний та критичний процес, що

допомагає людям досягнути різні види маніпуляцій та зрозуміти роль засобів масової інформації.

За допомогою медіа журналісти можуть ввести частину населення в оману. Наприклад: «В Україні заборонять місіонерську позицію» [4], – так звучить заголовок статті, яку виклали на сайт новин UAReview.

«На розгляд Верховної Ради України подано законопроект, покликаний викоринити заняття сексом у “місіонерській” позиції [4]».

У статті йдеться, наче цей закон повинен підвищити кількість народжуваності в нашій країні. І взагалі, для зачаття краще позиція, коли чоловік ззаду. В це обговорення стаття включила Олега Ляшка і Наталію Королевську, які були «в захваті від такої позиції» [4].

Якщо ви гадаєте, що з такого жарту всі посміялися і забули, то ні. Цю історію поширило багато різних видань. Більшість із них вже її видалили, але на деяких ресурсах, як і на самому сайті UAReview, згадана новина досі є. Тобто, деякі журналісти навіть не намагалися перевірити те, що нам повідомляють?

Припустимо, ця новина нікому не нашкодила, проте, уявімо, що деякі люди в це повірили і зараз чекають на Ляшка з вилами, щоб «відстояти» місіонерську позу.

Існує поняття «фейкові» новини (від англійського fake – фальшивий), тобто це підробка, або імітація новин, яку створено з ігноруванням редакційних норм, правил, процесів, прийнятих у ЗМІ для забезпечення відповідності та перевіреності, та яка не витримує жодних, навіть поверхневих, перевірок на відповідність та реальність, але, незважаючи на це, має потужний вплив на свідомість великої кількості людей. Але навіщо тоді їх створюють? Саме для необізнаної частини людей, для тих, хто готовий «заковтнути» наживку і поширювати її далі. На фейкових новинах нині будуються політичні технології і навіть гібридні війни ведуться через те, що люди не мають уявлення про це явище, або не знають, як з ним боротися.

Кому вигідно поширювати «фейки»? По-перше, тим, хто є в цих новинах.

Як це працює? Ми чуємо прізвища кандидатів перед виборами, потім впізнаємо їх і голосуємо. Вже не секрет, що чорний піар – це також піар.

По-друге, за такі новини в каналів підіймається рейтинг. І чим гучніше назва новини, чим більше людей перейде за посиланням і поширить в себе на сторінці в соцмережах, тим більше грошей врешті-решт заробить автор.

Якщо ще декілька десятиліть назад був дефіцит інформації і багато чого замовчувалося, то зараз її надлишок. Проте, як же легко маніпулювати людьми за допомогою медіа!

Наведемо для прикладу рекламу – те, що популяризує різні товари, послуги та ін. Ось нам показали в рекламі McDonald's, при завантаженні додатку, акцію з двома гамбургерами і безкоштовною картоплею та колою [5], і за статистикою інтернет-користувачів, які працюють в офісах, 70% згадає про цю рекламу під час ланчу.

Частина не приховує того факту, що раніше по вівторках надали перевагу піці з піцерії Domino's, бо в ці дні другу піцу додавали безкоштовно. Коли ж Domino's замінила цю акцію, а McDonald's [5] почали рекламувати свої мак-меню за зниженими цінами при доставці Glovo [5], то ця частина працівників з легкістю змінила свої гастрономічні звички.

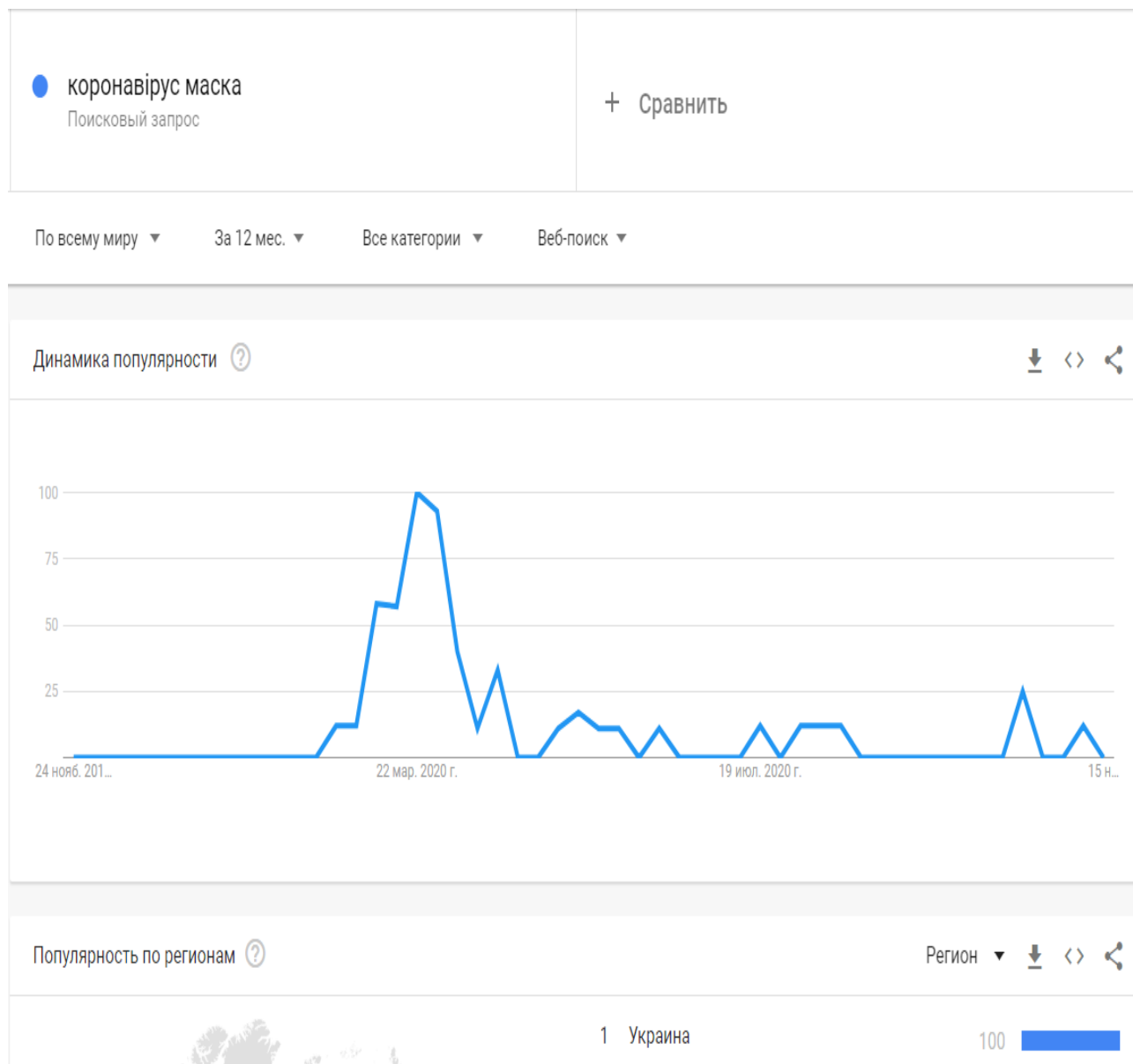
Учені підраховали, що в середньому людина за один день бачить приблизно 3000 рекламних повідомлень. Звичайно, фізично досягнути їх всі неможливо, тим паче, що середньостатистична людина не може запам'ятати більше 10 таких повідомлень в день [6]. Тут вже ведеться ціла «війна» гучних заголовків: «Чому не закривають школи» [7], «Як захиститися від коронавірусу» [8], «Коли закінчиться карантин» [9] тощо.

Проте, уявімо, як ця реклама може нами маніпулювати.

У березні 2020 року з початком коронавірусної хвороби в Україні, банки та різні компанії почали пропонувати купити страхування від COVID-19. Управляючий акціонер страхової компанії «Арсенал Страхування», Марина Авдеева заявила, що лише за перші два дні вони отримали заявок на суму більше 5 млн.грн страхових платежів, хоча страхували лише юридичних

осіб [11].

Згадаємо тепер, який ажіотаж викликали звичайні медичні маски. Якщо проаналізувати статистику запитів у пошуковій системі Google [10], то можна побачити, навіть, в який саме момент вони були найдорожчими.

Зріст запитів до масок привів до того, що до карантину вартість одноразової маски коливалася в межах однієї гривні, а з його початком (в кінці березня) – в середньому вартувала вже 20 гривень. Реклама та паніка привела

людей до масової закупівлі речей першої необхідності, але чи можна назвати це також маніпулюванням?

Повернімося до «фейку» з Ляшко та Королевською. Етично взагалі те, що держава втручається в сексуальне життя своїх громадян? То президент України В. Зеленський [12]. в прямому ефірі каже, що карантин – це час покращувати демографічну ситуацію, то міністр охорони здоров'я Швеції ініціює дослідження приватного життя своїх громадян, оскільки, за його словами: «секс – не лише приватна справа. Секс є також питанням національної охорони здоров'я, і, відповідно, це питання політичне» [13].

Чи можна припустити, що світ готує людей до того, що політики будуть лізти в наше приватне життя на державному рівні. І якщо із паном Зеленським то був жарт, «фейк», як він сам себе вигородив, то що відбувається у Польщі?

Чи є етичним те, що жінки не можуть розпоряджатися своїм тілом і не мають права на аборт? А з жовтня 2020 року постановили неконституційними аборти через дефекти у плода. Тобто, навіть знаючи, що дитина не буде жити після народження і відразу помре, жінка має виносити його [14].

Отже, як за допомогою медіа (і не тільки) можна нами маніпулювати, чи до чогось готувати? Хтозна, можливо, нам спеціально показують польські новини і так їх розкручують, щоб в майбутньому дати вибір: або робіть так, або буде, як у Польщі.

Цільова аудиторія, на яку спрямовані різні фейкові новини: необізнана частина населення, будь-то в COVID-19, чи в політичних питаннях на законодавчому рівні. Головне, щоб ця частина людей перейшла за посиланням, а модератори сайтів отримали свою частку коштів за рахунок кількості переглядів їх інформації.

Отож, щоб «не загубитися» в інформаційному світі та вміти відокремлювати правдиві і фейкові новини, дотримуйтеся деяких правил:

1. Оминайте інформаційне «сміття».
2. Завжди шукайте першоджерела.
3. Мисліть критично.

4. Відслідковуйте, кому і навіщо потрібно поширити певну інформацію.

5. Навчіться розрізняти маніпулятивні заголовки.

6. Перевіряйте інформацію на кількох ресурсах.

7. Розрізняйте поняття «коментар» та «новина».

Нелегко в наш час бути свідомим громадянином, що відстоює свої права і оброблює абсолютно всю інформацію, піддаючи її критиці. Проте, вважаю за етичне опублікувати свою статтю, а не «вкрати» її з Інтернету, тим самим, можливо, розповсюджуючи черговий «фейк». Закликаю керуватися розумом, а не емоціями при перегляді чергового красномовного заголовку та пам'ятати, що будь-яка інформація знаходить свого споживача.

Література:

1. Харьков станет первым городом в Европе, где мэром стал жмурик:[Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://m.facebook.com/groups/UA.NATO.EC/permalink/2755224654741013/?ref=bookmarks>

2. Наконец-то: Настя Каменских показала «беременный животик» на видео:[Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://lite.rbc.ua/rus/zvyozdy/nakonets-to-nastya-kamenskih-pokazala-beremennyh-1595320188.html>

3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. — Київ: Центр вільної преси, 2012. — 352 с.

4. В Україні заборонять місіонерську позицію:[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uareview.com/misionerska-poza/>

5. Макдональдз Україна: Бургери, Хрустка Фрі та МакФлурі: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mcdonalds.com/ua/uk-ua.html>

6. СКОЛЬКО РЕКЛАМЫ МЫ ВИДИМ В ДЕНЬ:[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.seafarersjournal.com/society/skolko-reklamy-my-vidim-v-den/>
7. Чому школи та садки не закривають під час карантину:[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/11/19/243060/>
8. Як захиститися від коронавірусу?:[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/knowledge/health-knowledge/295821-yak-zahistitisya-vid-koronavirusu-17-pitan-pro-covid-19>
9. Коли карантин закінчиться?:[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1053238.html>
10. Google Trends:[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://trends.google.com.ua/trends/explore?q=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%83%D1%81%20%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0&geo=UA>
11. Страхівка від пандемії: стоїть ли купувати страхову поліс від COVID-19. Розбір [Електронний ресурс] // Ліга.Фінанси – Режим доступу до ресурсу: <https://finance.liga.net/personal/article/strahovka-ot-pandemii-stoit-li-pokupat-strahovoy-polis-ot-covid-19-razbor>
12. Зеленський закликав українців розмножуватися - саме час [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://politics.znaj.ua/300672-zelenskiy-zaklikav-ukrajinciv-rozmnozhuvasya-same-chas>
13. Власти Швеции изучат сексуальную жизнь своих граждан [Електронний ресурс] // BBC News – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/russian/features-36927512>
14. Польша без абортов: какие последствия будет иметь скандальное решение Конституционного суда [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/10/23/7115656/>

Силка Ю.М.

Науковий керівник: Лобанчук О.А.

КОНЦЕПТ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА БІОЕТИКИ

Карл Саган писав: «Можливо, найважливіша функція комп'ютерної графіки полягає в тому, щоб дозволити людям, які не є вченими, отримати інтуїтивне, але, тим не менш, глибоке розуміння того, що таке закони природи взагалі» [6,14].

За останні десятиліття в науково-технологічному розвитку чітко виявилася тенденція, відповідно до якої в якості безпосередньої мішені найрізноманітніших технологічних впливів виступає людина. Звичайно, і раніше технології створювалися для забезпечення тих чи інших потреб та інтересів людини, але їх вплив на людину був опосередкованим, при цьому вплив цих технологій на навколишній світ був прямим. Сьогодні ж такі дії все частіше направлені безпосередньо на людину [4,5]. Розвиток нових медичних технологій виявив велику кількість морально-етичних проблем, які не могли бути вирішені в межах лікарської етики і деонтології. Виходом із ситуації, що склалась, стало закріплення біоетики як міждисциплінарної галузі знань, науки, що дає можливість пояснити ці аспекти медицини та біологічних наук [14,1]. Розвиток біотехнологій уможливив створення організмів, які подібні істотам міфів, наприклад Химері. Сумні наслідки цих новацій стали зрозумілі досить швидко, що спричинило різноманітні заборони на дане «виробництво», стимульовані біоетикою [8,111]. Водночас інтерес до створення химер і гібридних істот не згасає, про що свідчать деякі дослідження, що вживаються в сфері мистецтва. Показовим прикладом суперечливих, але дозволених можливостей новітніх біомедичних технологій, є творіння і перформанси Стеларка. Сам він називає себе художником, а свої твори — мистецтвом, регулярно гастролюючи світом з виставками [5,76]. Так, одним з

найзнаменитіших творінь Стеларка є третє вухо, вирощене з його хрящової тканини і вживлене під шкіру на його власному передпліччі. Передбачалося зробити вухо чинним, вставивши в нього мікрофон. Оцінка цього явища неоднозначна як в середовищі критиків мистецтва, так і в середовищі «публіки», але інтерес до подібних явищ наростає і призводить до формування нових феноменів в мистецтві і науці [1,134]. Очевидно, що у виникненні подібних шедеврів розвиток біотехнологій грає важливу, навіть головну роль, але вживання слів «art» і «естетика» відсилає в пошуку відповіді на поставлене запитання до критеріїв краси, яка сама по собі непереборно притягує людські погляди та збуджує інтерес. Одним з критеріїв краси є певне поєднання хаосу і порядку. При цьому естетичну насолоду надає лише самостійне відкриття закономірності в цих поєднаннях. Сприйняття творів мистецтва пронизане подібною неузгодженістю між прогнозованим і отриманим [9,48]. Виходить, що красивим сприймається якесь відхилення від норми, несподіванка, сюрприз. Тут дуже важливе емоційне забарвлення. Адже красивим вважається те, що викликає позитивні емоції, переживання. Однак не всі наявні напрямки мистецтва відразу сприймалися захоплено. На зорі свого існування вони зіткнулися з морем критики і обурення, але набули широкої популярності. Настільки ж неоднозначне ставлення можна зустріти щодо мистецтва Стеларка і «таксидермістів», що створюють химер (Ендрю Ланкастер, Саріна Брюер, Енріке Гомес, Тіа Реклю). Подібні творіння дивують і є певним сюрпризом для сприймання. Питання в тому, що отримає людина (як реципієнт), доторкнувшись до такого мистецтва? Виникає проблема, пов'язана із захистом індивідуальності, що є однією з форм прояву біоетики [13,9]. Інша сторона проблеми, що розглядається, представлена у взаєминах сучасної науки і ЗМІ. Тут відбувається насамперед етична оцінка діяльності лікарів з боку суспільства, зростає інтерес публіки до медичних ток-шоу, художніх фільмів і серіалів [15,62]. І тут в гру вступає візуальна біоетика як спосіб графічної візуалізації проблем, які виникають в межах біоетичного знання. Таким чином, виділяються два основних напрямки взаємовідносин науки та візуальності. Тут

ми знаходимо відповідність даної взаємодії з концепції Сьюзен Катерини Лангер, яка виділяє дискурсивний символізм і презентативний символізм. Дискурсивний символізм пов'язаний з мовою, словом; презентативний — з чуттєвими значеннями і візуальними формами (сновидіння, ритуали, міфи, релігія, мистецтво) [10,138]. У даній ситуації дискурсивний символізм проявляється в реалізації комунікативного потенціалу біоетики, у створенні певної «мови» біоетики, медикалізації культури. Презентативний символізм висловлює сприйняття суспільством впливів ініціатив. Біоетика, будучи формою захисту індивідуальності, передбачає інформування «пацієнта», який є учасником дослідження та забезпечує повагу до його автономії, свободи вибору. Ідеться про захист будь-якої індивідуальності: як людини, так і тварин [3,12]. Біоетика захищає право залишатися таким, який є, подібне ж мистецтво, демонструючи досягнення біомедицини, кидає виклик людській природі і природі в цілому. Водночас якщо сам художник погоджується на такого роду експеримент, то людина, яка споглядає його, не завжди може усвідомити наслідки такого сприйняття для себе. Крім того, сам художник-експериментатор може не замислюватися про наслідки впливу своїх творінь. У психології існує цілий напрям, що вивчає сприйняття, але єдиної думки про цей процес серед вчених немає. Тому важливо визначити межі застосування психологічних теорій сприйняття. Початок пошуку рішення буде пов'язано зі зверненням до розуміння сприйняття інформації як інформаційного процесу або, точніше, до одного з етапів інформаційного процесу [11,127]. Інформаційний підхід має сенс розглядати з точки зору постнекласичної методології. Можливості дослідження сприйняття з цього ракурсу даної парадигми пов'язуються насамперед зі зміною традиційних поглядів, переходом до нового бачення світу, в основі якого лежать ідеї універсального еволюціонізму, системності, багатоваріантності і поліфундаменталізму. Можна виділити базові ідеї, що лежать в основі постнекласичного бачення світу, згідно В. С. Стьопіна: єдність всесвіту полягає в тому, що на всіх рівнях організації діють загальні закони, системне бачення на противагу

механістичному розумінню світу, синтез детермінізму, багатоваріантності і випадковості, відмова від концепції редукціонізму [7,205]. Крім того, постнекласичній парадигмі відповідає розуміння сприйняття як діалогу, де людина — повноправний учасник, який визначає його параметри. Сприйняття ж в межах класичного напрямку передбачає протиставлення суб'єкта і об'єкта, некласичні підходи розглядають взаємодоповнювальні відносини спостерігача і середовища. У цьому новому просторі формуються нові діалогові пізнавальні стратегії, що враховують багатопланові взаємозв'язки людини і світу. Особливо яскраво це проявилось в синергетиці, де на природничій базі (нелінійний аналіз, теорія детермінованого хаосу, теорія дисипативних структур) формуються нові підходи до дослідження людини і культури [7,207]. Гуманітарна орієнтація синергетики, пов'язана з ідеями незворотності різноманіття можливих ліній розвитку, що виникають при проходженні системи через точки біфуркації, ідеями органічного зв'язку саморегуляції і кооперативних ефектів, дозволяє говорити про становлення «синергетики з людським обличчям» [7,208]. Нелінійність системи має світоглядний сенс. Перцептивна система є нелінійною через те, що сприйняття визначається не тільки сукупністю стимулів. Спроби частини психологічних концепцій побудувати теорію сприйняття, «підсумовуючи» його елементарні властивості, виявилися неспроможними, оскільки ціле не зводиться до суми його частин. Сенсорні сигнали лише «постачають» дані, вибір системи веде до народження нових якостей, до перебудови структури. Сприйняття одних і тих же елементів, включених в різні контексти, варіативно. Оскільки, з точки зору Л. С. Виготського, психіка - «решето, що проціджує світ» [2,347]. Обґрунтований підхід до сприйняття як відкритої і нелінійної системи є перспективним в методологічному плані, оскільки дозволяє з інформаційно-синергетичних позицій досліджувати межі застосування різних психологічних концепцій сприйняття і впорядкувати їх. Сприйняття інформації як нерівноважний процес дозволяє досліджувати інформаційно-синергетичний підхід, оскільки рецепція означає виникнення певної впорядкованості в перцептивній системі [11,157].

Інформаційні процеси, пов'язані з рецесією інформації, як виявлено в дослідженнях І. В. Мелік-Гайказян, можливі тільки у відкритих і нелінійних системах. Таке розуміння сприйняття співзвучно психологічній теорії [11,163]. Процес сприйняття виступає в якості рецесії відбору алгоритмів дії з метою вибору способу подальших дій. При цьому відбір алгоритмів може відбуватися як з пам'яті, так і в реальному часу. Іншими словами, процес рецесії стає етапом трансляції інформації в діахронічному та синхронічному режимі [11,165]. Інформаційно-синергетичний підхід до дослідження сприйняття має потенціал, в силу того, що дозволяє досліджувати процеси сприйняття на новому рівні. Суть підходу становить взаємозв'язок трьох положень: феномен інформації є незворотній в часі процес, початок процесу є випадковий результат спонтанної події, інформаційні процеси є механізми самоорганізації складних відкритих систем. Уявлення про перцептивну систему як складну відкриту і самоорганізовану, дає розуміння сприйняття як стадії інформаційного процесу, незворотного в часі, і є випадковим результатом спонтанної події, робить можливим діагностику меж застосування психологічних теорій сприйняття на підставі моделей інформаційно-синергетичного підходу. Застосування такого способу актуально у всіх сферах діяльності, які звертаються до сприйняття, оскільки дозволяє захищати індивідуальність [11,198].

Слід зазначити, що в медичній практиці візуалізація відіграє винятково важливу роль. Без медичної візуалізації сьогодні неможливо уявити практичну медицину, вона є розділом медичної діагностики, яка за допомогою фізичних методів займається неінвазивним дослідженням організму людини з метою отримання зображення внутрішніх структур. У викладанні біоетики можна виділити такі види візуалізації, як статичні і динамічні. До статичних відносять символічні і образотворчі. Серед символічних в курсі біоетики використовуються такі форми візуалізації: схеми, таблиці, карти. Серед образотворчих візуальних засобів активно використовуються такі, як: фотографії, плакати, репродукції творів живопису на медичну або пов'язану з

нею тематику. Особливе місце серед візуальних засобів займають динамічні, до яких відносять: документальні та художні фільми, відеоролики. Як вже зазначалося вище, форми візуалізації часто не тільки ілюструють, доповнюють словесну інформацію, але і самі є носіями нової інформації, надають можливість інтегрувати зорове і вербальне сприйняття її. А документальні та художні фільми забезпечують створення і вирішення проблемних ситуацій, які в біоетиці носять характер моральних дилем. Динамічне візуальне середовище робить клінічний епізод по-справжньому живим. Безликий чоловік з неоперабельним раком шлунка (з документального серіалу «Тіло людини», 7 серія) тепер має обличчя, голос, систему цінностей, які не були доступні через слова, через розповідь. Фільм пропонує потужне середовище, в якому клінічні епізоди постають живими завдяки багатим і яскравим деталям, як медичним, так і немедичним. Візуальні форми навчання студентів біоетиці допомагають вносити в медичну освіту емоційну ноту, у лікарські дебати — етичні та соціальні теми. Перегляд фрагментів кінофільмів збагачує вивчення медичної етики, допомагає досягати глибшого розуміння пацієнтів як людей з унікальним внутрішнім світом [13,143].

Тож, візуалізація є невід'ємною частиною біоетики, оскільки в повній мірі забезпечує розуміння її мети — захисту індивідуальності, пошани гідності людини-особистості в духовній, душевній та тілесній цілісності [14,1].

Література:

1. Бризгаліна О. В. Концепції сучасного природознавства / О. В. Бризгаліна. — М.: Проспект, 2014. — 496 с.
2. Виготський Л. С. Історичний сенс психологічної кризи / Л. С. Виготський // Питання теорії та історії психології. Збірник творів: в 6 т. / Л. С. Виготський. — М: Педагогіка, 1982. — 488 с.
3. Горбульов М. С. Парадокси стосунків біоетики та біомедицини: технологія створення «анімаглів» / М. С. Горбульов. // Укр. Томського держ. пед. ун-ту (TSPU Bulletin). — 2014. — №7 (148). — С. 9–15.

4. Биоэтика и биотехнологии: пределы улучшения человека / сб. науч. статей. К 70-летию Павла Дмитриевича Тищенко / Под ред. Е. Г. Гребенщиковой, Б. Г. Юдина. — М.: Издательство Московского гуманитарного университета. — 2017. — 240 с.
5. Grzinic-Mauhler M. Stelarc: Political Prosthesis & Knowledge of the Body. Maska & MKC (Ljubljana & Maribor). [Електронний ресурс] / М. Grzinic-Mauhler. — Режим доступу до ресурсу: <http://stelarc.org/?catID=20242>
6. Саган К. Дракони Едему: Міркування про еволюцію людського мозку. / К. Саган. — 2016. — 16 с.
7. Князева О. Н. Подстави синергетики. Режими з загостренням, самоорганізація, темпоміри / О. Н. Князева, С. П. Курдюмов. — СПб: Алетея, 2002. — 414 с.
8. Кожевникова М. Гібриди і химери людини і тварини: експерименти і етика / М. Кожевникова. // Етногр. Огляд. — 2013. — № 6. — С. 109-117.
9. Краса і мозок. Біологічні аспекти естетики / За ред. І. Ренчлера, Б. Херцбергер, Д. Епстайна. // М.: Світ — 1995 — 335 с.
10. Лангер С. Філософія в новому ключі. / С. Лангер. // М.: Республіка. — 2000. — 287 с.
11. Мелік-Гайказян І. М. Міф, мрія, реальність: постнекласичні виміри простору культури / І. М. Мелік-Гайказян. / За ред. І. В. Мелік-Гайказян. // М.: Науковий світ. — 2005. — 256 с.
12. Мещерякова Т. В. Біоетика як форма захисту індивідуальності у сучасній культурі: автореф. канд. філос. наук. / Т. В. Мещерякова. // Томськ ТГПУ. — 2009. — 23 с.
13. Мещерякова Т. В. Герасимова О. В. Усвідомлення цінності життя в перетині етичних позицій / Т. В. Мещерякова, О. В. Герасимова. // Бюлетень сибірської медицини — 2006. — № 5. — 146 с.
14. Нємцева Н. В. Принципи біомедичної етики та її соціально-психологічні реалії в Україні. / Н. В. Нємцева. // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. — 2016. — С. 6.

**ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ СВІТОГЛЯДУ Б. БРЕХТА ЯК ЗАСІБ
ПІДГОТОВКИ ДО АНАЛІЗУ ЙОГО П'ЄСИ
«МАТІНКА КУРАЖ ТА ЇЇ ДІТИ» В 11 КЛАСІ**

Актуальною проблемою сучасної школи вважаємо проблему опрацювання етичного аспекту у викладанні шкільних предметів взагалі і зарубіжної літератури зокрема. Існує відчутний розрив між вимогами програми МОН із зарубіжної літератури, прагненням учителів до формування у школярів етичного сприйняття світу через вивчення літературних творів і реальним станом духовного розвитку сучасних школярів.

Дослідженням творчого спадку Б.Брехта займалися багато науковців, зокрема І.М.Фрадкін [5], О.С.Чирков [6], Д.В.Затонський [3], а етичними аспектами літератури, дидактичними можливостями засвоєння етичних норм людство цікавиться з часів Сократа і Арістотеля. У 2011 році ПНПУ імені В.Г.Короленка видало збірку праць, присвячених етиці й естетиці саме у педагогіці «Естетика і етика педагогічної дії», в якій зібрано ґрунтовні дослідження різних сторін етичного компоненту у викладанні предметів шкільного циклу. [2]

Метою даної статті є надання рекомендацій щодо реалізації етичного аспекту при вивченні світогляду письменника як підготовчого етапу до аналізу п'єси «Матінка Кураж та її діти».

За рівнем стандарту на вивчення творчості Б.Брехта відводиться дві академічні години. Програма пропонує розглянути наступні теми: Епічний театр Б. Брехта: теоретичні засади й художня практика. Бертольт Брехт (1898 – 1956). «Матінка Кураж та її діти». Б. Брехт – драматург-новатор. Зображення війни як засобу збагачення в драмі «Матінка Кураж та її діти». Ідеї попередження та риси «епічного театру» в п'єсі. [4]

Зважаючи на те, що Б.Брехт надавав величезне значення впливу своїх творів на глядача, приділяв увагу в тому числі етичним компонентам та елементам композиції, намагався виховувати критичне сприйняття того, що відбувається на сцені, опрацювати цей величезний доробок за півтори години астрономічного часу видається неможливим.

Учителю при підготовці до уроків за творчістю Б.Брехта можна піти двома шляхами: подати матеріал підручника і проаналізувати п'єсу «Матінка Кураж та її діти» або спробувати надати перевагу обговоренню етичних моментів як п'єси, так і ширше – поглядів самого Б.Брехта та оцінки історичних подій того часу з екстраполяцією їх на сучасний стан суспільства. Вважаємо другий шлях найприйнятнішим і розглянемо деякі аспекти підготовки таких уроків.

В 11 класі навчаються діти, які вже мають певний життєвий досвід. Тому завданням учителя може бути використання цього досвіду, спираючись на нього при викладенні матеріалу.

На етапі знайомства вбачається доцільним використати техніку «перевернутого уроку», коли на позаурочне опрацювання виносяться біографія письменника, текст п'єси, теоретичні засади «епічного театру» за підручником.

Таким чином, очікуємо, що учні прийдуть на урок інформаційно насичені, із знаннями теоретичних відомостей підручника та власними оцінками тексту п'єси.

Наступний, урочний етап має містити етичний компонент. Під кінець занять учень повинен розуміти, для чого, власне, ми взагалі говоримо саме про Б.Брехта, а не іншого письменника чи поета, наскільки актуальною є його творчість на сьогоднішній момент.

Урок з вивчення творчості письменника, його п'єси «Матінка Кураж та її діти» повинен відображати емоційно-ціннісну лінію літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, задіювати всі три складники предметних компетентностей учнів – знаннєвого, діяльнісного і ціннісного та слугувати формуванню ключових компетентностей.

На початку уроку вчитель може застосувати методичний прийом сторітелінгу і запропонувати учням невелику історію, на яку вони, можливо, не звернули увагу, при ознайомленні з біографією Б.Брехта. У 1932 році, 27 лютого, було підпалено Рейхстаг. Цей підпал з точки зору політичної ситуації та устремління Гітлера до влади був дуже своєчасним і грав на руку нацистам. Не потрібно переказувати всю історію. Тим, хто зацікавиться, можна порекомендувати знайти подробиці в інтернеті.

Акцентуємо увагу дітей на реакції Бертольда Брехта на цю подію. Уже наступного після пожежі дня він почав збиратися на виїзд з країни та переконував зробити те ж саме своїх друзів, співробітників та акторів театру. Учитель задає питання: як ви думаєте, чи послухали його? Діти можуть дати різні відповіді, позитивні і негативні. Далі учитель продовжує свою історію: були ті, хто його послухав, і ті, хто залишилися. Так от, жоден з тих, хто залишився, не вижив після того, як Гітлер остаточно захопив владу в Німеччині.

І знову педагог ставить питання, яке містить етичний компонент, вимагає обдумування його моральної сторони: якщо Брехт був впевнений, що краще тікати, чи повинен він був спробувати забрати всіх, можливо, примусово? Наскільки ми несемо відповідальність за інших людей? Чи етично, скажем, змусити когось щось робити, якщо ви впевнені, що так людині буде краще? Думки дітей на цьому етапі розділяються, йде дискусія, в ході якої учитель може мотивувати дітей до більш уважного ознайомлення з текстом п'єси «Матінка Кураж та її діти».

Учитель констатує, що думки розділились, і це зрозуміло, та додає, що певною мірою цю проблему для себе (і для глядача) вирішує і героїня п'єси «Матінка Кураж та її діти». Вона годується війною, вона живе у війні і не уявляє іншого життя, але при цьому – знає ціну війні, знає її жорстокість та нелюдськість. Намагаючись зберегти своїх дітей, вона не усвідомлює, що втрачає їх, тому що не усуває причину їх загибелі – війну (або себе з цієї війни). Чи можемо ми сказати, що Кураж не любить своїх дітей? Повертаючись до

історії з від'їздом з Німеччини, якби Брехт вивіз своїх людей всіх в наказовому порядку і вони після цього залишились живі, як думаєте, який процент з них подякували б драматургу?

Сам Брехт завжди наполягав на усвідомленій етичності людини. І тому створив свій епічний театр, у якому на перше місце ставив злам автоматизму глядацького сприйняття, необхідність змусити глядача самому ставити оцінки тому, що відбувається, а не копати вже готове – від режисера й сценариста, самому спробувати знаходити рішення проблем, про які розповідали зі сцени актори і які виникали в житті. Під кінець обговорення доцільно поставити дискусійне питання: як ви думаєте, чи є етичним «епічний театр»? Як співвідносяться в ньому поняття етики, моралі й тих проблем, про які хоче з нами говорити автор? Брехт вважав: незалежно від того, що робить людина, незважаючи на швидкоплинність нашого життя, ми повинні рухатись, ми не повинні зупинятись у своєму пізнанні, у своїх прагненнях досягнути світ.

Для підсумку емоційного сприйняття школярів можна використати один з останніх філософських віршів Б.Брехта, як логічне завершення уроку:

Я сиджу на узбіччі.
Водій міняє колесо.
Мені не подобається там, де я був,
Мені не подобається там, куди я їду...
Чому ж я з таким нетерпінням чекаю заміни колеса?

Бертольт Брехт [1]¹

Додатково хочеться наголосити на необхідності діалоговості, спираючись на думки дітей, на спонуканні їх до висловлювання власної позиції та співвіднесенні такої позиції з моральними принципами суспільства.

Також рекомендуємо, через брак часу на опрацювання теми, розглянути

¹ Переклад Т.П.Яковлєва (з підрядкового перекладу)

один певний аспект творчості, певну життєву проблему у співвіднесенні з літературним твором, не намагаючись аналізувати всі аспекти твору поглиблено.

Зацікавленість темою уроку, особистістю автора, його твором, а також «незакінченістю», «недомовленістю» певних проблем на уроці, можуть мотивувати дітей до більш детального ознайомлення з творчістю автора, а також можуть змусити задуматись над певними питаннями, поставленими на уроці самим собі.

Отже, етичний компонент не просто повинен бути присутнім на уроках зарубіжної літератури, але й активно обговорюватись з дітьми, спираючись на їх власні думки, світогляд, переконання. При цьому, виконуючи виховну функцію, учитель може впливати на учнів таким чином, щоб при необхідності скоригувати їх власні переконання, зробити їх більш етичними та усвідомленими.

Література

1. Б.Брехт «Заміна колеса» // <https://citaty.info/book/bertold-breht/zamena-kolesa>
2. Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. – Випуск 1. – К., Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2011. – 196 с.
3. Затонский Д.В. Споры о реализме и Бертольд Брехт. – В кн.: Затонский Д.В. Зеркала искусства. – М., 1975. – С. 56-79.
4. Навчальна програма із зарубіжної літератури для 10-11 класів // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
5. Фрадкин И.М. Бертольд Брехт. Путь и метод. – М., 1965.
6. Чирков О. С. Бертольд Брехт. Життя і творчість. Класики зарубіжної літератури. – К.: Дніпро. 1981. – 159 с.

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Українська народна пісня є одним із найбільш популярних жанрів музичного мистецтва. У ній відображено життя народу, його педагогічний геній, моральні, етичні та естетичні цінності, багатовіковий досвід виховання у душі високої духовності та моралі.

Завдяки мелодійності, змістовності, емоційності та образному багатству українські народні пісні вражають своєю неповторністю, природністю, мистецтвом передачі найменших відтінків людських почуттів, настроїв. Саме тому українські пісні користуються великою популярністю і високим авторитетом серед народів світу. [7, с. 320]

Український народ має найбільше в світі пісень – понад 200 тисяч. У ЮНЕСКО зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. У фонді України знаходиться 15,5 тисяч пісень. На другому місці перебуває Італія з кількістю 6 тисяч народних пісень. [6]

Народні пісні є цінним джерелом історії українського народу, в якому містяться і неписані морально-етичні закони українців, і особливості їх світосприйняття та образного мислення.

Одвічний зв'язок поколінь, що сплітає полотно історії української нації, - це перш за все спадкоємність культурних цінностей. Так уже ведеться, що пісня передається у спадок як найдорожча реліквія роду. Причому передається не в якийсь певний період, як обручка на весілля чи вишитий рушник перед далекою дорогою. Пісня – це духовне надбання, і сам не помічаєш, коли ти береш її. Просто настає хвилина, коли починаєш розуміти, що це дороге тобі, що ти цим живеш, що це та нитка, яка єднає тебе з предками.

Коли довгими зимовими вечорами співали у родині, зібравшись за

нехитрою вечерею, старі і малі, тоді не думав, що саме тут сіється те зерно, що через роки зійде золотими сходами. Дослідник українського фольклору Г. Булашев зазначав: «Жоден народ не пам'ятає початку своїм казкам і пісням. Так споконвіку ведеться, що переповідаються вони усно, з роду в рід, з покоління в покоління, як священний заповіт старовини... «старим людям на слухання, а молодим – для пам'яті». [3, с. 25-26]

В українській народній пісні відображена історична пам'ять народу про його побут, звичаї, почуття, настрої, переживання. Пісня – це загальнонародне духовне надбання. Як зазначала відома народна співачка Явдоха Зуїха, «пісні – це людське добро, це люди викохали їх». [8, с. 14-15]

Українській народній пісні властиві багатство слова, мелодика, точність слововживання, емоційність, історична достовірність. У пісні розкривається душа народу, характер, його естетичні смаки, моральні переконання, ставлення до об'єктивної дійсності та суспільних явищ. Пісня – надзвичайно вагома частка світогляду народу, його освіченості, моралі. Тисячі народних пісень, які дісталися нам у спадщину – це результат творчості багатьох поколінь народу.

В. Андрущенко зазначав: «Пісня – це сповідь і мудрість народу... Вона інтелектуальна й моральна і пливе тим єдиним потоком, ім'я якому справжність. Вона піднімається в небеса і разом з тим піднімає людину, яка сповнена надії, страху і трепету за грядущє власних дітей і свого народу». [2, с. 6-7]

Пісенна культура українського народу багата й різноманітна. Це пісні календарно-обрядові (колядки та щедрівки, веснянки, русальні та петрівочні, купальські та жнивварські), родинно-обрядові (весільні пісні та голосіння), епічні (думи, балади, історичні пісні та пісні-хроніки), родинно-побутові (колискові, жартівливі, пісні про кохання та родинне життя) та суспільно-побутові пісні (козацькі, чумацькі, кріпацькі, бурлацькі, рекрутські та солдатські, наймитські та заробітчанські), коломийки, пісні літературного походження, стрілецькі пісні та пісні-гімни. [4]

Українські пісні – це мамина колискова, яка пахне чебрецем і м'ятою,

молоком і ласкою. Це чумацькі і козацькі, давні й сучасні, сумні і веселі, широкі, мов степ і спокійні, мов крок волів, світлі, як радість, ясні, як світила, глибокі, як пам'ять і багатогранні як душа українського народу.

В українських піснях проголошуються ідеї патріотизму, оспівуються ідеали свободи, честі, гідності, прославляються захисники рідної землі, їхня самовідданість, незламність, рішучість, прагнення до волі. Пісня, як мова, складає основу менталітету українців, є джерелом пам'яті народу та духовним здобутком століть.

Аналізуючи народну пісню, доречно виділити такі її характерні риси: багатожанровість; історизм; філософська основа; природність та одухотворений характер музики, що дає можливість порівнювати українську пісню з молитвою, піднесену людським духом; вокальна особливість української музики (в будь-якій українській хаті ви почуєте хоровий спів, що не є характерним для музичної культури Європи); пісня також застосовувалась у терапії; різноманітність символіки, бо саме вона відображає знання наших пращурів і є тим кодом, який мусимо прочитати, щоб усвідомити себе нащадками великого народу; за основу народної пісні було взято світогляд, загальне сприйняття світу, людей, соціуму, що визначає духовну, моральну, естетичну, суспільно-політичну та науково-теоретичну орієнтацію людини. [5]

Згідно з класифікацією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, українська мова за мелодійністю, влучністю передачі образу, дії, займає друге місце серед мов світу.

У наш час виховання засобами народної пісні набуває важливого значення. Тому варто наголосити на широких виховних можливостях пісенного фольклору. Через емоційно-почуттєву сферу вона задіює усі інші структури і рівні свідомості та діяльності людини: думки і почуття, установки й ціннісні орієнтації, переконання й мотиви поведінки, діяльність у цілому.

Досліджуючи педагогічний потенціал української народнопісенної творчості, варто зазначити, що вчений-музикознавець Дж. Брязул у науковій праці «Патріум Кармен» виділяє навчальну, розвивальну й виховну функції

фольклору. [1, с. 10]

На нашу думку, навчальна функція української народнопісенної творчості полягає у збереженні інформації про обряди, звичаї, традиції, історію рідного краю, у засвоєнні національної, духовної культури, морально-етичних норм і принципів.

Розвивальна функція забезпечує розвиток пізнавальної й творчої активності, емоційної чутливості, естетичних потреб і смаків, прагнення до самовдосконалення, сприяє загальному розвитку особистості.

Виховна функція полягає у формуванні світогляду, у дотримуванні усталених моральних і правових норм, політичних, релігійних та інших традицій, у вихованні молодого покоління у дусі національної єдності й духовного зв'язку поколінь.

Пісня може виконувати і лікувальну функцію. Історично доведено, що наші предки музикою, піснею лікували безсоння, безпліддя, душевні хвороби і навіть психічні розлади. Яскравим прикладом цього служать духовна пісня і музика, церковний спів.

Дослідження пісенної спадщини українців є важливим не лише для вчених-фольклористів, а й для пересічних громадян, у цілому – для українського суспільства. І зараз, коли Україна переживає нелегкі часи свого становлення і вкотре бореться за незалежність, образи козацьких ватажків, яскраво оспівані в народних піснях, постають як взірці, як мірила любові до своєї землі, українського народу, його звичаїв. Слухаючи пісні про них, молодь укотре стверджує свій поступ на шляху боротьби за кращу долю свого народу, черпає мудрість із них, набирається досвіду на сторінках їхнього героїчного життя. Незважаючи на відверті заборони і переслідування, історичні пісні та думи, кобзарські пісні, стрілецькі та козацькі пісні збереглися до наших днів, адже в них розкривається боротьба за національну ідею.

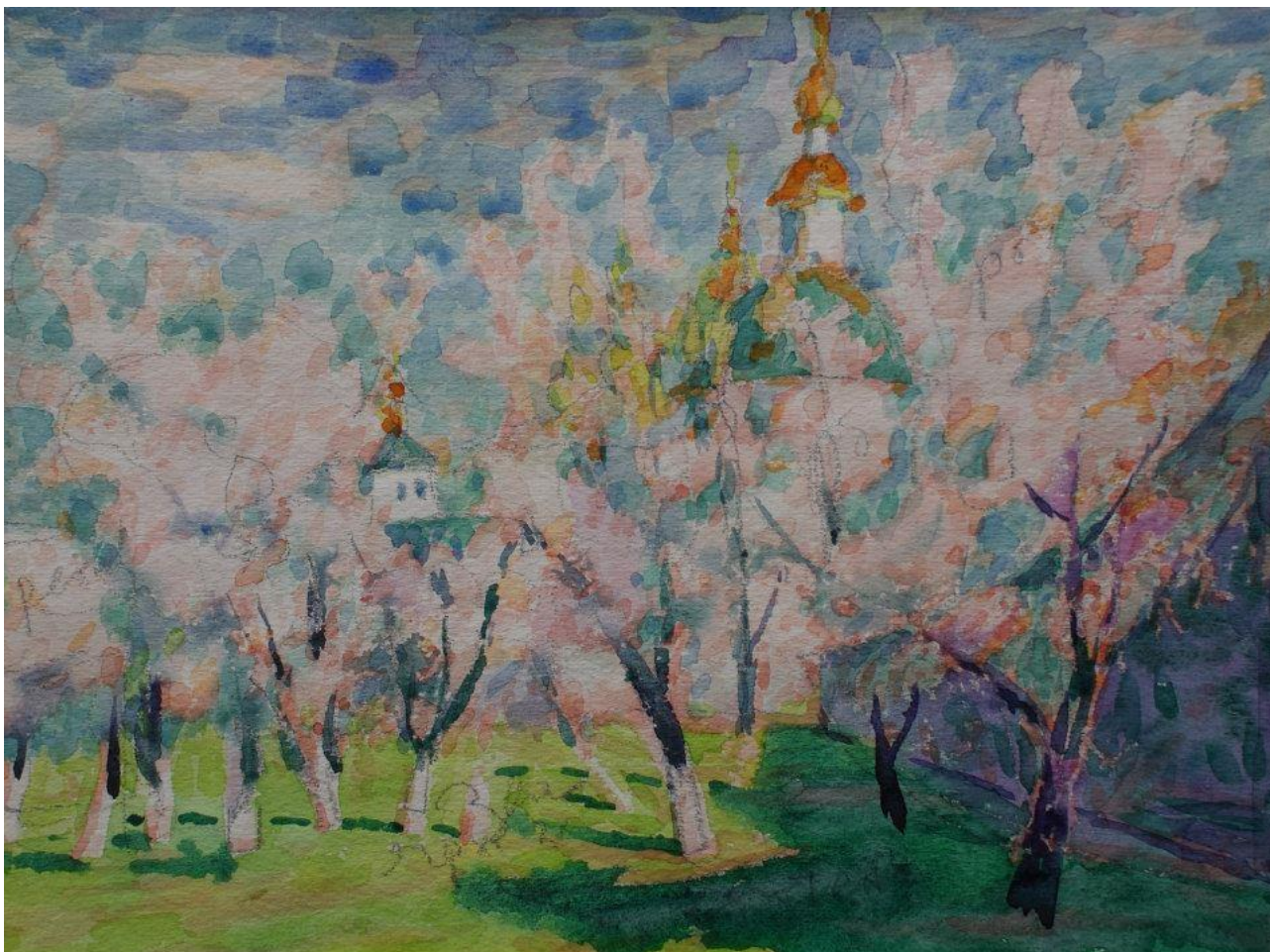
Отже, пісня – це неоціненна народна спадщина, яку потрібно дбайливо зберігати і розвивати. Від наших спільних зусиль залежить, яким буде завтрашній день, що отримають у спадок наші діти й онуки. Виховання

сучасної молоді, залучення її до духовних скарбів народу, боротьба з бездуховністю неможливі без пісенної культури українського народу з її етико-естетичним потенціалом.

Література:

1. Breazu, G(eorge) – Patrium Carmen Contribuții la studiul muzicii românești, Craiova, Editura Scrisul Românesc, (1941), p. 10.
2. Андрущенко В. П. Пісенна культура українського народу / В. П. Андрущенко // Слово просвіти. – 2020. – 12-18 березня, № 11 (1063). – 3 с.
3. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К.: Довіра, 1992. – С. 25-26.
4. Закувала зозуленька: Антологія укр. нар. поет. Творчості: Для ст. шк. Віку / [Вступ. стаття, упоряд. та приміт. Н. С. Шумади]. – К.: Веселка, 1998. – 510 с.
5. Королевич О. Д. Українські народні думи та історичні пісні XVI – XVII ст. – К., 1996. – 264 с.
6. Українці створили найбільшу кількість народних пісень у світі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pinterest.com/pin/442830575850001835/>
7. Стрюк Л. Б., Стрюк М. І., Яловий Ф. З. Пісенна етнологія України / Посібник для студентів педагогічних інститутів спеціальності 2102 – Українська мова та література. Київ, 1994. – 332 с.
8. Українська народна творчість. Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1965. – 811 с.

СЕКЦІЯ 2. ЕСТЕТИКА

«Весна в Лаврі», 1999 рік

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства

Колесник Р.Д.

Науковий керівник: Пасько І.В.

ЗВ'ЯЗОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА ЕСТЕТИКИ

Літературознавство як наука сформувалося наприкінці XVIII – на початку XIX ст., це комплексна дисципліна, у фокусі уваги якої – художня література, її походження, естетична природа, функції та закономірності історичного розвитку [1, 9]. Естетика, яка є самостійною галуззю гуманітарного наукового знання, перебуває з літературознавством у складних взаємних зв'язках – і виконуючи допоміжні функції під час аналізу художніх текстів, і акумулюючи

й узагальнюючи практично набуті літературознавством знання.

Естетика – наука про загальні закони краси, прекрасне, естетичне світовідчуття [3, 10]. Літературознавство та естетика відрізняються предметом свого вивчення. У літературознавства це художня література, в естетики – естетичне як цінність у світі й мистецтві, зокрема і в літературі. Відповідно, між цими науками існує чіткий зв'язок, який можна простежити.

Оскільки літературознавство та естетика є гуманітарними науками, вони вивчають в першу чергу душу людини й світ, у якому вона живе. Це об'єкт дослідження, спільний для цих наук. Літературознавство вивчає світ людини крізь призму художніх текстів; вони не лише передають уявлення про нього, але й творять окремий художній світ та занурюють у нього читача. Завдяки літературним творам ми можемо досягнути душу письменника. Спільними для літературознавства та естетики є вивчення таких категорій, як прекрасне – потворне, комічне – трагічне, піднесене – низьке, тощо. Вони є основними категоріями естетики й виявляються, зокрема, у художній літературі. Література як мистецтво має відображати ці категорії, розрізнявати їх. У такий спосіб відбувається виховання естетичного смаку в реципієнта. Ознайомлення з теоретичними працями з естетики допомагають людині розвивати своє естетичне почуття, натомість літературні твори роблять це завдяки емоційно-інтелектуальному впливу опосередковано через художні образи, які трактуємо, зокрема, як одну з важливих естетичних категорій. Особливості рецепції художніх творів є спільною проблемою естетики, літературознавства та психології.

Літературознавство та естетика мають ще одну спільну проблему – осмислення функцій мистецтва. Воно побутує в соціумі, посідає певне місце в суспільному та індивідуальному житті людини. Мистецтво відтворює дійсність за допомогою певних образів та засобів, що визначені для його видів. Однією з головних функцій літератури як виду мистецтва є естетична. Вона передбачає інтелектуально-емоційне задоволення читача від прекрасного. Головною функцією естетики як науки є світоглядна. Вона передбачає розширення

погляду на світ людини за допомогою осмислення естетичних категорій. Літературознавство та естетика розглядають те, як ці функції змінюють своє значення у зв'язку з появою нових видів та стилів у мистецтві.

Отже, літературознавство та естетика разом досліджують людину та світ. Кожна з наук робить це у своєму ракурсі. Спільні категорії, якими вони послуговуються, розроблені в межах осмислення естетичної проблематики мистецтва, тож мають відображення й у художній літературі. Літературознавство та естетика спільно переосмислюють функції мистецтва, які змінюються цілком чи змінюють свою роль у зв'язку з його розвитком.

Література:

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посіб. / П. В. Білоус. – Київ: ВЦ «Академія», 2011. – 336 с.
2. Естетика мистецтва: навчальний посібник / Уклад. Л. Б. Мартиненко, О. В. Гончарова. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. – 272 с.
3. Когут О. В., Литвин Н. Б. Вступ до літературознавства: конспект лекцій / О. В. Когут, Н. Б. Литвин. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2017. – 90 с.
4. Левчук Л. Т. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерюк, В. І. Панченко. За заг, ред. Л. Т. Левчук. – Київ: Вища школа, 1997. – 399 с.
5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства і критики: навч. посібник / М. К. Наєнко. – Київ: ВЦ «Академія», 2010. – 520 с.

Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства

Сергєєва К. О.

Науковий керівник: Пасько І. В.

КАТЕГОРІЇ ТРАГІЧНОГО, ГЕРОЇЧНОГО ТА ПІДНЕСЕНОГО В «ЕНЕЇДІ» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

На наш погляд, Іван Котляревський у бурлескно-травестійній поемі «Енеїда» широко реалізував щонайменше три естетичні категорії: трагічного,

піднесеного та героїчного. Естетичні категорії – це історично закріплені духовні моделі людства, що формувалися протягом того часу, як людина освоювала буття, це сформована естетична практика суспільства, його смаки, ідеали, оцінки, судження та відчуття.

Естетичні категорії незмінно існують у межах естетичної свідомості. Вони реалізуються на таких її рівнях: несвідомому – інстинкт, що передався людству на генному рівні – через предків; чуттєвому – відчуття та емоційні стани людини; розумовому – як усвідомлення цінності і саме тут формуються естетичні категорії.

Естетичні категорії є символічним критерієм формування людських почуттів та оцінок. При цьому почуття, скажімо, прекрасного чи потворного в кожного своє, то ж і категорії ці є відносними та до певної міри суб'єктивними, хоч і зорієнтованими переважно на панівний естетичний ідеал. А ось категорії піднесеного, трагічного та героїчного більш об'єктивні. Усі естетичні категорії розроблені на основі структурованих логічних визначень, що втілюють в собі найяскравіші ознаки та відповідні риси, наявні в естетичних категоріях.

Піднесене – естетична категорія, що спрямована на зображення сутності процесу, обставин, явищ, подій, що мають непересічну основу, впливають на життя суспільства, здатні докорінно змінити долю особистості. Піднесене своєю природою є умовним протистоянням буденним, пересічним речам, що не несуть в собі якоїсь значущості. Ця естетична категорія здатна вводити людей у стан хвилювання, збудження, завдяки чому особистість готова відторгнути все примітивне та рушити на боротьбу за вищі ідеї. Зауважимо, що піднесене часто переплітається з естетичною категорією прекрасного, оскільки обидві відображають певний естетичний ідеал.

В «Енеїді» ця категорія знаходить своє втілення в описі подорожі Енея морем. Події страшної бурі примушують читача затамувати подих, хвилюватися за військо, а потім це збудження відчувається ще довгий час:

«Все море зараз спузирило,/ Водю мов в ключи забило,/ Еней тут крикнув, як на пуп;/ Заплакався і заридався,/ Пошарпався, увесь подрався,/ На

тім'ї начесав аж струп./ Прокляті вітри роздулися,/ А море з лиха аж реве; / Сльозми троянці облилися,/ Енея за живіт бере; /Всі човники їх розчухрало,/ Багацько війська тут пропало;/ Тоді набрались всі сто лих!/ Еней кричить, що "я Нептуну/ Півкони грошей в руку суну,/ Аби на морі штурм утих"» [3].

Незважаючи на бурлескний стиль опису бурі (знижена, емоційно негативно наснажена лексика й фразеологія підкреслена для прикладу в цитаті), подія сприймається як грандіозна, така, що викликає в людини страх і захоплення водночас.

Іншим яскравим прикладом піднесеного виступає завершення сюжетної лінії Дідона-Еней. Хоч ми бачимо, що цариця закохана в парубка, але той відкидає ці примітивні почуття заради вищої ідеї – збудування нової держави, заради боротьби за краще майбутнє залишків свого народу. Особливістю поеми, знову ж таки, є те, що посланець богів Меркурій вкладає цю ідею в голову Енея завдяки погрозам і сварці – тобто форма послання і його сутність дисонують, створюючи комічний ефект.

За походженням Еней є напівбогом, тобто мав би бути вищим за приземлені та примітивні потяги й бажання. Разом з тим сама суть бурлеску як прийому комічного створює в «Енеїді» «перевернутий» світ, у якому образи, що традиційно асоціюються із піднесеним (боги, земні правителі), подані у «зниженому» світлі, натомість явища, які викликають осуд (пиятика, розпуста) подані в навмисне енергійному тоні, що межує із відчуттям грандіозності, а отже, і піднесення.

Трагічне – естетична категорія, в якій виражаються тяжкі життєві суперечності, перепони, колізії, що виникають на шляху до важливої для всього людства мети. Унаслідок цих гострих випробувань людина може загинути. Зауважимо, що не кожне життєве випробування або суперечність, що в результаті несе смерть тому, хто їх проходить, може мати трагічну естетичну визначеність. Підпадає воно під категорію трагічного лише тоді, коли смерть носія певної трагічної ситуації виправдана всезагальними моральними проблемами, коли цей персонаж є втіленням авторського етичного ідеалу.

Дотичним до трагічного є героїчне — категорія, що межує з етикою, оскільки несе в собі означення моральних аспектів людини чи суспільства, що є рушієм прогресу. Героїчне вимагає від людини певних моральних та фізичних здібностей, відваги та стійкості духу, а найголовніше — здатності до самопожертви.

Без бурлескних модифікацій Іван Котляревський художньо інтерпретує естетичні категорії трагічного та героїчного в образах Низа та Евріала:

«Де общее добро в упадку, / Забудь отца, забудь и матку, / Лети повинность исправлять» [7, 126].

Ці воїни-друзьки усвідомлювати, що йдуть на вірну смерть, але для них важливішим було врятувати народ, ніж власне життя, тобто в їхніх цінностях домінує ідея загального добра. Утім, у таких героїчних думках персонажі не самотні, їх підтримують усі троянці: «Троянці всі тут заревли./ Одважних стали обнімати» [3].

Низ та Евріал розуміють те, що їхні життя закінчатися, але навіть не думають відступати від свого задуму:

«Як ми Енею присягали/ Для його служби жизнь отдали./ Любовь к отчизні де героїть,/ Там сила вража не устоїть,/ Там грудь сильніша од гармат,/ Там жизнь — алтин, а смерть — копейка...» [3].

Сам автор наголошує на героїчності вчинку воїнів: *«Так кончили жизнь козарлюги,/ Зробивши славнії услуги/ На вічність пам'яті своїй»* [3].

Вияв категорії трагічного, очевидно, теж пов'язаний із цими героями, адже їхня безповоротна загибель є наслідком розв'язання моральної, світоглядної дилеми: благо співвітчизників чи власне життя? Наслідком загибелі Евріала є те, що його матір лишається самотньою на світі, і її плач по смерті сина в контексті загальної значущості його вчинку набуває глибоко трагічного звучання:

«I диким голосом завилала:/ "О сину! Світ моїх очей!/" Чи я ж тебе на те родила,/ Щоб згинув ти од злих людей?/ Щоб ти мене — стару, слабую,/

Завівши в землю сю чужую,/ На вічний вік осиротив./ Моя ти радість і одрада,/ Моя заслона і ограда,/ Мене од всіх ти боронив» [3].

Принагідно зазначимо, що в цьому монолозі автор відмовляється від прийомів бурлеску, засвідчуючи, що вістря його сатири обирає мету не випадково, воно спрямоване проти соціально негідних, аморальних явищ – і не зачіпає справжніх моральних цінностей та їхніх носіїв.

Також Іван Котляревський вдається до трагічних мотивів у зображенні воєнних жахів, точніше, їхніх наслідків для мирних людей. Автор співчуває не лише троянцям, а й латинянам, які теж потерпають від війни:

*«В Лавренті сумно тож було;/ <...>. /Там батько сина-парубійку/
Оплаковав і кляв злодійку/ Війну і ветхого царя/ Тут дівка вельми убивалась,/ Що без вінця вдовою осталась,/ Утративши багатиря» [3].*

Отже, естетичні категорії піднесеного, трагічного та героїчного відіграють принципово важливу роль у творенні образів персонажів в «Енеїді», проте своєрідно художньо осмислені автором з огляду на загальний бурлескно-травестійний тон поеми.

Література:

1. Боров Ю. Б. Предмет и задачи эстетики: учеб. пособ. / Ю.Б. Боров. – Москва: Высшая школа, 2002. – 511 с.
2. Левчук Л. Т. Основы эстетики: Навч. посіб. для учнів 10-11 кл. середн. загальноосв. закладів / Л. Т. Левчук, О. І. Оніщенко. – Київ: Вища школа, 2000. – 271 с.
3. Котляревський І. П. Енеїда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1052>

**Донецький національний університет імені Василя Стуса
(м. Вінниця)**

Юридичний факультет

Ковальчук Л. В.

Науковий керівник: Попов В. Ю.

ЕСТЕТИКА В ФІЛОСОФІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

В наш час зростає інтерес до з'ясування класичних естетичних засад європейської культури, проте особливості цього процесу і його поява залишаються недостатньо з'ясованими.

Класична європейська естетика як невід'ємна складова філософії викає в період Модерну. Так, у філософії Нового часу раціоналісти розглядали чуттєвість як спрощений розум, а емпіристи усвідомлювали розум як складний досвід відчуттів. Лише починаючи з філософії Канта розробляється певна структура, де розум та чуттєвість відділяються один від одного, стаючи самостійними здібностями. Кант називає їх "двома стовбурами пізнання". Але його філософська позиція дає змогу не лише зрозуміти відокремленість цих двох сфер, а й точніше виокремити зміст поняття "чуттєвого" і тим самим визначити естетику як самостійну науку. Тому на сьогодні все ще актуальним є дослідження естетики Канта для глибшого пізнання її сутності.

Дослідженню питань філософської естетики Іммануїла Канта присвячено ряд публікацій таких вчених як: Асмус В.Ф., Афанасьєв М.Н., Гулига А.В., Голосовер Е. Я., Богуславский М.В., Протасова Е.В. тощо.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей естетики Іммануїла Канта як одного із найважливішого чинника становлення ідей філософської естетики.

Звернення до плідної і оригінальної творчості геніального І. Канта, зокрема, до естетичних поглядів на становлення ідей філософської культури відбувається і по сьогодні. Переконливо звучить судження Голосовера про те,

що звідки і куди б не йшов мислитель по філософській дорозі, він повинен пройти через міст, назва якому – Кант [1, 193].

Перш за все, варто визначити основні положення естетики Канта. Цілком правильно називати її філософською естетикою, початок якої пов'язаний з О. Баумгартеном. Він вперше висунув поняття естетики в 1735 році, в своїй праці «Філософські роздуми про деякі питання, що стосуються поетичного твору», за якою слово «естетика» означає те, що чуттєво сприймається.

Розширене розуміння естетики знаходимо і у Канта. Спочатку він не поділяв надії Баумгартена «підвести критичну оцінку прекрасного під принципи розуму і підняти правила її до ступеня науки. Однак ці старання марні.

Справа в тому, що ці правила, або критерії, мають своїм головним джерелом тільки емпіричний характер і, отже, ніколи не можуть служити для встановлення певних апіорних законів, з якими повинні були б узгоджуватися наші судження, що стосуються смаку». Проте «Критика чистого розуму» і «Критика практичного розуму» привели Канта до своєрідної моделі суб'єкта, заснованої на двох особливих здібностях душі – пізнання і бажання, орієнтованих на протидіючі об'єкти – природу і свободу [2, 106].

Так, Кант відокремив естетичне не тільки від сфери пізнання, а й від сфери етичного. Естетичне цілком автономне. Згідно з судженнями Канта, «загальність» естетичного судження ніколи не може виникати з понять, вона містить в собі дві важливі тенденції.

Перша полягала в прагненні поставити естетичну оцінку вище задоволення, доставляється простим відчуттям, що засноване на задоволенні від приємного. Задоволення від приємного - той вид суб'єктивного, який виключає будь-яку можливість спору або переконання. Якщо під смаком розуміти оцінку предмета яке викликає приємне відчуття, то щодо смаку залишається вірною старовинна латинська приказка: «Про смаки сперечатися не слід». Але якщо під смаком розуміти естетичну оцінку предмета, тобто оцінку його як прекрасного, то в цьому випадку спір ґрунтується на цілком

закономірній претензії судження смаку - мати значення для всіх, тобто на претензії загальності.

Друга тенденція вчення про загальне судження смаку суперечить першій і повертає Канта в межі суб'єктивістського розуміння естетичного судження. Останнє ґрунтується у Канта на безпосередньому почутті задоволення, що не визначається жодним поняттям. І в цьому ці судження категорично різні [3, 86].

З цього впливає, що основною особливістю теорії прекрасного Канта є не реальні властивості предмета, як це характерно для класичної естетики минулого, а «смак - особливість судити про предмет на підставі задоволення або незадоволення, вільного від будь-якого інтересу» [4, 104].

Нове слово, сказане Кантом в естетиці, це кваліфікація ним естетичного задоволення як апріорного принципу трансцендентальної філософії. «Смак робить можливим як би перехід від чуттєвого збудження до вже звичного морального інтересу без будь-якого насильницького стрибка».

Естетичне судження у Канта – це не шлях до моральності, а шлях моральної людини до єднання природного і морального світів. Воно народжує задоволення від краси, а на раціональному рівні доповнюється моральним осмисленням природи. У Канта дещо інший погляд на етичну проблематику, він дещо різниться від сучасного. Канта більше цікавить цілісність людських здібностей, цілісний світогляд, а прекрасне у Канта спонукає до пізнавальної і моральної активності – «оживляє пізнавальні здібності» [2, 109].

Отже, з огляду на вище викладене, можна зробити висновок, що філософія Канта, хоч і різниться з сучасними уявленнями людини, але все ще має попит серед мислителів та навіть звичайних людей.

Таким чином, естетика Канта особливо важлива для розуміння суджень смаку, що сприяє формуванню культури спілкування, виховує цивілізованість в ставленні до інших людей, а також виробляє ідеальну модель поведінки, яка має нести в собі вищий гуманістичний сенс. Опора на естетику Канта дозволяє наблизитися до етичної складової сучасного мистецтва.

Література:

1. Ежов В. С. Эстетика И. Канта в становлении идей философии культуры / В.С. Ежов. // Мир науки, культуры, образования. - 2016. - № 5(60). - С. 192-195.
2. Сапега В. «Критика здатності судження» Канта в сучасних рефлексіях про майбутнє естетики / В. Сапега. // European philosophical and historical discourse.- 2018. - № 4. - С. 105-111.
3. Закалина Я. Д. Трактовка прекрасного в філософії Канта / Я. Д. Закалина. // Гуманитарный трактар. - 2017. - №19. - С. 85-87.
4. Афасижев М.Н. Эстетика Канта в свете современной науки / М.Н. Афасижев. // Вестник науки. - 2019. - № 19(43). - С. 102-111.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Історико-філософський факультет

Барташевич М.І.

Науковий керівник: Ломачинська І.М.

ІДЕЙНИЙ ВПЛИВ КУЛЬТУ ТІЛЕСНОСТІ НА СПЕЦИФІКУ АНТИЧНОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

Людина, будучи тілесною істотою, органічно входить до світу біологічного, фізичного, соціального та культурно-історичного, відчуває себе їх частиною та повно усвідомлює свою ідентичність, проявляючи це у ставленні до світу, яке носить суб'єктивно-об'єктивний характер. У процесі тілесної взаємодії людина може досягнути світ як складне системне утворення. Загалом світоглядні системи розгортаються довкола співвідношення образу «Я» з образом світу, проте саме у античному світогляді, у його філософії, мистецтві, творах міфологічного характеру та навіть у релігійних уявленнях категорія тілесності постає базовою онтологічною категорією, яка фіксується у своєму вселенському масштабі у вигляді питання співвідношення макрокосму і мікркосму – світу / природи та людини / особистості: «Антична культура є

актуальна безкінечність тіла. Це апофеоз біологічно-прекрасного, ідеально-божественного тіла... Сміх богів – торжествуюче буття плоті і тіла. Це воістину наш символ (як тотожність кінцевого і нескінченного), даний кінцевими, земними засобами, так що все буття перетворюється у блаженний стан квітучого прекрасного тіла» [5, 68-71]. Проте, при розгляді цього питання варто пам'ятати про разючі відмінності між античним та нашим розумінням того, що є Космос.

З цього приводу О.Ф. Лосєв свого часу писав: «Давньогрецьке світовідчуття є узрінням та осягненням світу як тіла. Тут все зводиться до живих тіл – яскраво оформлених та окреслених, всередині яких б'ється та тріпоче органічне життя, яке заявляє про себе на поверхні тіла тими або іншими рисами. Боги суть досконалі та прекрасні тіла. Люди – тіла. Космос – живе тіло. Число – тіло. Так само тілесна та стаціонарна і музика» [5, 84].

Античний Космос був ідеальною моделлю світоустрою, сповненою політичним, математичним, етичним, естетичним та релігійним сенсом. Він сприймався як Абсолют, що був уособленням ідеалу гармонії, краси та справжності. У такому світогляді корениться одна з найважливіших відмінностей сучасного і античного розуміння Космосу: Космос для сучасної людини надзвичайно таємничий, оскільки він постає відкритою та нескінченною структурою, пізнання якої поки що перебуває на найнижчих етапах. На думку ж стародавніх греків Космос та правила його існування хоча і залишаються дуже складними, проте людина може їх осягнути. Характерні для античного світогляду інтелектуалізм та прагнення до раціонально-теоретичного сприйняття базуються на тілесності [2, 200].

Античний світогляд пронизаний тілесністю всюди – люди, боги, Космос, - все у ньому має характер скульптурності. Проте не завжди це вірно тлумачать, що призводить до деяких хибних висновків та плутанини. Яскравим прикладом цьому може слугувати атомізм. Всім відомо, що вперше поняття атома з'явилося ще у міркуваннях Демокрита та Епікура, проте їх тлумачення значно відрізняється від природничо-наукового атомізму, який набув поширення у

XVIII-XIX ст., оскільки атоми античних мислителів і по суті своїй, і по конфігурації тілесні: «Оскільки тіло це є не просто звичайне людське тіло, з його слабкістю, хворобами і смертю, воно необхідно є ідеальним тілом. Це - таке тіло, у якому немає нічого, крім духу. І це такий дух, у якому немає нічого, крім тіла. Це - повна взаємопронизаність духа і тіла, абсолютна рівновага між духовним і тілесним. Звідси, античне тіло з діалектичною необхідністю виявляється скульптурною інтуїцією» [4].

Однією з найцікавіших проблем античного світогляду була проблема співвідношення та взаємозв'язку макрокосму та мікркосму, у межах якої громадянин розглядався як вільний індивід, втім таким він вважався лише будучи частиною полісу, оскільки лише там він міг володіти приватною власністю, а тому і бути дійсно самодостатньою людиною. Так, наприклад, Платон у своєму відомому творі «Держава» конструює ідеальну модель державного устрою, у якій він прагне до цілковитого ізоморфізму – соціальна структура держави уподібнюється до структури людської душі, яка поділяється на розумну, стражденну та жадаючу.

Тобто за Платоном поліс та індивід існують невідривно один від одного, у тісному та міцному взаємозв'язку. А Аристотель вважав, що людина – це полісна істота і її головне завдання полягає у гармонізації політичного та природного Космосу. Проблема гармонії однаково важлива як у масштабі окремого індивіда, так і космічному масштабі.

О.Ф. Лосєв розвивав міркування античних мудреців та писав наступне:

«Античні соціально-політичні, етичні, естетично-педагогічні та інші теорії мають на меті виховати земну і тілесну людину, життя якої цілком обмежене її життям на Землі і у тілі, але вони хочуть зробити таку людину біологічно прекрасною та шляхетною, максимально схожою на безтурботних та безсмертних олімпійців, так що і Небо греків є та сама Земля, але тільки дана в усій шляхетності та чистоті своєї скульптурності» [4].

Скульптурність, яка повсюдно зустрічається у античному світогляді, засвідчує його антропоцентричний характер. У космічному масштабі це

виражається у пануванні античних титанів та богів. Скульптурний підхід можна назвати таким принципом та проявом античного антропоцентричного світосприйняття, що сприймається як за допомогою зору, так і за допомогою відчуттів. Тому правий був О.Ф. Лосєв у своїх міркуваннях про те, що антична діалектика у вигляді ідей Платона та вчення Аристотеля про форми і матерії є раціоналізованим антропоцентризмом, який переведений на мову філософських термінів та породжений скульптурним світовідчуттям.

З іншого боку, скульптурне зображення було проявом пошани до героїв, лише вони могли удостоюватися таким проявом поваги та возвеличення чеснот. Тільки такі героїчні постаті могли наблизитися до ідеалу та у певному сенсі стати безсмертними завдяки своєму скульптурному зображенню.

Хоча скульптура і прийнято сприймати як відображення краси тілесної, проти у античності не вважалося, що саме тіло удостоюється зображення, оскільки особистість завжди мислилась у єдності її тілесності та світогляду. Таким чином скульптурне відтворення образу героя прирівнювало його вчинки та подвиги до події космічного масштабу та значимості, до чогось дійсно містичного та недосяжного: «У античній тілесності не лише ця застиглість мармурової, колодної статуї. Під нею скривається своя опалююча імла та екстаз, своє оргійно народжуване лоно, своє безумство та подолання тіла. Існує особлива містика тіла. І хоча і всіляка містика тілесна і чуттєва, але не всіляка містика має своїм предметом тіло. Антична ж містика має своїм предметом тіло і тілесне» [5, 68-69].

Отже, античний громадянин мислився у єдності своє тілесної та душевної визначеності, а світоглядним засобом виховання громадян, як членів полісу, були міфологія та філософія тілесності, за допомогою яких тілесний соціальний атом досягав ізоморфізму з Космосом та стану космічної гармонії.

Література:

1. Васильєв В.В. Трудная проблема сознания. М., 2009. 272 с.

2. Ильина, Т.В. История Искусств. Западно-европейское искусство / Т.В. Ильина. – 3-е изд. перер.и. доп. – М.: Высшая школа, 2000. – 336 с.
3. Логос живого и герменевтика телесности. М., 2005. 720 с.
4. Лосев А.Ф. Очерки античного символизма и мифологии [Электронный ресурс] // PSYLIB: Психологическая библиотека «Самопознание и саморазвитие». URL: www.psylib.org.ua/books/lose000/txt005.htm (дата обращения: 06.11.2015).
5. Лосев А.Ф. Очерки античного символизма и мифологии. М.: Мысль, 1993. - 959 с.
6. Психология телесности: теоретические и практические исследования (25 декабря 2009 года): Сборник статей II международной научнопрактической конференции / Под общей ред. Буренковой Е.В. – Пенза: ПГПУ им. В.Г.Белинского, 2009. – 320 с.

Історико-філософський факультет

Борець В.Ю.

Науковий керівник: Ковальчук Н.Д.

ТВОРЧИСТЬ ФРАНСІСКО ГОЙЇ

Франсіско-Хосе де Гойя народився 30 березня 1746 року. Він був один із найяскравіших представників художньої епохи романтизму у живописі. Потрібно носити хаос в серці, щоб народити танцюючу зірку. А хаосу у Франсіско Гойї було дуже багато, але він ховав його до самого кінця. А в підсумку, коли весь цей хаос вирвався назовні, Гойя став генієм. Геніальність - це унікальний шлях, і кожен проходить його по-своєму. Цим шляхом Франсіско Гойя зміг пройти тільки коли йому було вже 70 років. Тоді він пішов від світла, не ходив більше на засіданні академії мистецтв, де він був головою, і оселився в абсолютній самоті в будинку. Він страждав від старечої немочі і глухоти. І нарешті творив не заради грошей, а для самого себе. Полотна майстра ніхто не

побачив при його житті, їх знайшли тільки після його смерті.

У період Якобінського терору Франсіско Гойя створив серію офортів **«Капрічос»**. Розум майстра вперше опинився в стані глибокого сну, з якого часто народжуються геніальні творіння. У Гойї народилися чудовиська, що не відпускали

його вже до самого кінця життя. Офорти не мали успіху. Світ їх не помітив, продаж провалився, але сам художник радів - вперше він отримував справжнє задоволення від того, що робить. І картини, які до цього мовчали, раптом заговорили. Навіть не просто заговорили, а закричали! Адже про те, що відбувалося тоді в Іспанії, можна було тільки

кричати. Художник, який завжди намагався показати цей світ прилизано прекрасним, котрий використовував на своїх картинах тільки світлі життєрадісні тони, раптом звернувся до чорного. Він писав полотна, на якому вмирає світло.

Однією із найцікавіших картин цього періоду є **«Третє травня 1808 року в Мадриді»**. Це те полотно, на якому вмирає світло. Сцена вбивства жахлива, і всі безмовні глядачі хочуть закрити лице руками аби не бачити того, що відбувається. Все навколо

в темряві, проте виділяється тільки одна фігура - це засуджений до смерті, який з подивом дивиться на своїх катів. Його фігура, положення рук - все це нагадує нам образ Христа. Ось-ось пролунає постріл і світло зникне з полотен Гойї назавжди.

«Атропа. 1819-1823»

Хочу звернути увагу на цю роботу. У грецькій міфології це старша з трьох богинь долі, на якій лежить

головне завдання - перерізати нитку життя. Інакше кажучи - це смерть. Ось тільки на картині Гойї фігур не три, а чотири, і нагадують вони не красивих сестер, а страшних відьом з страшних казок. Полотно виконане в жовтуваточорних тонах. Моторошні старої парять в повітрі чи то над болотом, чи то ще над якоюсь безрадісною місцевістю.

«Сатурн, який пожирає свого сина» (1819-1823рр)

Сатурн - це древній римський бог землі і часу (давньогрец. - Кронос). Йому свого часу передбачили, що один з дітей скине його і займе його місце. Що в підсумку зробив Сатурн? Він вирішив пожирати всіх своїх дітей. З'їв він всіх, крім одного. Цим єдиним виявився Юпітер (Зевс). Він в підсумку виріс, і скинув ненажерливого батька. На полотні Гойї перед нами втілено божевілья. Це не схоже на бога, це божевільний старий канібал, який відчайдушно

намагається вгамувати свій ненаситний голод. Сатурн дуже старий. Його давнє, в'яле тіло викликає не менше відторгнення, ніж те, що він робить. Страх і шаленість в очах наче віддзеркалює той час, в якому жили люди. Це алегорія влади, яка до останнього чіпляється за свій трон, яка йде на будь-які злочини заради своєї мети.

Вже на самому заході життя і навчаючи свою доньку живопису, Франсіско знову зумів зобразити щастя на своїх полотнах. Це одна з його останніх картин «Молочниця з Бордо» 1827 р. Скільки світлого в ній! Темні фарби видно лише в правому верхньому кутку картини як нагадування про ту бурю, яка вже пройшла.

Складна і глибока за своєю суттю творчість Гойї часто зображує глибинні вади людської натури і суспільства. В архетипах і алегоріях, джерела для яких майстер знаходив у народних переказах і легендах, вгадуються образи насильства, страждань простого народу і несправедливості.

Кафедра музикознавства та музичної освіти

Вишневецька М.В.

Науковий керівник: Олексюк О.М.

ФЕНОМЕНОЛОГО-ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД У РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Провідним завданням процесу формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва посідає естетична свідомість, яка є

складником структурних компонентів естетичної культури. Естетична свідомість це форма суспільної свідомості, яка відображає багатство естетичного відношення особистості до світу, виражає її активність, прагнення до гармонізації, досконалості, ідеалу до прекрасного. А найвищим проявом естетичного відношення до дійсності є предмети, які створені людиною, її вчинки та дії, особистісні якості, які можна віднести до категорії «прекрасне», але одночасно естетична свідомість відображає і протилежне прекрасному. І в цьому полягає складність естетичної свідомості, адже вона відображає як чуттєво-емоційне, так раціонально-інтелектуальне ставлення людини до світу, зокрема творчості та мистецтва.

Тому до структури естетичної свідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва можна віднести такі компоненти як ціннісні орієнтації, світоглядні установки, естетичні потреби та інтереси, естетичне сприймання, естетичні почуття, естетичні смаки та ідеали. Свідомість – потреба – ставлення – діяльність – це скажімо система загальної форми свідомості кожної особистості, де естетична свідомість стає більш проникливою і розуміючою, естетична потреба з інтересами та мотивацією прагне до піднесення та збагачення, естетичне відношення до дійсності стає більш визначеним, а діяльність – творчо-активною та цілеспрямованою.

Як зазначає А. Фурман [6,6] «свідомість являє собою багатофункціональну буттєвість, яка забезпечує не лише відображення дійсності, а й породження смислів, значень і цінностей, актуалізацію пізнавальних, почуттєвих, інтенційних, інтуїтивних та інших психоформ (особистісні переживання, думки, знання), уможлиблює рефлексування в актах самоусвідомлення, Я-концептуалізації».

З позиції феноменологічного підходу, музична феноменологія вивчає інтенції музичної свідомості, тобто це вивчення сутності музичного сприйняття-переживання, розуміння смислів і головним колом феноменологічного дискурсу є проблема інтенціональності свідомості. За визначенням, зокрема В. Дубініної [1,6], інтенціональність – це властивість

свідомості бути спрямованим на об'єкт, яка існує стільки, скільки об'єкт наділяється смислом, тобто піддається суб'єктивному осмисленню, але розуміння свідомості як психічного уявлення про предмет, дозволяє нам визначити, що об'єкт може бути як реальним, так і вигаданим. Отже свідомість постає не лише як відображення зовнішніх об'єктів, а й здатна створювати свій власний світ та його існування, «якщо інтенціональність є найважливішою, принциповою характеристикою свідомості, саме вона є основною структурою герменевтичного розуміння» [1,6].

Феноменологічна методологія полягає в інтенціональній структурі музичних переживань, де існують акценти в семіотичних структурах музичного твору або ж ґрунтується на гносеології, в яких висвітлюється сутність музично-творчої інтенції. Найголовніше у цьому процесі розкрити й осмислити первинний досвід свідомості.

Аналізуючи проблему гносеологічного підходу, у колективній монографії «Герменевтивний підхід у вищій мистецькій освіті» [3,19] зауважують, що перетворення свідомості людини взагалі та індивідуальної свідомості зокрема у визначальний чинник суспільного життя об'єктивно веде до використання онтологічного підходу, який, на відміну гносеологічного, акцентує увагу не на зовнішніх проявах людини, а на розумінні її внутрішніх станів, духовного буття.

З позицій герменевтичного підходу до інтерпретації аналізу музичного твору як засобу пізнання й розуміння його смислу є рівноцінним поряд з емпатійним пізнанням, як інтелектуальним так і духовним, де кожен відіграє визначальну роль у їх взаємозв'язку та взаємодії, тобто інтерпретатор спирається як на власний досвід спілкування з мистецтвом, так і на особистісний життєвий, що є суб'єктивним, цим забезпечує свідомості унікальність та неповторність [3,17].

У цілому естетичну свідомість можна розглядати із таких позицій як практика, куди можемо віднести естетичне відношення до дійсності та загальна теорія естетики – осмислення самої суті і особливості естетичної свідомості та

естетичної діяльності, ширше естетичної культури, пропорційно знанням, цілям та завданням естетичного виховання. Тільки у поєднанні практичної та теоретичної естетичної діяльності виявляється цілісність естетичної свідомості. В. Томашевський [5] наголошує, що естетична свідомість є особливою формою відображення предметів та об'єктів навколишньої дійсності, фіксує та закріплює способи здійснення фахової діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вигляді естетичних смаків, художніх асоціацій, здійснює зв'язок естетичного ставлення з іншими проявами суспільних відносин.

Істотною особливістю естетичної свідомості виявляється її емоційність, адже без естетичних емоцій не формується ціннісне ставлення до дійсності. О. Олексюк [4] наголошує, що відбувається трансформація ціннісних орієнтацій людей, одна із головних причин це втрата ціннісно-сміслових орієнтирів у виховній стратегії, що інноваційна модель суспільства, яка побудована на цінностях культури буде стійкою та продуктивною. І саме освіта є головним засобом передавання культурної інформації й актуалізації культурного потенціалу суспільства, створення культурно-освітнього середовища.

Саме естетична культура є основою розвитку естетичної свідомості, під якою ми розуміємо особливу форму естетичної діяльності, визначаючи її цілеспрямованість характеру, глибоке та творче осмислення дійсності, де естетична свідомість майбутнього вчителя музичного мистецтва виходить за межі усвідомлення, окрім сталих проявів прекрасного уявлення, а й пошук можливих форм і способів естетичного відображення художньо-творчого потенціалу особистості та суспільства в цілому.

Література:

1. Дубініна В. Розуміння як інтенціональна структура: розвиток герменевтики Ф. Brentano / В. Дубініна // Схід. - 2018. - № 5. - С. 5-8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2018_5_2

2. Капічіна О. О. Феноменологічні основи проблеми музичного сприйняття. Електронний ресурс. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. No 2 (54), 2012. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/gum/2012_2/Kapichna.pdf
3. Олексюк О.М., Ткач М.М., Лісун Д.В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : колект. монографія. Міністерство освіти і науки України, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, Ін-т мистецтв. К.: Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, 2013. 187 с.
4. Олексюк О.М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. – К.: Знання України, 2009. – 123 с. – Бібліогр. в кінці розд. ISBN 978-966-316-244-7
5. Томашевський В.В. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Томашевський Володимир Володимирович ; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. - Хмельницький, 2020. - 37 с. : рис., табл.
6. Фурман А. В. Свідомість як передумова психологічного пізнання і професійного методологування / А.В. Фурман // Наука і освіта. – 2017. – №3. – 5-10.

Історико-філософський факультет

Малецька М.О.

Науковий керівник: Ломачинська І.М.

ВПЛИВ ДЗЕН-БУДДИЗМУ НА ЕСТЕТИЧНУ ПРАКТИКУ ЯПОНСЬКОГО САДОВОГО МИСТЕЦТВА

Традиційні сади Японії привертають значну увагу як дослідників, так і пересічної людини. Виникнення садово-паркового мистецтва тісно пов'язане з храмами і монастирями. В Китаї, Кореї та Японії мистецтво буддійського храмового саду розповсюдилося і прижилося з Індії. Саме від буддійського

храмового саду походить сад нового типу в Японії – знаменитий «сад каміння». Причому, і буддистський храмовий сад, і сад каміння об'єднує спільна для них філософська основа мистецтва східного саду, яка відображає ідею ілюзорності фізичного світу, згідно з якою смисл образу природи кожна людина сприймає по-своєму, намагаючись зрозуміти, що саме ховається за межею невидимого [3, 127].

Як справжнє мистецтво японські сади починають формуватися вже в Х-ХІІ ст. У своєму розвитку мистецтво створення традиційного японського саду проходить кілька етапів і остаточно формується тоді, коли в Японію з Китаю приходить вчення «чань», більш відоме нам як «дзен».

Дзен-буддизм – це філософський напрямок в буддизмі Махаяни, що зародився в Китаї та поширений на Далекому Сході (Китай, Корея, В'єтнам) [2]. Дзен-буддизм займає особливе місце серед духовних традицій Сходу. Центральна ідея дзену є дуже простою: кожна істота має в собі природу та сутність Будди. Філософська та антропологічна основа вчення дзен-буддизму про людину демонструє її як одну з форм, в якій присутнє Єдине – безкінечна сутність всього сущого. Мета життя – пізнання завдяки уважному спостереженню внутрішніх імпульсів власної природи, тобто пізнання себе у безпосередній даності шляхом глибинної і цілісної трансформації свідомості [4, 204]. Вважається, що дзену навчити неможливо, можна лише вказати на шлях його досягнення.

Філософія дзен-буддизму базується на внутрішньому духовному досвіді. Саме тому велику увагу дзен приділяє медитативним практикам. Головним принципом дзен-буддизму є «саторі». Саторі – це «миттєве просвітлення», яке носить ірраціональний характер та є особливою формою інтуїтивного проникнення у природу речей. Саторі проявляє навколишній світ у новому ракурсі. У світі, відкритому шляхом досягнення саторі, відсутня подвійність суб'єкт-об'єктного розділення. У дзен-буддизмі просвітлення ніяк не пов'язане з ідеєю Бога, на відміну від просвітлення в інших релігіях [2].

Дзенський сад можна назвати «формулою світобудови». Сад має

допомагати людині відкривати власну сутність та досягати неосяжне, тобто, допомогти творчому одкровенню, коли мікросвіт пізнають через макросвіт – і навпаки. В японських садах розташування каміння часто символізує боротьбу космічних начал інь і янь та безкінечність і постійність руху, а доріжка крізь сад має провести людину крізь ряд його власних асоціацій та переживань [1, 297]. Два основних елементи японського саду – камінь та вода. Камінь це «скелет», острів саду, а вода – «кров», що живить його та вдихає життя. Саме ці принципи тотожні космічним началам інь і янь.

Особливою формою пейзажного саду, що була сформована під впливом дзен-буддизму на японське садове мистецтво, є абстрактний, або філософський сад. Дзен-буддизм також розвинув так звані сухі сади, де вода була зображена за допомогою піску або дрібного каміння. У дзен-буддистських монастирях в композиції поряд з каменями й піском знаходилися строгі дерева й чагарники, що в сукупності мали символізувати гори, потоки, каскади, озера тощо. Підкреслений аскетизм сприймався як знак напруженої духовності.

Дзенський сухий сад скоро поповнився новим варіантом – пласким садом, невелика площа якого являла собою композицію тільки з каменів, піску чи гальки, що нерідко обрамовувалася стіною чи просто виокремлювалася у природному просторі своєю підкресленою площинністю, особливо в сусідстві з іншим садом.

Особливе значення мав третій тип дзенського саду – сад, який створювався перед входом до чайного павільйону й був необхідною складовою чайної церемонії, що у XIV ст. вийшла за межі дзенських монастирів і у XV ст. завоювала аристократичне середовище у формі тясукі – гри в чай, витонченої розваги, пов'язаної з дегустацією й визначенням сортів чаю [6, 94].

В дзенських садах можна спостерігати даоську символіку шляху [1, с. 298]. Кам'яні доріжки одночасно і ведуть спостерігача садом, і поєднують кілька частин садового пейзажу в єдине ціле. Сад для японської культури ставав межею між звичайним та філософським сприйняттям світу. Проходячи через сад, людина мала фізично та психологічно підготуватися до сприйняття

краси і, через цю красу, до самопізнання [1, 298].

Традиційні японські сади можна знайти на теренах України. Одним з прикладів є Сад каменів в Науково-технічній бібліотеці КПІ ім. Ігоря Сікорського. Цей сад було створено за пропозицією Посольства Японії в Україні з нагоди завершення Року Японії. Цей та інші проєкти демонструють проникнення східної культури в Україну та дозволяють зануритися в її особливості та дослідити їх, навіть знаходячись поза межами Японії.

Отже, дзен-буддизм сприяв розвитку естетичної практики садового мистецтва в Японії та наповнив його додатковим сакральним змістом. Практика садового мистецтва глибоко пов'язана з осягненням світу через споглядання, характерним для дзен-буддизму, та його пошуку шляху досягнення саторі.

Література

1. Голець О.Я. Уявлення про красу в японській традиційній культурі: релігійний аспект / О. Я. Голець // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження . - 2013. - № 29. - С. 288-301.
2. Голуб Н.Н. Дзен-буддизм: природа сатори / Н.Н. Голуб // Культура народів Причорномор'я. – 1999. – № 10. – С. 165-167.
3. Когалимова М. Японський сад / М. Когалимова // Вестник культурологии. – 2015. – №2 (73). – С. 27-30.
4. Колесник І. Пробудження в дзен-буддизмі як мета трансформаційного процесу / І. Колесник // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 3. – С. 201-202.
5. Крижешевська Л. Буддизм в Україні / Л. Крижешевська // Українське релігієзнавство. – 2007. – № 43. – С. 120-129.
6. Обуховська Л.В. Принципи створення японського саду Середньовіччя: філософсько-художній аспект / Л. В. Обуховська // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2007. – № 8. – С. 91-95.

**СИМВОЛІКА СОНЯШНИКА
В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ ХХ–ХХІ ст.**

Рослинні символи є частиною культури народу й відображають його історію, середовище проживання, традиції, духовні цінності та ідеали. Багатство української флори обумовлене різноманітністю природнокліматичних умов, є невичерпним джерелом натхнення для художників, а рослинна символіка активно застосовується у різних видах мистецтва [2].

Символи займають важливе місце у творенні багатогранності художнього образу. Саме символ пов'язує далеке минуле і майбутнє з глибинами людської душі, він є втіленням ідеї митця та несе в собі позачасові, вічні сенси.

Актуальність теми зумовлена важливою роллю образу рослинного світу у створенні та художній репрезентації національної картини світу українськими митцями, пошуками форм гармонізації життя людини і природи. Крім того, нині, коли гостро постала проблема глобалізації культури, питання збереження генної історичної пам'яті, архетипів рідної культури є особливо актуальними. Важливо не дати піти в небуття символам і знакам, які прийшли до нас здавна, а вдихнути в них нове життя, збагатити ними наше сьогодення [4]. Особливої актуальності набуває завдання популяризації історичних та культурних українських цінностей та традицій з метою формування національної свідомості та гідності.

Можна виокремити кілька основних сфер наукових досліджень, у межах яких осмислюється значення символічних образів рослинного світу. Для дослідження генези та символіки рослинних зображень у давніх творах мистецтва важливу роль відіграє праця К. Сосенка «Пруджерело українського

релігійного світогляду». Досліджуючи семантику українських народних картин, насичених мотивами природи, мистецтвознавець О. Найден вбачає в них прадавню символіку, вияви народно-міфологічної свідомості. Зображення райського саду, світового дерева в українській народній картині відтворюють світорозуміння нашого народу.

З найдавніших часів одним із найкращих засобів вираження людських почуттів у повсякденному житті є квіти, які традиційно впливають на її емоційно-чуттєвий стан, здійснюють певний зв'язок зі світом прекрасного, є джерелом натхнення, творчих ідей і душевної рівноваги. Відтак, метою дослідження є аналіз символіки соняшника в українському живописі XX - XXI ст.

Соняшник родом із Північної Америки. В Перу соняшник є емблемою Бога Сонця. Наукова назва рослини «*Helianthus annuus*» перекладається з латинської як «сонце» і «квітка». Також «сонячною» цю рослину називають голандці, англійці, італійці й французи. До Європи соняшник потрапив на початку XVII століття. Спершу він був суто декоративною рослиною, навіть став символом естетичного європейського руху: його зображенням прикрашали вишиті тканини, вироби з металу та різьбленні панно з дерева. Соняшнику присвятили кращі свої картини відомі європейські художники Антоніс ван Дейк, Клод Моне, Ван Гог, Поль Гоген, Густав Клімт, Егон Шиле.

Для українців соняшник є улюбленим мотивом, символом любові до рідної землі, праці і достатку, сили і добробуту, родючості та процвітання, оскільки квітка соняшника – це маленькі квіточки, які потім перетворюються на безліч насінин.

Ця сонячна квітка надихала і продовжує надихати українських художників на творчість. При використанні притаманних кожному митцеві художніх прийомів, образ соняшника набуває у композиціях різного змістовного забарвлення.

Українська майстриня Катерина Білокур (1900-1961) часто зображувала квітки соняшника у своїх творах. Реалістично відтворені, вони сповнені

динамізму й емоційності, виступають як феномен буттєвості, невмирущої духовності життя. У творі «Щастя. Чорногузи дитину принесли» (1950) квіти соняшника художниця по-мистецькі осмислила, додала людських рис, «оживила» їх. Соняхи постають на полотні доброю силою, яка оберігає і веселить немовля. В квітах Катерини Білокур знаходить саму природу життя [1].

Чимало художніх творів присвятила сонячній квітці видатна українська художниця Марія Приймаченко (1908–1997). Так, у творі «Соняшник життя» (1963) квіти написані яскраво, декоративно. Прообразом роботи є «Дерево життя», яке відображає розуміння нашими предками побудови світу і входить у систему сакральних, символічних зображень. Соняшник мисткині – це філософськи осмислений образ вічного народження, вмирання і відтворення, уявлення про мудрий животворний початок природи [6].

Марія Приймаченко творить квіти-присвяти: «Дарую українську паляницю усім людям на землі» (1982), де соняшник є символом життя і процвітання. Твір засвідчує гостинність українського народу та прояв великої поваги до усіх людей.

Мудрістю буття пронизані твори українського художника Юрія Камишного (1962 р.н). Його полотна – це символічні образи, що допомагають глядачу здійснити таємничий ритуал повернення душі до джерел генетичної пам'яті [3]. Золотава квітка на полотнах митця символізує Батьківщину: як соняшник повертає за сонцем свою «голову», так і твори Юрія Камишного спонукають глядача думкою, словом і ділом бути зверненим до своєї Вітчизни. Художник вважає, що картина повинна не тільки милувати око, а ще й навчити підійматися над буденністю, нести в собі мудрість творення.

Протягом останніх декількох років в містах України з'являється багато муралів, фасади будівель стають творами мистецтва. Сучасні українські художники підтримують національно-історичну й символічну ідею, відтак, об'єктом зображення стають і квіти соняшників.

Художники з компанії «Wall street» створили у Києві (вулиця Анни Ахматової) стінопис «Соняшники» (2016), на якому зображена маленька українка серед поля соняшників. Цей твір є уособленням мирної України, що процвітає, де живуть щасливі діти.

На фасаді будинку в місті Дніпро (вулиця Старовокзальна) розміщений монументальний живопис «Дівчина Осінь» (2018). Автор мурала – художник Тимур. Дівчину у вишиванці прикрашає намисто і вінок з національних символів – соняшників і калини. Дівчина – добра господиня, багата і щедра, берегиня оселі.

У прифронтовому місті Авдіївка (школа №7) художником Андрієм Пальвалем створений монументальний живопис «Квіти України» (2019). На фасаді школи залишились сліди від куль і снарядів, проте мурал промовисто заявляє про те, що Авдіївка – це квітуча Україна. Символіка квітів, зображених на муралі, гармонійно поєднується з ментальністю міста Авдіївки: соняшник – символ сонця, миру, щастя та добра, мак – символ любові, ромашки – чистого серця, пшениця – достатку, родючості та щедрості, мальви – це квіти дружин і наречених, які чекають повернення дорогих чоловіків з війни.

Художниками Андрієм Калінкіним і Євгеном Лантушенко у Кривому Розі створений мурал «Український дворик» (2019). Митці зобразили пейзаж з хатами – мазанками, мальвами, а також поле із соняшниками. Використовуючи в роботі українські образи – символи художники таким чином утверджують національну ідентичність.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що зображення рослинних символів, а саме соняшника в українському живописі пояснюється тим, що символіка флори глибоко вкорінена у традиційній свідомості українського народу і є своєрідним засобом пізнання краси природи та втіленням природної досконалості. Сакральність є одним із найважливіших аспектів у сприйнятті українцями навколишнього середовища. Тому для українських митців художнє осмислення простору набувало сакрального значення і рослинні символи сприймалися ними як образ ідеального довкілля.

Література:

1. Квіти Катерини Білокур [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/kviti-katerini-bilokur>.
2. Лотоцька В. «Сакральність мотивів рослинного світу в українському пластичному мистецтві» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nz.lviv.ua/archiv/2016-6/21.pdf>.
3. Максимова А. Житомирський художник Юрій Камишний розповів про мистецтво та політику [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zhitomir.today/news/interview/zhitomirskiy_hudozhnik_yuriy_kamishniy_rozporoviv_pro_mistetstvo_ta_politiku_foto-id8623.html.
4. Роль символу, знака, міфу в професійному декоративному мистецтві України на межі XX–XXI століть / З. Чегусова // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — Вип. 8. — С. 146-151.
5. Словник символів культури України / за заг. ред.: В. П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. — К.: Міленіум, 2002. — 260 с.
6. Творчість Марії Приймаченко [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bondarev.com.ua/pages/view/445>.

Історико-філософський факультет

Слободяник К.В.

Науковий керівник: Ломачинська І.М.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ІСЛАМУ

З самого початку свого існування іслам виступав як основа мусульманської цивілізації, в якій складалася системи культурних цінностей. Оскільки, ранній іслам ставив собі за ціль об'єднати всіх мусульман, то мало

приділяв уваги культурі та мистецтву, таким чином ставши релігією феодального суспільства. Але, з часом набув впливу на всі сторони духовного життя мусульман. Виникає мистецтво з практичних потреб, а саме, для відображення основ ісламу та оригінальну естетику, що є особливістю світосприйняття. Найвищий розквіт, на думку вчених, мусульманської культури припадає на IX-XII століття, в цей час було визначено основні принципи мусульманської культури, які формувалися на основі ідеології, моральних норм, традицій та психології мусульман.

Сходознавець Б. Веймарн зазначав, що: «В умовах панування ісламу зображальність у мистецтві була не меншою єрессю, ніж раціоналізм у філософії: вона порушувала норми, встановлені релігією...» [8, 134]. Причиною відмови від зображення живих істот, людей та тварин, є сприйняття цього, як ідолопоклонство та тяжкий гріх. В ісламі повністю відсутнє зображення Аллаха, адже, вважається що правовірний мусульманин є прихильником монотеїзму, тобто єдинобожжя, і тому Аллах не може бути зображений в будь-якій тілесній формі. В свою чергу, зображень пророка Мухаммеда існує невелика кількість, але їх більшість створена в рамках шіїтської традиції. Хоча, у Корані відсутня конкретна заборона на зображення людей і тварин [7, 309].

Можна віднайти заборону на зображення лише в аятах 92 сури 5 «Трапеза», а саме: «О вы, которые уверовали! Вино, майсир, жертвенники, стрелы – мерзость из деяния сатаны. Сторонитесь же этого, – может быть, вы окажетесь счастливыми!» [7, 309].

Важливу роль для становлення ісламського мистецтва відіграла інтеграція декоративно-прикладного мистецтва в повсякденне життя, що в деякій мірі є нормою для традиційного ісламського світу. Суть цієї особливості полягає в ідеї, що іслам є невід'ємною частиною життя кожного мусульманина, тому ісламське мистецтво покликане нагадувати про це, та наповнювати життя красою. Місія такого виду мистецтва, полягає в збагаченні світогляду людей через: «найбільш масштабні уявлення, відображає модель світу, в якій зберігаються і розвиваються конкретні композиційні та структурні побудови

мотивів, сюжетів» [6].

Для сходу важливу роль відігравали елементи розкоші, такі як: «вироби з дорогоцінних металів і каміння, зброї, книжковій мініатюрі (з сюжетами із Корана), текстам великих мудреців і правителів, зводам законів тощо» [5, 121]. Так, прикладне мистецтво ісламу представлене різноманіттям декоративних виробів: «Це кераміка з металевим золотистим блиском, вироби з металу, прикрашені карбуванням, гравірування, інкрустація, різьба з використанням цінних дерев та слонової кістки, тканини – від важкої парчі до прозорого мусліну, вражаючи уяву вишивки» [2, 221].

Арабеска як орнамент образотворчого мистецтва ісламу має свої особливості. Вона будується на «повторені та множені одного або декількох фрагментів візерунка» [5, с.100], і тим самим не потребує фону. Особливість арабески дозволяє розміщувати її на будь-якій поверхні - плоскій або опуклої. Також, відсутня принципова різниця, щодо об'єктів на яких її розміщують – на килимі, на стіні, на палітурці або на кераміці.

Види орнаментів поділяють на рослинний – іслімі, та геометричний – джиріх (гіріх). Направлення іслімі – «це вид візерунка, в якому об'єднують переплетення спіралей та стеблів рослин» [5, с.98]. В рослинному орнаменті спокійно уживаються як справжні рослини, так і вигадані, в його основі лежить зображення переплетіння листів та квітів, що постає як символ безперервного шляху в божественний сад.

В оздобленні бере участь каліграфія, як одна із форм зображувальної творчості, тим самим несе історичну цінність. Адже арабське письмо є рукотворним і практично не пристосованим до друку, на відміну від Європи, арабський світ довгий час не переходив до друкованої книги. В X ст. каліграфом із Багдада Ібн Муклой була створена основа каліграфії - система «хатт мансуб»: «уставне письмо», яке визначає пропорційні співвідношення вертикальних і горизонтальних елементів літер в слові та рядку» [1, 29].

Існує шість основних стилів мистецтва каліграфії: «наسخ – стиль переписки; мухаккак – стиль із виразними чіткими літерами; райхані – стиль

вишуканих літер, «подібних до квітки базилику»; сульс – урочистий стиль з літерами із криволінійними та прямолінійними елементами, які співвідносяться у пропорціях 1:3; таукі (улав) – стиль шрифту, що складається із густих літер; рика – скорописний шрифт» [1, 29]. Ісламська каліграфія це спосіб відображення світогляду, культури, традиції та всіх надбань цього світу.

Тяжіння до мистецтва мініатюри є характерною рисою для всіх арабських країн, в мініатюрах намагалися досить натуралістично зображати важливі постаті та події. Декоративна мініатюра – «це живопис без світлотіні» [2, с.221]. Особливість таких мініатюр, це розміщення фігур та предметів на площині аркуша як орнаменту, але зберігаючи наближеність до реальності. Тобто, це ще один спосіб передати основи світобудови.

Отже, підводячи підсумки варто підкреслити те, що справді «Схід - справа тонка», такий яскравий і всім добре відомий вираз, який досить чітко описує мистецтво ісламу. А саме тому, що воно відрізняється від західного мистецтва, та навіть від східного. Звичайно, в східному мистецтві (Китай, Японія, Індія) ми бачимо деяку схожість всіх культур, але звичайно, при цьому кожна культура унікальна. Ісламське мистецтво створило свій неповторний стиль зображення, який формувався під впливом релігійних чинників.

Література:

1. Аззаарі А. Ісламська каліграфія: історія та сучасна творча практика / А. Аззаарі // Актуальні проблеми сучасного дизайну : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (23 квітня 2020 р., м. Київ) : В 2-х т. – Т. 2. – Київ : КНУТД, 2020. – С. 27-30.
2. Даньків М. В. Іслам і мистецтво (роздуми над книгою Є.Г. Яковлєва "Мистецтво і світові релігії) / М.В. Даньків. - С.219-222.
3. Основные принципы культуры и искусства ислама [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://culture.wikireading.ru/78797>
4. Інтернет джерело: <https://ornament.rode.land/istoriya-ornamenta/13-ornament-v-arabo-musulmanskom-mire-pervaya-chast.html>

5. Ковальов Ю. М. Орнаменти: від палеоліту до халіфату / Ю. М. Ковальов, К. С. Сахно // Теорія та практика дизайну. - 2015. - Вип. 7. - С. 92-101.
6. Радкевич В.О. Arts and crafts in the content of vocational and artistic education // Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр. щорічник. – 2007. - 1 (9). С. 269-278.
7. Ichetovkina A.D. «Islam i iskusstvo: ot zapreta izobrazhenii k sakralizatsii kalligrafii» [“Islam and Art: from Prohibition of Images to the Sacralization of Calligraphy”]. Religion and/or daily life: Materials of the IV International Science-to-Practice Conference. Minsk, April 16–18, 2015, pp. 309-315.
8. Релігія як джерело мистецтва / Ю. А. Макушин // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Педагогіка. - 2011. - Т. 173, Вип. 161. - С. 133-143. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_173_161_29

Інститут мистецтв

Цвіркун Д.С.

Науковий керівник: Зайцева В.І.

ЕСТЕТИЧНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОМОТИВІВ У ГРАФІЧНИХ ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ ХІХ-ХХ ст.

Кожний значущий твір виникає на перехресті традиції і сучасності: у ньому можна простежити імпульси, які йдуть від минулого і нові риси, які вносить ритм, світосприйняття цього дня [1]. Українські митці досліджуючи пам'ятки рідної культури, усвідомлюючи їхню безперечну цінність, переймаючи здобутки тієї пластичності мови, поєднували їх із сучасними для них течіями та напрямками, що виникали у західноєвропейському мистецтві.

На початку ХІХ ст. українське графічне мистецтво вступає в новий етап свого розвитку. Внаслідок зростання антифеодального руху народних мас виникають нові революційно-демократичні ідеї, які впливають і на формування

мистецтва. Провідне місце тепер займає станкова графіка, а в ній на широку дорогу виходять побутовий та історичний жанр, пейзаж та портрет, які в період переважання церковних канонів лише частково існували в книжковій та естампній гравюрі [6].

Народ, осмислений як головна рушійна сила історичного процесу, стає головною дійовою особою в мистецтві. У статті “Спогади про двох малярів” М. Костомаров згадує своє знайомство з Т. Шевченком та розглядає його як народного поета, який зміг висловити все, що мав би сказати сам народ [5, с. 256]. Мистецтво, на думку Т. Шевченка, несе морально-повчальне навантаження. В цьому сенсі він особливого значення надавав гравюрі: «Бути гарним гравером, означає бути розповсюджувачем прекрасного та повчального у суспільстві. Значить бути розповсюджувачем світла істини. Значить бути корисним людям і угодним богу» [5, с. 264]. Т.Г. Шевченко – створював серію офортів «Живописна Україна» (1844), у якій відобразив історичне минуле і сучасний йому народний побут та красу природи України, ілюстрації до нарису «Знахар» Г.Квітки-Основ'яненка, перший створив ілюстрації до повісті «Тарас Бульба» (1842) М. Гоголя.

Художники-графіки ХІХ ст. створювали свої літографії (в Україні ця техніка стала відомою у 20-х рр.) на основі поєднання академізму та етнографічності. За жанрами частими були змалювання місцевих краєвидів та історичних пам'яток (Л.Жемчужников, К. Трутовський), портрети народних типів (І.Соколов, Л.Жемчужников, П.Мартинovich, О. Сластьон, І.Їжакевич), побутові сюжети (А. Ланг, І.Соколов, Д. Безперчий, І. Їжакевич). В портретах прагнули передати почуття благородства та власної гідності сільської людини. У книжковій графіці художники ілюстрували твори Т.Г. Шевченка, М.В. Гоголя, «Енеїду» І.П. Котляревського, також українські народні пісні та думи.

На поч. ХХ ст. виникає мистецтво стилю модерн, в Україні він мав різні вияви: і декоративний, і символістичний, і національний. Цей стиль мав змогу поширюватись у мистецтві як західноукраїнських, так і східноукраїнських земель. Він розвивався та переосмислювався на основі

національних традицій. У час становлення нової національної художньої школи ключовими для розвитку українського мистецтва стали постаті Михайла Бойчука, Георгія Нарбута, Василя Кричевського. Пошуки основ для нової пластичної мови, нової форми творення художнього образу вели М. Бойчука до мистецтва ікони, до неовізантизму, і далі до мистецтва «князівської доби». В.Кричевський знайшов життєдайне джерело форм і мотивів у народному мистецтві – орнаментах, витворах ужиткового мистецтва у сільських будівлях [1]. Г. Нарбут тяжів, окрім неокласицизму, також до модерну, необароко, до примітивізму, до народних витворів та стародруків, також футуризму, конструктивізму.

Михайло Бойчук відроджував не «візантизм», а національний стиль українського мистецтва. Візантійські традиції невід’ємна частина українського образотворчого фольклору. В Україні, що не мала своєї державності, візантійські традиції, відкинуті в народні маси, продовжували жити в народному мистецтві, ставали тим важелем, який допомагав зберігати національний дух і форму української культури [2]. Тут важливим постає те, що у свідомості автора [народного] твору, як представника нації, живе генетична пам’ять свого народу, зберігається інформація про минувшину рідного краю, а тому він виступає спадкоємцем і носієм етнокультурних особливостей духовних здобутків своїх прашчурів, утверджуючи їхнє право на існування в новітню добу історії. У своїх роботах [...] народний майстер веде розмову про добре і зле, моральне і аморальне, у сферах соціального середовища, висуває етнічні критерії краси і гармонії [4]. Роботи народних художників позбавлені вантажу цивілізації, та розкривають безпосередність і наївність світосприйняття майстра, по формі лаконічно виражали події, додаючи простотою більшої значимості. Орнаментальність була невід’ємною частиною українських народних гравюр, стародруків. Сформувалася ціла стилістика творення композиції, образу, пластики форм у послідовників М. Бойчука.

В 1010 р. Георгій Нарбут очолює майстерню графіки УАМ. Повторення традиції сприймається як реактуалізація досвіду, відновлення

естетичних цінностей давнього, знакового для культури мистецтва. Художник мав блискучий артистичний талант до відчуття певного стилю і здатність цей стиль відтворити. Близькими були йому й елегійні ампірні садиби, і тема руїн, і військові бравурні ритми. Але найбільше відповідав його хистові і його особистості, його настроям стиль бароко – контрастний, глибокий декоративний, театралізований [1]. В учнів Нарбута чітко можна простежувати, як вони мотиви народного мистецтва та українського бароко естетично поєднували з різними авангардними стилями.

В. Кричевський та В. Єрмилов були основоположники конструктивізму в українській графіці. В. Кричевський мав у своїй графіці ознаки різних течій: традиціоналізму, неопримітивізму, експресіонізму, конструктивізму, синтетичного реалістичного мистецтва, стилю ар деко. Для композицій були характерними архітектонічність, чітка побудова, доповнені вишуканими декоративними мотивами.

Але якщо в перші десятиліття ХХ ст. ці джерела спонукали до нової безпосередності у спілкуванні зі світом, до відвертого діалогу з глядачем через зрозумілі для нього образи, то тепер ця «зрозумілість» скерована ідеологією, ретельно виважена з погляду політичної цензури [3]. Так 30-50-ті рр. - доба соціалістичного реалізму в українській графіці. Постановою ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року "Про перебудову літературно-мистецьких угруповань й організацій" зліквідувати мистецькі угруповання й організації, утворити творчі спілки і через них здійснювати свій ідеологічний диктат. Проте, деяким художникам вдавалося виразити себе через ліричний реалізм, який був вільний від вказівок політичної ідеології. В цей період не часто можна зустріти графічні твори з портретами українських борців за свободу(О. Кульчицька), героїкою історичних боїв (М. Самокиш, М. Дерегус). Під час другої світової війни українські графіки своїми творами прагнули підняти визвольний дух солдатів. У післявоєнні (40-50-ті) роки художники мали, окрім соцреалізму та оспівування «мудрого вождя», з культом особи Й.Сталіна, створювати композиції із запеклими переможними боями радянської армії. Тому графіки

звертаються до ілюстрування українських народних дум та пісень, історичних романів, і також завдяки ілюструванню байок метафоричною мовою висловлювати свої думки та ставлення щодо різних явищ життя. В 60-70-ті рр. формується опозиція соцреалізму – де мистецтво є незалежним від ідеології та політики. Для цього періоду характерним є повернення до історичних, національно-фольклорних сюжетів у творах Ярослава Музики, Юзефи Кратохвилі-Відимської, Софії Караффи-Корбут, Георгія Якутовича. Майстри знову опанували ті художні відкриття, які були зроблені в українському, як і європейському мистецтві у першій пол. XX ст. [3]. Графічне мистецтво 80-90-х сконденсувало в собі все – наслідування найрізноманітніших «ізмів» з досвіду світової культури, використання традиційних естампних і авторських технік, а також застосування комп'ютерних технік. У мистецтві української графіки запанував не просто полістилізм, а багатоманітність особистісних міфопоетичних світів [3].

Таким чином, проаналізувавши історичний розвиток української графіки XIX – XX ст. можна стверджувати, що пошук забутої української ідентичності почався зі звернення майстрів до простого народу та його побуту на поч. та до середини XIXст. І відновився в часи модерну та українського авангарду в першій третині XXст, а далі мав сили вистояти завдяки наполегливому бажанню майстрів не втратити остаточно своєї самобутності. Українські графіки розвивали цей вид мистецтва беручи за основу етнічні мотиви та слідуючи новітнім західноєвропейським стилям та течіям.

Література:

1. Лагутенко О. Graphiein графіки XX ст. // Арт-Панорама. – 2000. – №5.
2. Лагутенко О. Українські графіки першої третини XX ст. / Ольга Лагутенко. – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.
3. Лагутенко О. Українська графіка XX ст.: навч. посібн. / Ольга Лагутенко. – К.: Грані-Т, 2011. – 184 с.

4. Поливайко (Марченко) Т. Особливості світогляду українських народних малярів / Т. Поливайко (Марченко) // Традиційне й особистісне у мистецтві: колективне дослідження за матеріалами Четвертих Гончарівських питань Київ УЦНК «Музей Івана Гончара», 2002 рік. – С. 267–374.
5. Савранська Н.О. Українська естетика // Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т.І.Андрущенко. – К.: «МП Леся», 2014. – 613 с.
6. Українська графіка XI – початку XX ст.: Альбом / Авт.-упоряд. А. О. В'юник. – К.: Мистецтво, 1994. – 328 с.: іл.

Історико-філософський факультет

Чубко Н.Ю.

Науковий керівник: Ковальчук Н.Д.

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ СТАТУС СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ

Софія Київська, або Софійський собор – одна з найвизначніших пам'яток історії та архітектури, релігії та становлення християнської думки на теренах України. Софійський собор матір усіх церков з самого свого початку; в добу Київської Русі, Софія сприймалась як головний митрополичий храм.

Засновником собору прийнято вважати Ярослава Мудрого, але на даний момент існує гіпотеза, що храм заклав Володимир, а Ярослав Мудрий завершив побудову цього храму, на підтримку цієї думки свідчить «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона та інші аргументи відомої київської дослідниці Н. Нікітенко [3].

Сам храм є матеріальним втіленням Софії – Премудрості Божій – головною чеснотою християнського світогляду. Інтер'єр Софії відтворює середньовічну модель Всесвіту, зовнішній вигляд – образ Граду Божого – Небесного Єрусалима. Софійський собор був однією з найбільших споруд часів Русі. Параметри собору: ширина – 54,6 м, довжина – 41,7 м, висота в zenіті

центральної бані – 28,6 м. Собор має 5 нав, завершених на сході апсидами. Ступеневий пірамідальний силует утворюють бані, що вкриті свинцевими листами, основна частина храму з трьох боків оточена двома рядами відкритих галерей, внутрішній, на відміну від зовнішнього, має два яруси. Тринадцять куполів – відображають Ісуса Христа та його 12 апостолів. В цих характеристиках храму, треба вбачати прояв софійності, бо Софія повторює Соломонів храм в Єрусалимі [1],[2].

Інтер'єр Софії відтворює середньовічну модель Всесвіту. Н. Нікітенко, вважає що ідея нового Єрусалиму втілена і в інтер'єрі Софії. Число 12, яке є символом Небесного Єрусалиму, тут живе на кожному кроці. А саме: 12 хрещатих стовпів центрального ядра храму, які нагадують 12 основ Небесного Граду; 12 аркових прорізів центральних аркад, що є символом 12 єрусалимських брам; периметр Софії 12х12 футів; 12 футів – внутрішній радіус центральної апсиди.

Особливу цінність становлять мозаїки XI ст., які прикрашають провідну частину собору – головний вівтар та центральну баню; на них зображені основні біблійські персонажі християнського віровчення. Вони розташовані в певному порядку згідно з «небесною ієрархією».

В центральній апсиді розміщене мозаїчне зображення Оранти – фігури Святої Діви Марії, руки якої підняті в молитві. Для зрозуміння даного жесту Оранти, треба звернутися до Біблії.

В Книзі Вихід зазначено, що під час тяжкої битви єгиптян і ізраїльтян, Мойсей підняв руки в молитві за свій народ. Коли його руки були підняті в гору, ізраїльтяни перемагали, коли він їх опускав – вони зазнавали поразки. Виходячи з цього ми можемо зробити висновок, що Оранта – є силою, яка має захищати місто від видимих та невидимих ворогів своєю молитвою. Мозаїчний образ Святої Діви Марії має 6 метрів у вишину, при чому обличчя займає майже метр мозаїчної площини. Ця диспропорція підкреслює, що вона виступає як символ захисту, стіна непорушна стіна на шляху ворогів [4].

Також, у храмі присутні – графіті. На стінах храму виявлено коло 7 тисяч

графіті (здебільшого вони на староруській мові, також присутні написи на грецькій, латині, польській, вірменській та навіть німецькій мові). Графіті проголошують нам з далеких часів, що храм – це книга. Люди вважали, що їх викарбувані побажання є листами до Господа.

Ще одним видом настінного мистецтва, яким прикрашений храм – є фреска. В ХХ столітті, під час чергової реставрації було виявлено значну частину фресок XI століття, які були законсервовані шаром тиньку та олійних фарб. Для розпису собору були залучені найкращі майстри Візантії та Русі, які забезпечили нерозривний зв'язок розписів з архітектурою, зробили храм барвистим, надали чіткість та об'єм ликам святих. Весь комплекс стінопису Софії Київської за своїм основним змістом підкреслював єдиний задум — вкоріненню новоприйнятого християнського віровчення та зміцнення київськими князями феодальної влади.

Література:

- 1.Ковальчук Н.Д. Християнський екзистенціалізм в контексті концепту софійності в київській культурі // Православ'я в Україні: Збірник матеріалів IV Міжнародної наукової конференції / [під ред. Митроп. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка) та прот. Віталія Клоса]. – К. : [Київська православна богословська академія], 2014 – С. 189-194.
- 2.Ковальчук Н.Д. Символіка стародавнього християнського храму // Історія релігій в Україні. – Львівський музей історії релігії: Логос, 2016. – С. 312-320.
- 3.Нікітенко Н. Датування «Слова» митрополита Іларіона в контексті новітніх досліджень Софії Київської // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України, УНДІАСД; [редкол.: С. Г. Кулешов (голов. ред.) та ін.]. – К., 2010. – Т. 18. – 210 с.
- 4.Нікітенко Н. Під покровом Оранти / Надія Нікітенко. – Київ: Либідь, 2016. – 96 с. – (Твій Київ).

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Філологічний факультет

Булгакова В.В.

Науковий керівник: Єрмоленко С.І.

ЕСТЕТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У наш парадоксальний час категорія заперечення часто сприймається не в прямому значенні (незгоди, відсутності чогось), а навпаки – ствердження із відтінком іронії. *Актуальність* нашого дослідження й полягає у тому, щоб виявити різні відтінки естетичного сприйняття того чи іншого заперечення в комунікації. Тому категорію заперечення можна вивчати як на лексичному, фразеологічному, словотвірному, синтаксичному, так і на фонетичному рівні сучасної української мови.

Мета *нашого дослідження* – відстежити категорію заперечення на синтаксичному рівні сучасної української мови. Специфіку категорії заперечення на синтаксичному рівні досліджували: І. Вихованець [6-7], М. Баган [2-4], С. Єрмоленко [10-11-13]. Вони звернули увагу на специфіку визначення поняття “заперечне речення”: “речення із заперечним присудком (як правило), підметом або другорядним членом ” [12, 62]. Йому властиві заперечні часки *не, ні*. У заперечно-стверджувальних реченнях складений дієслівний присудок має дві частки *не* (пор.: *Не диво: тричі борщ солити не годиться* [9, 46]; *Ми не любимо людей не тому, що вони злі: ми вважаємо їх злими, тому що не любимо* [9, 451]). Заперечна часка *ні* нерідко стає префіксом другорядного члена чи підмета (пор.: *Коли б не пияцтво, то ніколи не знала би рабства людина!; Ніхто не може бути щасливим, якщо він не має самоповаги; Ніколи не варто передчасно говорити з дітьми про високі матерії...* [9, 395]). Заперечно-питальне речення містить заперечення і питання. Проте за змістом

воно виражає ввічливе запитання (пор.: *Чи не за правилом: зроби добро й забудь?* [9, 79]).

Заперечні речення співвідносні з судженнями, в яких заперечується зв'язок між суб'єктом і тими його властивостями, що розкриваються в предикаті.

З погляду граматичного в таких реченнях заперечується ознака підмета, виражена в присудку, напр.: *Через дві години я прийшов його поміняти і ніяк не можу знайти. Вартового на посту немає!* [1, 195]; *Навіть не встигла забігти до своєї кімнати, як мене запросили за стіл* [16,118]; *Можеш не хвилюватися щодо Львова – схоже, я застрягла тут довіку* [15, 84]; *Ти більше ніколи не відчуєш болю* [14, 91]; *Він залишився, щоб не залишати її самої...* *Сидів поруч неї, нічого не спитавшись* [17, 91]; заперечна частка стоїть перед складеним прислівниковим присудком – *Їй насправду було дуже недобре, незвично, внутрішньо важко, але то було не смертельно*, звисно [5, 92].

Речення, в яких заперечується ознака, виражена в присудку, називаються загальнозаперечними, а речення, в яких заперечується особа чи об'єкта дії, якась ознака чи обставина (заперечна частка стоїть перед підметом, додатком, означенням або обставиною), називається частковозаперечними. Напр., до загальнозаперечних належать такі речення: - *Його немає... Я була закохана, але не склалося...* [17, 91], а до частковозаперечних – заперечна частка стоїть перед підметом – *Я не жінка... Я дівчина...* [17, 91]; *Виходить, не гроші – пік щастя, а любов і повага в сім'ї* [5,143]; заперечна частка стоїть перед обставиною – *Життя після одруження триває. Можливо, не зразу, через певний час, але все одно починаєш розуміти, що воно (життя) таки прекрасне!* [17, 86]; заперечна частка стоїть перед означенням – *Сховавшись не в оркестрову яму, а проте серед дороги чи доріг...* [5, 167]; *Саме цей, другий етап після розлучення пережив Макс Сторожук, економіст двадцяти шести років, з вищою освітою, з невеличким поки що животиком...* [17, 86]; заперечна частка стоїть перед додатком – *Музика була ненав'язливою, під неї можна було, не помітивши, поглинути кілька тістечок і не одну філіжанку запашного напою* [17, 89].

Заперечне значення розповідних речень створюється за допомогою часток *ні, не*. Перша має фіксоване місце в структурі речення або ж уживається як заперечна відповідь на запитання, в якій конденсується ціле речення, пор.: – *Кави?* – *зукнула з кухні Маруся.* – **Ні**, уже не встигаю. *Па!* [9, 7]; – **Ні**. Так вийшло [9, 13]; **Ні**, це просто Мія! [17, 16].

У частки *не* місце також фіксоване, але інше, ніж у частки *ні*: вона вживається здебільшого в препозиції до дієслова, напр.: – *Яка вже є.* **Не хочу створювати вам дискомфорт** [9, 31]; – **Не поспішай**, будь ласка. *Можливо, це остання наша розмова* [17, 73].

У заперечних реченнях частки *ні, не* часто трапляються разом. Напр.: **Ні, не** домовилися. *Краще до сьогодні. Може, зайдеш до мене? На каву?* [15, 70]; **Не** прийшов. **Ні** за два дні, **ні** за два тижні, **ані** за два місяці [17, 65].

У заперечних реченнях найчастіше трапляється родовий відмінок іменників або займенників. Порівняймо співвідносні заперечні і стверджувальні речення: *Хлопчика не було в будинку* – *Хлопчик був у будинку*; *Дівчинка не пише вірші* – *Дівчинка пише вірші*; **Ні** хмаринки – *Хмаринка*. У заперечних реченнях – родовий відмінок, а в стверджувальних – знахідний або називний.

При незмінних заперечних словах *нема, немає* завжди є родовий відмінок. Речення з цими словами виражають значення теперішнього часу, напр.: **Нема** друзів у нього. **Немає** Василя вдома. Іноді в тому самому реченні є називний відмінок при дієслові *бути* і родовий – при словах *немає* або *нема*, пор.: *Є щастя, немає щастя; Є добро, нема добра; Є дім, немає дому*. Напр.: – **Немає** вороття до старого життя! [17, 78]; **Нема** добра в цій оселі, тому що не люблять тут дітей [15, 268].

Родовий відмінок функціонує в заперечних реченнях, де значення минулого часу передає сполука *не було*, а значення майбутнього часу – сполука *не буде*, напр.: **Не було** щастя; **Не буде** щастя; **Не було** добра; **Не буде** добра; **Не було** дому; **не буде** дому.

Родовий відмінок трапляється у реченнях із заперечними словами *ні* або *ані*, напр.: **Ні** батька, **ні** неньки в нього не було [17, 23]; **Ані** брами, **ані** вікон не

було там [15, 34]. При співвіднесеності родового відмінка в заперечних реченнях і називного у стверджувальних, ми можемо констатувати, що родовий відмінок уживаємо також при перехідних дієсловах із заперечною часткою **не**, при яких без заперечення функціонує знахідний відмінок, пор.: *Дівчина не вирощує квітів – Дівчина вирощує квіти; Він не любить кави – Він любить каву*. При перехідних дієсловах із заперечною часткою **не** широко вживають родового відмінка іменників-назв істот неістот, напр.: **Не** люблю Олени; **Не** люблю солодоці. У реченні – *Це ж наші діти не мають Царства ляльок* [5, 161] – додаток із заперечною часткою узгоджується в родовому відмінку.

Отже, з синтаксичного боку категорія заперечення буває досить різноманітною – це і заперечні слова-речення (*Hi! Ані! Ані-ані!*); безособові односкладні речення із присудками *немає, немає, не треба*; це двоскладні речення із заперечними частками *ні, не*; це різної конструкції речення, в яких заперечення визначається словами на позначення відсутності чогось (*Я відчуваю порожнечу*) тощо.

Література:

1. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману / худож.-оформлювач І. В. Осипов; Фото на обкладинці Сузання Шлеєр. Харків : Фоліо, 2007. 478 с.
2. Баган М.П. Заперечна функція іронічних слововживань у сучасній українській публіцистиці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Лінгвістика”*. Херсон, 2007. Вип.5. С.109–114.
3. Баган М.П. Специфіка фразеологічної реалізації заперечення в українській мові. *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 68–75.
4. Баган М.П. Функціональні параметри лексико-граматичного заперечення в сучасній мові. *Українська мова*. 2010. № 3. С. 11–19.
5. Вайно М. Теплий двір, або Рапсодія струнного квартету : роман у новелах. К. : Факт, 2008. 216 с.
6. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : Підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

7. Вихованець І. Улюблений відмінок заперечних речень. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 47.
8. Дорогоцінна енциклопедія геніальних афоризмів / Укладач О. В. Зав'язкін. Донецьк : ТОВ «БАО», 2010. 608 с.
9. Деркачова О. С. Дім Терези : роман. Брустурів : Дискурсус, 2018. 192 с.
10. Єрмоленко С.І., Каспер І.О. Функціональні параметри лексико-граматичного заперечення в сучасній українській мові. *Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей*. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. Вип. 8. С. 16–19.
11. Єрмоленко С.І., Качмар В.С. Категорія заперечення з естетичного боку в сучасних українських творах. *Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей*. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2020. Вип. 10. С. 19–22.
12. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : Навч. посіб. К. : ВЦ “Академія”, 2009. 264 с.
13. Каспер І.О., Єрмоленко С.І. Заперечення у сучасній українській мові. Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (20-21 квітня 2018 р.). Мелітополь : Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2018. С. 69–72.
14. Лір Є. Підземні ріки течуть. Київ : Вид-во Жупанського, 2018. 160 с.
15. Львів. Кава. Любов : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео. Харків : Книжний Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 272 с.
16. Роздобудько І. Якби. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 256 с.
17. Теплі історії про кохання : збірка оповідань / за ред. Ю. Шутенко. Київ : БрайтСтар Паблішинг, 2017. 136 с.

ЕСТЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ МИЛОЗВУЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Специфіка сучасної української прози на звуковому рівні є предметом аналізу для фоностилістики, яка «вивчає частоту вживання фонем у різних стилях, їх сполучуваність і співвідношення, вибирає з ряду акустико-артикуляторних і лінгвістичних ознак... ті, що здатні створювати звуковий ефект, вмотивований змістом і образністю тексту» [6, с. 31].

Природа фонетичних засобів у лінгвістиці має складний і суперечливий характер. Слухові образи та засоби їх творення кваліфікуються дослідниками по-різному. Фоностилістичні засоби української мови були предметом вивчення І. Білодіда, О. Потебні, Н. Тоцької, І. Франка, В. Чабаненка та інших мовознавців. Учені встановили, що звукосимволізм та фоносемантика спрямовані на пошуки гармонії між звучанням і значенням слова, відповідності між зовнішньою і внутрішньою формою слова. На наш погляд, на особливу увагу заслуговують не лише фонетичні фігури (зокрема, алітерація, асонанс, епіфора та ін.), але й такі засоби милозвучності (евфонії), як чергування прийменників *у – в*, *з – із – зі – зо*, сполучників *і – й – та* тощо.

Загальновідомо, що правильність уживання цих службових частин мови регулюють мовні норми, згідно з якими милозвучність досягається тим, що усувається насамперед збіг голосних, а потім – приголосних. При цьому пауза сприймається як приголосний [9, с. 145]. Евфонію вважають галуззю фоностилістики, що вивчає здатність фонетичної організації мови до мелодійного звучання, створення звукозображення у висловленні відповідно до його змісту й художнього призначення.

Хоча найяскравіше емоційно-експресивний і модальний характер висловлення засобами фоностилістики передається в поезії, проте прозовій мові

також певною мірою властива милозвучність. Для творів сучасних українських письменників характерними є, з одного боку, порушення норм і канонів, а з іншого – індивідуалізація мови та естетизація вислову. Цікавим з цього погляду вважаємо аналіз милозвучності мови сучасної української художньої прози. Мета дослідження – розглянути основні фонетичні засоби сучасної української прозової мови, які, поряд з наданням їй милозвучності, сприяють також і більшій її виразності.

Проаналізовані твори Василя Шкляра свідчать про майже досконале володіння письменником нормами милозвучності. Незначні погрішності в його художньому мовленні трапляються дуже рідко, наприклад: *Пішов із життя мій... товариш, якщо виходити з дати смерті, два роки тому, тобто у сорокавосьмирічному віці* [8, с. 9].

Не менш майстерне володіння евфонічними засобами властиве Юрію Андруховичу. У його творах часто трапляються фоностилістичні прийоми. Наприклад, можемо спостерігати анафору в таких рядках: *Що ця дівчина вміє все – і куди краще за багатьох інших. / Що взяти нараховану винагороду вона не те, щоб забула, а таки не схотіла. / Що всі свої роки (а йому вже цілих двадцять п'ять!) він шукав лише таку...* [1, с. 156] (сполучник *що* повторюється ще на початку трьох наступних рядків). За допомогою анафори письменник акцентує увагу на почуттях героя твору.

Анафора є однією з характерних ознак творів Юрія Іздрика, який загалом нерідко відходить від норм милозвучності зі стилістичною метою, наприклад: *Вона так любить життя – через це на неї так любо дивитися. / Вона вміє говорити (таке трапляється), і вміє слухати (про таке навіть не мріється). / Вона знає ціну словам, вона сама їх складає, майструє – не лише баби базарні базар фільтрують, не лише у фільтраційних таборах проростають Євстахії з Юрійів* [5, с. 193]. У перших двох рядках спостерігається також епіфора: *дивитися, трапляється, мріється*. Гру звуків передають повтори [в] – [ф], [л'], [т], [р]. Продумане чергування наголошених і ненаголошених складів у наведеному уривку створює ефект ритмізованої прози.

У прозі Нікі Нікалео спостерігається тяжіння до вокалізму – письменниця частіше вживає прийменник *у*, сполучник *і* або початкові голосні в словах (навіть там, де це порушує мовну норму), наприклад: *На усіх інших вуличках та провулках її настирно змінювала інша, гірша, дрібніша нова, що за одну – дві морозні зими тріскала, надщерблювалася іпливла* [7, с. 232]. Окремі рядки творів письменниці позначені алітерацією – «повторенням приголосного звука у двох або більше словах» [2, с. 112]: *Мне інтересує поважни, мудри чловек, – пробивалося крізь дзвін посуду і шкварчання чогось, мабуть яєчні, на пательні* [7, с. 244] (у цьому випадку алітерація допомагає створити звукові ефекти, що виникають при приготуванні їжі).

Майстерне володіння фонетичними засобами мови властиве, безперечно, й Оксані Забужко. Письменниця також нерідко вдається до алітерацій. Наприклад, повторення звука [с] відтворює слуховий образ шелестіння й створює ефект сухості розмови (цьому сприяє й звучання шиплячих) у таких рядках: – *Я лагідна й добра, мов виводок сліпих кошенят, – дівчина й справді відчула себе жорстокою, голос її шелестів сухо, ніби заважав у горлі* [4, с. 10]. За допомогою засобів фоностилстики, зокрема алітерації шиплячих у поєднанні зі свистячими та звуками [д], [р], письменниця передає звуки дощу: *Дощ припустив дужче, люди вскакували до кав'ярні радісно збуджені, з мокрим волоссям, вносячи з собою повів свіжости. Дівчині нараз схотілося плакати* [4, с. 12]. В інших рядках спостерігаємо звуконаслідування в поєднанні з асонансом на основі [о] та [у] (створюють, на наш погляд, ефект протяжності, тривалості в часі): *цього вона, правда, ніколи не робила, але сама свідомість такої спромоги, як і достоту безлічі – цілого всесвіту! – інших, котрими можна було бавитися досхочу, сповнювала її всеньку, аж до кінчиків пальців (у пучках починало нетерпляче поколювати) несамовито буйною, шумуючою снагою, і на її гребені вона з гострим криком шубовскала з берегу в річку, негодна довше утримувати в собі безужиточно такого надміру щастя, – з очерету їй підухували дражнячись русалки – ух-ух, солом'яний дух, – і вода скипала довкруги тіла білою піною, ніби од розжареного заліза* [4, с. 276].

Вправно оперує звуковим матеріалом мови Сергій Жадан. Письменник дотримується нормативного вживання сполучників і прийменників, що сприяє легкості прочитання й розуміння його творів. Нерідко його тексти будуються з урахуванням засобів фоностилістики. Наприклад, звукові повтори свистячих і шиплячих у поєднанні з глухими [г], [к], [х] допомагають створити ефект напівсну, передати шепіт, напівчутні звуки: *Вона розпівідала мені це все, а я слухав, засинаючи під її шепіт. Вогняні лисиці спалахували хутром у запаших сутінках, і скрадливі кроки лунали коридором, завмираючи під нашими дверима, а краплі води губилися в її м'якому стриженому волоссі, ніби фазани в грудневих снігах* [3, с. 95].

Отже, милозвучність української мови (природні чергування голосних і приголосних, спрощення в групах приголосних, чергування тощо) служить засобом естетичності, краси художнього твору. Письменники кінця XX – початку XXI століття мають своєрідне бачення естетики мови. У сучасній українській прозі спостерігаємо як майже досконале дотримання норм, так і навмисне повне їх порушення, зумовлене різними причинами – вимогами стилю, темпу, ритму, змістовим наповненням тексту. Милозвучності прозовій мові надають також алітерації, асонанси, анафори та інші художні засоби виразності.

Література:

1. Андрухович Ю. Коханці Юстиції : роман. Чернівці, 2018.
2. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич, 2008.
3. Жадан С. Вона знає всі шлягери цього року. Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років : збірка. Харків, 2010. С. 83–120.
4. Забужко О. Після третього дзвінка вхід до зали забороняється. Оповідання та повісті. Київ, 2017.
5. Іздрик Ю. Таке. Харків, 2010.

6. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилїстика української мови : підручник. Київ, 2003.
7. *Нікалео Н.* Піанїстка. Львів. Кава. Любов : збірка. Харків, 2016. С. 231–267.
8. *Шкляр В.* Троща : роман. Харків, 2018.
9. *Ющук І. П.* Українська мова. Київ, 2004.

Філологічний факультет

Юдакова О.О.

Науковий керівник: Єрмоленко С.І.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТРОП ЯК ВИРАЗНИК ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ПОСТМОДЕРНІСТА ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Творчість Юрія Андруховича вважається епатажною, про нього багато негативного пишуть літературні критики. Щодо мовознавців, то вони схильні аналізувати мовотворчість митця на різних мовних рівнях: фонетичному, лексико-стилістичному, синтаксичному. Ми ж для дослідження послугуємося найбільш поширеним лексичним тропом у його творчості – порівнянням. Для цього ми беремо п'ять різних прозових творів Юрія Андруховича (повість “Рекреації” (1992) [3] – перший прозовий твір автора, роман “Московіада” (1993) [1] – другий роман, “Перверзія” (1996) [2] – третій роман, “Таємниця” (2007) [4] – четвертий автобіографічний роман, а також п'ятий есей “*Carpatholgia cosmophilica* (Спроба фіктивного краєзнавства)” (1997) [5]. *Актуальність* дослідження полягає в тому, що мовотворчість Патріарха нині вивчена широко з літературознавчого погляду, а от щодо мовознавчого, то такі дослідження є поодинокими. Тому *метою* нашого дослідження є визначення естетичного смаку Юрія Андруховича через призму його світосприйняття, який виражається у мовотворчості через найпоширеніший троп – порівняння.

Дослідження порівняння здійснювалося не лише літературознавцями та мовознавцями, а й філософами й психологами. Ми будемо посилалися на такі мовознавчі праці Єрмоленко С., Іщук Г. як «Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича)» [6], а також Єрмоленко С., Пефті В. як «Семантико-стилістична характеристика порівнянь (на матеріалі прози Юрія Андруховича)» [7].

Порівняння – це трохеїчні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших.

В основі порівняння лежать логічні операції виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого, для якого ця ознака є виразнішою.

Ознака у порівняннях може визначатися

1) за кольором, напр.: *з рожевими щічками* [1, 63]; **як** прапор губами [1, 21]; *з ризиком і кров'ю в поті чола* [1, 31]; **наче** задрипаний актор-трагік [1, 55]; **наче** прапор [1, 55]; *блязень блязем – пасма рудого, мов* лисячий хвіст, *волося* [1, 136]; **як** змалював отой, *у чорній панчосі* [1, 146]; **ніби** в калейдоскопі вогні міст [2, 15]; **як** цей вишневий плащ молодой розпусниці [2, 77]; **ніби** з її ж таки срібного люстєрка [2, 86];

2) за формою, напр.: **як** для своєї комплексії [3, 37]; **наче** фарш у доброго кухара [3, 71]; **наче** звитий з тугих м'язів [3, 110]; **ніби** молоді тропічні дерева [1, 16]; **як** не піщинка [1, 45]; **ніби** то двоголовий орел [1, 129]; **мов** кавуни [1, 130]; **ніби** в китайському театрі тіней [1, 137]; **як** мантікора, **ніби** вкрита лускою [2, 74];

3) за розміром, напр.: *з такими довгими вусами* [3, 68]; **як** терносливи [3, 72]; **як** море [3, 75]; **як** велетенський фешенебельний корабель [3, 108]; **наче** ангар посеред великого азійського пустиря [1, 28]; **як** гора [3, 112]; **мов** ріка [3, 112]; **мов** на долоні [1, 86]; **як** пророкували мандрівні цигани і вчені астрологи [1, 115]; **як** фортеця фортець [5, 29]; **як** візерунок на долоні [5, 33]; **наче** з долоні читаючи [2, 19]; **мов** балія [2, 35];

4) за запахом, напр.: **мов** на запах горілки [3, 49]; **мов**, напоїв і почуттів, звана Карпатами [5, 33]; пліснява **як** агресія [2, 65];

5) за слуховим сприйманням, напр.: **як** радісне схвалення [3, 43]; з легким зворушенням у голосі [3, 49]; **як** мавпа папір [3, 76]; **ніби** нічого не чує [3, 82]; **як** недорізани [3, 87]; з придином повторювала гарячим [3, 125]; без особливого брязкоту [1, 9]; по цимбалах [1, 12]; **немов** десяток метрополітенівських щурів [1, 13]; **ніби** дівчата під час купелі здобувають якусь іншу мову [1, 14]; **ніби** видих [1, 16]; гарчали з недосяжної відстані [1, 23]; **наче** григоріанський хорал для пропавших душ [1, 30]; під шум дощу і спів п'яних офіцерів [1, 32]; **як** гукає у скронях [1, 57]; **ніби** двадцять ампірних “Закусочних” злетіло в повітря [1, 71]; **наче** лучник за мить перед пострілом [1, 80]; **мов** постріл [1, 98]; з інтонацією східного пророка [1, 110]; **ніби** слухаємо музику сфер [5, 34]; **немов** заціпило фантастично до самої Венеції [2, 46]; **як** телгіт і лопіт [2, 69]; **як** ревнув наш Перфецький **по-єрихонські**, **ніби** на рідні трембіті, **ніби** чорного ангела під склепінням випустив [2, 69];

6) за якістю, напр.: **як** обісраний [3, 60]; **як** сухій сраці попів [3, 62]; полюдськи [3, 64]; **як** сир у масло, **як** щука в річку [3, 72]; **як** останній “мешканець – плоть від плоті, кров від крові ” [3, 83]; **як** на похороні [3, 84]; **як** чіп [3, 85]; **як** дитина мала уві сні [3, 87]; **як** той коцур [3, 87]; **ніби** приклеєна [3, 88]; повійськовому [3, 95]; **як** фінальний траурний супровід [3, 102]; **як** і той, для гри в карти [3, 102]; **як** сновиди, з глибокої брами [3, 104]; **як** розіп'ятий, чи, точніше, **як** городнє опудало [3, 105]; **як** після гарячки [3, 105]; **як** найвірніший пес [3, 112]; **як** боксер [3, 114]; **мов** камінь [3, 115]; **мов** у сильце [3, 116]; **як** дешеві хлопчики [3, 117]; **як** голих у лазні [3, 120]; **як** останнього в цьому світі притулку [3, 121]; з почуттям праведно виконаного обов'язку [1, 5]; **як** карається в окультизмі негідно вкрадене таємне знання [1, 15]; **як** на страту [1, 16]; **як** віддаються рабині [1, 17]; **мов** пара [1, 17]; **як** сублімація [1, 18]; **як** мачуха [1, 18]; **як** плебс [3, 20]; **як** фронтова смерть від ворожої кулі [1, 20]; **немов** п'яний цирковий акробат [1, 21]; **ніби** ангел [1, 22]; **мов** у цариці Савської [1, 30]; **як** усі дешеві московки [1, 31]; на свіжому повітрі [1, 32]; **ніби** в

борделю [1, 34]; **як** євнух [1, 37]; **як** тарганів [1, 39]; **мов** паскуда [1, 57]; **наче** сердяга випущений з камери тортур [1, 58]; **як** кагебе [1, 71]; **ніби** там уже закордон [1, 72]; **як** поет [1, 73]; **як** світ [1, 73]; **як** натяк згори на нову активізацію [1, 74]; **як** душа пекельна [1, 79]; **як** стара знайома [1, 113]; **як** підданий імперії [1, 116]; правда **як** дишло [1, 132]; **мов** цирк [1, 135]; **мов** японець [2, 10]; **як** молодий чорт [2, 11];

7) за властивістю:

7.1.) смакові: з очима повними пива [1, 31]; набивай її пловом, **як** опудало тирсою [1, 37]; **ніби** я хрін проковтнув [1, 41]; **як** не годовані [1, 106]; головою в картопляному пюре [1, 124]; за давнім святим звичаєм подарувати їй цього печеного лебедя [1, 129]; **як** макаронні вироби [1, 144]; **наче** голодний кіт [2, 19]; **ніби** голодний пес [2, 67];

7.2) рухові: **як** чуйно ступаю в далеку країну [3, 50]; **як** торпеда [3, 64]; **наче** крила [3, 68]; з такою швидкістю, **як** на екрані [3, 102]; **ніби** крилами [3, 104]; **ніби** з країни в країну [1, 5]; **як** вода в ариках [1, 5]; **наче** філіппінський масаж [1, 15]; **мов** коні [1, 17]; **як** обталяпувати брудними струменями з-під коліс рідкісних дощових перехожих [1, 28]; помах сигнальним прапором [1, 29]; **наче** риби [1, 37]; **як** здібний боксер [1, 57]; **наче** фонтан [1, 59]; він скрегоче зубами, **мов** у пеклі [1, 70]; я воюю, **мов** лев [1, 75]; з шаленою швидкістю [1, 91]; вони летять за вітром, **як** листки [1, 111]; **як** у хвилю [1, 113]; **немов** з-над злітної смуги [1, 123]; **немов** підпалені уздовж Володимирсько-Сибірського тракту стовпи [1, 128]; **як** підстрелений [1, 131]; і влітаєш туди, **наче** п'яний анархіст [1, 131]; адже все втікатиме, **як** морський пісок [1, 141]; **немов** камені [2, 13]; **як** риба у воді [2, 15]; **ніби** дракон крилами [2, 52];

7.3) тактильні: **мов** коханці [1, 14]; **наче** з повією [1, 57]; **мов** коханець [1, 58]; **як** почуваються твалтовані [1, 64]; **як** від гадюки [1, 112]; **мов** підстрелений лев [1, 110]; **немов** королева змії [1, 113]; губи мандрували тобою, **наче** лісом [1, 113]; і вкрився білим цвітом, **наче** райський куц [1, 114]; **як** налижиться [2, 25].

У прозі Юрія Андруховича переважають порівняння зорового, далі слухового плану. Серед зорових порівнянь найбільше таких, що вказують на якість порівнювального щодо інших ознак. Слухові відображають музичний слух письменника, любов до хорового, оркестрового виконання музичних творів.

Якщо звернути увагу на ознаку властивості, то привалює в Юрія Андруховича рухова або дієва ознака. Отже, ми можемо констатувати, що Юрій Андрухович веде активний спосіб життя, де переважають не синхронічні, а діахронічні об'єкти (спортивні ігри, подорожі туристичними тропами, відвідування різноманітних конференцій, семінарів тощо).

Окрім сказаного, ми можемо стверджувати, що Юрій Андрухович як митець і особистість є активним (рухова і дієва ознаки порівнянь переважають над іншими ознаками) візуалом (світосприйняття через красиві предмети і реалії), причому великого значення надає *слову*, його дієвим властивостям (*якісні* ознаки порівнянь посідають перше місце серед запропонованих).

У прозі Юрія Андруховича трапляються і слухові образи, які вказують на його гармонію зі світом, любов до класичної музики і мистецтва в цілому.

Література:

1. Андрухович Ю. І. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 152 с.
2. Андрухович Ю. І. Перверзія. Роман. Львів : ВТНЛ-Класика, 2004. 304 с.
3. Андрухович Ю. І. Рекреації. Роман. Львів : ЛА «ПРАМІДА», 2005. 144 с.
4. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману / Худож.-оформлювач І. В. Осипов ; Фото на обкладинці Сузання Шлеєр. Харків : Фоліо, 2007. 478 с.
5. Андрухович Ю. І. Carpatholgia cosmophilica (Спроба фіктивного краєзнавства). *Сучасність*. 1997. № 3. С. 29–34.
6. Єрмоленко С.І., Іщук Г.В. Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича).

Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. Вип. 8. С. 59–61.

7. Єрмоленко С.І., Пефті В.М. Семантико-стилістична характеристика порівнянь (на матеріалі прози Юрія Андруховича). *Мова. Свідомість. Концепт* : зб. наук. статей. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. Вип. 7. С. 33–35.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)

Інститут практичної культурології та арт-менеджменту

Вигівська А.В.

Науковий керівник: Поліщук І.Ю.

ЗНАЧЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА

На сьогодні мистецтво потребує сприяння різноманітних фундації та інститутцій для його успішного функціонування. Серед величезної кількості мистецького продукту без допомоги – інформаційної, організаційної, кураторської, художнику складно знайти свого глядача та вийти на публічний рівень творчості.

Різноманітні мистецькі фонди, об'єднання, арт центри та галереї сприяють комунікації митця з глядачем, а також допомагають митцю в формуванні концепції, документаційній роботі, через систему грандів підтримують фінансово.

Виставки, конкурси та резиденції, котрі проводяться інституціями та фундаціями, мотивують митців до діяльності, формують потужне портфоліо, сприяють професійному зростанню.

Співпраця з інституціями, галереями, тісна робота з кураторами, мистецтвознавцями, юристами, котрі входять в штат подібних установ, дає

художникам змогу зосередитись виключно на власній творчості, не відволікаючись на організаційні процеси.

Мистецькі фундації надають потужну інформаційну підтримку своїм проектам – пости на їх сторінках в соціальних мережах, котрі як правило мають значну кількість підписників, а відповідно охопит, рекламні білборди в місті, а також залучення медіа, а відтак – сюжети на телебаченні, радіо та інформаційних інтернет ресурсах. Навіть участь у колективній виставці чи в конкурсі, без отримання призового місця, при такій інформаційній компанії допомагає в розкритті кожному з учасників та сприяє тому, щоб його ім'я звучало в інформаційному полі.

Мистецькі інституції організовують різноманітні арт резиденції, участь у яких дає змогу художнику попрацювати в нових умовах, у новій країні, розширити своє коло контактів, сприяє культурному обміну, долученням до інших культурних цінностей, презентації себе за кордоном.

Ті фундації, об'єднання, установи, що займаються комерційною діяльністю в галузі мистецтва, мають своє коло колекціонерів, арт дилерів, сформовану спільноту покупців. Художник отримує можливість продавати свої роботи, при цьому, не підлаштовуючись під замовника, адже відбором робіт для продажу, переговорами з колекціонером, просуванням робіт на аукціони, в тому числі зарубіжні, займається саме галерея, даючи змогу митцю суто зосередитись на творчому самовираженні.

Особлива вагомою підтримка мистецьких інституцій стає саме для художників, які займаються актуальним мистецтвом. Новітні, часто гостросоціальні пошуки часто є незрозумілими для широкого кола глядачів. І саме мистецькі організації проводять освітню роботу з населенням, в яку входять лекції, майстер-класи, виставки та artist talk з митцями. Такі дії допомагають зробити актуальне мистецтво, відвідування його виставок, повноправною частиною культурного життя міста та країни. Провідні українські інституції також займаються підготовкою українських павільйонів на найважливіших міжнародних проектах, зокрема, Венеційському бієнале.

Також, окрім аукціонних продажів та участі в масштабних міжнародних проєктів, присвячених сучасному мистецтву, інституції подекуди організовують і персональні чи колективні виставки закордоном наших художників для того, щоб популяризувати українську культуру та мистецтво.

Інституції, незалежно від форми власності, часто стають певним містком між митцями та державою. Маючи статус культурної інституції, такі установи долучаються до державних програм, взаємодіють в Міністерством культури, тощо. Ще однією складовою діяльності мистецьких інституцій часто є дослідницькі платформи, на базі яких і проводиться дослідження.

Інституції важливі як для розвитку художника, так і для розвитку куратора. «Мистецтво, яке в своїй європейській традиції є анархістичною формою діяльності, де-факто існує через інституції. Тобто бути митцем поза інституцією дуже складно. Бути куратором поза інституціями страшенно складно» [1].

В часи існування Радянського Союзу, єдиною інституцією, що серйозно і централізовано опікувалась художниками, була Спілка Художників. Маючи представництво в великих містах країни, Спілка здійснювала керування художнім процесом, розпроділяла державні замовлення, участь у Спілці гарантувала фінансову стабільність і визнання, та іншою стороною була дуже жорстка цензура, яку впроваджувалось на державному рівні, подекуди від митців вимагалось відвертої пропаганди.

По розпаду Радянського Союзу художники отримали свободу творчості, але натомість відсутність будь-якої державної підтримки на тривалий час в умовах економічної та соціальної нестабільності 90-х.

Потужну підтримку сучасному мистецтву, розвитку новацій сприяла робота Фонду Сороса. Це перша іноземна інституція, що почала опікуватись сучасним мистецтвом в Україні. Фонд займався організацією виставок, лекційною діяльністю. Завданням Фонду було залучення українських митців до світового мистецького процесу. В кінці 2000-х років було започатковано першу

державну інституцію, що поєднує практичну та наукову діяльність, об'єднує різні види мистецтва, репрезентує українське актуальне мистецтво в світі.

Згодом, з'явився приватний центр сучасного мистецтва – ПінчукАртЦентр, що сприяє інтеграції українського мистецтва у світовий мистецький простір, організовує престижні міжнародні премії, допомагає розвитку новітніх мистецьких починань.

«З 2008 по 2009 р. в арт-центрі функціонував спеціальний художній простір для проведення невеликих виставок молодих художників. За цей час були показані проекти «Pastime Paradise» Кристини Соломухи (Франція-Україна), «мапа Східної Європи» групи IRWIN (Словенія), «Мистецтво як подарунок» групи Р. Е. П. (Україна) та «Мрійники» групи SOSka (Україна), персональна виставка Кейта Сугіура (Японія). У 2007 та 2009 рр. PinchukArtCentre став офіційним організатором Українського павільйону на 52-й та 53-й Венеційській бієнале з проектами «Поема про внутрішнє море» та «Степи мрійників» відповідно. У 2011 році арт-центр представив виставку Future Generation Art Prize @ Venice — проект-учасник офіційної паралельної програми 54-ї Венеційській бієнале» [2].

Отже, на сьогоднішній день мистецькі інституції відіграють провідну роль у просуванні сучасного мистецтва, надають потужну підтримку митцям, популяризують сучасне мистецтво серед широкого загалу, допомагають його структурованому розвитку.

Література

1. Білодід П. «Мистецтво існує через інституції»: розмова з Єжи Онухом про мистецькі процеси в Україні [електронний ресурс] / П. Білодід. – режим доступу до ресурсу
<https://www.culturepartnership.eu/ua/article/mystetski-protsesy-v-ukraini>
2. PinchukArtCentre [електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу:
<https://web.archive.org/web/2014058010223/http://visitkiev.ua/place/20>

ХРЕСТ – ОСНОВНИЙ САКРАЛЬНО-ЛАПІДАРНИЙ ПРЕДМЕТ СТАВРОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

(The cross is the main sacral-lapidary object of staurography science)

Актуальність теми. Дефіцит ставрографічних та історико-археологічних досліджень, брак достатньої кількості мистецтвознавчих розвідок христів (крижів) обумовили пошук, аналіз і вивчення наявних опублікованих матеріалів, які їх аналізують. Отже, недостатня теоретико-практична розробленість христів (крижів) як ключових символів зумовили обрання теми наукового дослідження: «Хрест – основний сакральний-лапідарний предмет ставрографічної науки».

Метою дослідження є аналіз сакральний-лапідарного символу ставрографії – хреста (крижа).

Об'єктом дослідження є головний символ християнства – хрест (криж).

Предмет дослідження – типологія христів (крижів).

Практичне значення дослідження. Окремим різновидом наукових розвідок із ставрографії є об'ємні хрести, які використовуються під час церковної служби: виносні, на престольні тощо; хрести, котрі носили на грудях: натільні й наперсні [5].

Ставрографія широко застосовує різноманітні наукові методи моніторингу з археології, історії, джерелознавства, етнографії, епіграфіки, металознавства, палеографії та ін. Мистецтвознавчий сенс ставрографії досліджує площину художнього стилю, особливостей іконографії різних типів христів [3, 4]. На території нинішньої України особливим є Крим, де християнство і натільні хрести з'явилися ще у V–VI століттях, через вплив Візантії. На інших землях України – майже на п'ятсот років пізніше, а саме – у добу Київської Русі.

Натільний хрест – це ознака приналежності до християнства. На хресті був розіп'ятий Ісус Христос. І це є символ віри для християн, але носіння натільного хреста не було обов'язковим та довготривалим. В Україні лише на початку XVII століття прийняли обов'язковим носіння хреста, на вимогу патріарха Філарета. Також не існувало і якихось суворих законів щодо розташування та оздоблення хреста. Але крижі інколи розкривають фантастичні епізоди нашої історичної спадщини. Зазначимо, що за візантійським законом не евентуально було погребати з натільними хрестами [1]. Найчастіше, їх передавали у патримоніум – від батька до сина, від матері до доньки. Тому у могилах хрестів – одиниці, частіше всього їх знаходять на території поселень, в культурному пласті. Втрачали хрестики дуже просто – пошкодився чи обірвався шнур, на котрому носили ще й ладанку, іконку, слізник (маленьку пляшечку зі слізьми «плачущих» образів).

Зазначимо, що хрести були різнотипними, наприклад, це хрести-мощовики або так званні хрести-енколпіони [1]. Носили їх поверх одягу – як правило, заможні люди, щоб себе вберегти від нечистої сили чи зурочення. Він складався з двох частин, у середині нього, у заглибленні, зберігалася частка святих мощей. Ще розрізняли наперсні або нагрудні хрести, які носили пресвітери [1]. Також не були позбавлені цього зображення грецька і римська релігії: так, наприклад, нерідко спостерігаємо знак хреста, відображений у образах Богів: Діоніса, Аполлона, Деметри [2].

Таким чином, головний символ християнства має велике число різновидів. Розглянута еволюція хреста у вітчизняних та зарубіжних ставрографічних звичаях на прикладі лише деяких його різновидів дає нам можливість доторкнутися до зовнішнього боку ставрографічної традиції і частково розглянути типологізм хреста (крижа). На умовних курганах хрести лишаються складовим елементом нашого духовного спадку і є цінними складовими сакраментально-лапідарного мистецтва, а для науковців-дослідників – основною часткою всеукраїнської ставрології.

Література:

1. Академічний електронний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua>.
2. Абрамович Д.І. Києво-Печерський патерик / Дмитро Абрамович. – Київ: Час, 1991. – 278 с.
3. Векленко В.О. Ставрографічні матеріали з с. Липці Харківської області: презентація комплексу / В.О. Векленко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – 2012. – №21.
4. Векленко В.О. Середньовічні натільні хрести з Ігреньського півострову / В. О. Векленко, О.І. Мігульов. // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. – 2010.
5. Гнутова С.В. Становлення місцевих типів в новгородської металопластики XIV століття / С. В. Гнутова. // Давньоруська скульптура: Проблеми і атрибуції. – 1993. – №2. – С. 47–66.
6. Diane le Berrurier. Icons from the deep / Diane le Berrurier. // Archaeology. – 1988. – С. 21–27.

Кафедра мистецтвознавчої експертизи

Робулець О.М.

Науковий керівник: Солярська І.О.

ВПЛИВ ВІДЕНСЬКОГО СЕЦЕСІОНУ НА ТВОРЧІСТЬ ОЛЕНИ КУЛЬЧИЦЬКОЇ

На даний момент вплив віденського сецесіону на українське мистецтво широко вивчається вітчизняними науковцями. До аналіз українського сецесіону зверталися в своїх працях відомі українські та зарубіжні мистецтвознавці: Бірюлов Ю., Жук І., Кравченко Я., Авдєєва В., Бирюков Н., Горюнов В.

Дослідження опирається на аналіз творчості та досягнень Кульчицької Олени Львівни, як представниці західноукраїнського сецесіону. І загалом, як унікальний і багатогранний феномен українського мистецтва першої половини ХХ ст.

У другій половині ХІХ століття – початку ХХ століття в Європі склалися всі умови для появи абсолютно нового стилю, що отримав назву модерн. Його основними рисами вважається балансування між реалізмом і умовністю, або прагнення їх з'єднати в одне ціле. Поява модерну відповідала загальносвітовим прагненням до змін, і яскраво проявилася на рубежі століть. Витоки модерну слід шукати в готиці, маньєризмі, символізмі, романтизмі і ін.

В епоху модерну в різних країнах формуються численні архітектурні школи, які мають свої специфічні риси. У Австрії з'являється «Сецесіон» (в пер. – догляд), творцями якого стали молоді художники, які вирішили порвати з традиціями мистецтва попередніх поколінь.

Відень був не тільки центром генерації ідей, а й місцем зустрічей, контактів різних напрямків. У полеміці складалася нова естетична культура, що прагнула відокремитися не тільки від офіційної культури, а й від буржуазного раціоналізму і буржуазної етики. Одним із них і був рух так званого стилю «сецесіон». Інакше відомий як модерн. Відень є центром австрійського модерну. Закономірно, мова піде про його вплив на формування мережі художньо-промислових шкіл на теренах Галичини в другій половині ХХ ст. А саме, про одну із найдавніших у Галичні, Львівську художньо-промислову школу.

У той час, в Україні не було належної системи художньої освіти, Віденська академія образотворчих мистецтв представляла собою заклад з осередком діячів українського мистецтва. Він є одним із найстаріших та найпрестижніших навчальних закладів Європи, заснований у 1692 році. На сьогодні недостатньо висвітлені матеріали, які стосуються діяльності академії та її окремих митців. До питань творчої діяльності вихованців Віденської академії мистецтв зверталися такі науковці як П. Білецький, Г. Дергачова, Л.

Колесник, Л. Купчинська. М. Левицька, Н. Кривець, С. Малець, В. Овсійчук та ін. Дослідники аналізували творчі доробки митців кінця XVIII- початку XIX століть на фоні соціально-духовного життя даного періоду.

Дослідниця Л. Купчицька, яка досліджувала творчість митців Закарпаття, що навчалися у Віденській академії, зазначає, що в архівних документах академії містяться дані, які свідчать, що там навчалось чимало вихідців із Закарпаття. Вони намагалися втілювати здобутки та інновації європейського мистецтва у власній творчості. Для українських художників-студентів навчання в Академії дало пласт знань, необхідних для різних жанрів образотворчого мистецтва, які вони потім спрямували в русло національного та духовно-естетичного життя України.

До таких студентів відноситься і Кульчицька Олена Львівна. Що є унікальним представником феномену українського мистецтва першої половини XX ст. В той час коли жінки з вищою художньою освітою були крайньою рідкістю, вона стала першою жінкою художником у Галичині. Але це не головне досягнення О. Кульчицької. Її творчість вражає різноманітністю і обсягом спадщини, яку вона залишила: олійний живопис, акварель, різні види станкової графіки, книжкова графіка, художнє ткацтво, проектування меблів, моделювання одягу, ескізи для кераміки, роботи на емалі та по металу, скульптура. І в кожному з цих напрямків образотворчого мистецтва вона досягла успіху.

На початку XX ст. на терені цілої Європи відбувалися докорінні зміни у сфері графічних мистецтв. Саме естетика модерну з її замилюванням до витонченої інтимності мистецького вислову і старовинних технік, пробудила хвилю загального зацікавлення до графіки Кульчитської. Яка віділилися своєю інтерпретацією фольклорних мотивів початку першої пол. XX ст. Відображаючи зміну кількох етапів — від реалістичних пошуків, згодом експериментів і новацій модернізму до становлення національного бачення у своїх творах. На матеріалі її графічної спадщини можна відстежити складну динаміку трансформацій у формально-образному мисленні українських

художників, які намагалися через індивідуальний вислів зберігати свою національно-культурну ідентичність.

Література:

1. Волошин Л. Із плеяди творців українського модерну: Олена Кульчицька / Л. Волошин // Галицька Брама. – 2007 (вересень-жовтень). – № 9–10.
2. В'юник А. Олена Кульчицька / А. В'юник. — К.: Мистецтво, 1969.
3. Купчинська Л. О. Віденська академія образотворчих мистецтв і художники Закарпаття XIX ст. Художня культура. Актуальні проблеми, Вип. 12. – 2016. – С. 122–134.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Факультет біотехнології і біотехніки

Ладановська Д.О.

Науковий керівник: Волянчук Н.Ю.

ПРОБЛЕМАТИКА ЕСТЕТИКИ БУТТЯ ЛЮДИНИ У КУЛЬТУРІ

Естетичне переживання є вихідним пунктом побудови естетичного сприйняття світу. Для будь-якої картини світу важливе чуття цілісного сприйняття реальності [1]. Втім, наукова картина світу вимагає до того ж раціональних експлікацій цієї вихідної інтуїції, без яких неможливо уявити наукову картину світу.

Мета роботи. Метою та вагомим підґрунтям дослідження виступає нова антропологічна проблематика, яка, відповідно, вимагає нової методологічної парадигми щодо аналізу і розуміння філософсько-естетичних процесів і напрямів як в Україні, так і за її межами.

Для досягнення мети роботи використовувалися такі загальнонаукові

методи: аналіз; індукція; дедукція; порівняння; моделювання.

Результати та їх обговорення. В історії культури мистецтва (у новоєвропейському розумінні цього слова, адже в античності і у середні віки під мистецтвами розуміли практично всі науки і багато ремесел) виникли ніби не лише для виразу прекрасного або задоволення естетичної потреби людини [2]. На думку В.В. Бичкова [3, 159], вони були перш за все зорієнтовані на сакральну-культові дії та утилітарно практичну діяльність; на їхню реалізацію, але при цьому інтуїтивно акцент робився саме на їхній естетичній (художній) сутності. Вже у глибоку давнину відчували, а з часів грецької класики і розуміли, що краса, прекрасне, ритміка, образність тощо, тобто всі специфічні особливості художньої мови мистецтва, приносили людям задоволення, виводили їх на якийсь більш високий рівень буття і тим самим полегшували ту чи іншу діяльність, залучали людей до культових дій, обрядів, розвивали в них бажання якогось іншого, ніж звичайного, більш високого життя.

У руслі дискусій щодо природи та сутності естетичного, які тривають досить довго, постійно виникає проблема вибору вихідного пункту, тієї точки відліку, яка була б початком фундаментального вивчення цього феномена. Сам термін “естетичне” вживається одночасно в різних значеннях: по-перше, для позначення особливого ціннісного ставлення людини до дійсності, зокрема естетичної діяльності, естетичного спілкування; по-друге, для позначення здатності до суб’єктно-об’єктної взаємодії в процесах сприйняття, а отже естетичних поглядів, ідеалів, теорій; по-третє, цей термін найбільш точно вказує на характер переживань прекрасного, високого, низького, трагічного, комічного і т.п [4]. Однак зазначений перелік не вичерпується ані конкретною констатацією, ані узагальнюючими формуваннями. Естетичне за своєю природою належить до “універсалій”, з яких виводяться всі інші категорії.

Мистецтво – головний, але далеко не єдиний носій естетичного в культурі. Естетичне практично охоплює тією чи іншою мірою всі феномени культури, більше того, естетичне начало пронизує всю цивілізацію, тобто є супутнім фактично будь-якій діяльності людини [5]. Перш за все, можна

вказати на ігровий принцип як на найбільш загальний для всіх сфер культури. Спеціальне дослідження ігрового начала в культурі було здійснене Й. Гейзінгою [6]. Те, що справжня гра має тісний зв'язок з естетичним, здається очевидним, адже гра, перш за все, неутилітарна і приносить і її учасникам, і її глядачам задоволення. І можна припустити, що гра і виникла з об'єктивної необхідності задоволення естетичної потреби людини, хоча й осмислювалася довгий час по-різному.

Вищезазначене свідчить про те, що окрім сфери мистецтва, варто, на нашу думку, до царини естетичного віднести ще значну частину культури, а точніше цілі її виміри. Йдеться про ігровий вимір культури, символічний її характер, сакральні форми культури тощо.

Якщо ми візьмемо функцію вираження, то теж побачимо, що вся культура пронизана ним, адже без символізації, комунікації, без передачі сенсу, без тих чи інших способів семантизації, перетворення культура, та й цивілізація в цілому немислимі.

Висновки. Естетика потребує сьогодні концептуального самовизначення. Прослідковується своєрідна реакція на сучасну культурно-історичну ситуацію, де з позицій плюралізму, толерантності, діалогічності, розширюється поле досліджень естетики з урахуванням всього того, що надбано світовою філософсько-естетичною думкою. В сучасній західноєвропейській філософії, естетика та мистецтво повною мірою складають проблематику філософської антропології як світоглядної орієнтації та переорієнтації на все позитивне та цінніше, що напрацьовано впродовж століття.

Література:

1. Чувство эстетическое // Эстетика: Словарь. – М.: Политиздат, 1989. – С. 423
2. Федотова В.Г. Практическое и духовное освоение действительности. – М.: Наука, 1991. – С. 78.
3. Бычков В.В. Эстетика. – М.: Гарадарики, 2002.
4. Адорно Т. Теория эстетики. – К.: Основы, 2002.

5. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании человека // Шиллер Ф. Собр. соч.: В 7 т. – Т. 6. – М.: Художественная литература, 1957. – С. 251-358.
6. Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня. – М.: Издательская группа «Прогресс», Прогресс Академия», 1992.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

Лазоревич І. Р.

Науковий керівник: Бродецький О.Є.

САКРАЛЬНІ ВІЗІЇ У ТВОРЧОСТІ ХРИСТІ ВЕНГРИНЮК

З початку минулого століття сакральне більше не являється суто релігійним явищем, а постає цілісною категорією багатьох гуманітарних наук. Однак, коли мова заходить про сакральне, ми все ще уявляємо собі щось, що не належить до буденного: що є абсолютом, містикою, ірраціональністю. А твори мистецтва – це завжди важлива складова будь-якої духовності. Чим ж є поезія ХХІ століття? Безперечно, в першу чергу це складне філософсько-естетичне явище, сповнене стильових пошуків і ускладнених символів. І так склалося історично, що найбагатшим джерелом символів для митця була і є Біблія, християнська сакральність та християнська традиція. Український письменник Андрій Тужиков, описуючи сучасну поезію дуже влучно зазначає, що «сучасна поезія – це гра метафор і асоціацій. Це процес, у якому слова мають здивуватися, що опинилися поруч» [6, с. 90].

Цікавим для вивчення є пошук сакрального у творчості Христі Венгρινюк. Христя Венгρινюк – українська письменниця, художниця, літературознавиця та драматург. Співзасновниця дитячого видавництва «Чорні Вівці». Одна з найцікавіших постатей сучасної української літератури, авторка численних праць, статей, поетичних та прозових книг.

З усього спектру робіт Христі, цікавим є роман «Хутір Америка». Дія роману відбувається у віддаленому Буковинському селі. Мова роману – унікальна, адже у прагненні до автентики авторка намагалася зберегти буковинську говірку, осучаснивши її суржилом:

- А шо з неу є? – заголосила Кіциха.
- Болєзнь...
- Яка?
- Гріхи. От вся наша болєзнь людська. [3, с. 121].

Книга про наше сприйняття і про те, що світ такий, яким ми його бачимо. І це справді так, адже у книжці є і відлюдник, і чернець і неосягнені для нас знання про світ. Життя персонажів описане повністю, не потрібно гадати над тим, що сталося з любов'ю баби Катріни і діда Івана, що сталося з Кіцою та Тарасом. За своїм сюжетом Хутір Америка перегукується і з «Тінями забутих предків» і з «Мертвими душами».

Авторка переміщує своїх персонажів на край світу – буковинський хутір, що носить назву «Америка». В цій книзі все має свій порядок і своє місце: і Бог, і любов, і пошуки прихованих авторкою сенсів.

- А про Бога? Що тобі відомо про Бога?
- Або нічого, або дуже-дуже мало. Тут просто таке місце, де Бога можна знайти [3, с. 111].

В рамках нашого дослідження цікавим є і персонаж філософа. Попри його екзистенційні пошуки персонаж часто рефлексує над буденними, повсякденними та побутовими питаннями, вживається з незнайомою жінкою, яка втратила пам'ять. Таким чином авторка провела дидактичну лінію між мирським та священним. Адже, як написав Мірча Еліаде: «Священне і мирське – це два способи буття у світі, дві екзистенційні ситуації, які людина розвиває впродовж усієї історії» [5, с. 10].

Наступна книга, яка цікава для розгляду – «Довгі очі» – двомовна збірка поезій письменниці, що є результатом творчого тандему з польською письменницею Анетою Камінською. У збірці можна помітити, як авторка стає

дорослою: не просто лірично-ніжною а такою, яка прагне більшого, трансцендентного:

«...Колись на Спаса востаннє заговорив до мене

І пішов по воді, як йдуть лише ті, що страху не мають...» [4, с. 36].

Також автора сакралізує реальність і створює немов паралельний світ, до якого прагне втекти з буденності, бачити межі з світом земним і небесним:

«Але і над тобою є Бог, який попіклується про Вас...

І тобі пощастило більше, ніж Йому,

Бо Він, піднявши очі, не може помолитися

Ані Господу, ані небу...

Бо озонові діри і байдужі комети

Нагадують йому,

Що Він –

Єдиний» [4, с. 78].

«Народжуватися та помирати взутими» – чергова книга авторки, яку умовно можна поділити на три частини: в одній авторка пише про безсоння, потім зачіпає тонкі грані шизофренії, далі – про депресію. Окрім непрямих згадок про ці хвороби Христя демонструє своє бачення того, як їх можна подолати. А тексти у книзі – про пошук Бога, істини та любові наскрізь просякнуті сакральними смислами. Наприклад, у оповіданні «Про Бога і любов» Христя намагається визначити, що таке любов (в тому числі і любов до Бога любов Божа) і як її досягнути:

«Господи, чого ти так мучиш мене? Хіба я заслужив? Мені вже не треба цієї любові, коли вона така важка, що лиш тягне мене до землі, роблячи старцем замолоду....» [1, с. 17].

«Про мого білого старого качура» остання станом на сьогодні збірка поезій, де авторка продовжує шукати Істину, Бог ата любов:

«А що б на те Бог,

Якби ми пішли в ковчег Ноя разом?» – запитує.

Лиш у любові є сенс,

А в іншому –
Сенсу нема», –
Кажу і сідаю поряд [2, с. 29].

Качур у Христі наскрізь пронизаний сакральними сенсами, а вся книга апелює до християнської мудрості. Сама письменниця вважає цю збірку найважливішим її текстом.

На шостий день Бог втомився
І хотів перепочити.
Ми на шостий день замріяли відчинити бодай вікно,
Але досі дихали одне в одного:
З дзьоба в рот,
З роба в дзьоб [2, с. 22].

Це – найкоротша книга авторки, який вона писала найдовше – на народження цієї книги у Христі пішло вісім років.

У висновку зазначимо, що сакральне – яскраво проявляється в тих жанрах, які є близькими до релігійних сфер і реалізується в змістових компонентах тексту як бажання досягнути незвідане, небесне, трансцендентне. Творчість Христі Венгриянок у цьому контексті унікальна саме тим, що в неї сакральне проявляється як таке, що розглядається на рівні земному, ціннісному, як таке, що одночасно присутнє в святості і в буденності. Аналізуючи творчість письменниці ми можемо сміливо стверджувати про її високий духовний та художній потенціал та цікаву манеру письма.

Література:

1. Венгриянок Х. Народжуватись та помирати взутими [текст]: оповідання / Христия Венгриянок. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. – 128 с.
2. Венгриянок Х. Про мого білого старого качура: поезія/ Христия Венгриянок. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2019. – 40 с.
3. Венгриянок Х. Хутір Америка. Роман/ Х. Венгриянок – Чернівці: Книги – ХХІ, 2013. – 208 с.

4. Венгринюк Х. Довгі очі. Поезії/ Х. Венгринюк – Чернівці: Книги – ХХІ, 2013. – 120 с.
5. Еліаде М. Священне і мирське / Мірча Еліаде / пер. з нім. Г. Кьорян // Мефістофель і андрогін / Мірча Еліаде. – К.: Основи, 2001. – С. 7– 116
6. Тужиков А. Ще одна цегла в стіні/ Андрій Тужиков. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2016. – 112 с.

**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Грігоріаді С.

Науковий керівник: Забара М.В.

**ТАНЦЮВАЛЬНА ВИРАЗНІСТЬ І ПРИНЦИПИ ТЕАТРАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ В ІСТОРІЇ БАЛЕТУ**

Сучасний балет – складне явище, яке по-справжньому «оживає» лише в синтезі драматичного, музичного і хореографічного мистецтв. Справжня магія театру починається, коли всі елементи образно-хореографічної виразності сходяться в акторській грі танцівника. І справа не тільки в артистичній індивідуальності (як часто говорять). Змістовне наповнення конкретного хореографічного спектаклю залежить від естетичних «закулісних» настанов артистів, від потенціалу акторської майстерності танцівників.

Мета дослідження – окреслити сутність танцювальної виразності в історії балету у зв'язку з принципами театральної педагогіки (зокрема, з розвитком акторської майстерності в хореографії).

З головною специфікою пластично-образного потенціалу людського тіла (основного виражального інструменту хореографії) пов'язано тяжіння класичної балетної педагогіки до суворого «виховання тіла». Водночас під час щоденного тренажу танцівник часто вихолощується емоційно, артистизм

згасає, з'являється сценічна «холодність». Тобто важливо постійно дбати про змістовну гру. У сучасних хореографічно-методичних системах ігровий компонент вважається одним з невід'ємних складових елементів навчання мистецтву танцю. Невипадково грою у повному сенсі слова та однією з найдосконаліших її форм називав танець відомий нідерландський історик культури, автор монографії «Homo Ludens» Йоганн Гейзінга [6, 233].

Задля усвідомлення змісту та історично-естетичних форм акторської гри в балетному театрі важливо розглянути таке дотичне поняття, як *танцювальна виразність*. Зазвичай термін розглядається у зв'язку з експресією та емоційністю у балеті. Водночас специфіка танцю потребує виявлення семантичних особливостей, адже *акторська майстерність* у балетній педагогіці зростає з сутнісного усвідомлення саме танцювальної виразності.

Танцювальну виразність по-різному в історії хореографії характеризували видатні балетмейстери і педагоги. Витоки артистичної виразності танцівників традиційно пов'язуються з фольклором, естетика якого передбачала максимально зрозуміле глядачам донесення семантики танцю. Згодом професіоналізація сценічного танцю вимагала звернення до серйозного драматичного змісту хореографічних вистав, ідею синтезу драматичної і танцювальної дії яких започаткували видатні французькі балетмейстери – Жан Жорж Новерр і Шарль Луї Дідло – вони вимагали від танцівників висловлювання думок та почуттів за допомогою сценічного руху.

У російській школі балету (друга половина XIX століття) принципово важливе значення виражальних танцювальних здібностей артиста підкреслював балетмейстер В. Тихомиров. Він виділяв два основні фактори в оволодінні мистецтвом класичної хореографії: техніку мистецтва та художню виразність. Інший відомий педагог, О. Горський вважав за доцільне виховувати артистичність і художню експресивність одночасно, підкреслював думку, що технічне вдосконалення хореографа має сприяти танцювальній виразності.

На початку XX століття засновниця теорії російського класичного балету (згодом – і радянського) Агриппіна Яківна Ваганова визначала танцювальну

виразність як результат технічної досконалості, повної координації рухів танцівника, наповненого натхнення і артистичним настроєм. Її методика класичного танцю вважається науково-обґрунтованою, з численними завданнями на техніку (виховання фізичного апарату, професійної форми тіла, досягнення повної координації рухів, засвоєння хореографічної лексики), з вправами на втілення художнього образу. «Досягнення у танцювальному екзерсисі повної координації усіх рухів людського тіла змушує надалі надихати рух думкою, настроєм, тобто надавати їм ту виразність, яка називається артистичністю», – з фундаментальної праці «Основи класичного танцю» [1, 13].

Ще один відомий представник московської балетної школи М. Тарасов теж вимагав від вихованців художньої, пластично осмисленої танцювальної лексики, вважав, що технічна складова танцювального руху і виразність – нероздільні критерії майстерності танцівника, що в ідеалі мають перебувати у гармонійному синтезі з образним наповненням хореографічної вистави. За М. І. Тарасовим, процес освоєння танцювальної лексики має відбуватися паралельно з вихованням виразності рухів як засобів вираження почуттів і думок: «Навіть найпростіший *battement* треба виконувати під час уроку художньо, тобто пластично та осмислено» [5, 20]. Основу танцювальної виразності М. І. Тарасов вбачав у трактуванні хореографічної пози як пластичної емоції, візуалізованого яскравого прояву почуттів. З метою виховання танцювальної виразності педагог мотивував своїх учнів до досягнення жестиальності як особливого внутрішнього психофізіологічного стану, що супроводжує виконання танцювального руху. Прояв жестиальності у поєднанні з індивідуальним «пластичним тембром» (засобом реалізації творчих установок) створює ефект виразного танцю.

Науковий напрям системи К. С. Станіславського отримав в балетній педагогіці загальнонауковий визнаний статус. Автор вважав, що танцювальна виразність артиста балету безпосередньо залежить від розвитку акторських навичок. Психологічне занурення у світ персонажа видатний режисер пов'язував зі справжньою акторською майстерністю [4]. Однак, педагог

відзначав, що у хореографічній виставі це нівелюється необхідністю через точне виконання танцювальних рухів і може мати опосередкований зв'язок з художнім танцювальним образом. Тобто аналітичне осмислення акторської майстерності у хореографії відбувається з урахуванням її специфіки.

Сучасні дослідники (початок ХХІ століття) на новому етапі теж розглядають танцювальну виразність як наукове поняття в більш широкому контексті. Зокрема, у статті російських авторів, І. Дімури та Д. Макарової, «Танцювальна виразність артистів балету: до питання про дефініції» [2], основна увага присвячена особливостям створення художнього образу у балетній виставі, розглядається явище танцювальної виразності, автори апелюють до різноманітних чинників. Оцінка має відбуватися шляхом синтетичного аналізу психофізичних даних танцівника, враховуючи естетику танцювального руху, точність виконання хореографічного тексту, музичність і вміння втілювати художній образ засобами танцю. Художньо виразним може вважатися те, що ефективно втілює внутрішній зміст (образи персонажів, настрої, переживання, враження, відчуття тощо) і загальну художню ідею за допомогою балетної класичної техніки. Пропонується широкий перелік хореографічних засобів виразності (пластика тіла, танцювальний рух-дія, танцювальна поза, танцювальний жест, динаміка пластики, музично-пластичний ритм, просторова амплітуда виконання руху тощо), які за умов сценічної реальності виконують певні знакові функції, а також акцентують суб'єктивність танцювальної виразності.

Важко не погодитись із твердженням І. Дімури та Д. Макарової щодо значення музики, адже танцівник «знаходить опору і імпульс для свого натхнення, народження виразного за формою і внутрішнім наповненням руху» [2, 25]. На прикладі балетної хореографії Джорджа Баланчіна розкривається ідея музичного змісту хореографічної вистави, візуалізації музичної складової та симфонізації танцю. Поняття танцювальної виразності виявляється нерозривно пов'язаним із хореографічним втіленням музичного тексту, що

знаходить прояв у задіянні танцівником психоемоційних компонентів музичної мови під час створення достовірного хореографічного образу.

Грунтовним і аргументованим в плані осмислення змісту та форми акторської майстерності в хореографії видається концепція Є. Навіславської [3]. Дослідник запропонувала власну методичну систему оволодіння акторською грою з усвідомленням танцівником причинно-наслідкових зв'язків задуму та руху. Ефективність методики пов'язана із залученням різноманітних акторських шкіл і напрямів, не лише російських, а й відомих західних балетно-театральних експериментальних течій. У єдине ціле інтегруються: система К. С. Станіславського, біомеханіка В. Е. Мейєрхольда, практика аналізу Рудольфа Лабана, техніка реліз, техніка актора Михайла Чехова, пластичний тренінг Еудженіо Барба, класичний танець народів Сходу, гімнастика Етьєна Декру, принципи «лабораторії» Єжи Гротовського. У центрі – синтез руху та думки танцівника, об'єднані емоційно та музично. Є. Навіславська переконливо аргументує доцільність використання усіх систем в підготовці танцівника.

Отже, методичні принципи балетної педагогіки у різні періоди спрямовувалися на розвиток образної виразності танцівника, формувалася ідея розвитку акторської майстерності, прикінцева мета – формування добре «вихованого тіла» шляхом вивільнення емоційної складової, з використанням руху як імпульсу до вираження образно-емоційних чуттів. Виконавцю (педагогу, балетмейстеру) необхідно будувати власну театральну систему. Враховуючи, що танцювальна виразність починається з усвідомлення психології художнього образу, уся хореографічна пластика, відтворена тілом, має бути інструментом танцівника задля досягнення головної мети – творення переконливого хореографічного образу на балетній сцені.

Література:

1. Ваганова А. Я. Основы классического танца. Санкт-Петербург : Лань, 2000. 192 с.

2. Димура И. Н., Макарова Д. С. Танцевальная выразительность артистов балета: к вопросу о дефинициях // Вестник Академии русского балета им. А. Я. Вагановой. 2016. Вып. 4 (45). С. 20–30.
3. Навиславская Е. Е. Актерское мастерство и пластическая выразительность в хореографии // Труды Санкт-Петербургского государственного института культуры. 2013. Вып. 200. С. 104–111.
4. Станиславский К. С. Работа актера над собой: дневник ученика: Ч. 1, 2. Москва: Искусство, 1951. 666 с.
5. Тарасов Н. И. Классический танец. Школа мужского исполнительства. Москва: Искусство, 1981. 479 с.
6. Хейзинга Й. Homo Ludens. Человек играющий. Санкт-Петербург: Азбука, 2019. 400 с.

Факультет психології

Мухойд Я.О.

Науковий керівник: Коннов О.Ф.

ЕСТЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: ОБДАРОВАНІСТЬ, ПОКЛИКАННЯ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМ

Сьогодні ми творимо історію. Саме тому я хочу звернути увагу на важливість становлення сучасної естетики, адже ми опинились на зламі століть, зламі ідейності, смаків та упереджень. Постійно спостерігаємо, як, наприклад, дітлахи не розділяють поглядів старших, або ж, як молодим потрібно вчити своїх батьків користуватись елементарними приладами, або ж, найяскравіший приклад, коли старше покоління хоче бути на рівні з підлітками, знімаючи різні відео, слідкуючи за трендами та підкоряючись ним.

Вивчаючи цю тему, досить складно знайти опорний матеріал та вчених, котрі вивчали це питання. Причини будуть висвітлені нижче, але слід зауважити, що В.В. Бичков зробив важливий внесок в опис ситуації різних наук на зламі тисячоліть, застарілі ж підручники з естетики демонструють

реальний занепад даної науки. Отже, пропоную розглянути тему більш детально.

Вважаю, що зміна століття внесла свої корективи в розвиток сучасних наук, розмила кордони, відсікла «застарілі» закони, назвавши їх неприйнятними та не актуальними для нового покоління, й звісно, змінила світосприйняття. Такою є одна з найглобальніших тенденцій нашого часу – проста констатація факту – оцінки нині не показник, та й сенс їх невагомий. Саме тому сучасним дослідникам передусім варто було би створити нову систему категорій естетики, яка відповідає всім новітнім змінам та запитами. Визначити поняття мистецтва, розмежувати естетику, філософію, релігію, педагогіку тощо. Тут ми можемо перейти до наступної важливої проблеми: хто буде цим займатись? [2, 46]

Отже, питання залишається відкритим, оскільки ми не маємо достатньої кількості професіоналів. Багатьом відомо, що естетика в новітньому сенсі не вважається наукою, скоріш певним світоглядом, способом життя та мислення. Адже для того, щоб добре в ній розбиратися, потрібен певний «дар» особливого бачення, вроджена тяга до естетичного досвіду, розвинутий смак та великий багаж знань з різних, проте здебільшого гуманітарних наук [1]. Особисто я думаю, що естетиком не стають, їм народжуються. Історично так склалося, що через кризу та недостатню кількість обізнаних людей, звання доктора, професора, кандидата наук тощо присвоювали не завжди тим особам, які дійсно розуміються на науці.

Моя думка полягає у тому, що необхідні грамотні та віддані люди, котрі зможуть встановити певні канони, коректно їх сформулювати та делегувати певні завдання помічникам, які допоможуть інтегрувати естетику як науку в сучасні реалії [3, 189]. Саме тоді будуть розроблені чіткі поняття про естетику, мистецтво, смак та світ.

Підбиваючи підсумки, належить визнати, що ситуація є досить складною через сукупність багатьох факторів, але саме в наших руках доля цієї прекрасної науки. Нам слід зробити не мало для її піднесення, слід усвідоми,

що це саме наше завдання, від його вирішення залежить, в якому культурному середовищі ми будемо жити.

Література:

1. Бычков В. В. Проблемы и «болевы́е точки» современной эстетики [Електронний ресурс] / Виктор Бычков. – Режим доступу до ресурсу: <https://iphras.ru/page51475021.htm>
2. Кузнецова Т. В. Современные проблемы эстетики / Т. В. Кузнецова. // Вестник Московского университета. Серия 7: Философия. – 2011. – С. 46–56.
3. Малахов В. А. Етика: курс лекцій / В. А. Малахов. – Острог: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2014. – 189 с.

Факультет іноземної філології

Ярмак Л. М.

Науковий керівник: Давидюк Л. В.

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ Е. ГЕМІНГВЕЯ ЯК ЕСТЕТИЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА УЧНІВ ДО СПРИЙНЯТТЯ ПОВІСТІ «СТАРІЙ І МОРЕ»

В методиці викладання зарубіжної літератури вивченню біографії письменника відводиться визначна роль. Адже щоб зрозуміти твір, його значення і роль в історії літератури потрібно спочатку ознайомитися з біографічними відомостями автора, зрозуміти його індивідуальні особливості, характер, захоплення. Саме це дає можливість підготувати учнів з естетичної та психологічної точки зору до сприйняття твору, що вивчається. Науковець Н. Волошина відмітила: «Головна функція вивчення життєпису – як найближче підвести школярів до усвідомлення особистості письменника» [1, 13]. А вже

пізнавши автора як індивідуальність, учням набагато легше буде сприймати його твір – вони будуть психологічно налаштовані та естетично захоплені.

Таким чином тема естетичного виховання школярів засобами літератури була і є **актуальною** в наші часи. Зокрема вищезгадана Н. Волошина присвятила темі естетичного виховання літературою низку наукових статей та посібників [1]; науковець Л. Овдійчук розглядала у своїх статтях естетичні вподобання письменників [6], та вивчення життєпису письменників з точки зору естетичного аспекту [5], але аспект створення певного естетичного та психологічного настрою, належної підготовки до сприйняття учнями художніх творів ще не достатньо вивчений в методиці викладання літератури. Також загальній методиці вивчення біографії письменників приділяло увагу багато українських вчених, таких як Л. Мірошніченко, Г. Островська, Ю. Ковбасенко, Є. Пасічник, Г. Токмань та інші.

Серед письменників зарубіжної літератури чимало таких, які всебічно розвинені та обдаровані, крім таланту писати вони розумілися на музиці або живопису, мали неабиякі спортивні досягнення або кулінарні здібності тощо. Одним з таких видатних постатей є Ернест Гемінгвей, життєпис якого вивчається в 11 класі разом з його твором «Старий і море».

Мета даної статті: відібрати і розглянути саме ті біографічні відомості (факти з життя) про Е. Гемінгвея, використання яких на уроці зарубіжної літератури естетично і психологічно підготують учнів до сприйняття повісті «Старий і море». Школярі мають зацікавитися особистістю Гемінгвея, позитивними сторонами його характеру, духовним світом, естетичними вподобаннями, щоб, як наслідок, бути психологічно готовими сприймати повість «Старий і море», щоб у них виникло бажання її прочитати.

Для того, щоб вчителю презентувати позитивні якості письменника, він може скористатися загальними критеріями (галузь діяльності, кредо письменника і його характер, вподобання та інше), що розроблені Л. Овдійчук у її авторській таблиці «Естетичні уподобання письменників» [6]. Для відбору необхідних біографічних відомостей про Ернеста Гемінгвея скористаємося

сучасними підручниками із зарубіжної літератури О. Ісаєвої [2] та Ю. Ковбасенка [3], біографічною книгою М. Дірборн [7] та книгою про творчість Гемінгвея Ю. Лідського [4].

Ернест Гемінгвей народився у сім'ї видатного хірурга, який був не лише прекрасним лікарем, а й великим поціновувачем природи (він оберігав і користувався її дарами, займаючись мисливством та рибальством). Ерні змалечку проводив багато часу з батьком, переймаючи у свою душу всю *любов до навколишньої краси*. В підтвердження цьому є слова Ю. Лідського: «Природа в творчості Гемінгвея – це ціла філософія. Як тільки вона з'являється на сторінках оповідання або роману, можна бути впевненим в тому, що автор "доручив" їй не одну, а кілька ідейно-естетичних функцій. Проблема "людини і природи" завжди була для Гемінгвея виключно важливою, і ця тема висвітлюється буквально в кожному його великому творі» [4, 138]. Розкрита вона і в повісті «Старий і море».

Він зростав *благородною і милосердною людиною*, а навчитися цьому він міг відвідуючи з батьком хворих селян у індійських селищах, яких той лікував безкоштовно. Згодом під час Першої світової війни, будучи журналістом, він буде ходити між окопами, морально підтримувати солдатів, роздаючи їм шоколад та сигари.

Він був справжньою *людиною стоїцизму*, яка виховувалася в атмосфері *цільової економії*: батьки з самого малечку доручали йому складні роботи по господарству і при цьому оплачували їх за найнижчими розцінками, стверджуючи, що гроші в цьому житті потрібно заробити [7, 387].

Гемінгвей дуже *захоплювався спортом*, особливо у молодому віці, – був одним з найкращих спортсменів в школі. Його цікавили бокс, водне поло, футбол та плавання. Разом з тим він захоплювався *літературою і музикою* (грав на віолончелі, співав у церковному хорі). Також він займався *колекціонуванням*, дуже гарно розбирався у вогнепальній зброї.

Ернест Гемінгвей був надзвичайно *мужньою* людиною, яка витримує усі удари долі, проявляє *стійкість* у небезпечних ситуаціях і завжди йде до кінця.

Прикладом цього з біографії є той випадок, коли він під час війни виносив з-під куль травмованого солдата, будучи сам важко пораненим. Але Гемінгвей не здався і таки врятував його [3, 185]. Цією рисою характеру наділений і головний герой повісті «Старий і море» Сантьяго.

В один момент Гемінгвей зрозумів, щоб стати досвідченим політичним журналістом, цьому потрібно *наполегливо вчитися*. У зв'язку з цим він *багато подорожував* (а подорожі, до речі, були ще одним його захопленням) і, зупинившись у Парижі, часто відвідував бібліотеку Сільвії Біч. Там він читав твори О. де Бальзака, Ф. Стендаля, В. Шекспіра та інших. Особливо його вразила творчість А. Чехова, І. Тургенєва, Ф. Достоевського та Л. Толстого [7, 118].

Під час Другої світової війни Гемінгвей теж не залишався осторонь воєнних подій – зі своїми однодумцями він виходив у відкрите море на власному катері «Пілар» слідкувати за нацистськими субмаринами. Можна сказати, що письменник і був тим самим славнозвісним «героєм кодексу», з якого він писав майже усіх персонажів своїх книжок (і старий Сантьяго не виключення). Відповідно до загальних морально-етичних якостей і до філософії стоїцизму Гемінгвей був відважним, самовідданим, справжньою людиною честі з великим серцем. Він завжди проходив перевірку на міцність, ніколи не аналізував життєві обставини, а просто діяв в них. Часто за його маскою врівноваженості і байдужості ховалися біль, тривога та переживання [2, 161].

Ще одним важливим моментом, що допоможе естетично та психологічно налаштувати учнів на позитивне сприйняття твору Гемінгвея, є його висловлювання, які досить філософські. Наприклад, «Люди з віком не розумнішають. Вони просто стають обережнішими», «Той, хто хизується ерудицією або вченістю, не має ні того, ні іншого», «Переїжджаючи з одного місця на інше, ви все одно не можете втекти від себе», «Якщо ви перестали робити якісь речі просто для задоволення, вважайте, що ви більше не живете»,

«Ми всі зламані. І саме в місцях надламів ми часто найсильніші» та багато інших [4, 285-287].

Щоб видовишно закріпити в учнівській уяві все вищесказане, доцільно скористатися сучасними мультимедійними засобами – а саме презентацією про життєвий та творчий шлях письменника. На слайдах можна розмістити світлини, які візуально підтвердять його риси характеру, вподобання та захоплення (фотографії з його подорожей – Африка, Париж, Куба; фото будинків, де мешкав письменник; світлини з сафарі та рибалки; фото з війни та госпіталю тощо).

Отже, репрезентуючи учням всі позитивні якості письменника та його вподобання, ми таким чином естетично та психологічно готуємо їх до сприйняття повісті «Старий і море». Адже любов до природи та подорожей; постійна тяга до мисливства, рибальства; захоплення спортом, музикою, літературою і колекціонуванням; наполегливість у здобуванні професійної досвідченості; його філософія стоїцизму, благородство, милосердя, мужність та героїство – все це розмаїтий внутрішній світ Ернеста Гемінгвея, що може слугувати естетичним уроком для сучасного покоління, розширювати їх кругозір, інтелект, збуджувати образне та логічне мислення та врешті-решт впливати на психологічно-позитивне сприйняття повісті «Старий і море».

Література

1. Волошина Н. Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури. Посібник для вчителів. – К.: Радянська школа, 1985. – 104 с.
2. Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мельник А. О. Зарубіжна література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. – Київ: УОВЦ Оріон, 2019. – 224 с.
3. Ковбасенко Ю. І. Зарубіжна література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. – Київ: Літера ЛТД, 2019. – 256 с.

4. Лидский Ю. Я. Творчество Эрнеста Хемингуэя. Изд. 2-е. – К.: Наукова думка, 1978. – 407 с.
5. Овдійчук Л. М. Вивчення життєпису письменника на уроках літератури (естетичний аспект) / Українська література: науково-методичний журнал № 11. – Київ, 2013. – С. 17–20.
6. Овдійчук Л. М. Естетичні уподобання українських письменників / Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах: науково-методичний журнал № 9-10. – Київ, 2006. – С. 68–72.
7. Dearborn M. V. Ernest Hemingway. A Biography. – Associated Press, 2017. – 1060 p. (перевод Шафранова Е. Эрнест Хемингуэй. Обратная сторона праздника. Первая полная биография. – Эксмо, 2016. – 728 с.)

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРА

«Пейзаж в блакитних тонах», 2009 рік

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Факультет історії та міжнародних відносин

Плохотніченко В.-М. В.

Науковий керівник: Шелемба М.М.

ВПЛИВ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ВАТИКАНУ НА ДЕРЖАВНО-ЦЕРКВОНІ ВІДНОСИНИ ЦЕНТРАЛЬНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Анотація. Ватикан – центр усього католицького світу. Протягом тривалого історичного періоду він був найбільшим міжнародним релігійним та ідеологічно-

духовним впливовим на континенті. Багата історія папської дипломатії свідчить, що Католицька Церква внесла істотний внесок у становлення європейського та глобального світоустрою. Тож завдяки тому, що в міжнародних відносинах Святий Престол намагається дотримуватися нейтралітету і займатися перш за все посередництвом, у різні історичні епохи він ставав центром, навколо якого склалися різноманітні форми міжнародних об'єднань, а Ватикан перетворювався на осереддя дипломатичної активності.

Summary. The Vatican is the center of the Catholic world. For a long period of history, it was the largest international religious and ideologically influential spiritual voice on the continent. The rich history of papal diplomacy shows that the Church has made a significant contribution to the establishment of a European and global world order. That is why, because the Holy See has sought to maintain neutrality in international relations and to pursue it above all by becoming, in various historical eras, the center around which various forms of international association have evolved, and the Vatican was becoming a hub of diplomatic activity.

Ключові слова: дипломатія, державно-церковні відносини, країни ЦСЄ, Ватикан, суб'єкт міжнародного права.

Key words: diplomacy, state-church relations, CEE countries, Vatican, subject of international law.

Виклад основного матеріалу. Історія довела, що співіснування держави та церкви розпочалося відразу після виникнення цих двох інститутів, що релігія може бути одним із головних чинників об'єднання народу та державотворення. Значний вплив на державно-церковні відносини мають історичні традиції, соціокультурне середовище та політичні режими окремих країн. Тому, варто сказати, що будь-які дії, які обмежують право та свободу віросповідання, призводять до соціального невдоволення, а невдовзі і до суперечок серед

політичної громади та в країні загалом [7, 158].

Ватикан, хоч і є суб'єктом міжнародного права, але безпосередньо і незалежно не здійснює дипломатичної діяльності, а робить це за допомогою Святого Престолу, який має повноправну міжнародну правосуб'єктність. Такого права також не має Католицька церква, оскільки вона не є суб'єктом міжнародного права [1].

На пострадянському просторі принципи відносин держави і церкви, а також правове і майнове становище віросповідних об'єднань визначалося законами діючих конституцій. Церкві та іншим релігійним об'єднанням надавалася можливість вільно або на умовній основі виконувати свої функції [3, 269].

На сьогодні формат державно-церковних відносин у країнах Центрально-Східної Європи залежить від конкретних історичних умов, а також від ролі церкви у розвитку державності та культури тієї чи іншої країни [7, 160]. Розвиток законодавства у сфері державно-конфесійних відносин залежить від тенденцій розвитку загальних суспільно-політичних процесів. У даному регіоні, принцип відокремлення є визначальним у більшості випадків [5, 14].

Такий інституційований принцип розмежування світоглядної сфери й владних інститутів забороняє будь-який примус при визначенні особою свого ставлення до релігії чи інших переконань. Це засвідчують чинні законодавства даних країн, а саме: Закон Польської Республіки від 1989 р. «Про гарантії свободи совісті та віросповідання»; Глава II, Розділ I, Ст. 15 Конституції Чеської Республіки; Частина II, статті 24 Конституції Словаччини. Тож релігія постає як особиста справа людини як у процесі її віросповідного самовизначення, так і самореалізації, що має безпосереднє відношення до її участі у соціально-політичних процесах суспільства та ставлення до держави та владних кіл [4].

Варто зазначити, що вплив Святого Престолу на країни здійснювався з плином історії, як Чеська, Словацька так і Польська, Угорська Республіки мали свій індивідуальний хід становлення державно-церковних відносин. Таким чином, Після революції, в Чехії почалася системна політична та економічна трансформація. Кінець XX століття заклав основи формування нового

громадянського суспільства, основи для переходу до багатопартійної системи, деполітизованих органів державного управління, так само простежувалася велика підтримка зі сторони релігійних громад. Основним показником цього став візит папи Івана Павла II у травні 1995 року.

Проте з часом вплив церкви слабшав, і вже через 20 років лише 23% населення вважало, що релігія відіграє важливу роль в їхньому житті, коли 30% вважали себе атеїстами, а 45% не сповідували жодної релігії [6].

Не зважаючи на схожість становлення легітимізації церкви у новоствореній державі, показники релігійності у Словаччині твердили більш позитивну картину (86% вважали себе віруючими) [9].

Цікавою є ситуація в Польщі, тут через історичні та політичні умови виробляється особлива теологія народу, наслідком якої є сакралізація цього поняття і пов'язаних з ним цінностей. Гасло «хто не є католиком, той не є правдивим поляком» формує у свідомості стереотип «поляк-католик», що тепер достатньо зашкоджує польській національній культурі та бажанні народу висловлювати свою думку стосовно глобальних проблем, таких як аборти, ЛБГТ, евтаназія та інші [4].

У всіх Східно-європейських державах наприкінці 80-х років крах комунізму призвів до того, що римо-, греко-католицькій, реформаторській та іншим церквам було складно знайти своє місце в суспільстві. У цьому контексті Угорська церква на відміну від польської займає слабші позиції, тому відповідно соціологічним опитуванням, три чверті населення, які повідомили про свою приналежність до тієї чи іншої конфесії, виявилися католиками, а решта – протестантами.

Взагалі, сучасна угорська система взаємин держави та церкви є особливою. Основним її принципом є світоглядний нейтралітет держави. У той самий час, на законодавчому рівні, особливості релігії та церкви не є проігноровані. Соціальна роль церкви визначається відповідальністю держави за її існування, про що свідчить Законом «Про свободу совісті і свободу віросповідання, а також про церкви», прийнятий у 1990 році [2, 66].

Як і раніше, нині країни Центральної Європи безпосередньо контактують з

Ватиканом, ведуть переговори стосовно невирішених питань, усі вони мають дипломатичного представника з та до Святого Престолу. Варто згадати про культурну дипломатію, яка є основним показником цієї діяльності. Католицизм став певним духовним провідником у культурі цієї чи іншої держави, коригуючи необхідні моменти її здійснення.

На сьогодні церква використовує свій моральний авторитет так само як і колись при комунізмі для забезпечення інституційного доступу до держави. Хоч і вона залишається відкритою для суспільного бачення, предметом безперестанних ресурсів масової інформації, але реальний вплив забезпечення доступу до держави не є видимим для всіх бажаючих [8].

Можна сказати, що наслідки для дипломатичних практик Святого Престолу, подібних до дипломатичних практик держав, відрізняється тим, що тут політика розцінюється, як «глибоко вкорінена» в тканинах суспільства та націй.

Висновок. Історично Угорська, Словацька, Чеська та Польська Республіки створили базу для здійснення державно-церковних відносин на своїх територіях. Тож Святий Престол здійснює безпосередній вплив на ці Центрально-Європейські держави.

Сьогодні можна помітити, що державно-церковні відносини є невід'ємною частиною складного комплексу специфічного суспільного організму і знаходяться в стані постійної взаємодії з економічними, соціальними, політичними, ідеологічними, культурними та іншими чинниками, залежними від наявної суспільно-політичної ситуації в країні в той чи інший період історії, а особливо зараз.

Центрально-Східні Європейські країни стали своєрідними індикаторами дійсності співпраці Ватикану та нових демократичних держав. Включаючи свій історичний досвід, вони підтверджують існування позитивних контактів з Апостольською столицею, показують як можна відродити ці контакти та по-новому встановити офіційні духовні зв'язки.

Література:

1. Козлов В. Дипломатія Святого Престолу у сучасній системі міжнародних відносин. : Дис. канд. наук: 23.00.04 - 2008. Анотація. / Козлов Віктор Анатолійович. Київський національний університет, Інститут міжнародних відносин, 2007.
2. Палінчак М. : Державно-церковні відносини в Центральній Європі (політико-правовий аспект) / Палінчак Микола Михайлович – Науковий вісник Ужгородського університету. Серія ПРАВО, вип.15. 2011. С. 64 – 69.
3. Палінчак М.М. : Політико-правові засади державно-церковних відносин у Польщі / М. Палінчак, О. Шуба – Суспільно-політичні процеси. 2-3(6-7). 2017. С. 268 –281.
4. Палінчак М.М. Трансформація державно-церковних відносин у постсоціалістичних суспільствах (на прикладі країн Центрально-східної Європи) : дис. доктора політ. наук / Палінчак Микола Михайлович. – Одеса, 2014. 414 с.
5. Попок А. Конституційне закріплення моделей державно-конфесійних відносин у пострадянських державах / А. Попок, Ю. Решетніков – Теорія та історія державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування, 2013, вип. 2(17). С. 11 – 19.
6. Топ-8 країн, в яких атеїзм перемає. Стаття АРАТТА. - 14.09.2018. URL : http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=3987
7. Шапранський С.А. : Конституційно-правове забезпечення державно-церковних відносин країн Центрально-східної Європи / Сергій Шапранський ; [Наукові записки Національного університету «Острозька академія»]. – Острог, 2014. – С. 154 – 168.
8. Anna Grzymała-Busse. Poland as an Anomaly in Church–State Relations? Stanford University, California, US. URL : <http://conciliumcivitas.pl/poland-as-an-anomaly-in-church-state-relations/>
9. Central Intelligence Agency. The World Factbook. – the last update on March 13, 2020. URL : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lo.html>

РОЗУМІННЯ СМЕРТІ В БУДДИЗМ

Смерть – одна з найважливіших антропологічних проблем. Відображення цієї проблеми можемо віднайти практично в усіх сферах духовної культури людства. Особливу роль відіграють танатологічні вчення світових релігій. Адже усвідомлення власної кінечності викликає страх, подолати який в якійсь мірі допомагає релігія. Будь-яка релігійна система висуває концепцію безсмертя. Сьогодні завдяки глобалізації суспільного розвитку та інтеграції різних культур в єдиний полікультурний простір особливої актуальності набуває буддизм. З огляду на це, актуальність дослідження танатологічних вчень буддизму обумовлена тим, що, з одного боку, розширює танатологічний дискурс людства, а з іншого – розкриває специфічні риси духовної культури Сходу.

Буддизм – це не тільки релігія, але й філософія, світогляд, культура та навіть специфічний спосіб життя. Буддизм виник в VI ст. до н.е. в Індії. В буддизмі смерть – це необхідний елемент світобудови. «Сонце сходить і заходить, пори року настають і проходять, прекрасні квіти в'януть і втрачають фарби, люди народжуються, живуть деякий час, а потім помирають» [5]. В світі немає нічого вічного й постійного, все що породжено й створено, колись зникне. Тому кожна людина колись помре. Смерть це необхідність, доля на яку приречений кожний. В буддизмі поняття людина і смертний виступають синонімами. «Життя почав – життя закінчить. Є початок – є кінець. Сильний, молодий – але, маючи Тіло, повинен померти» [1, 63]. В буддизмі смерть вкладає в саме життя, життя без смерті не мислиться взагалі. В буддизмі навіть саме життя є носієм специфічної сили «jivita» (сила тривалості життя), яка з моменту народження пророкує момент смерті. Людина починає умирати з

моменту народження, не знаючи точно, коли прийде смерть. Смерть супроводжує людину все життя. В буддизмі смерть – це закон життя.

Варто зазначити, що в буддизмі світ нескінченно циклічний, він періодично руйнується та з'являється заново. Ця циклічність світу не має ні початку ні кінця. Світ перебуває в постійному русі, він весь час змінюється. Внаслідок чого будь-яка жива істота з моменту народження знаходиться в потоці змін. Тому буддизм розглядає смерть не тільки як припинення життя, але й як будь-який момент зміни. Смерть наступає й тоді, коли в живих істотах вмирає якась якість, хоча сама істота продовжує своє існування. Наприклад, коли дитина виростає в дорослу людину, вона вмирає в якості дитини, однак незважаючи вона продовжує своє життя, незважаючи на те що якась якість в неї померло. Тому смерть це лише один із проявів мінливості світу. Смерть це не повне знищення. Момент смерті означає знищення одного й народження іншого [4].

В буддизмі світ сприймається як «голограма», яка складається із «дхарм» (множинність найдрібніших елементів буття). Світ – це ілюзія, де немає нічого, окрім миттєвих комбінацій дхарм. Саме процес виникнення та зникнення дхарм, їхня взаємодія створюють ілюзію буття. Людина, як і все в світі, складається з дхарм. І тому коли дхарми об'єднуються, виникає життя, а коли розпадаються то наступає смерть. Зі смертю руйнується все, окрім потоку дхарм, які перетворюються з однієї істоти в іншу істоту. Буддизм розглядає людину як полотно, яке виткане з незліченної кількості різних ниток. Коли настає смерть, то це полотно розплутується, але нитки залишаються незмінними, вони не обриваються, а з'єднуються знову і утворюють нове полотно. Внаслідок чого будь-яка людина розглядається як сума дхарм, які знаходяться в постійному потоці перевтілення. Дхарми складають основу людини, тому не важливо, як ці нитки будуть виглядати чи називатись після роз'єднання при наступному об'єднанні. Однак необхідно відмітити, що в буддизмі таке перевтілення є не переселення душі в нове тіло, а буквально переродження. Оскільки одні й ті ж дхарми створюють новий комплекс дхарм,

який хоча й не тотожний з попереднім, але й не повністю відмінний від нього. Інакше кажучи, одні й ті ж дхарми, що створили Петра разом з його тілом, з його світом, після переродження стануть Іваном з його тілом і його світом [6]. Смерть – не кінець, а двері в інше життя. Необхідно додати, що після смерті людина може переродитись не тільки в людях, але і в рослинах, тваринах. Тому не дивно, що буддизм рекомендує «дивитися на життя очима мандрівника, який на пару днів зупинився в готелі: йому подобається номер, подобається готель, але не прив'язується до них надмірно, бо знає, що все це не йому належить, і він незабаром поїде» [5]. Смерть – це лише тимчасовий кінець, адже після смерті людини залишаються дхарми, які перероджують людину в нову істоту. Згідно буддизму будь-яка що жива істота може перероджуватися на одному з п'яти рівнів буття: серед мешканців пекла, серед тварин, серед рослин, серед людських істот або навіть серед небожителів. Яким буде майбутнє життя людини, залежить від її карми (діяння). В буддизмі карма це свідоме навмисне добре або погане діяння, яке несе за собою чесноту або нечесноту, відплата за яку прийде зі смертю в вигляді кращого або гіршого переродження. Чим добродішніше життя веде людина, тим кращою стає її карма, і, навпаки. На майбутнє життя людини впливає не тільки власна карма, а й карма кожної попередньої живої істоти в сансаричному ланцюзі [3]. Необхідно додати, що в буддизмі переродження також залежить й від власного вибору, оскільки існують так звані бодхісатви – люди, які заслужили перехід до нирвани, але вирішили переродитись на Землі для порятунку інших людей.

Процес переродження з усіма своїми стражданнями повторюється до тих пір, доки людина не досягне нирвани. Нирвана – сфера істинної реальності і стан вічного безтурботного спокою і блаженства. Хоча потік дхарм і безначальний в часі, він не нескінченний, оскільки дхарми за своєю природою прагнуть до заспокоєння, тобто нирвани. Оскільки дхарми прагнуть до нирвани, то так чи інакше вони її досягнуть через очищувальний ланцюг перероджень. Людина в змозі лише скоротити кількість своїх перероджень й швидше наблизиться до нирвани. Для досягнення нирвани людина повинна виконувати

заповіти Будди й дотримуватись Благородного Восьмиступінчатого Шляху. Варто відзначити, що для більшості людей ці вимоги виявляються занадто суворими, а задоволення матеріального світу занадто спокусливими, тому більшість не прискорює свій шлях до нирвани, а, навпаки, сповільнює.

Коли душа людини вже покинула мертве тіло, але ще не знайшла притулку в новому тілі, вона знаходиться в проміжному стані. Праведна душа в цей час знаходиться в раю, а грішна душа спускається в пекло. Таким чином, буддизм висуває три варіанти, які можуть чекати на людину після смерті: 1) миттєве переродження; 2) потрапляння в пекло чи в рай (в пеклі грішники мучаться до того часу, доки не прийде час їхнього переродження, а в раю перебувають бодхісатви до моменту свого переродження); 3) досягнення нирвани [2].

Отже, в буддизмі смерть – закон життя. Смерть вічний супутник життя. Життя без смерті неможливе, оскільки життя розглядається як безкінечне зникнення одного й виникнення іншого з одних і тих же елементів буття. Смерть це енергія переходу з одного стану в інший, через що життя розглядається як безперервне умирання. В буддизмі людина складається з дхарм, які постійно роз'єднуються та з'єднуються. Роз'єднання це смерть, а з'єднання це народження, причому нове з'єднання дхарм не тотожне з попереднім. Внаслідок цього кожне нове з'єднання розглядається як абсолютне нове життя. Під час переродження в людині змінюється все, окрім дхарм, які й становлять основу будь-якої живої істоти. Тому не дивно, що в буддизмі людина може переродитись не тільки в людей, але й у рослин, тварин. Майбутнє тіло людини залежить від карми, а якщо вона досягла просвітлення, то й від власного вибору. Процес переродження з усіма своїми стражданнями повторюється до тих пір, доки людина не досягне нирвани. Таким чином, усвідомлення феномену смерті підштовхує людину проводити своє життя мудро та доброчесно, аби отримати якнайкраще переродження, чи навіть досягнути нирвани.

Література:

1. Ашвагхоша. Жизнь Будды / Ашвагхоша [пер. К. Бальмонта; Введение, вступ. статья, очерки, науч. ред. Г. Бонгард-Левина]. – М.: Худож. лит., 1990. – 573 с.
2. Горин А.А. Религиозная танатология: конспект лекций [Електронний ресурс] / А.А. Горин. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.kpfu.ru/xmlui/handle/net/21748>.
3. Касевич В.Б. Буддизм. Картина мира. Язык / В.Б. Касевич. – СПб: Центр «Петербургское Востоковедение», 1996. – 288 с.
4. Кломас В.Ю. Танатологические представления в классическом буддизме: дис. маг. філос. наук / В.Ю. Кломас. – СПб, 2016. – 75 с.
5. Кхадро Сангье. Как подготовиться к смерти и помочь умирающим [Електронний ресурс] / Кхадро Сангье. – Режим доступу до ресурсу: <http://kunpendelek.ru/library/buddhism/articles/how-prepare-death/>
6. Розенберг О.О. Труды по буддизму / О.О. Розенберг. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. – 295 с.

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса

(м. Вінниця)

Юридичний факультет

Бородата К. В.

Науковий керівник: Попов В. Ю.

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ВІДЧУЖЕННЯ В ФІЛОСОФІЇ К. МАРКСА

Теми належного і сутнісного, ідеалу та дійсності в історії філософської думки були присутні завжди. При цьому, аналіз соціальної реальності показує розрив бажань і можливостей, мети діяльності та її результату, ідеалу та дійсності, що відображається в категорії «відчуження».

Складність визначення категорії «відчуження» пов'язана з тим, що цей термін охоплює різні явища людського буття. В основному, відчуження розглядається як філософська категорія для позначення суспільного процесу, у рамках якого відбувається перетворення результатів і продуктів діяльності людей у незалежну, ворожу силу, яка стає пануючою над своїми творцями та пригнічує їх.

Феномен відчуження був відомим ще у класичній філософії Стародавньої Греції, однак категоріально відчуження не було виділено ні в античності, ні в середньовіччі. В подальшому проблема духовного відчуження висвітлювалась в працях Г.Ф. Гегеля та Л. Фюрбаха. Відмовившись від ідеалістичних засад німецької класичної філософії, що пояснювали форми соціального буття, виходячи з рівня розвитку «абсолютної ідеї» або абстрактної родової свідомості, Маркс і Енгельс почали говорити про відчуження як реальний громадський процес, досліджуючи джерела, сутність та можливі шляхи його подолання. Найбільш значущим стало трактування відчуження К. Марксом, що досі й справляє великий вплив на пострадянському просторі. Філософ на прикладі праці показав багатоаспектну сутність відчуження людини, насамперед у «Економічно-філософських рукописах 1844 року». У цій своїй праці Маркс вважає джерелом відчуження в економіці приватну власність як продукт історичного розвитку, і яка за певних умов може зникнути, припинивши задовольняти потреби розвитку виробництва.

Якщо розуміти продукт праці як самовідчуження, то діяльність людини також стає «діяльністю відчуження» [1, С. 90], трансформується в силу самостійну і чужу людині, що здійснюються всупереч свідомості. Людина повинна працювати для задоволення своїх базових потреб, тобто трудова діяльність не має добровільного характеру, більш того, праця «підпорядковує» собі людину, регламентує її життєдіяльність і, як наслідок, людина фактично втрачає свободу. Тим самим вона відчужується не тільки від своєї власної, але й від родової сутності. Праця робітника, його результати і сам працівник стають приналежністю Іншого, відбувається втрата самого себе. «В результаті

утворюється такий стан, що людина (робітник) відчуває себе вільно, тільки коли виконує свої тваринні функції» [1, С. 91].

Втрата людиною своєї родової сутності робить безглуздом саме існування людини. Рутина і повсякденні турботи затуляють справжнє призначення творити і самовдосконалюватися. Далі в процесі відчуження змінюються відносини між робітниками. Робота втрачає спільний характер, і люди стають ізольованими один від одного. Конкуренція, гонитва за прибутком, бажання володіти одними і тими самими матеріальними благами стають провідними мотивами діяльності. Можна стверджувати, що така ситуація виникає як наслідок соціальної нерівності.

К. Маркс виділяв такі структурні елементи відчуження: 1. Відчуження продукту праці; 2. Відчуження процесу праці; 3. Відчуження умов праці; 4. Відчуження родової сутності людини; 5. Відчуження природи; 6. Відчуження людини від людини; 7. Відчуження від суспільно-політичних структур; 8. Відчуження від духовних цінностей. При цьому він, досліджуючи об'єктивні основи і форми відчуження, не тільки не ігнорує, а й підкреслює так само суб'єктивні, світоглядні форми його детермінації

Весь свій аналіз К. Маркс будував на твердженні, що праця, трудова діяльність є сутністю людини, сутністю людського роду. Саме працею людина вирізняється з-поміж усього тваринного світу.

Подолання відчуженого стану як негативної характеристики капіталізму є не менш значущим питанням в марксизмі, рішення якого передбачає скасування приватної власності, яке стає можливим з ліквідацією поділу праці взагалі [2]. Існуюче розділення праці на розумову і фізичну, матеріальну і духовну штучно розділяє робітників і соціум. Людина, піклуючись про власний спокій і самозбереження, ігнорує інтереси соціальної групи. Приватна власність диференціює індивідів і стверджує «чужий для них зв'язок», «розщеплює» працю, капітал й інші форми власності.

Таким чином, Маркс під відчуженням розумів такі суспільні відносини і такий спосіб сприйняття світу, при яких людина стає відстороненою від самої

себе. Воля перестає бути джерелом власних дій, і навіть якщо людині здається, що вона живе своїм розумом, в дійсності нею рухають сили, відокремлені від її свідомого «Я». У стані відчуженості справжня екзистенційна сутність підміняється штучною, людина втрачає свою індивідуальність, стає знеособленою істотою. В даному випадку можна говорити про формування так званої «негативної ідентичності». Перебуваючи у владі ірраціональних сил, відчужена людина створює собі ідолів у вигляді різних матеріальних благ (речей, грошей) та кумирів. Власний гуманістичний потенціал залишається нереалізованим, так як створені фетиші пригнічують особу і підносяться над істинною сутністю, змушуючи сприймати людину саму себе функцією або річчю.

Сучасна людина знаходиться в ситуації тотального відчуження. Криза ідентичності, обговорювана багатьма авторами, є не що інше як відчуження від власної сутності. Не маючи певного місця в світі, що втратив образ «Я», людина сприймає світ як «тотальний симулякр». Культура масового споживання формує «деструктивну» особистість. Суспільство споживання пропонує готові цінності, готові ідеали, готові знання або псевдознання, що породжує певну систему цінностей: споживацьке ставлення до світу, до природи, до іншого і до самого себе. На перше місце виходить задоволення найпримітивніших потреб.

Зокрема, філософ відзначав, що в найбільш заможних районах капіталістичних країн народжуваність є значно меншою, аніж в злидінних робітничих районах; причиною цього називалась саме відсутність у робітників можливості самореалізації та їх зосередженість на примітивних задоволеннях і потребах (в даному випадку – на сексуальності).

За умов домінування подібної примітивної, нетворчої активності, робітник позбавлений можливості вільної й творчої діяльності; і навпаки, позбавлений можливості самореалізації, тобто людської діяльності, робітник впадає в перманентний стан бездіяльності, задовольняючись пасивними та примітивними насолодами. Людина, перебуваючи в згаданих вище умовах,

змушена займатись відчуженою працею та веде пасивний спосіб існування, стає бездіяльною. Взагалі, проблема відчуження – це проблема втрати людиною самої себе, своєї ідентичності; це конфлікт між актуальним існуванням і потенційним буттям; це втрата контролю над процесом і результатами діяльності; це знищення соціальних контактів і, в цілому, трансформація сутності природи людини.

В такому аспекті дана проблема не втратила своєї актуальності і в сучасному суспільстві. Розвиток техніки, поява нових засобів діяльності і технологій кидають виклик сучасному людству, розширюючи межі його можливостей та ставлячи людину в принципово новий для неї тип соціального буття. Отже, від вирішення проблем, пов'язаних з феноменом відчуження, залежить майбутній розвиток людини в цілому.

Література:

1. Маркс, К. Экономическо-философские рукописи 1844 года / К. Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – М.: Изд-во полит. лит., 1974. – Т. 42. – С. 41-174.
2. Маркс, К. Немецкая идеология / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М., 1933. – 612 с.

Філологічний факультет

Морозенко В.О.

Науковий керівник: Шпортун О.М.

МИСТЕЦТВО НЕВЕРБАЛЬНОГО ВПЛИВУ

Люди можуть обмінюватись різними типами інформації на різних рівнях. Відомо, що спілкування не вичерпується усними або письмовими повідомленнями. В цьому процесі важливу роль грає невербальна комунікація.

Вивченням невербальних засобів комунікації займалися Р. Бірдвістел, М. Мід, Г. Батесон, С. Холл, Г. Є. Крейдлін та багато інших.

Невербальний вплив – це вплив за допомогою невербальних засобів, які супроводжують нашу мову (жести, міміка, поза, візуальний контакт, поведінка під час висловлювання, зовнішній вигляд того, хто говорить). Один з найвідоміших фахівців з питань спілкування А. Піз стверджує, що за допомоги слів передається всього 7% інформації, тоді як звуковими засобами - 38%, а за допомоги міміки, жестів і поз - 55 % [5, с.37].

Знаки невербального спілкування є предметом вивчення такої науки, як невербальна семіотика. Г. Є. Крейдлін [2], наприклад, називає такі найбільш значні окремі науки, що входять до невербальної семіотики:

- Паралінгвістика - наука про звукові коди.
- Кінесика - наука про жести і жестові рухи.
- Окулесика - наука про мову очей.
- Аускультация - наука про слухове сприйняття звуків.
- Ольфакція - наука про мову запахів та інші.

Невербальна поведінка має національно-культурний характер, а також залежить від сфери спілкування, статусу та соціальних ролей співрозмовників, особливостей професії, стану здоров'я та віку людини, рівня культури. Нерідко важливу роль відіграють і акторські здібності мовців.

Наприклад, переважна більшість людей в США і в інших західних культурах чекають від співрозмовника, що він буде дивитися їм прямо в очі, а в деяких інших культурах, коли людина намагається не дивитися в очі співрозмовника - означає повагу і пошану [1].

Також відзначається, що невербальне спілкування чоловіків і жінок істотно різниться. Відмінності в жестикуляції настільки очевидні, що тільки на їх підставі можна легко розпізнати чоловіка і жінку навіть за описом. Наприклад, жести — «стукнути кулаком по столу», «почухати потилицю» —

характеризують переважно як чоловічі. А жести — «тупнути ногою», «сплеснути руками» — розпізнають як жіночі.

Цікаво, що чоловіки і жінки не тільки по-різному використовують невербальні засоби спілкування, а й по-різному інтерпретують їх. Іноді саме неточне декодування повідомлень стає причиною проблем у спілкуванні між статями [1]. Особливістю невербальної мови є те, що її виявлення обумовлене імпульсами нашої підсвідомості, і відсутність можливості підробити ці імпульси дозволяє нам довіряти цій мові більше, ніж звичайному вербальному каналу спілкування.

Проблема психологічного впливу за допомогою невербальних і вербальних засобів на аудиторію цікавила всіх без виключення представників класичних напрямів психології. Особливу увагу їм приділяли гештальт-психологи, зокрема Курт Левін та його учень, Уолтер Ліппман.

Психологічний вплив, на думку В. Маркіна, дозволяє змінити стан людини, психічні процеси й навіть властивості особистості [3]. Серед психологічних способів впливу виділяють навіювання, психічне зараження, наслідування та переконання.

Цікавим психологічним способом впливу на людину є навіювання. Навіювання — це передача повідомлення на несвідомому рівні. У житті ми частіше впливаємо на людей саме через навіювання. Навіювання буває довільним - тобто цілеспрямованим і мимовільним - коли оратор навіює ненароком, а також прямим, коли оратор просто закликає до якоїсь дії та непрямим коли використовуються образи, співставлення тощо.

Крім цього також виокремлюють, такі види навіювання на людину: коли вона перебуває в активному стані, під гіпнозом, під час сну [4].

Одним із видів навіювання є самонавіювання. Це свідоме саморегулювання, навіювання самому собі уявлень, почуттів, емоцій.

Ще однією формою впливу на особистість є психологічне зараження. Це передача емоцій через несвідомі канали сприйняття. Основоположниками дослідження зараження в психології були Г. Лебон, Г. Тард та Б. Поршнєв.

Наслідування являє собою копіювання поведінки людиною. Наслідування розглядалося в працях Альберта Бандури, який проводив дослідження на дітях з питань наслідування ними агресивної поведінки дорослого. Важливо наголосити, що наслідування може бути виявом активності індивіда, яка є наслідком власної ініціативи або результатом впливу інших людей, які розраховують на це й стимулюють певну поведінку різними засобами. Отже, наслідування може бути як несвідомим, так і свідомим, цілеспрямованим.

Переконання — метод свідомого та логічного впливу на психіку індивіда. Переконувати словом — це велике мистецтво, яке потребує психологічних знань, законів етики й логіки. Саме про це писав відомий учений Блез Паскаль: «Кожний знає, що поняття потрапляють у душу двома шляхами: через розум і волю. Шлях розуму найбільш природний, оскільки не можна погоджуватися ні з чим, окрім доведених істин. Проте найбільш звичним є шлях волі... Це шлях низький, через це всі проти нього» [3, с.107].

Отже, на людину можна вплинути багатьма способами під час прямого спілкування. Головне, знати, як правильно їх застосувати в тій чи іншій ситуації.

Література:

1. Вердербер Р., Вердербер К. Психология общения. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. — 320 с.
2. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика. — М.: Новое литературное обозрение, 2002. — 592 с.
3. Маркин В. Н. Акмеологическая компетентность психолога / В. Н. Маркин // Акмеология. 2003. — № 3. — С. 51–52.
4. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навч. посіб. — Київ, 2007. — 360 с.
5. Пиз Аллан. Язык жестов: увлекательное пособие для деловых людей. — М.: АйКью, 1992. — 112 с.

ТЕОРІЯ «ПОСТПРАВДИ» ТА ЇЇ КРИТИКА

Вважається, що винайшов неологізм «постправда» в 1992 році американець сербського походження Стів Тесіч, вживши в своїй публіцистичній праці про війну США в Перській затоці вираз «post-truth» [5]. Значення слова було майже буквальним - автор роз'яснював, що люди самі вибрали жити в світі, де вже відома вся правда.

Першою науковою спробою осмислення нового поняття стала стаття, присвячена слову в Оксфордському словнику у перевиданні в 1996 року. Слово «постправда» було включено в тлумачний словник англійської мови зі значенням «щось, що позначає такі обставини, коли об'єктивність фактів не впливає на формування громадської думки, тому що підміняється волюнтаризмом до емоцій і особистим переконанням» [3].

За прихильниками теорії постправди, брехня та постправда мають відмінності. Перша буває індивідуальною, а друга - завжди колективна. Це інформація, в яку споживач хоче вірити, навіть якщо вона сумнівна або відверто неправдива. Головне - відповідність певній картині світу [4]. Журналістська етика в мережі розчиняється в потоці нежурналістського контенту, правило трьох джерел, які раніше були обов'язковими, більше не працює. Перед піарниками, копірайтерами, блогерами стоять зовсім інші завдання - не стільки доведення об'єктивних відомостей, скільки маніпуляція інформацією заради збільшення популярності, трафіку та продажів. Основні прийоми постправди - спотворення інформації, використання емоцій і індивідуалізму, розмовний стиль, емоційно забарвлена лексика, відсутність перевірки фактів.

Однак, тут виникають підстави для критики. Поняття істини у філософії

сягає до Платона, який попереджав (через Сократа) про небезпеку помилкових претензій на знання. Невігластво, вважав Сократ, можна було виправити; якщо хтось є невігласом, його можна навчити. Більша загроза виходить від тих, хто має надмірність, думаючи, що вони вже знають правду. На цьому етапі важливо дати хоча б мінімальне визначення істини. Інші відомі концепції істини (когерентні, прагматичні, семантичні) відображають різноманітність думок серед філософів щодо власної теорії істини, навіть якщо питання про цінність істини викликає мало суперечок, про те, чи є істина взагалі важливою [2].

На сьогодні, однак, актуальне питання не в тому, чи маємо ми належну теорію істини, а в тому, як осмислити різні способи, як люди підривають істину. Першим кроком важливо визнати, що ми іноді робимо помилки і говоримо неправдиві речі, не маючи сенсу це робити. У такому випадку це не є неправдою, оскільки помилка не є навмисною. Наступним кроком поза цим є «навмисне невігластво», коли ми насправді не знаємо, чи говорим ми правду, але все одно говоримо це, не турбуючись, не поспішаючи з'ясувати, чи правильна наша інформація. У цьому випадку ми можемо виправдано звинуватити оратора в його лінії, бо якщо факти легкодоступні, особа, яка заявляє неправду, здається принаймні частково відповідальною за будь-яке незнання. Далі йде навмисна брехня, коли ми говоримо неправду з наміром обдурити. Це важлива віха, оскільки ми тут перейшли до спроби обдурити іншу людину, хоча ми знаємо, що те, що ми говоримо, не відповідає дійсності.

Слово «постправда» пережило піднесення нещодавно, а саме в результаті Brexit та президентських виборів у США в 2018 році, - але саме явище має глибоке коріння, яке сягає тисячоліть назад, до еволюції когнітивних ірраціональностей, які поділяють як ліберали, так і консерватори. Як зазначалося раніше, він також має коріння в академічних суперечках щодо неможливості об'єктивної істини, яка використовувалася для нападу на авторитет науки. Зазвичай постправду визначають як симптом постмодерністського суспільства – за філософією Бодрійяра про відсутність істини або «спекталізацію» життя Дебора [1]. З іншого боку, такі поняття, як

«невірні твердження», «помилкові факти» або «необґрунтовані претензії», недостатні для того, щоб пояснити дії президентської кампанії Трампа в 2016 році. Щоб зрозуміти сенс політичних катастроф останніх двох років, з'явилася теорія, яка стверджує, що в 2016 році виник паралельний вимір, який, на відміну від звичного нам світу, що не керується раціональним мисленням [5].

В широкому сенсі, епохи правди ніколи не існувало. В попередній, модерній епосі було місце для імперіалізму, законного рабства, Гітлера, Маккарті або Джима Кроу. З цього боку, епохи постправди не існувало й не існує так само, як не було й ери правди. Проте, у нас є політика правди, в термінах Фуко: серія дискурсів, які визнані дійсними в конкретному контексті, й вони визначають і показують реальність, яку ми переживаємо.

Література:

1. Aylesworth, Gary, «Postmodernism», The Stanford Encyclopedia of Philosophy [Online] – 2015. / Url: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/postmodernism>.
2. Benesch K. Is Truth to Post-Truth what Modernism Is to Postmodernism? Heidegger, the Humanities, and the Demise of Common-Sense. / European journal of American studies [Online], 15-1. – 2020. / Url: <http://journals.openedition.org/ejas/15619>
3. Wang A. «Post-truth» named 2016 word of the year by Oxford Dictionaries. [Online] – 2016. / Url: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/11/16/post-truth-named-2016-word-of-the-year-by-oxford-dictionaries/>
4. Будрайтскис И. Шурипа С. Постправда – истина на рынке. [Електронний ресурс] / Будрайтскис И. Шурипа С. // Moscow Art Magazine. – 2019. - №109 / Режим доступу до ресурсу: <http://moscowartmagazine.com/issue/93/article/2066>
5. Куриэль Б.П. Постправда — это правда в его глазах. [Електронний ресурс] / Куриэль Б.П. // Гефтер. – 2018. / Режим доступу до ресурсу: <http://gefter.ru/archive/24281>

ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ І СМЕРТІ

Кожен з нас не раз замислювався над проблемою смерті людини. Адже людина єдина жива істота, яка розуміє поняття смерті, а саме усвідомлює її та намагається постійно її обмірковувати. І що, як не швидкий плин життя, змушує людину гарячково розмірковувати над самим сенсом життя?

Свідомо і несвідомо людина завжди намагалась увіковічнити себе за допомогою історії, нащадків та будь-якою іншою пам'яттю про себе. Адже існують такі версії, що людська душа продовжує своє існування доти, доки нащадки пам'ятають про цю особистість. Насправді ж існує безліч різних версій з приводу смерті. Ставлення людей до смерті змінювалось разом зі світоглядом упродовж всієї історії людства.

Наприклад у старогрецькій міфології вважали, що після смерті, людина переходить у світ мертвих, в якому існує і далі. Але раніше вважалось, що після смерті людина занурюється у вічний сон.

В свою чергу Епікур закликав усіх бути мужніми та йти до кінця, прийняти смерть такою, яка вона є. А от Платон, Сократ, Арістотель вірили у безсмертя душі.

Особисто я для себе ще не вирішила у який кінець вірю. Адже абсолютно всі теорії мають право на існування. Спершу я вірила у найпоширенішу християнську теорію про те, що після смерті людська

душа потрапляє в рай, пекло чи чистилище, в залежності від того, як саме ця людина прожила своє життя. Далі я була схильна до теорії про реінкарнацію, і чесно кажучи ця теорія подобалась і продовжує подобатись мені найбільше.

Також, припускала і таку теорію, що рай та пекло існують на землі, але для кожного по-різному, в залежності від вчинків. Або, що наш світ і є те саме чистилище.

Звісно я думала і про те, що після смерті наша душа ні в що не перероджується і ніде не залишається, вона просто зникає, помирає, як і сама людина. Але я відмовляюсь у це вірити, адже саме уявлення про те, що все, що я коли-небудь відчувала чи відчуваю зараз ніколи більше не повторяться, наводить на мене неабиякий жах і зникає сенс у всьому, що зараз існує. Тому для себе я намагаюсь забути про існування цієї теорії.

Також я інколи замислююсь над теорією про те, що після смерті душа просто покидає тіло і починає існувати в будь-яких образах, наче привид.

Сократ стверджував, що смерть є якби переселенням звідси в інше місце, і там знаходяться всі померлі.

А що, якщо усі ці теорії вірні, але з кожним відбувається саме те, у що ми найбільше вірим? Адже як відомо, віра – це найбільша сила.

Все, що я можу сказати у відповідь на все це, те що кожен з нас у свій час дізнається правду, яка залишиться з нами назавжди. Усе це, лише питання часу.

ГЛОБАЛЬНА ІДЕЯ, ЯКА ВРЯТУЄ СУЧАСНИЙ СВІТ: МРІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Сучасні проблеми глобалізації привертають увагу науковців різних галузей знання. Адже її активний вплив на життєдіяльність соціуму та особливо її наслідки (економічні, політичні, духовні, культурні, екологічні) вимагають від людини швидкої реакції, стрімких змін у базових моделях поведінки, пошуків нових способів взаємодії зі світом. І це не дивно, адже за останні десять років світ змінився у багатьох аспектах, особливо в технологічному. Зв'язки між світовими державами стали тіснішими, а це, у свою чергу, призвело до появи ще більшої залежності між ними, а також нових проблем загального характеру.

Всі ми часто чуємо слово «глобалізація», але до кінця не розуміємо, що саме воно означає. Якщо заугливити цей термін, то можна зрозуміти, що річ йде про спільне, планетарне, про те, що стосується кожного жителя нашої планети. Цей об'єктивний процес сьогодні має системний характер, адже глобалізація неминуче охоплює всі сфери життя людей на нашій планеті та призводить до всесвітньої інтеграції та уніфікації. Дійсно, процес інтернаціоналізації вимагає сьогодні поглиблення співробітництва між країнами та посилення їхньої взаємодії. Науково-технічний прогрес, поява інформаційних технологій корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переводять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки. Як стверджує Т. Возняк, «одним із найістотніших аспектів глобалізації є насамперед своєрідне об'єднання людства, світ певним чином має стати єдиним – економічно, політично» [1].

Основними наслідками цих процесів можна назвати розподіл праці, стрімку міграцію виробничих ресурсів, людського капіталу у планетарному масштабі, стандартизацію законодавства, а також зближення культур різних країн.

Глобалізація має велику кількість прибічників, які вбачають у ній врятування нашої планети, прогрес, головною умовою якого є стабільний розвиток інформаційного суспільства.

На наш погляд, це занадто оптимістичне бачення майбутнього людства. Ті, хто вірять у близький успіх глобалізації, і головне, – втілення її основних ідей у життя, не до кінця розуміють, чому на даному етапі це є неможливим, і буде можливим ще не скоро.

Рівень глобальної свідомості, і, як наслідок, нашої співпраці на міждержавному (а також планетарному) рівні ще занадто низький для втілення такої ідеї. Безумовно, у майбутньому це буде чудовий крок, великий і масштабний, який принесе багато позитивного та корисного для всіх, але поки що ця картинка виглядає утопічною.

У цьому контексті ми погоджуємося із думкою В. Співака, який стверджує, що у своєму перспективному розвитку глобалізація має створити світове солідарне суспільство, дійсно вільне та справедливе для всіх народів, націй та країн, а не лише для «золотого мільярда». Базовою умовою цього суспільства має бути закладання в основу соціального діалогу ідеї-гасла антиглобалістів «Світ повинен бути іншим!» [2, 18].

Сьогодні постає гостра необхідність у співпраці представників всіх країн світу на планетарному, глобальному рівні з приводу вирішення спільних проблем. Сигналом до такого діалогу є загострення соціальних проблем, важливих з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації. Проте, на наш погляд, на даному етапі відкритому діалогу заважає така серйозна причина, як міждержавні конфлікти. У багатьох країнах ведеться війна (наша країна не є винятком), окрім цього у відносинах між багатьма країнами наявна пасивна агресія, приховані конфлікти, що заважає знайти спільне рішення. Разом із тим,

існують окремі держави, влада яких вже досить довго залишається зацікавленою у продовженні цих конфліктів.

У той же час, особливо гостро на собі відчувають наслідки глобалізації країни третього світу, які вже сьогодні просто не витримують всієї її важкості. Адже подальше загострення економічних та соціальних проблем у цих країнах може призвести до загарбницьких війн і повної загрози їхнього майбутнього існування.

На фоні загострення політичних й економічних проблем гендерна та расова нерівність за останній рік спровокували масу протестів і бунтів по всьому світові. Не дивлячись на існування поняття соціальної справедливості, свободи й толерантного ставлення до «іншого», не всі однаково ставляться до представників іншого кольору шкіри або до сексуальних меншин.

Саме тому ми вважаємо, що у найближчі 50 років населення планети Земля має ефективно співпрацювати на вироблення спільної глобальної ідеї, яка б могла об'єднати усіх на досягнення спільного блага, що задовольнить у рівному ступені потреби усіх держав. Поки ще замало зроблено на цьому шляху, не дивлячись на весь наявний потенціал та великі стратегічні плани. Якщо людство вчасно зробить висновки з власних попередніх помилок і виробить спільну міжцивілізаційну програму щодо майбутніх глобальних зрушень, це забезпечить стабільне майбутнє для нашої планети.

Література:

1. Возняк Т. Ретроспективна політологія. Епоха Кучми. – Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2010. – 180 с. Режим доступу: https://www.studmed.ru/voznyak-t-retrospektivna-politologiya-epoha-kuchmi_084a72fcbb3.html
2. Співак В.М. Соціальний діалог в умовах глобалізації: тенденції трансформаційних змін // Вісник АПСВТ. – 2016. – №3-4. – С. 16-22.

ОБРАЗ ДІВИ МАРІЇ У КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Образ Діви Марії обіймає чільне місце в християнській традиції вшанування святих. Відповідно до вчення маріології, Богоматір користується привілеєм свободи від первородного гріха, тобто Вона відкуплена до спокути у вшанування заслуг Її Сина. Ідея непорочного зачаття Діви Марії висловлювалося окремими богословами Заходу ще до розколу Церков, але воно не поділялося такими великими представниками західного богослов'я, як Ансельм Кентерберійський, Бернард Клервоський, Фома Аквінат, які ставилися з обережністю).

Головним захисником вчення про непорочне зачаття був францисканець Іоанн Дунс Скот (XIII-XIV ст.), а потім орден єзуїтів. Коли у 431 році на Третьому (Ефеському) Вселенському соборі, в контексті христологічних суперечок, Церква урочисто підтвердила Богоматеринство Пресвятої Діви, іменування Богородиця утвердилося у християнському світі.

Вшанування Богородиці у Києворуську добу поширюється у період правління Ярослава Мудрого, переважно через перекладні твори, започаткувавши в подальшому потужну маріїнську релігійно-культурну традицію. За її ідеалами, Діву Марію називають Непорочною Дівою, Великою Святою, Богородицею, Царицею Небесною, Царицею ангелів, Заступницею, однак, ключова ідея розуміння образу Матері Божої виражена в молитві про припинення пекельних мук.

Приклад діянь Марії – яскравий зразок для наслідування, ідеал для наближення кожного вірянина у своїх прагненнях та діях для особистісного духовного очищення та суспільного спасіння. На основі образу Діви Марії у києворуській традиції сформувався «образ жінки – праведниці, яка не тільки

об'єднала навколо себе громаду однодумців, але й стала зразком для духовного наслідування майбутніх поколінь, певним чином змінювався залежно від реалій історичної епохи та генези християнської церкви., але визначальний принцип – християнське служіння ближньому – був визначальним» [3, с.118 - 199].

З усіх святих саме Марія найближча до Бога і саме її, як матір божого сина, вважають найчистішою та безгрішною з усіх святих. З Марією пов'язана велика кількість християнських свят — Покрова, Парман, Непорочного Серця тощо, а також багата традиція іконопису та живопису.

В епоху Середньовіччя можна зустріти величезну кількість канонічних зображень Діви Марії, в яких панує сувора аскетична традиція. Однак розбіжності в трактуванні образу Богоматері в традиціях християнського Сходу і Мадонни західній католицькій традиції вже намічається в цю епоху.

У духовному континуумі православ'я акцентується насамперед богородичний аспект з поняттям соборності: в результаті Богоматір постає в більш сакральному образі, як захисниця роду людського. У католицизмі переважає індивідуальний, особистісний підхід в осягненні образу Діви Марії, її називають Мадонною -«моєю дамою».

Утворення канонічного візантійського образу Богоматері відноситься до V–VI ст. За поданням Діонісія Ареопагіта, символічному образу Богородиці належить найважливіша роль медіатора між рівнями буття (земного світу) і «надбуття» (небесного світу). «З одного боку, чудотворний образ Христа або Богоматері - це витвір мистецтва, оригінальне по відношенню до своєї копії, з іншого боку, чудотворний портрет за своєю природою - не більше ніж відображення, це символ вічного архетипу - справжньої природи Христа або Його матері» [1, с.16].

Для зображення Марії візантійці створили також багато варіантів, через які розкривається її надзвичайна любов до Ісуса як свого Сина і як до Бога. Це сидяча Одигітрія (Провідниця) і Єлеуса, або Богородиця Ніжності; Оранта, або Заступниця; Панагія, або Знамення; Покрова (образ Марії, яка на піднятих руках тримає свій омофор для захисту віруючих від лиха). Особливий культ

Богородиці-Покрови, як захисниці від ворога і заступниці можемо побачити у історіях про запорозьких козаків. Ікони Богородиці були у кожному козацькому курені, її також зображували на хоругвах, з якими козаки ходили в походи. Перед кожним походом козаки ставали на молитву до Богородиці, просили її милості. По завершенні походу - незалежно від його успішності – козаки відправляли молебень на честь Божої Матері, і саме на свято Покрови Пресвятої Богородиці козаки обирали собі нового кошового отамана.

Особливе вшанування Покрови Богородиці поширилося у період Гетьманщини, коли формується новий напрям мистецтва – «козацьке бароко» та виникає й новий тип ікони – «Козацька Покрова». На ній під покровом-омофором Богородиці іконописці розміщують українських ієрархів, гетьманів, старшину та значних козаків, як основних меценатів православної церкви.

Однією з, найвідоміших українських зображень Богородиці є мозаїчний образ у соборі Київської Софії «Богородиця Оранта», де Діва Марія зображена з піднятими вгору руками – це один з найдавніших жестів, що звернений до Бога і означає благання за спасіння людства. Значення цього специфічного знаку Оранти добре пояснюється в Біблії: під час битви юдеїв з амалекитянами Мойсей молився за свій народ, піднявши обидві руки до неба; і поки Мойсей тримав руки у такому положенні, юдеї перемагали, однак, коли ж руки опускалися, то вороги починали перемагати.

Величезна мозаїка розміром 5,45 метрів, зображена на ввігнутій поверхні головної апсиди, вона домінує над розписами храму. Золоте тло створює ефект вічно сяйного ореолу навколо Оранти. Образ Богородиці створює потужну атмосферу піднесення, непереможності. Існує навіть давнє повір'я: «Допоки в Софії є Оранта, стоятиме й Київ». Також саме цю частину храму називають «Непорушною стіною». До наших часів дійшла й традиція зображення Богородиці з піднятими руками на жіночих весільних вінцях.

Мистецтво, естетичне відчуття найбільше відповідають психології сприйняття невербалізованих змістів, семантичних шарів високої духовної наснаги, котрі не в змозі відтворити поняття, а натомість можуть глибоко

відчути. В сакральному мистецтві Київської Русі ці можливості реалізовано чи не найповніше. Його підвищена онтологічність відкрила широкі перспективи для формування саме через естетичні почуття і естетичну реакцію на прекрасну форму позитивного емоційного ставлення до змісту, до духовних вартостей християнства [4, с.52].

Підсумовуючи все вищесказане, хочеться лише додати, що, на мою думку, образ Богородиці в ХХІ ст. тільки набуває своєї популярності в українській культурі. У зв'язку з приходом такої течії як фемінізм, про Богородицю починають говорити не лише як сакральний образ, вона стає символом сильної жіночої особистості, здатної врятувати людство.

Література

1. Бургхардт Т. Сакральное искусство Востока и Запада: Принципы и методы / Т. Бургхардт. – М.: Алетейя, 1999. – 213 с.
2. Литовченко С.Д. Історія земель українських / С.Д. Литовченко. - Х. : Фактор, 2007. - 200 с. : іл.
3. Ломачинська І.М. Релігійне лідерство в духовному вимірі християнської традиції / І.М.Ломачинська. - К.: Університет «Україна», 2008. – 286 с.
4. Павлик П. Українське сакральне мистецтво: (традиції, сучасність, перспективи) / П. Павлик // Нар. творчість та етнографія. – 2000. – № 2/3. – С. 52–56.
5. Сиротинська Н. Богородична тема у сакральній гимнографії та українській бароковій літературі / Н.Сиротинська // Вісник Львівського університету. - Серія мист-во.- 2013. - Вип. 12. - С. 18–27.
6. Степовик Д. Історія української ікони Х-ХХ ст./ Д.Степовик. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.: іл.

ЦІННІСТЬ ЖИТТЯ – СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

Як мені здається, багатьом цікаве питання - наскільки цінне людське життя, і чи має воно якусь цінність? Кожен день ми, люди, все що тільки і робимо - проживаємо один день за іншим, працюємо, навчаємося, трохи відпочиваємо, і так по колу. Хіба це життя? Я б назвала це звичайним існуванням, біологічним процесом. В цьому немає нічого особливого, індивідуального. Як людина може цінувати життя, коли його сенсом буття стає банальне виживання, як у тварин? Ми живемо, щоб що, - народитися, вчитися, працювати і в кінцевому підсумку померти? Більший час у нас займає саме те, що ми віддаємо свої сили не на себе, а на суспільство, на його процвітання. Ми робимо сенсом життя роботу, без якої не проживемо; дітей, тому що вони майбутнє світу; здоров'я, від якого залежить саме життя.

Мені здається, що багато людей не цінують ні своє, ні життя інших, раз так легко розв'язуються війни і конфлікти, де страждають невинні душі. Їм не дочекатися допомоги з боку, тому що про них ніхто не подумає. Навіщо? У світі ж мільярд таких же страждених. Ми виховуємо в дітях доброту і гуманність, які при дорослішанні руйнуємо і нав'язуємо егоїзм, тому що в цьому жорстокому світі потрібно думати в перш за все про себе. Це руйнує людяність, а хіба без людяності можна цінувати життя? Я не сперечаюся, що в деяких моментах життя дійсно може бути прекрасним, саме за такі приємні дрібниці починаєш цінувати те, що ходиш по землі. Всі говорять, що сенс у свободі, в щасті, любові. Але я не бачу, щоб людство прагнуло до цього, тому що йому це не потрібно. Всі звикли жити за правилами, в тих рамках, в які укладає суспільство.

Єдина відрада, єдине, за що варто цінувати життя - це радість, що запам'ятовуються миті, які дарують справжнє щастя. Будь то зустріч з друзями і

рідними, улюблене заняття, свята або навіть теплі сонячні дні. Правда, не тільки в хороших ситуаціях ми цінуємо життя. Бачачи, як вмирають інші, або побувавши в страшній події, починаєш замислюватися, як страшно втратити життя, що не варто втрачати час даремно, тому що його неможливо повернути. Нам всім потрібен цей поштовх, щоб по-справжньому цінувати свій прихід у світ, прагнути до кращого.

Цінність. Що це? Для кожного це слово має свій сенс. Я б поділила життєві цінності на матеріальні і духовні. У нашому житті нам потрібно цінувати все: себе, почуття, оточення, природу, духовність. Потрібно радіти кожною миттю, насолоджуючись маленьким промінцем сонця, диханням вітру. Варто відчувати, що таке справжнє життя і наскільки прекрасним воно може бути. Саме так можна розкрили потенціал людської цінності. Немоżliво цінувати те, чого ти не розумієш. Жити - це не тільки проживати один день за іншим. Це щось більше. Це насолода. Для когось радість життя - це робота, розваги, подорожі, а для інших - любов, нові враження, яскраві емоції. У цьому питанні немає правильної відповіді. Нехай кожна людина живе так, як їй хочеться. Не варто нав'язувати свої бачення і цінності.

Так само мені б хотілося торкнутися теми про самогубства, оскільки вона досить серйозна в питанні про цінності життя. У якийсь момент людина просто втрачає бажання жити, і на це впливає безліч негативних чинників, наприклад, втрата близької людини, проблеми в родині, депресія, хвороби. Коли тебе оточують проблеми, і немає сил боротися, в думках спливає тільки один вихід - покінчити з усім. Хочеться швидше позбутися від вантажу жахливих днів, забути про все погане. Не всі люди сильні і можуть вистояти перед подібним випробуванням, будь-хто може дати слабину. Тобі кажуть: «Подумай про близьких», але який в цьому сенс? Хіба людина буде жити нормально і цінувати своє життя, коли з боку немає допомоги і підтримки? З такими людьми потрібно бути дуже акуратними, не варто залишати все, як є з думкою, що це підліток, і воно само пройде. Про це потрібно говорити, показувати, що життя має і світлі, прекрасні сторони, що проблеми тимчасові, що все буде

добре, якщо постаратися, докласти зусиль і повірити в себе.

Ми знаходимо сенс життя, коли переживаємо події, які не побажаєш нікому. У такі моменти ми згадуємо про минуле, про те, як даремно витрачали час, і починаємо знаходити нові погляди на реальність. Ось він, справжній світ. Як прекрасно жити.

Інститут мистецтв

Сергійчук Ю.

Науковий керівник: Хрипко С.А.

ЖИТТЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ

Для мене, філософія - це наука, яка потребує багато роздумів, але завдяки якій ми осмислюємо наше життя, додаємо йому сенсу. Дуже часто буває так, що ми не можемо пояснити чому це відбувається саме так, тоді починаємо будувати свої припущення щодо цього.

Це є своєрідною реакцією нашого організму проти страху невідомості й не розуміння якогось явища чи ситуації. Невідомість нас лякає, робить розгубленими і тривожними. Мені, інколи, теж не дають спокою явища, які не можу пояснити, чому вони з'явилися, що стало їх результатом. І тоді я також починаю перебирати різні варіації, які могли посприяти появі цього незвичного явища чи ситуації.

Але філософія допомагає нам не лише пояснити якісь незвичайні чи шокуючі явища, а й допомагає зрозуміти і знайти свій сенс життя, не ділити життя тільки на світле і темне, розуміти вчинки інших людей, можливо ставити себе на їх місце, роздивитися красу у чомусь не дуже помітному, яскравому.

Тобто, вона дає нам можливість вийти за рамки обмеження нормами, правилами і стереотипами, які встановлені нашим суспільством і свідомістю. Можна сказати, що коли ми вивільняємо від тягару стереотипів, ми починаємо взаємодіяти більше з нашою підсвідомістю, для якої всі дороги відкриті.

Мені здається, що підсвідомість і філософія досить тісно пов'язані між собою. Дуже часто лізе багато ідей в голову саме перед сном, коли ми починаємо взаємодіяти з підсвідомістю. Також буває, що якісь роздуми відвідують нас під час сну. Можуть снитися фантастичні сні, де людина може пізнавати Всесвіт, самого себе, міняти своє ставлення щодо деяких речей чи ситуацій.

Також філософія пов'язана з темою кохання. На тему кохання можна говорити без кінця і краю, бо кожен з нею стикався, але багато, хто так і не пізнав істинного його сенсу.

Тому породжується велика кількість роздумів, припущень, але все одно кожен знаходить сенс кохання у різному. І це залежить від життєвих цінностей особистості, її світогляду, виховання, моральних установ, від особливостей сприйняття. Кохання дарує нам крила, натхнення, а в інший момент - причиняє великий душевний біль. Його двосторонність, неоднозначність і приваблює філософів з давнини.

Філософія взаємодіє з різними аспектами нашого життя, навіть з фізичною діяльністю. Під час праці, наші думки упорядковуються, тоді ми можемо розкласти ситуацію по полицях, відшукати прихований сенс у чиїсь діях, зробити висновки для себе. Чи подумати про буття нашого життя, як швидко пролітає час, як багато вже встигло трапитися, як несподівано з'являються люди на нашому життєвому шляху, як деякі затримуються з тобою на все подальше життя і підтримують, а деякі стали всього лише моментом.

Тому я можу зробити висновок, що філософія - це все наше життя. Вона пов'язана з різними сферами життя і діяльністю людини. Вона є тим допоміжним інструментом, який допомагає нам рухатися далі, розуміти скороплинність життя, розуміти себе та розбиратися у своїх почуттях, приймати зміни Всесвіту.

ФІЛОСОФІЯ В СИСТЕМІ КУЛЬТУРИ

Культура є невід'ємною частиною нашого життя. Ми можемо, навіть, не усвідомлювати на скільки велику роль вона відіграє в ньому. Культура і філософія є взаємопов'язаними частинками одного цілого. Якщо філософія це мова пізнання світу і себе, то культура це практичний засіб втілення своїх цілей і мрій. Вона охоплює всі частини людського суспільства. Згадаємо слова великого Фрідріха Ніцше: культура - це, перш за все, єдність художнього стилю у всіх життєвих проявах народу.

У сучасному світі ми вже дослідили культурне життя майже усіх поколінь, що жили до нас. Ми бачимо його за допомогою витворів мистецтва, що зображують тодішнє життя. І саме філософія допомагає розтлумачити його. Наприклад, якщо ми знайдемо картину минулих століть, де зображено життя простих людей, це буде предмет культури, а філософія допоможе проаналізувати, розтлумачити та розповісти що саме там зображено. Навівши такий приклад я хотіла пояснити зв'язок між культурою та філософією, де культура це практична складова, а філософія – мова якою говорить культура. Іншими словами, філософія є теоретичною частиною, невід'ємним елементом культури. Культура зберігає в собі історію суспільства, а філософія допомагає про неї розповісти. Хоча зараз виникає багато питань з приводу того, що філософія вже не актуальна, що вона вже вичерпала свої можливості. І сучасна культура не потребує пояснення та філософського тлумачення. Та не потрібно забувати про те, що філософія має набагато ширше значення. І, навіть, найсучасніша культура буде неповноцінною без допомоги філософського пояснення.

Та справжня суть філософії набагато глибше, вона не про усіх, а про

особистість, про кожного. Вона про саморозвиток, самопізнання про становлення людини в світі, її самореалізацію. Це означає що і культура має ширше значення, вона є практичним засобом самореалізації, становлення себе в світі. Філософське осмислення культури наближає до екзистенції людського буття – безпосереднього, унікально-особистісного переживання власного існування. Більш того, філософське осмислення людини неможливе поза філософським осмисленням культури. Воно дозволяє розкрити способи ставлення людини для світу, осмислити цінності, що притаманні людині, особливості її внутрішнього світу. Кожна людина щодня будує своє життя, кожного дня пере нами постає якийсь вибір, ми вирішуємо важливі питання, які можуть змінити наше життя. І, навіть не підозрюємо, що це все пов'язано з філософією, що будь-яке наше рішення чи вчинок може розтлумачити філософія. Вона являє собою величезну систему, що охоплює всі сфери нашого життя і в кожній з них вона бере активну участь. Багато людей вважають, що зрозуміти і використовувати філософію в своєму житті можуть лише люди з філософським ступенем, тобто, вчені. Але я думаю, що кожна людина може аналізувати та тлумачити своє життя, як з філософської точки зору, так і з культурної.

Тож можна зробити висновок, що філософія дуже тісно пов'язана з культурою, вони доповнюють одна одну і працюють разом над встановленням особистості в суспільстві.

Історико-філософський факультет

Шостак А.А.

Науковий керівник: Овсянкіна Л.А.

ПРОБЛЕМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Потреба у встановленні ефективної міжкультурної комунікації в епоху глобалізації є сигналом серйозної затяжної кризи, що склалася у відносинах між

представниками Заходу та Сходу. Сучасна глобалізація охоплює усі сфери життя людства – соціальну, економічну, політичну, культурну, екологічну, технологічну. Вона призвела до футурошоку, розриву часу, коли пересічна людина не встигає усвідомити стрімкі соціальні зміни навколо себе та пристосуватися до них. Одночасно відбувається процес активного поглинання західною культурою національної ідентичності різних народів під прапором вестернізації, коли решті світу нав'язуються західні інституції та соціально-культурні орієнтації. Це, у свою чергу, призводить до загострення конфронтації культур та стає причиною великої кількості конфліктів. Саме тому проблема пошуку шляхів подолання цієї кризи є надто актуальною і потребує серйозного аналізу ролі глибинних чинників міжкультурної комунікації у вирішенні сучасних світових конфліктів.

Проблему діалогу в контексті міжкультурної комунікації досліджували С. Гантінгтон, С. Кримський, Ю. Павленко, Ю. Пахомов та інші філософи. Дослідженню специфіки сучасного діалогу в умовах глобальної цивілізаційної кризи присвячені праці А. Єрмоленка, В. Паніотто, С. Йосипенка, М. Михальченка, Л. Губерського та інших вчених, які наголошують на необхідності формування культури діалогу і виробленні готовності до ефективної комунікації навіть з ідеологічними опонентами.

Надзвичайно важливою в розумінні сутності діалогу в контексті міжкультурної комунікації є праця «Зіткнення цивілізацій» відомого американського дослідника С. Гантінгтона. Він стверджував, що головні тренди сучасного світу, що визначають сутність комунікації між різними локальними культурами, спираються не на політичні, технологічні й ідеологічні чинники. Сутність цього процесу визначається згідно з напрямками розвитку культури: «народи і країни з подібними культурами об'єднуються, народи і культури з різними культурами розпадаються на частини» [1, 185].

В епоху глобалізації проблема ідентичності в багатьох країнах стає центральною. На тлі кризового стану загострюються питання ідентифікації, коли у людей виникає гостра необхідність крізь ідентичність шукати і

забезпечувати собі певну безпеку. С. Гантінгтон вказує, що «для людей у першу чергу має значення кров і віра, релігія і родина. Люди об'єднуються з тими, у кого ті ж коріння, церков, мова, цінності й інститути, та дистанціюються від тих, у котрих вони інші»[1, 186].

Видатний український філософ С. Кримський розробив метод архетипів, що визначає як найдавніші, так і майбутні часи етносу, виходячи з ключових показників: архетип серця, архетип слова, архетип софійності, архетип природи, архетип етичної цінності вільної особистості [2]. У сучасних умовах метод архетипів можна успішно застосовувати для розуміння сутності конфліктів та їх розв'язання у процесі міжкультурної комунікації як між Заходом та його основними противниками (Китай, ісламський світ), так і між різними етносами Всесвіту. Головний принцип, який потрібно застосовувати, полягає в наступному: треба враховувати не тільки можливості єднання етносів, але й ситуації, коли це неможливо. У цьому контексті можна із впевненістю погодитися із тезою С. Кримського про те, що «...коли етнічні колізії зачіпають архетипний рівень ментальності певних народів, то в кожному випадку їх слід не зводити, а розводити (тобто шукати їхньої автономізації). І навпаки, у політичних або соціальних колізіях у етносів з великим досвідом співіснування можна сподіватися на подолання яких завгодно протиріч на шляху їхньої інтеграції» [3, 384].

Ми вважаємо, що лише міжкультурний діалог у найближчій перспективі має допомогти у створенні світового солідарного суспільства, дійсно вільного та справедливого для всіх народів, націй та країн, а не лише для «золотого мільярда». У цьому контексті головна задача діалогу – примирити представників Сходу та Заходу, як носіїв різних культур, та узгодити їхні зусилля у спільній діяльності щодо розв'язання політичних, екологічних, соціально-економічних та демографічних проблем, сприяти усім цивілізаціям у досягненні соціальної стабільності та соціально-економічного зростання.

Література:

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
2. Кримський С.Б. Архетипи української ментальності // Проблеми теорії ментальності / Відп. ред. М.В. Попович. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 283-301.
3. Пахомов Ю.Н., Крымский С.Б., Павленко Ю.В. Пути и перепутья современной цивилизации. – Киев: Благотворительный Фонд содействия развитию гуманитарных и экономических наук “Международный деловой центр”, 1998. – 432 с.

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Інженерно-хімічний факультет

Гондовська А. С.

Науковий керівник: Волянчук Н. Ю.

**ВПЛИВ СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДА ЗІ СТУДЕНТОМ НА
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІ**

Пріоритетною складовою професійної підготовки фахівців, є особистість студента, він є автор свого майбутнього. У процесі підготовки створюється педагогічна взаємодія між студентом та викладачем. Між ними встановлюються як ділові, так і міжособистісні взаємини. Їх співробітництво в реальних міжособистісних контактах і є тим соціальним середовищем, в якому відбувається становлення особистості спеціаліста з вищою освітою і подальший розвиток особистості кожного з них. Саме в педагогічній взаємодії кожен із них знаходить умови для власного особистісного зростання. Формою педагогічної взаємодії є спілкування – вербальний або невербальний контакт [1].

Взаємодія студента та викладача перетворилась сьогодні на одну з найактуальніших питань у теоретичному та практичному відношеннях. Розуміння проблеми спілкування в усіх її аспектах, узагальнення практики і проблем між індивідуальних стосунків мають особливо важливе значення для розвитку кожного викладача та студента загалом.

В контексті сучасної філософії освіти, мета й функції діяльності викладача суттєво еволюціонували порівняно з традиційним підходом. Роль викладача змінилася і даний момент, він виконує роль транслятора знань та експерта успішності студентів. Відповідно до сучасної освітньої парадигми викладач відповідальний за організацію навчального процесу, що ґрунтується на засадах співробітництва, забезпечує сприятливі умови для саморозвитку кожного студента, задоволення його освітніх потреб та конструювання власних знань та накових принципів, визначення особистісної позиції, об'єктивних явищ, процесів. Робота зі студентом повина бути пов'язана з ініціативною поведінкою студента, в якій реалізувалося б його прагнення до певного ступеня досягнень у навчально-пізнавальній і професійній діяльності.

Педагогічне спілкування має свою систему стилів, особливості яких залежать від обставин і індивідуальних характеристик його учасників. Традиційно від педагога вимагається дотримання педагогічної етики; повага до особистості студента і максимальна вимогливість до нього, веселий, добрий настрій, педагогічний такт; педагогічна техніка, її засобами є здатність до перевтілення (артистизм, голос, міміка, пантоміміка, культура мовлення); зовнішня естетична виразність [1]. Ставлення викладача до студентів, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, демократичним і ліберальним [2, 321].

Педагог виявляє активно-позитивне ставлення діловою реакцією на діяльність чи бездіяльність студентів, допомагає їм у своїй реалізації, відчуває потребу в неформальному спілкуванні. Вимогливість, поєднана із зацікавленістю в успіхах майбутніх фахівців, викликає взаємодовіру, розкутість, комунікабельність студента та є рушійною силою для розвитку

студента. Пасивно-позитивне ставлення фокусує увагу викладача на вимогливості та суто ділових стосунках. Таке спілкування характеризується сухим, офіційним тоном, недостатньою емоційністю, що збіднює спілкування та гальмує творчий розвиток студентів та небажання працювати далі. У студента формується замкненість та пасивність до розвитку, тим самим студент стає маріонеткою в руках педагога та лише виконує накази [2, 230]. Ситуативно-негативне ставлення, що залежить від перепаду настрою викладача, породжує в студентів недовіру, замкненість, можливі випадки лицемірство, брутальність, зневаги до педагога. Викликаючи негативне ставлення до себе, такий викладач не зможе підвищити навчально-пізнавальну мотивацію студентів чи викликати інтерес до науково-дослідної роботи [2, 231].

Авторитарному стилю викладача притаманний диктат, що перетворює студентів на пасивних виконавців, пригнічуючи їхню самостійність та ініціативу [3, 100]. Авторитарний викладач самочинно визначає спрямованість діяльності та створює правила: «Я – головний». Головні форми взаємодії за таким стилем спілкування — наказ, вказівка, інструкція, догана. А реакцією на помилки студента часто бувають висміювання, різкі слова. Авторитарному викладачу невластиво сприймати заперечення та ініціативи з боку студента. Усе це породжує несприятливий психологічний клімат, пригнічує відповідальність, гальмує формування творчих якостей, розвиває в майбутніх фахівців невпевненість у власних силах.

Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу. Базується він на думці колективу та співпраці педагога та студента, покликаний створити спільну мету діяльності. Основними способами взаємодії є заохочення, порада, інформування, координація, що розвиває в майбутніх фахівців упевненість у собі, ініціативність [2, 232]. З усвідомленням відповідальності, підвищенням зацікавленості, розвивається здатність свідомо, самостійно й творчо працювати, що забезпечує стабільний результат діяльності й закладає надійний фундамент розвитку особистості. Працюючи в такому стилі викладач показує правило:

«Ми – рівні», що заохочує студента саморелізувати та виявляти ініціативу, він розуміє, що до нього дослухаються.

За ліберального стилю у викладача немає стійкої педагогічної позиції. Ліберальний викладач прагне не втручатися в життя колективу, легко підкоряючись суперечливим впливам [3, 100]. Форми його роботи зовні начебто демократичні, але через пасивність і незацікавленість, нечіткість програми і брак відповідальності виховний процес стає некерованим. Студент не відчуває підтримки з боку викладача та віддаляє студента від викладача. В науково-дослідній роботі студент стає некерованим і не дослуховується до думку оточуючих. У студента формується правило: «Я знаю краще», що в свою чергу породжує деяку зневагу не тільки до викладача з ліберальним стилем спілкування, а й до всіх інших.

Отже, ефективний стиль спілкування викладача зі студентом передбачає взаємодію, що заснована на захопленості викладача й студентів спільною творчою діяльністю, повага викладачем роботи студента. Базуючись на цих поняттях педагогічного спілкування лежать захопленість викладача наукою, творчим пошуком, перетворення їх в органічну сторону своєї життєвої позиції. При цьому дружня прихильність викладача й студентів має розвиватися в загальній, педагогічно доцільній діяльності з педагогічною дистанцією, а не суперечити їй, перетворюючись на панібратські взаємини.

Тому взаємодія викладача й студентів має стати частиною змісту навчання, оскільки тільки на її основі можливо розширити суб'єктну включеність студентів у навчально-пізнавальну діяльність і сформувати їхню ініціативну поведінку. Суб'єктна включеність студентів у навчально-пізнавальний процес опосередкована професійною компетентністю викладача як провідника та підтримки в особистісному сенсу учіння, у власному образі мислення і дій того, хто втілює соціальний контекст навчальної інформації. Викладач має стати помічником та підтримкою при формуванні фахівця, який створює своє майбутнє.

Література:

1. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – К.: ТОВ “Філ-студія”, 2006. – 320 с.
2. Інноваційні підходи до стилю педагогічного спілкування викладача вищої школи / А. М. Коломієць, В. В. Ільчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2014. – Вип. 38. – С. 319-326.
3. Зязюна І.А. Педагогічна майстерність: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. - К.: Вища школа, 2004. – 418 с.

Факультет інформаційної та обчислювальної техніки

Гончаренко О.О.

Науковий керівник: Волянчук Н.Ю.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

З давніх давен інформація представляла собою одну із ключових цінностей людського суспільства. Можливість передачі досвіду від однієї людини до іншої, а згодом – і його збереження за допомогою писемності, стала фундаментом людської цивілізації. З подальшим розвитком людства роль інформації все більше зростала, з'являлись нові методи передачі та збереження, зросли темпи обміну; знання стали більш доступними. В умовах суспільства знань, Індустрії 4.0 передбачається, що цей процес триватиме і далі, набуваючи нових конфігурацій та форматів. Можна виділити наступні характерні риси інформаційного суспільства: наявність загального інформаційного простору; доступність інформації членам суспільства; висока роль інформації в економіці, суспільному житті, тощо [1; 2].

В контексті педагогіки найбільш важливою рисою інформаційного суспільства є доступність інформації. Наявність вільного доступу до великого

обсягу знань значно полегшує навчання, але в той же час вносить свої корективи в звичний процес. Внаслідок цього впливу зазнає і культурний аспект педагогіки. Огляд цього впливу і є предметом даного дослідження.

В першу чергу необхідно дати визначення поняттю «педагогічна культура». Дотепер серед науковців немає консенсусу щодо даного питання. Існує кілька способів визначення культури в цілому і педагогічної культури як частини цього поняття [3, 117-118].

Культура – сукупність досягнень суспільства в його матеріальному та духовному розвитку. Культура – ряд властивостей та якостей, що в активно-творчому плані характеризують особистість як універсального суб'єкта історичного творчого процесу. Культура – сукупність методів перетворення людських сил та навичок в соціально значимі цінності.

На основі даних визначень можна дати визначення і терміну педагогічної культури: педагогічна культура як частина досягнень суспільства, методів, цінностей, властивостей та норм, що стосуються освітнього процесу; педагогічна культура як ряд особистісних якостей вчителя, показник його рівня розвитку як людини та педагога; педагогічна культура як сукупність методів перетворення зусиль учнів та вчителів в рамках освітнього процесу, навичок та методів педагога в соціально значимі цінності.

Аналіз поширених тлумачень означеного концепту дозволяє дійти розуміння, що педагогічна культура як така – досить широке поняття, а отже, для огляду впливу доведеться розбити це поняття на компоненти. Це дозволить уникнути неоднозначності. Дослідниками виділяються кілька структурних компонентів педагогічної культури [4, 4]: аксіологічний, технологічний, когнітивний, особистісний та евристичний.

Аксіологічний – компонент, що визначає ціннісні засади педагогічної діяльності. Можна виділити кілька класів цінностей в педагогіці: гуманістичні, професійно-моральні, творчої самореалізації, інтелектуальні, соціальні, естетичні [5]. Зростання ролі знань як таких внаслідок інформатизації може

збільшити роль інтелектуальних цінностей, таких як істина. Те ж саме стосується цінностей творчої самореалізації.

Технологічний – компонент, що визначає засоби та прийоми взаємодії учасників навчального процесу, культуру спілкування, застосування педагогічної техніки та технологічних засобів [4, 4; 6, 11]. Внаслідок становлення інформаційного суспільства даний компонент може значною мірою змінитись. Так, зростання ролі технологічних засобів зв'язку в навчанні значною мірою нівелює роль невербального спілкування і зовнішнього вигляду викладача; наявність простого доступу до інформації дає можливість розширити та поглибити знання учнів за рахунок сторонніх джерел. В той же час це призводить до зменшення ролі педагога як носія знань, оскільки ті ж самі знання учень може отримати самостійно. Це призводить до необхідності зосередження на інших ролях і відходу від авторитарності.

Когнітивний – віддзеркалює культуру мислення педагога та доступні йому логічні засоби (аналіз, синтез, дедукція, індукція і т.п.) [6, 11]. В контексті інформаційного суспільства цей компонент навряд чи зазнає великого впливу. Зростання обсягів інформації призводить до необхідності вироблення критичного мислення для її аналізу, що може позитивно вплинути на когнітивний аспект культури педагога, проте принципових змін в структурі даного компонента не передбачається.

Особистісний – фіксує самореалізацію педагога в процесі навчання, його здібностей, інтересів і талантів [4, 4]. Аналізуючи даний компонент в контексті інформатизації, навряд чи можна виділити якісь суттєві зміни. Єдиний нюанс, що може вплинути на особистісний компонент педагогічної культури – це спрощення роботи внаслідок впровадження нових технологій, що дає змогу педагогу зменшити кількість рутинних дій і більш повно зосередитись на творчих аспектах викладання.

Евристичний - включає в себе розуміння цілей педагогічної діяльності, зв'язування їх із творчою самореалізацією учнів, володіння методами евристичної діяльності, вміння бачити індивідуальні здібності учнів, ставити та

вирішувати власні педагогічні задачі, складати цілісну освітню програму, застосовувати доступні форми рефлексії та самооцінки учнів [4, 4]. Даний компонент, як видно із визначення, не дуже сильно зав'язаний на знання і технології, більше – на вміння та якості педагога. Тому, хоча доступність інформації і дає вчителю можливість дізнатись більше про евристичні методи, проте сама по собі не створює впливу.

Підсумовуючи результати, можна виділити той факт, що в першу чергу інформатизація впливає на технологічний компонент культури. Меншою мірою – на аксіологічний: хоча пріоритетність цінностей змінюється, проте загальна структура залишається тією ж. Вплив на інші аспекти є або невеликим або майже відсутній.

Базуючись на цих даних, можна висунути наступні ключові риси педагогічної культури в контексті інформаційного суспільства:

1. Орієнтованість на знання та істину, інноваційний та творчий характер.
2. Перевага змісту над формою подачі.
3. Перевага горизонтальних соціальних зв'язків над вертикальними; зниження ролі вчителя як авторитету, піднесення інших ролей.
4. Висока роль самонавчання, як з боку учнів так і з боку вчителя.

Література

1. Квашнина Дарья Александровна. Информационное общество как феномен и тенденции его развития // Манускрипт. 2016. №12-1 (74). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnoe-obschestvo-kak-fenomen-i-tendentsii-ego-razvitiya> (дата обращения: 08.11.2020).
2. Пронина Л. А. Информация, информационное общество и человек // Аналитика культурологии. 2008. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsiya-informatsionnoe-obschestvo-i-chelovek> (дата обращения: 08.11.2020).
3. Шомуродов Б.Б. Педагогическая культура как социальный феномен // Вестник МГУКИ. 2009. №1. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-kultura-kak-sotsialnyy-fenomen>
(дата обращения: 07.11.2020).

4. Алова Н. Н. Структура педагогической культуры преподавателя профессионального лица // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 2.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8797> (дата обращения: 07.11.2020).

5. Маслов Сергей Ильич, Маслова Татьяна Александровна. Аксиологический подход в педагогике // Известия ТулГУ. Гуманитарные науки. 2013. №3-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-podhod-v-pedagogike> (дата обращения: 07.11.2020).

6. Алова Наталья Николаевна. Педагогическая культура: функциональный анализ // Вестник ЧГПУ им. И.Я. Яковлева. 2013. №1-2 (77). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-kultura-funktsionalnyy-analiz>
(дата обращения: 07.11.2020).

Факультет біотехнології та біотехніки

Корнєва О.М.

Науковий керівник: Волянчук Н.Ю.

РОЛЬ ВІДКРИТИХ ОСВІТНІХ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСІВ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Початок 2020 року ознаменувався новим викликом для суспільства, тому карантинні обмеження, які були встановлені внаслідок поширення коронавірусної інфекції, змусили досить кардинально та швидко змінювати систему освітнього процесу в Україні з очної на дистанційну. Дистанційне навчання – це спосіб організації процесу навчання, заснований на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчання на відстані без безпосереднього контакту між викладачем і учням [1]. Одними зі складових такого навчального процесу в умовах сьогодення стали відкриті Інтернет-ресурси, які надають технологічні

ресурси для використання та адаптації спільнотою користувачів для некомерційних цілей. Проте освіта, отримана таким способом, повинна бути якісною, що робить важливим пошук правильних платформ для налагодження ефективного та результативного навчального процесу.

Одним з основних та перших використовуваних ресурсів є продукти для листування, серед яких частіше використовуються такі email-ресурси як ukr.net та gmail.com, які дозволяють оперативно обмінюватись інформацією, відправляти індивідуальні завдання, проте не завжди є зручним інструментом для проведення навчання, оскільки мають обмежені можливості [1]. Але з модернізацією суспільства на перший план поступово виходять такі платформи як Viber, Telegram, WhatsApp, Messenger. Найбільшої популярності серед студентів отримав Telegram – безкоштовна програма для обміну повідомленнями [12], яка, як і перераховані вище Viber, WhatsApp, дозволяє своїм учасникам створювати групи та канали, що складаються з 200 тисяч учасників, обмінюватись файлами різних форматів. Перевагами даних додатків є простота доступу до освітніх ресурсів, можливість додавати необмежену кількість учасників, можливість завантаження/скачування файлів у всіх форматах та розмірах, здатність співпрацювати з одногрупниками та викладачами, безпечність роботи в додатку.

Популярність соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, TikTok зростає з кожним роком та сильно впливає на життя мільйонів студентів по всьому світу [9]. Facebook та Twitter дозволяють створювати навчальні спільноти, отримувати відгуки студентів, публікувати цікаві статті та факти для мотивації навчального процесу. Youtube розширює кругозір студентів за допомогою відео на різноманітну тематику, а також дозволяє демонструвати студентам лекції чи навіть виконання лабораторних робіт, що є необхідним для повного занурення у навчальний процес. Instagram нещодавно став популярнішим серед молоді, ніж Facebook [7], оскільки його візуальна природа, відрізняє дану платформу від інших соціальних медіа, пропонуючи приватні повідомлення, можливість позначати контент за допомогою хеш-тегів,

включати кілька зображень або відео в одну публікацію та функцію історій, а також, що не менш важливо створювати ефіри з необмеженою кількістю учасників для комунікації зі студентами. Facebook, Twitter та інші соціальні медіа, не просто з'єднують викладачів та надають простір, в якому вони можуть ділитися ідеями; за допомогою своїх функцій та конструкцій вони впливають на характер встановлених зв'язків та види оброблюваних просторів [6].

Серед систем для спільної роботи та обміну інформацією однією з найпопулярніших є платформа Google Classroom, яка допомагає групам студентів чи учнів віддалено підключатись, підтримувати зв'язок та налагоджувати спілкування з учнями, проводити тестові контролі, обмінюватись інформацією [8]. Google Classroom дозволяє викладачам створити онлайн-класну кімнату, в якій вони можуть керувати усіма документами, необхідними їхнім учням, редагувати їх [11]. Ще однією системою управління курсами чи віртуальною освітньою системою є Moodle [8] - безкоштовна відкрита навчальна платформа, яка дозволяє створювати сайти для онлайн-освіти з гнучким інтерфейсом з можливістю конфігурації макетів та дизайну окремих сторінок.

Як показує практика, найбільш активно в дистанційній освіті використовується система відеоконференцій [1]. Якщо раніше більшість педагогів та учнів використовували програму Skype, яка гарно адаптована для проведення відео- та аудіоконференцій, але безкоштовна версія якої обмежена за кількістю одночасних підключень користувачів [10]. Відносно новою є програма Zoom - хмарна платформа для відео- та аудіоконференцій, співпраці, чату та вебінарів. На сьогодні, ця програма має один з найбільших функціоналів, навіть у базовій версії, де можуть брати участь до 100 учасників. Серед переваг даної програми можна також виділити можливість включати/виключати всі мікрофони, можливість налаштовувати конференцію для кожної групи з окремим ідентифікатором, розширені можливості демонстрації екрану [4], можливість використання інтерактивної дошки, здатність відеозапису заняття зі студентами. Проте необхідно відмітити, що

одним з основних мінусів безкоштовної версії програми є обмеженість в часі групових конференцій – лише 40хв., що досить суттєво ускладнює роботу.

У зв'язку з значним ростом попиту на різноманітні програми для відеозв'язку, а також з їх перерахованими недоліками, НТО «КПІ-Телеком» спробував створити новий сервіс BigBlueButton, який є альтернативою платних сервісів [3]. Серед основних можливостей даної програми слід відмітити наявність чату, можливості проведення аудіо- та відеоконференцій, демонстрації екрану, необмежений час зустрічі, здатність записувати проведену лекцію, простота користування сервісом.

Оскільки цілком очевидно, що використання цифрових інструментів для нинішніх учнів стає невід'ємною частиною їх професійному та особистому житті, поза університетськими стінами, вони самостійно освоюють нові способи навчання і використання знань, зокрема випуск в життя нових навчальних курсів [5]. Проте проста інтеграція цифрових технологій не передбачає одномоментних еволюційних змін в навчанні всіх рівнів, оскільки методологія викладання багатьох викладачів та вчителів залишається аналогічній методології викладання минулого чи навіть позаминулого століття [2]. Серед проблем, які виникають з нововведеннями, характерними для дистанційного навчального процесу, інтегрованого з цифровими компонентами, виділяють такі як необхідність опрацювання методики проведення електронних занять; освоєння і вдосконалення дидактичних властивостей програмних засобів і сервісів, забезпечення і оцінка їх якості; увага до форм подання навчальних матеріалів в інформаційно-освітньому середовищі; підготовка студентів і викладачів до ефективного оволодіння технологією електронного навчання; дослідження організаційних форм навчання, пошук їх оптимального поєднання [2], у багатьох роботах відзначається і проблема недостатньо або неграмотно регульованого адміністрацією доступу в Інтернет під час занять. Названі проблеми є природними і тимчасовими, пов'язаними з методичним, технічним і інфраструктурним відставанням при організації форм цифрового навчання від

вже існуючих технологічних можливостей [11].

Таким чином, онлайн-програми та системи управління навчанням, під час пандемії, відіграють важливу роль у навчальних процесах, забезпечують можливість ефективного індивідуального та командного навчання у всьому світі. Звичайно кожна система має свої недоліки та переваги, але використання даних систем та платформ дозволяє встановити тісний зв'язок та ефективну комунікацію між учнем та викладачем.

Література

1. Антропова Э.К. Интеграция инструментальных средств для организации дистанционных форм обучения. *Дистанционное обучение: реалии и перспективы*. Материалы I республиканской научнопрактической конференции. – Ижевск; АУ УР «РЦИ и ОКО», 2016. – 4-6 с.
2. Никулова Г. А., Боброва Л. Н. Интеграция интернет-ресурсов в учебный процесс: отношение и интересы трех поколений его участников. *Образовательные технологии и общество*. 2018. №12. С. 460-483.
3. Сервис видеоконференций. URL: <https://kpi.ua/ru/node/18017> (дата звернення 11.11.2020).
4. Церюльник А.Ю. Использование дистанционного формата обучения студентов в образовательном процессе. *Межднар. научно-исслед. журнал*. 2020. Т. 96, №6. с. 92-95.
5. Education and the Internet of Everything How Ubiquitous Connectedness Can Help Transform Pedagogy. URL: https://www.cisco.com/c/dam/en_us/solutions/industries/docs/education/education_internet.pdf (дата обращения: 11.11.2020).
6. Friesen N., Lowe S. The questionable promise of social media for education: connective learning and the commercial imperative. *J. of Computer Assisted Learning*. V.28, №3. 12 p.
7. Jeffrey P. Carpenter et al. How and why are educators using Instagram? *Teaching and Teacher Education*. 2020. №96. – 14 с.
8. Kindrat I. P. et al. Resources to provide distance studying at university during

coronavirus disease (COVID-19). *Challenges in science of nowadays*. 2020. №25. p. 68-70.

9. Mahesh G. T., Dr. Adithya K. H. Distance Education Students' Use of Social Media to Enhance Their Learning Experience. National Conference on "Social Media and Libraries" At: Mysore, Karnataka, India. 2014. – 13 p.

10. Melnyk, A. Advantages and disadvantages of using skype for educational purposes. *Revista de Divulgação Científica em Língua Portuguesa*. 2016. №19. 11 p.

11. Okmawati M. The use of Google classroom during pandemic. *Journal of English Language Teaching*. V.9, №2. p. 438-443.

12. Zafar Iqbal M. et al. Telegram as a tool to supplement online medical education during COVID-19 crisis. *ORIGINAL PAPER / ACTA INFORM MED*. 2020. T.28, №2. c.94-97.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет психології

Євдокімова Р.В.

Науковий керівник: Мариняк Р. С.

ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СУТНІСТЬ, ПРОЯВИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ТА ВИКЛИКИ

Загалом, у 21 сторіччі про глобалізацію, як термін, чули усі. Але, давайте будемо відверті, мало хто знає, що під цим терміном мається на увазі та чи, дійсно, це є проблемою.

Глобалізація, якщо коротко та зрозумілою мовою, - це процес, в ході якого світ перетворюється на єдину глобальну систему. Питання про глобалізацію стало досить гострим та актуальним ще в 1990-і роки, хоча різні аспекти цього процесу серйозно обговорювалися вченими, вже починаючи з 1960-1970-х років [1, 22].

Як і будь-який світовий феном, ми не маємо змоги впевнено готовити, що глобалізація – це щось одне, щось цілісне та одногранне. Ні! Глобалізація

є багатограним феноменом, що вбирає в себе відносини в сфері економіки, політики і культури. В основі цього явища лежать економічні процеси, і з точки зору економіки глобалізація являє собою просторову характеристику інтернаціоналізації господарського життя (як наростаючої міжнародної взаємодії).

Всі ми дивимося, так чи інакше, новини, чуємо їх, аналізуємо, тож здивуванням не стане те, що, на зараз, конкурентна боротьба в епоху глобалізації не тільки загострюється, але і набуває все більш руйнівний характер: епіцентр боротьби за міжнародні позиції все частіше переміщається в сферу економічних протистоянь, в область суперництва за більш міцні світогосподарські позиції. На багато ділянок економічної боротьби переноситься руйнівність, властива міждержавним військово-силовим конфліктам [4, 328].

З цієї точки зору закономірно, що забезпечення суверенітету, національної безпеки набуває для багатьох країн, особливо країн, що розвиваються, першорядне значення.

У той же час ключова проблема сучасного етапу світової глобалізації полягає в протистоянні західних інститутів і культур, які поширюються по всьому світу з потоками товарів, капіталів, технологій і образів споживання, інших самотутніх культур. Останні одночасно запозичують західні досягнення за допомогою різних моделей розвитку і прагнуть зберегти свої традиційні інститути і знайти такі варіанти їх адаптації до умов, що змінилися, лише для того, щоб випередити Захід, за допомогою свої конкурентних переваги.

Якщо звести усі думки на цьому етапі до одного речення, то можна сказати так: «У певному сенсі зміст глобалізації якраз і полягає в зіткненні і взаємопроникненні культур» [2,49].

Якщо ми вже кажемо про феномен, то є необхідним виділити та окреслити характерні риси цього явища, бо саме за цими рисами можна прослідкувати наслідки та ширину охоплення у всесвіті.

Отже, відзначмо декілька базових характерних рис глобалізації, які несуть найбільший вплив в у різні сфери життя населення Землі [3, 236].

Посилення ролі ТНК.

Транснаціональні компанії (ТНК) – господарські підприємства, що діють в двох або більше країнах, і в операціях яких міститься певний закордонний компонент. Як правило, ТНК є національними за капіталом і міжнародними за місцем знаходження. В даний час в світі налічується понад 7 тис. ТНК, в сферу діяльності яких входять близько 700 тис. дочірніх підприємств. Основними країнами базування майже всіх найбільших ТНК є США, Великобританія, Японія, тобто великі країни.

В даний час 80% новітніх технологій створюються ТНК, доходи яких в ряді випадків перевищують валовий національний дохід окремих досить великих країн. Досить сказати, що в списку 100 найбільших економік світу 51 місце займають ТНК [3,277].

Лише вдумайтесь у цей критерій і його масштабність для всіх нас!

Слід зазначити, що сфера діяльності більшості з них пов'язана з розробкою гіпертехнологій (або метатехнологій), до яких можна віднести інноваційні технології, мережеві комп'ютери, новітні комп'ютерні програми, технології формування громадської думки і масової свідомості тощо. Сьогодні саме розробники і власники подібних технологій контролюють фінансові ринки і визначають «рівень та статус» світової економіки.

Створення комп'ютерної мережі Інтернет.

Інтернет – всесвітня комп'ютерна мережа, створена в США як ресурс Міноборони в 1969 р і розсекречена в загальносвітовий доступ на початку 1990-х рр.

Саме це «диво 21 сторіччя» дає кожному з нас можливість: миттєво вступати в контакт з будь-яким користувачем в кожній точці земної кулі, проводити інтернет-конференції, наради в режимі реального часу за допомогою мультимедій; отримувати доступ до необмеженої інформації; спілкуватися з будь-якими групами і представниками еліт, тим самим

прибираючи фактор статусних відмінностей; використовувати для дозвілля і розваг; виступати як навчальний інструмент; здійснювати ведення бізнесу; рекламувати товари і послуги; забезпечувати мобільний зв'язок і комфортність існування; значно підвищувати ефективність взаємодії громадян і уряду [4,388].

Зростання мегаполісів

Мегаполіси – великі міста з розвиненою інфраструктурою; налічують кілька мільйонів жителів. Вони можуть вважатися новими формами урбанізації.

Мегаполіси для країн є: посередниками вступу в глобальний простір; центрами економічного, технологічного, політичного, культурного розвитку.

Мегаполіс дуже часто стає як би «державою в державі» і навіть визначає долю країни. На жаль, зростання мегаполісів призводить до негативних наслідків – це перенаселеність; різке розшарування суспільства; втрата національної ідентичності; зростання рівня злочинності; зменшення соціального контролю [3,301].

Маніпуляція свідомістю мас.

Маніпуляція свідомістю мас – різновид психологічного впливу, мета якого полягає в прихованому порушенні і появі у об'єкту впливу намірів, що не збігаються з його реальними, дійсними бажаннями.

Для створення маніпуляції використовую наступні шляхи: використання стереотипів поведінки; підміна понять; метафори; міфологізації; відволікання та перенесення уваги [4,295].

З розвитком засобів масової комунікації з'явилася можливість впливати на масову свідомість усього світу. Технології зміни масової свідомості називаються high-hume. Вони спираються на такі засоби: телебачення, кіно, масове мистецтво, глобальна мережа. Телебачення здатне формувати свідомість або створювати у глядача необхідну реальність.

Масове мистецтво створює віртуальне життя, що симулює реальність, так звані симулякри – засіб фіксації пережитого стану, «породження, за

допомогою моделей, реального без витоку і реальності: гіперреальності» [1, 54].

Небезпека маніпуляцій свідомістю полягає в таких чинниках, як: втрата адекватного сприйняття реальності в світових масштабах; нівелювання людської особистості; використання мас в різних «брудних» політичних процесах [3,247].

XX ст. породив специфічний феномен, названий іспанським філософом Х. Ортегою-Гассеґом «Повстання мас», суть якого полягає в тому, що на зміну щодо упорядкованого життя суспільства приходить його масовізація. В такому масовому суспільстві більшість населення приймає стандарти, пристрасті і стереотипи, нав'язані засобами масової інформації, в результаті чого на історичну арену виходить «людина-маса», яка відчуває себе «такою самою як і всі» і не прагне до самодоскональності.

Саме на хвилях маніпуляції свідомістю мас, загублення людьми цінностей традиційного характеру, забуванні історичного коріння найбільш довірливі, безпринципні люди можуть встати на шлях екстремізму і тероризму.

Тому своєрідною негативною відповіддю на глобалізацію стає поширення діяльності тероризму.

На початку XXI ст. тероризм почав «виділяти» глобальні риси: стає міжнародним за характером; має велику фінансову базу; використовує все нові і нові технології; розширює масштабність своєї діяльності [4,364].

Отже, на закінчення думки відзначимо, що глобалізація, як би ми її не оцінювали, являє собою факт сучасного існування. Глобалізація – це звичайний процес, природний хід світового розвитку з усіма своїми плюсами і мінусами. Реально результати процесу глобалізації можна бачити в тому, що кордони для економічної, культурної і навіть політичної діяльності стають все більш прозорими, умовними [2,94].

Глобалізація тягне за собою формування нової геополітики і нового бачення світу, все більше здобуває образ єдиного цілого, що складається з «потоків» і «мереж».

Тож, глобалізація, як її не оцінювати, являє собою факт сучасного існування, «незворотній процес, невідворотну долю світового розвитку; глобалізація не може бути поганою чи хорошою. Вона просто є, як і всі ми з вами» [4,326].

Література:

1. Арутюнов В. Х. Філософія глобальних проблем сучасності : навч.- метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. Х. Арутюнов, В. М. Свінціцький. – К. : КНЕУ, 2003. – 90 с.
2. Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя / Ентоні Гіденс ; пер. з англ. Н. Поліщук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 100 с. – (Сучасна гуманітарна бібліотека).
3. Глобализация и идентичность: Хрестоматия / сост., авт. предисл. Т.С. Воропай ; отв. за вып. В. Михайлов. – Х. : Эксклюзив, 2007. – 459 с.
4. Хаттон У. Мир, в котором мы живем / Пер. с англ. – М.: Ладомир, 2004. – 556 с.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова

Факультет філософії та суспільствознавства

Джордж М.Е.В.

Науковий керівник: Коннов О.Ф.

ПРОБЛЕМА НАУКОВИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ

Коли ми згадуємо термін естетика, то маємо на увазі щось чуттєве і прекрасне, щось що ми можемо побачити, відчувати, пережити. Простіше кажучи

ми думаємо про красу. Але як сказав один відомий фізик : «Все в світі відносно». На мою думку, краса теж відносна і мірилом всіх цих речей являється кожна окрема людина. Якщо говорити про відношення речей між собою, то для мене як культуролога відіграє важливу роль співвідношення культур між собою. Головною проблемою цієї роботи я б хотів поставити питання, наскільки правильно порівнювати культури між собою? Адже культура це дуже тонка і водночас всеосяжна сфера, про значення якої ми і досі не домовились.

До сьогоднішнього дня нам відомий метод компаративістики, який і зараз використовують деякі вчені. Ми можемо спостерігати дослідження такого плану в психології, антропології, історії, навіть в культурології. Але наскільки актуально використовувати такий метод для дослідження культур? Представником такого підходу можна вважати Льюїса Моргана, американського антрополога, етнографа і соціолога. Представник універсального історичного розвитку Льюїс Морган доволі цікаво і логічно розписав еволюційний розвиток від дикості до цивілізації. Єдина проблема в тому, що ця система дійсна лише для західно-європейських та вестернізованих культур. Вивчаючи в університеті різні курси історії, культурології, філософії, психології, я зрозумів, що немає ні однієї культури, крім західно-європейської, яка б так старалась порівнювати інші культури з своєю і «навчити» їх правильному життю. При цьому західні компаративістичні дослідники не розуміють, що культури і цивілізації можуть розвиватись іншим шляхом, відмінним від їхнього.

Льюїс Морган намагається виділити закономірність в історичному процесі. Проблемою такого підходу стає не врахування багатьох географічних, культурних, історичних та психологічних факторів, які кардинально можуть змінити прогрес певної культури. Згідно з Морганом культури поділяються на розвинені та не розвинені, але на жаль такий поділ загрожує дискримінацією «слабших» і возвеличенням «сильніших». Такий підхід доречний лише тоді,

коли ми хочемо, щоб інша культура вважала себе не розвинутою і такою залишалась або засвоювала риси, які притаманні нашій культурі.

Дискримінація такого типу загрожує нам міжнаціональними, міжкультурними конфліктами, які ще більше можуть віддали нас від розуміння одне одного.

На противагу такому способу вивченню культур постає напрямок відносності або культурний релятивізм. Його представником можна назвати Мелвіна Херсковіца. Релятивістська концепція Херсковіца, на мою думку, представляє собою прогрес в культурно-антропологічному і культурологічному світогляді. Ця методологія дозволить вивчати культури, субкультури і контркультури без постійного протиставлення з “класичними” культурами. Хотілось би виділити в роботі вченого ще один важливий аспект. Небезпека втручання однієї культури в іншу. Ми всі добре знаємо про проблеми в культурах, які намагались християнізувати. Заборона або введення будь-яких традицій вибиває людей з привичного ритму життя, їхній світогляд руйнується і втрачається сенс самого життя. Вчені, які вивчають культуру, повинні залишатись лише спостерігачами або включатись в культуру, як її повноцінний член, сповідуючи її ідеали і слідуючи її законам.

В кінці хотілось би сказати, що релятивістська концепція це новий спосіб розуміння культур в самостійному вигляді. Це можливість з повагою відноситись до чогось нового. Можливо, це допоможе нам зменшити культурні конфлікти, адже ми будемо знати, що ми різні, але при цьому не намагаючись змінити одне одного. Давайте досліджувати і творити нові концепції спростовуючи старі, адже в цьому наша важлива роль, як науковців.

Література:

1. Herskovits M.J. Problem, Method and Theory in Afroamerican Studies / Пер. с англ. В.Г. Николаева // Phylon. 1946. Vol. 7. № 4. P. 337–354.

2. Морган Л.Г. Древнее общество или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации / Л.Г. Морган – Л.: Издательство института народов Севера и ЦИК СССР, 1934.

Факультет філософії та суспільствознавства

Михайловіна Д.С.

Науковий керівник: Коннов О.Ф.

ІСТОРІЯ І СЬОГОДНІШНІЙ ДЕНЬ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Коли перші цивілізації тільки почали появлятися, вони майже не пересікалися, тому що були на різних континентах, або просто на великій відстані одна від одної. Звичайно, у кожній цивілізації була своя культура, історія, релігія, кожна з них розвивалася по-своєму, майже не зачіпаючи одна одну. Але роки йшли і все змінювалось. Кожна з цивілізацій росла, розвивалася і займала більше місця. Таким чином світ ставав менше, і появлялися конфлікти, війни. Цивілізації знищували одна одну і завойовували більше території і влади. Згодом, коли світ було повністю поділено, і на землі не залишилося жодної частинки, яка б не була під чияюсь владою, світ почав змінюватися.

У «Зіткненні цивілізацій» С. Хантінгтон досліджує різні теорії про природу глобальної політики в період після закінчення холодної війни. Деякі теоретики і письменники стверджували, що права людини, ліберальна демократія і капіталістична вільна ринкова економіка стали єдиною ідеологічною альтернативою для націй в світі після закінчення холодної війни. Хантінгтон стверджує, що тенденції глобального конфлікту після закінчення «холодної війни» все частіше з'являються в цих цивілізаційних підрозділах. Такі війни, як ті, що відбулися після розпаду Югославії, в Чечні, а також між Індією і Пакистаном, були названі свідченням міжцивілізаційного конфлікту. Він також стверджує, що широко поширені західні переконання в

універсальності цінностей і політичних систем Заходу наївні, що постійне прагнення до демократизації і такі «універсальні» норми будуть тільки ще більше протидіяти іншим цивілізаціям. Хантінгтон вважає, що Захід неохоче погоджується з цим, тому що він побудував міжнародну систему, написав свої закони і дав їй сутність у формі Організації Об'єднаних Націй.

Одним з не менш важливих конфліктів є конфлікт між Україною та Росією. Хантінгтон розробив три лінії розвитку подій. Більш за все мені сподобався саме третій, оскільки на його думку Росія і Україна все ж таки прийдуть до порозуміння і припинять цю війну. Але це всього лише припущення, на жаль, ніхто не знає, що саме буде далі, і які ще нам потрібно пройти випробування, щоб все ж таки прийти до порозуміння. І я маю на увазі не тільки Росію і Україну, а й весь світ і людей, які воюють самі проти себе.

Література:

1. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантінгтон. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

Факультет психології

Чевельча Т.Р.

Науковий керівник: Кушмирук Є.С.

СПІВЧУТТЯ ЯК ІНДИКАТОР ЕМОЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ПСИХОЛОГА У КОНСУЛЬТАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Більшість професій типу «людина-людина» потребують значних затрат особистісних ресурсів спеціаліста при роботі з різними психологічними проблемами клієнтів та вирішенні конкретних професійних цілей і завдань. Безумовно, ці ресурси повинні регулярно відновлюватися, бо в іншому випадку існує велика ймовірність виникнення професійних деформацій. Для психологів це особливо важливо, оскільки процес консультативної взаємодії, на думку Р. Кочюнаса, передбачає «...лікування особистості за допомогою власної

психіки...» [3]. Окрім цього, при роботі з клієнтом психолог повинен проявляти не лише професіоналізм, але й чуйність, емпатію, зацікавленість, вміння розуміти та приймати переживання, транслювати позитивну налаштованість та віру в зміни клієнта. У цьому контексті надзвичайно важливою є емоційна грамотність спеціаліста, яка не лише впливає на ефективність його професійної діяльності, але й сприяє підвищенню особистісної та професійної зрілості.

У сучасній етичній літературі поняття «співчуття» розглядали у своїх концепціях такі вчені: Н.М. Баранова, П. Кропоткін, Г. Тензин, Д. Юм, тощо. Одне із перших визначень дав Б. Спіноза зазначивши, що це особистісне незадоволення, що супроводжується ідеєю нещастя (зла), яке сталося з іншим, кого ми уявляємо собі подібним. Пізніше, А. Шопенгауер розглядав співчуття як базис моральної поведінки на основі якої формуються моральні стосунки особистості – такий погляд на дане поняття найчастіше фігурує в літературі сьогодні [2, с. 225-227].

Проте у працях психологів зустрічається думка про те, що співчуття має і свої негативні сторони, оскільки проявляючи його стосовно інших, особистість приймає нову (навіть якщо це відбувається об'єктивно) картину світу, бачення, і ризикує прийняти чужу для себе морально-ціннісну позицію, не завжди позитивну. Саме тому дуже важливо, співчуючи іншому, не вдаватися до ототожнення, не втрачати самоконтролю та не сумніватися у власних позиціях.

У консультативній діяльності клієнт – це психічно здорова особистість, яка здатна брати на себе відповідальність за зміни у власному житті. Важливо аби психолог підходив до аналізу його проблеми проявляючи емпатію, а не співчуття. Оскільки останнє передбачає прояв жалю до іншого на більш глибинному рівні, що може негативно впливати на процес взаємодії, порушувати рольові позиції та призводити до професійних деформацій, бо консультант емоційно «включається» в проблему клієнта, приймаючи її як свою, і переносить його емоційний стан на себе. Відповідно, спеціаліст із високим рівнем емоційної грамотності зможе простежити моменти емоційного напруження, проаналізувати їх та коректно відреагувати.

Зарубіжні та вітчизняні вчені, психологи, такі як Д. Гоулман, С.П. Дерев'янка, Б.І. Додонов, П. Екман, Д. Карузо, Д.В. Люсін, Дж.Д. Майєр, П. Саловей, активно вивчають новий у психологічній науці феномен емоційного інтелекту (від англійської *emotional intelligence* (EI)), який часто ототожнюють з поняттями «емоційна компетентність», «емоційна грамотність», «емоційна обізнаність», тощо. На основі аналізу праць вчених, можна констатувати, що EI переважно трактується як здатність до розуміння значення емоцій та їх взаємозв'язку, вміння диференціювати й асимілювати їх, скерувати та контролювати загальний емоційний стан [1, 7]. Саме до цього визначення часто зводиться поняття «емоційна грамотність». Його вперше використав К. Штайнер у своїй праці «Лікування алкоголізму» і пояснив, що «...емоційна грамотність – це емоційний інтелект, який знаходиться в серці людини...» [6]. Тобто, все ж ці терміни відрізняються за глибиною, хоча за змістовою наповненістю вони схожі.

За визначенням М.С. Соковіної, емоційна грамотність – це «...знання про те, що емоції існують, вони є невіддільним аспектом людської натури, які дають інформацію про зовнішній світ, внутрішні переживання, і є сигналами для інших, що регулюють відносини та поведінку інших...» [5, с. 24]. У межах нашого дослідження ми розглядаємо емоційну грамотність як показник обізнаності особистості у власному емоційному світі та іншого (в даному контексті – клієнта) через прояв співчуття та емпатії; та як внутрішню потенцію особистості до розуміння емоційної сфери та її складових, вміння диференціювати та адекватно реагувати на будь-який зовнішній емоційний прояв і декодувати власний емоційний стан.

Складові емоційної грамотності можна розглядати через виділення субкомпонентів EI, зокрема Р. Бар-Он виділяє серед них: а) здатність до усвідомлення власних емоційних станів, б) схильність розуміти та аналізувати емоції інших людей, в) вміння керувати емоціями, г) зберігати внутрішній емоційний баланс [1, с. 267]. Тобто, емоційна грамотність дозволяє особистості якісно та адекватно сприймати, асимілювати, розуміти та регулювати емоції як

власні так і чужих. Якщо розглядати її як одну з важливих компетенцій психолога, то варто зазначити, що вона значно підвищує ефективність його професійної діяльності, розвиває окремі складові особистісної зрілості, впливає на формування інших важливих компетенцій, дозволяє вибудувати близькі та екологічні взаємостосунки з клієнтом, тощо.

Запити з якими можуть звертатися клієнти за допомогою до психолога надзвичайно різноманітні. Вони можуть стосуватися питань особистісного (допомога в самопізнанні, мотивації, підвищенні самооцінки, знятті симптому, трансформації і т.п.) та міжособистісного (конфліктні ситуації в колективі, професійній сфері, переживання сімейних криз, тощо) характеру. І при вирішенні кожного з них спеціаліст спочатку повинен встановити контакт з клієнтом, вибудувати рапорт, створити особливий простір довіри, взаєморозуміння та підтримки. С.В. Васьківська вважає, що, в першу чергу, цьому сприяє емоційне включення консультанта у процес взаємодії та використання ним різних технік: рефлексивного слухання, віддзеркалення і відображення емоцій та почуттів клієнта, фокусування переживань, емпатійна відповідь, заохочення та встановлення зворотного зв'язку, тощо [4, с. 25-26]. Проте, не кожен спеціаліст може їх ефективно застосовувати у професійній взаємодії, інколи причина лежить в незнанні методичної специфіки цих прийомів, але ми вважаємо, що це більшою мірою залежить від емоційної чутливості психолога та рівня розвитку його емоційної грамотності. Ми припускаємо, що остання впливає на формування та розвиток різних етичних складових особистості психолога, зокрема співчуття та емпатії.

На думку Д. Гоулмана, емпатія починає розвиватися ще у дитинстві в результаті спостережень дитини за реакціями інших людей, і їх програвань у власному житті. Він зазначає, що через пряме наслідування емпатійних реакцій, особистість підвищує власну емоційну грамотність та більше схильна допомагати страждаючим людям. Це вказує на те, що здатність до співпереживання закладається не генетично, а розвивається саме у процесі міжособистісної взаємодії та спілкування [1, с. 185-187].

Ми дотримуємося думки Ю.С. Філатової про те, що у взаємодії «психолог-клієнт» (за аналогією в контакті «лікар-пацієнт») повинна у рівній мірі проявлятися емпатія, яка допомагатиме проникнути у внутрішній світ переживань клієнта та віддзеркалити їх, і співчуття, як спосіб підтримки іншого та прийняття його проблеми [7].

Таким чином, здатність до співчуття є не лише однією із важливих морально-етичних характеристик особистості, але й індикатором рівня емоційної грамотності. На прикладі аналізу діяльності психолога ми з'ясували, що остання формується у процесі соціалізації та взаємодії з людьми, і є однією із важливих професійних компетентностей. В її основі лежить два важливих компоненти, які є співзвучними зі складовими ЕІ: а) здатність до рефлексії та диференціації власних емоційних переживань; б) емпатичне розуміння почуттів, поведінки та переживань іншого. Згідно з нашими припущеннями, спеціаліст з високим рівнем емоційної грамотності здатен конструктивно підходити до аналізу проблеми клієнта, дозувати прояв емпатії та співчуття з метою збереження власної особистості. Якщо ж консультант буде емоційно нестійким, або ригідним у процесі взаємодії, то це загрожуватиме виникненню різних професійних деформацій та помилок: появі контрпереносу, емоційного вигорання, самовпевненості, постійній позиції «Рятівника», ймовірності «розчинення» в клієнтах, втраті здатності до прояву емпатії, нездатності якісно застосовувати професійні знання та навички тощо.

Література:

1. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше чем IQ / Дэниел Гоулман; пер. с англ. А. П. Исаевой. – 6-е изд. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. – 544 с.
2. Канке В. А. Современная этика: учебник. – М., 2009. – 394 с.
3. Кочунас, Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочунас. – М.: Академический проект, 1999. – 240 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://biblioteka.teatr-obraz.ru/node/7817> (дата обращения: 15.11.2020).

4. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник./ С.В. Васьківська – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
5. Принцип сочувствия: Размышления об этике и научном познании / С.В. Мейен; отв. ред. И. А. Игнатьев, Ю. В. Мосейчик, А. В. Гоманьков. — М.: ГЕОС, 2006. – 212 с.
6. Штайнер К. Лечение алкоголизма / К. Штайнер. — Психология. — Издательство Прайм-ЕВРОЗНАК, ОЛМА-ПРЕСС, 2004. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://libking.ru/books/sci-/sci-psychology/438104-klod-shtayner-lechenie-alkogolizma.html> (дата обращения: 15.11.2020).
7. Филатова Ю.С. Коршунов Н.И., Яльцева Н.В. Детерминанты формирования коммуникативной компетентности врача // Психология конструктивной конфликтности личности. Монография / Под ред. проф. А.В. Карпова, проф. М.М. Кашапова. — Ярославль: ИПК «Индиго», 2013. — С.174–207.

Факультет психології

Щербій В.В.

Науковий керівник: Коннов О.Ф.

ЛГБТ У СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

Сьогодні тема ЛГБТ є актуальною та досить провокативною. Вона висвітлюється у музиці, у кіно, у живописі, у літературі. Навіть на виборах президента в Америці кандидати під час своїх промов неодноразово піднімали питання ЛГБТ спільнот. Проте, цю тему зачіпали і в давнину.

Відомо, що першою гей-іконою людства вважається святий Себастьян. Це християнський святий і мученик, якого зображають без сорочки, пронизаним стрілою. Він був мудрим, правдивим і вірним служником. Втім, потрапив у немилість імператора і був розстріляний з луків. Але його образ – красивого та м'язистого юнака – протягом століть малювали такі відомі митці, як Сандро Боттічеллі, Пітер Пауль Рубенс і Сальвадор Далі. Цікавий факт: через статус святого Себастьяна як гей-ікони, Теннессі Вільямс вирішив використовувати

ім'я святого для мученицького персонажа Себастьяна в своїй п'єсі «Раптово, минулого літа».

Сальвадор Далі «Сан Себастьян»

Якщо говорити про лесбійок, то їхньою ранньою іконою була Марія-Антуанетта, королева Франції. Чутки про її стосунки з жінками поширені в памфлетах анти-роялістів до Французької революції. До речі, Жан Жене, який був зачарований її історією, включив реконструкцію її страти в свою п'єсу «Служниці» 1947 року.

Варто зазначити, що тема ЛГБТ згадується також і у світовій літературі. Одними з найдавніших літературних джерел, у яких описуються гомосексуальні відносини, прийнято вважати роботи відомих античних авторів, таких як Геродот, Ксенофонт, Афіней і Платон. До того ж, у знаменитій поемі Гомера «Іліада», згадуються близькі взаємини між Патроком та Ахіллом.

Можна знайти достатню кількість подібних сюжетів серед міфів та легенд стародавньої Греції та Риму. Ледве не цілий пантеон Олімпу був залучений у гомосексуальні стосунки. Крім того, усім відомий міфологічний

герой, Геракл був закоханий у свого племінника Іолая, а також у свого зброєносця Гіласа, разом з яким брав участь у поході проти аргонавтів.

У літературі епохи Відродження також підіймається тема гендеру та й сексуальності загалом. Наприклад, у творах Шекспіра «Венеціанський купець» та «Дванадцята ніч». А мотиви гомосексуальності можна простежити у поемах «Геро і Леандр» та «Едуард II», написаних англійським драматургом Крістофером Марло.

У XIX столітті ЛГБТ-література також набирала обертів. У багатьох своїх творах такі письменники, як Артюр Рембо, Уолт Вітман, Оскар Уайльд, Марсель Пруст, Емілі Дікінсон та Вірджинія Вулф неодноразово згадували про ЛГБТ. Яскравим прикладом може служити, роман Вірджинії Вулф «Орландо», який майже сто років після свого публікування, авторка The Guardian Дженет Вінтерсон називатиме «транс-тріумфом» [2].

До того ж, варто згадати про гей-поезію Першої світової війни. У тогочасних журналах публікувалися гомосексуальні вірші солдатів. Проте їх сприймали як вияв братерського почуття чи дружніх відносин, оскільки у ті часи образ солдата сприймався як мужній, сміливий та покірний чоловік-гетеросексуал, Ось приклад одного з віршів :

*Коли перев'язував мені рани,
Твої руки були ніжніші за жіночі.
Ти був прекрасніший від неї,
Коли я бачив твої шрами.*

(Джордж Льюїс "Моєму товаришу", 1915) [1].

У воєнній поезії Першої світової неодноразово зустрічаються мотиви одностатевого кохання як вищого від почуття чоловіка до жінки. Наприклад, англійський священник, пізнавши любов до юнака, вважає її сильнішою; хоч його й цілує дівчина, він думає про чоловіка:

*Так, був літній вечір і юне дівча
Торкалося мене плечем,
Та навіть в ту мить я бачив рубіж,
Де хлопці стоять під вогнем.*

*Її поцілунків я прагнув,
Та зимні були вони,
Черстві й бліді, як байки старі,
Як камінь могил війни...
Та я знаю любов сильнішу її –
Любов чоловіків...
Боже, старий друже, я ж любив свою дівчину,
Як чоловік любить ближнього,
Але не так, як
Тіло й душу чоловіків.*

(Стаддерт Кеннеді “Оминаючи любов жінок”, 1917) [1].

Варто зауважити, що тему ЛГБТ також часто піднімають у світовому кіно. Прикладами цьому можуть служити такі кінострічки, як «Краса» (1996), знята за однойменною п'єсою, яка була написана англійським драматургом Джонатаном Гарві; «Солдатська дівчина» (2003), «Хлопці не плачуть» (1999), знята за реальними подіями і була першою кінострічкою, яка описувала досвід трансгендерної людини; «Вікенд» (2011), «Дівчина з Данії» (2015), «Керол» (2015), «Стерта особистість» (2018), «Портрет дівчини у вогні» (2019), яка у Каннах, на кінофестивалі, була відзначений нагородою за висвітлення ЛГБТ-теми в кіно.

Отже, як можна зауважити, питання ЛГБТ – це не тільки питання ХХІ ст. Навпаки ж, воно бере свій початок ще з давнини.

Література:

1. Гаврилюк О. Гей-поезія Першої світової [Електронний ресурс] / Олексій Гаврилюк – Режим доступу до ресурсу: <https://pustoproject.com/literatura/gey-poeziya-pershoi-svitivoi>.
2. Горчинська О. Найдавніші уявлення про сексуальність та ЛГБТ [Електронний ресурс] / Олександра Горчинська – Режим доступу до ресурсу: <https://chytomo.com/lhbt-u-svitovij-literaturi-antychni-mify-klasyka-ta-dytiachi-kazky-pro-pinhviniv-heiv/>.

Щеринська Ю.В.

Науковий керівник: Скрипнікова С.В.

ПРИЧИНИ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Наука, як і будь-яка сфера, яка пов'язана і залежна від людських факторів, схильна до різних нечеснотей та підробок. Протягом століть в її історії були випадки плагіату, вигадкування та фальсифікації наукових даних. Відомо багато епізодів, коли дослідники йшли на обман, маніпулювання даними. Однак на той час, коли ці негативні наслідки не вийшли за межі наукового співтовариства, діяли механізми самокорекції, що діяли всередині цього співтовариства, що дозволило швидко подолати негативні наслідки таких порушень.

Фальсифікація – це маніпулювання дослідницькими матеріалами, обладнанням або процесами, або зміна або опущення даних або результатів, так що дослідження не є точно представленим у записі дослідження.

Етичні кодекси наукових і університетських спільнот розрізняють кілька видів підробок наукових результатів:

- 1) фабрикація, тобто публікація даних і результатів без проведення наукового дослідження;
- 2) фальсифікація, тобто маніпуляція даними, малюнками, обладнанням в наслідок чого відбувається спотворення наукових результатів [3].

Не можна довести, чи є теорія чи гіпотеза істинними. Можна лише довести, що це неправда, процес, який називається фальсифікацією. Фальсифікація - це інструмент, який відрізняє наукову соціальну психологію від народної соціальної психології, яка не використовує процес фальсифікації [1].

Наукова теорія складається з кількох тверджень, які пов'язані між собою логічно. Якщо твердження виявляються неправдивими, тоді стає нерозумним

більше підтримувати теорію. Тому стару (сфальсифіковану) теорію змінюють на нову (несфальсифіковану) теорію. Деякі дослідники намагаються уникнути фальсифікації своєї теорії, додаючи додаткові твердження, що пояснюють аномалію [4].

За результатами досліджень, 2% вчених визнають, що коли-небудь фальсифікували, фабриквали або підправляли дані. При цьому 14,2% вчених знають про такі дії колег. Більше третини використовували інші сумнівні підходи: наприклад, не згадували в статті про конфлікт інтересів. У Китаї ці цифри ще вище [9].

Існує база даних Retraction Watch, де зібрані відкликані наукові роботи, починаючи з 1970-х. За даними Retraction Watch, по всьому світу на початок 2019 року було відкликано з журналу і баз цитувань 19 612 статей, в основному в області медицини, біології, бізнесу. При цьому на фальсифікацію і фабрикацію даних доводиться 1 324 випадки. Ще 1935 статей було відкликано через плагіат, а ще 2851 - через повторного використання тексту, малюнків, даних [5].

Причини, за якими вчені фальсифікують наукові результати, пов'язані як з особистістю дослідника, що порушує прийняті академічні норми, так і з організацією науки в цілому. В умовах зростаючої конкуренції і посилення вимог до публікацій, які необхідні для отримання ступеня, посади, грантів, дослідники для досягнення мети можуть перейти допустиму межу і повести себе нечесно. Важливим фактором виявляється і середовище, в якому проводяться дослідження, в тому числі низька ймовірність бути спійманим і покараним, нечіткі положення про академічну етику, рівень корупції, культурні особливості, наприклад, наявність колег, які допускають академічну нечесність і в результаті «заражають» інших колег, особливо молодших, подібною недобросовісною поведінкою, і т. д. [4].

Рубен Еніколопов вважає, що: «Потенційною проблемою є некоректний аналіз даних, але тут рятує загальний тренд в бік більшої прозорості в світовій економічній науці. Зараз стандартним вважається вимога робити все дані і весь

аналіз публічно доступним, так що будь-який дослідник може перевірити ще раз ваші результати і виявити в них проблеми. В результаті, ймовірність фабрикації і фальсифікацій в дослідженнях стає мінімальною» [5].

Британський лікар і борець з лженаукою Бен Голдакр вважає, що в медицині і психології такі порушення зустрічаються найчастіше: «При проведенні різних досліджень багато факторів різняться, і це означає, що ідеальне відтворення попередніх результатів можливо в дуже рідкісних випадках. В результаті ніхто не запідозрить нічого поганого в тому, якщо ваші результати будуть суперечити результатам іншого дослідження. В областях науки, де результат експериментів більш очевидний і виражається наявністю або відсутністю чогось, невдача при відтворенні результатів виявить шахрая набагато швидше» [7].

Вірність об'єктивності в науці передбачає дотримання певних етичних норм, таким як чесність, особиста скромність, неупередженість, незацікавленість. Але протягом XIX століття цей парний ефект лише посилювався, то в XX ст. незацікавленість і неупередженість людей науки стали викликати сумніви [3].

Проблеми, що породжуються фальсифікацією і фабрикацією наукових результатів, лежать не тільки в області наукової етики. Очевидно, що в медицині такого роду фабрикації безпосередньо впливають на лікування пацієнтів. В інших науках масові фальсифікації також надають опосередкований вплив за рахунок непрофесіоналізму і поширення перекручених знань.

Є кілька ознак, за якими можна визначити підробку[2]:

- Розбіжність даних всередині статті. На жаль, більш-менш легко виявити тільки неякісну підробку або просто недбалу роботу з даними. Наприклад, невідповідність між цифрами в таблицях і графіках. Іноді буває так: зазначена загальна кількість учасників експерименту, але якщо скласти окремо людей з усіх груп, цифри не збігаються.

- Занадто добре. Іноді перша підозра можуть викликати надзвичайно вдалі результати дослідження

- Занадто багато сімок і занадто гарні випадковості.

- Однакові зображення. Зараз стали з'являтися програми, які повинні відловлювати недостовірні дані. У тому числі алгоритми, які шукають дубльовані зображення в наукових статтях або дуже схожі графіки. Наприклад, вони виявляють, коли вчені підміняють рентгенівський знімок учасника дослідження знімком здорової людини з іншої роботи.

Існують такі методи боротьби з фальсифікацією, як; підвищення рівня освіти, тренінги та лекції - основний спосіб боротьби з недобросовісною поведінкою вчених; прозорість, якомога детальніша інформація про цілі, процедури і параметрах, на основі яких буде оцінюватися результат дослідження, ще до початку дослідження розміщують на публічному незалежному ресурсі в інтернеті [1].

Щоб бути об'єктивним, дослідник повинен бути готовим прийняти та зафіксувати будь-які факти, з якими він може зіткнутися. Він не повинен дозволяти, щоб особисті почуття впливали на те, що він бачить або чує. Хоча йому не повинна подобатись суть інформації, він повинен бути готовим дослідити її. Коли таке дослідження розпочато, воно повинно бути проведене з певним скептицизмом. Що лише припускає, що вчений повинен бути готовим відрізнити істину від думки чи схильності інших [6].

Література:

1. Scientist Accused of Faking Data Calls the Scandal a 'Witch Hunt'. // The New York Times. – 1991. – С. 16.
2. Lakatos I. Criticism and the Growth of Knowledge. Proceedings of the International Colloquium in the Philosophy of Science, London, 1965, Vol. 4. / I. Lakatos, A. Musgrave. – Cambridge: Cambridge University Press, 1970. – 282 с.
3. Jost, J. T., Banaji, M. R., & Prentics, D. A. (2004). Perspectivist social psychology: A work in progress. In J. T. Jost, M. R. Banaji, & D. A. Prentice (Eds.), APA science series. APA decade of behavior series. Perspectivism in social psychology: The yin and yang of scientific progress (p. 3–10). American Psychological Association. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1037/10750-001> (pp. 261-274).
4. Голдакр Б. Обман в науці: [пер. з англ.] (англ.). - Ексмо, 2010. - 336 с. - (Відкриття, які потрясли світ).
5. Поліщук П. Л. Диссергейт: як перемогти підроблені наукові ступені. – Forbes (27 березня 2013). – С. 21-24.
6. Саркісян Дарина. Шахрайство в наукових дослідженнях і як з ним боротись? // <https://meduza.io/feature/2018/12/17>
7. Свердлов Е. Д. «Стаття може добре цитуватися тому, що вона є хибною» Індикатор.ру, 7.02.2018.
8. Холл Дж., Мартін Б. Р. Назустріч таксономії неправильної поведінки в наукових дослідженнях: випадок дослідження бізнес-школи. Дослідницька політика. Вип. 48, 2019.
9. Шахрайство в науці [Електронний ресурс] // Вільна енциклопедія Вікіпедія – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3nhmgVp> (1 лютого 2020).

Наукове видання

**Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі:
Тези X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції
26-28 листопада 2020 року**

Відповідальні за випуск:
викладачі кафедри етики та естетики
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Буряк-Стефанова Н.Б., Коннов О.Ф.

Редагування та макет:
Буряк-Стефанова Н.Б., Коннов О.Ф.

Технічне редагування:
Буряк-Стефанова Н.Б., Коннов О.Ф.

На обкладинці:
Олександр Боровіков «Вишневе та біле», 1985 рік.

В оформленні використані роботи Олександра Боровікова
«Наречені», 2012 рік,
«Весна в Лаврі», 1999 рік,
«Пейзаж в блакитних тонах», 2009 рік.

Кафедра етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова
Department of Ethics and Aesthetics
of the National Pedagogical Dragomanov University
+38 (044) 482–38–57
<http://www.npu-etestet.com.ua>
<https://www.facebook.com/etestet.npu.edu.ua>

Кафедра етики та естетики
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, буд. 8/14, каб. 2-19.